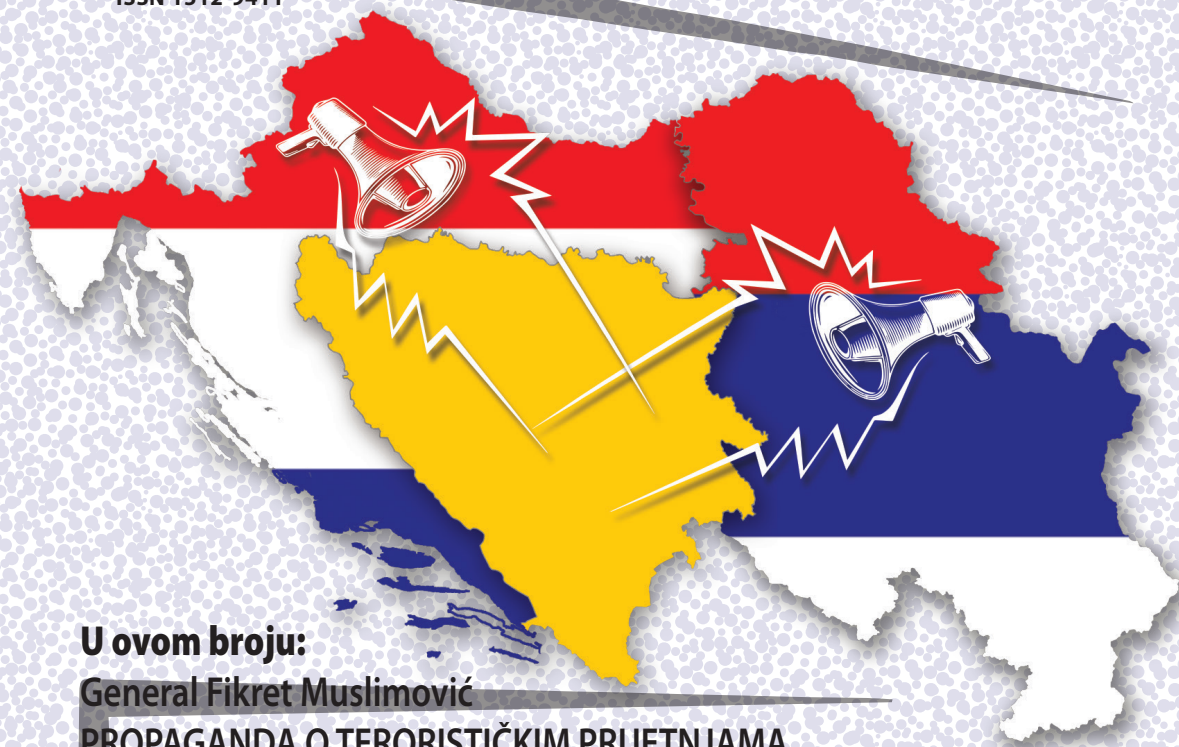
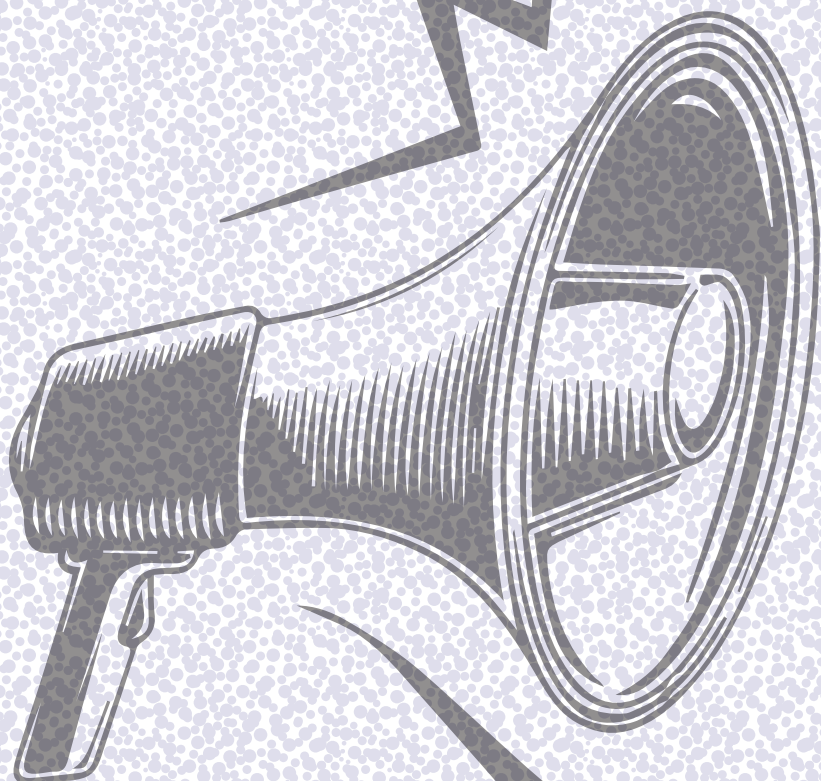

KORAK

ČASOPIS ZA ZAŠTITU TEKOVINA BORBE ZA BOSNU I HERCEGOVINU

BROJ 35
ISSN 1512-9411

U ovom broju:

General Fikret Muslimović
PROPAGANDA O TERORISTIČKIM PRIJETNJAMA
U BOSNI I HERCEGOVINI

Dr. Enver Imamović
PATRIOTIZAM I VJERA KAO BITNI FAKTORI
STOLJETNE BORBE BOŠNJAKA U ODBRANI BOSNE

Hajrudin Somun
NESLOŽNA BOSNA I HERCEGOVINA

Prof.dr. Ćazim Sadiković
KARAKTER RATA PROTIV BiH

Mr. Adil Žigić
BOŠNJACI U AGRARNOJ REFORMI OD 1919. DO 1931. GODINE

KORAK 35

Udruženje za zaštitu tekovina
borbe za Bosnu i Hercegovinu - Sarajevo
www.zatebih.ba

KORAK

ČASOPIS ZA ZAŠTITU TEKOVINA BORBE ZA BIH

BROJ 35

Sarajevo, 2017.

Izdavač:

Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu
Sarajevo, Nedima Filipovića 19
Tel.: (033) 658 015, fax: (033) 658 015
E-mail: zatebebih@bih.net.ba; www.zatebebih.ba

Za Izdavača:

Mustafa Polutak

Redakcija:

Dr. Orhan Bajraktarević, Mirsad Begić, Šefko Hodžić, Neven Kazazović, mr.
Safet Kešo, dr. Džemal Najetović, mr. Emir Ramić, Samija Rizvanović i mr.
Husnija Sejdinović

Glavni urednik:

Nazif Osmanović

Sekretar Redakcije:

Dževad Hadžić

Lektor i korektor:

Nazif Osmanović

Dizajn, korice i računarski prelom:

Kenan Branković

Štamparija:

Štamparija Fojnica

Za Štampariju:

Šehzija Buljina

Tiraž:

1000 kom

SADRŽAJ

ODBRANA BOSNE I HERCEGOVINE

General Mustafa Polutak KONTINUITET DJELOVANJA PREDSTAVNIKA SRPSKE ELITE PREMA BOSNI I HERCEGOVINI	7
General Fikret Muslimović PROPAGANDA O TERORISTIČKIM PRIJETNJAMA U BOSNI I HERCEGOVINI	11
Dr. Enver Imamović PATRIOTIZAM I VJERA KAO BITNI FAKTORI STOLJETNE BORBE BOŠNJAKA U ODBRANI BOSNE	31
Hajrudin Somun NESLOŽNA BOSNA I HERCEGOVINA.....	38
Prof. dr. Ćazim Sadiković KARAKTER RATA PROTIV BIH.....	46
Mirsad Čukle IDENTITET BOSNE I HERCEGOVINE, TEMA ZA SVA VREMENA	53

Mr. Adil Žigić BOŠNJACI U AGRARNOJ REFORMI OD 1919. DO 1931. GODINE	57
Dr.sc. Izet Bijedić GEOSTRATEŠKA KIČMA BOSNE I HERCEGOVINE I NJEN ZNAČAJ SA POLITIČKO-GEOGRAFSKOG ASPEKTA	68
BOŠNJACI SU VEZIVNO TKIVO BIH	70

UMIJEĆE SJEĆANJA

General Fikret Muslimović ZAGREBAČKA POLITIKA NEGIRANJA DOPRINOSA ARMIJE RBIH U ODBRANI I OSLOBAĐANJU HRVATSKE.....	73
Akademik, prof. dr. Mirko Pejanović NADMOĆ U VOLJI I PATRIOTIZMU DA SE BRANI SVOJA DRŽAVA NADJAČALA NADMOĆ AGRESORA U ORUŽJU I TEHNICI	81
Šaćir Hrustemović ČAS HISTORIJE ZA UČENIKE TREĆE GIMNAZIJE IZ SARAJEVA	85
Dževad Kapetanović MIRIS USPOMENA	88
General Hasan Efendić ULOGA OBAVJEŠTAJNIH SLUŽBI U RATU U BOSNI I HERCEGOVINI	90
Mr.sc. Nedim Kebo ZAŠTO JE POTREBNA SOCIOLOGIJA VOJSKE U OBRAZOVNOM SISTEMU DRŽAVE BOSNE I HERCEGOVINE.....	97
Remzija Šiljak i Zijad Čaber OPĆINA TRAVNIK U SRCU BOSNE I HERCEGOVINE	105

Esad Šejtanić	
42. (442.) BBR - JEDINICA AR BIH KOJA JE OBILJEŽILA HEROJSKU ODBRANU GRADA MOSTARA I JUGA HERCEGOVINE.....	115
Huso Sušić	
PRUSAC JE ODBRANJEN	124
Hilmija Suljić	
NEPRIJATELJSKA BORBENA OPERACIJA „BREZA-94“	129
Avdo Huseinović	
KRVAVI BAJRAMI U BOSNI.....	140
Nazif Osmanović	
„VOJNI AKTIV“ O CILJEVIMA AGRESIJE NA B I H	145
Mirsad Čukle	
GODIŠNJICA OSLOBOĐENJA GLAVATIČEVA.....	147
Hadžija Hadžiabdić	
NOVE KNJIGE – PREDSTAVLJANJE	150
Fadil Karičić	
OBILJEŽENA GODIŠNJICA FORMIRANJA PRVE SLAVNE OLOVSKE BRDSKE BRIGADE I PROMOCIJA MONOGRAFIJE „OLOVO 1992 - 1995. - STRADANJE I RAZARANJE HEROJSKOG OLOVA“	154
Šaćir Hrustemović	
MONOGRAFIJA „NAŠA 101. BRIGADA“	160
Dr. sci. Ermin Kuka	
UČEŠĆE STRANIH VOJNIH PLAĆENIKA I DOBROVOLJACA U AGRESIJI NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU I IZVRŠENJU GENOCIDA U VIŠEGRADU	162
Mirsad Čukle	
DRAGAN PEKIĆ TIĆE, BIO JE DIJETE KONJICA.....	171

BIH I SVIJET

Acc. prof. dr. Džemal Najetović	
PALESTINA U KONTEKSTU NOVIH GEOPOLITIČKIH DEŠAVANJA.....	172
SAOPĆENJE ZA JAVNOST	178
SAOPĆENJE - REAGOVANJE.....	180

KONTINUITET DJELOVANJA PREDSTAVNIKA SRPSKE ELITE PREMA BOSNI I HERCEGOVINI

Još 1844. godine ministar unutrašnjih poslova Srbije Ilija Garašanin napisao je memorandum u kojem je izložio metode poticanja prosrpskog raspoloženja u Bosni, s krajnjim ciljem aneksije Bosne.

Vodeći srpski intelektualac Vuk Karadžić objavio je 1849. godine tekst pod naslovom „Srbi svi i svuda“, u kojem je tvrdio da je sav narod u Bosni i Dalmaciji srpski.

1876. godine Srbija i Crna Gora su se sporazumjele da će u ratu protiv Osman-skog carstva anektirati: Srbija Bosnu, a Crna Gora Hercegovinu.

Stojan Protić, ministar u srpskoj vladi, je 1917. godine pedlagao da se problem bosanskih muslimana riješi programom prisilnog pokrštavanja i pokolja.

Sporazum Cvetković-Maček iz 1939. godine o podjeli Bosne i Hercegovine između Srbije i Hrvatske.

Memorandum Stevana Moljevića, advokata iz Bosne i Hercegovine (Banja Luka), iz juna 1941. godine „HOMOGENA SRBIJA“, u kojem je tražio da se stvori ‘Homogena Srbija’ u koju moraju da uđu svi krajevi u kojima žive Srbi. On je napisao da se Srbija treba proširiti na: Bosnu i Hercegovinu, Dalmaciju, Crnu Goru, dijelove Hrvatske, Slavonije i Albanije.

Podvukao je da Srbiju treba očistiti od nesrpskih elemenata: Hrvate u Hrvatsku, muslimane u Tursku ili Albaniju.

Ideje prethodnika, četnički vođa Draža Mihailović, u II svjetskom ratu provodi u djelo. Dokle je god došao čistio je prostor od nesrba.

Memorandum SANU nastaje na prethodnim idejama srpskih nacionalista, šovinista, fašista, podsjeća i traži da se konačno ostvari vjekovni san o stvaranju države u kojoj će živjeti svi Srbi koji će imati neprikosnovenu vlast (VELIKA SRBIJA).

Slobodan Milošević, opsjednut Memorandumom SANU, kreće u realizaciju te ideje. Tu njegovu ideju prihvata srpsko rukovodstvo u BiH, Hrvatskoj i prosrpsko u Crnoj Gori. Na čelu sa Karadžićem, Raškovićem i Bulatovićem. Izvršene su sve pripreme za agresiju, a potom i agresija na Hrvatsku, BiH i Kosovo.

KONTUNITET DJELOVANJA PREDSTAVNIKA HRVATSKE ELITE PREMA BOSNI I HERCEGOVINI

Hrvatski intelektualci Ante Starčević i Eugen Kvaternik zastupali su ideologiju prema kojoj su svi Bosanci bili Hrvati.

Sporazum Cvetković – Maček jasno govori o namjeri tadašnjeg vodstva Hrvatske da dio Bosne i Hercegovine pripoji Hrvatskoj.

Egzekutor ideje pripajanja BiH Hrvatskoj, ustaški poglavnik Ante Pavelić u II svjetskom ratu tu ideju provodi formiranjem NDH u čiji sastav ulazi BiH.

Nakon višestranačkih izbora u Hrvatskoj, početkom devedesetih godina i dolaskom na vlast HDZ-a na čelu sa Franjom Tuđmanom, oživljava se i aktuelizira pretenzija Hrvatske prema BiH. Tuđman tu ideju iznosi na skupovima, zborovima i pred međunarodnim zvaničnicima. Za ideju pripajanja dijelova BiH Hrvatskoj Tuđman nailazi na svesrdnu podršku čelnika HDZ u BiH, na čelu sa Matom Bobanom.

Šesnaestog januara 1992. godine, u Busovači, glavni sekretar HDZ BiH Ignjac Koštroman, između ostalog, je rekao: „Busovača je granica Hrvatske prema tzv. Bosni i Hercegovini. Ovo je Hrvatska! Ovo su povijesni hrvatski prostori! Sa nama ovdje mogu živjeti i ostali narodi, ali uvijek moraju biti svjesni činjenice da su ovo bili i ostali povijesni hrvatski prostori“.

Optužena šestorka pred Haškim tribunalom uticajnih pripadnika Hrvatske i Herceg-Bosne (jer su najuticajniji Franjo Tuđman, Gojko Sušak, Janko Bobetko, Mate Boban umrli) tereti se za učesće u udruženom zločinačkom poduhvatu i za odgovornost nadređenog. Vijeće je odlučilo da je postojao udruženi zločinački poduhvat koji je za krajnji cilj imao uspostavljanje hrvatskog entiteta u granicama Hrvatske banovine iz 1939. godine, kako bi se omogućilo ponovno ujedinjenje hrvatskog naroda u okviru ‘velike hrvatske’.

ZAJEDNIČKO DJELOVANJE SRPSKOG I HRVATSKOG RUKOVODSTVA NA PODJELI BIH

Dogovori o podjeli Bosne i Hercegovine, marta 1991. godine, u Karađorđevu, između Miloševića i Tuđmana (još egzistira SFRJ). Rezultate iz dogovora Milošević-Tuđman na podjeli BiH konkretizuju Karadžić i Boban dogovorom u Gracu, u proljeće 1992. godine.

Usljedio je dogovor 06.05.1992. godine o prestanku za oružane sukobe između Hrvata i Srba na cijelom prostoru BiH. Dogovor je ispoštovan sve do septembra 1994. godine, odnosno, do „Kupreške operacije“.

Svoje namjere pred Međunarodnom zajednicom su pravdali time da je BiH vještačka tvorevina komunista sa Titom na čelu. To je prostor na koji imaju pravo Srbija i Hrvatska. U BiH žive Srbi i Hrvati, a Muslimani, kojima je Tito dao nacionalnost, su Srbi i Hrvati islamske vjeroispovijesti. Plašili su Međunarodnu zajednicu o mogućem formiranju i egzistiranju islamske, fundamentalističke države na tlu Evrope.

Srbija i Hrvatska, iako su međusobno ratovala, u agresiji na BiH su surađivale i međusobno senpomagale, a posebno je to dolazilo do izražaja između rukovodstva „Republike Srpske“ i „Herceg- Bosne“ i njihovih vojski VRS i HVO.

Međunarodna zajednica je u velikoj mjeri blagonaklona i sa odobravanjem pratila pripreme i agresiju na BiH, članicu UN, njeno razaranje i nestanak Muslimana-Bošnjaka.

Međunarodna zajednica, u prvom redu UN, sa Savjetom bezbjednosti, po priznanju BiH kao nezavisne države i prijemom u UN, da su htjeli, a to im je bila i obaveza, a mogli su: da spriječe agresiju na BiH, da je zaustave u bilo kom trenutku, da obezbijede pravedan mir i da obezbijede normalno funkcionisanje BiH kao države.

Posljedica neadekvatnog i nepravilnog rješenja za BiH je današnje stanje u BiH. Blokade su permanentne i na svim poljima u funkcionisanju BiH kao države i njenog kretanja najprije od strane onih kojima nije u interesu opstanak BiH, onima kojima je i dalje u mislima podjela BiH i pripajanje susjedima, kako sami ističu, matičnim državama.

U ovom vremenu je sličan scenario iz 90-tih godina prošlog stoljeća.

Rukovodstvo Srbije „zabrinuto“ je dešavanjima u Bosni i Hercegovini i brigom za Republiku Srpsku. Brine ih pojava vehabizma i moguće islamizacije BiH. Neprestalno potenciraju ugroženost Srba, posebno u Federaciji BiH. Zagovaraju deklaraciju o pomoći Srbima ma gdje se oni nalazili (već viđeno), deklaraciju o zaštiti srpskog jezika. Neprekidno obavještajno djeluju prema BiH bilo direktno, preko svojih ljudi, ili svojih istomišljenika u BiH. Pružaju podršku nelegalnim, protivustavnim, protivzakonitim djelovanjima rukovodstva Republike Srpske. Posebno je karakteristično drsko djelovanje vođstva RS na čelu sa predsjednikom RS Miloradom Dodikom.

Dodik nema granicu u bahatom ponašanju i djelovanju. On otvoreno govori da je protiv BiH, protiv zvaničnih institucija BiH, protiv zakonodavne, izvršne i sudske vlasti na nivou BiH. Za sve nevolje i nedaće koje su zadesile i koje se dešavaju u RS okrivljuje druge, a neće i ne vidi svoju odgovornost i odgovornost svojih poslušnika. Po njemu, BiH i Sarajevo su krivi za sve.

Rukovodstvo RS, na čelu sa Dodikom, čini sve da blokira razvoj Bosne i Hercegovine. Ne prihvata ili namjerno odugovlači prihvatanje uslova koje nameće međunarodna zajednica za pristup BiH evroatlantskim integracijama i drugim međunarodnim asocijacijama. Ponaša se kao država u državi, a što mu omogućuje organizacija sistema vlasti u BiH.

Najgore je u svemu tome što institucije međunarodne zajednice na Dodikove opstrukcije ne reaguju ili gledaju blagonaklono. Izuzetak je administracija SAD.

Rukovodstvo susjedne Hrvatske u novije vrijeme se sve više i češće upliće u unutrašnja zbivanja u BiH. Puna su im usta ugroženosti Hrvata i njihove konstitutivnosti. Dalje kažu: „Srbi imaju RS, a Bošnjaci Federaciju BiH, a mi Hrvati smo ostali bez svoje zasebne teritorije“.

U krajnjem je zagovaranje trećeg entiteta u BiH. (Po Ustavu BiH i ustavima entiteta, sva tri naroda su konstitutivna na cijeloj teritoriji BiH).

Brine ih i Izborni zakon u BiH i „majorizacija“ Hrvata.

Posebno ih brine pojava islamskog ekstremizma, za kojeg predsjednica Hrvatske Kolinda Grabar Kitarević kaže da u BiH ima oko 10.000 potencijalnih terorista i da su oni prijetnja BiH, a posebno susjedima - u prvom redu Hrvatskoj.

Brinu ih „prisluskiivanja“ hrvatskih zvaničnika od strane Obavještajno-sigurnosne agencije BiH.

Na zajedničkoj sjednici Obavještajno-sigurnosnih službi BiH i Hrvatske u Sarajevu utvrđeno je da ni jedno ni drugo nije tačno, o čemu su za javnost iznijeli zajedničko saopštenje.

Hrvatskim zvaničnicima nije dovoljno što tako lažu, već lobiraju i kod drugih zvaničnika po Evropi i svijetu, pa su ih u tome podržali pojedinci iz Češke i Austrije.

Hrvatsko vođstvo u BiH, na čelu sa Draganom Čovićem, u potpunosti je u saglasnosti sa vođstvom Hrvatske. Nezasodovoljni su svojim statusom. Stalno i neprekidno ističu kako su neravnopravni sa ostala dva konstitutivna naroda. Ne slažu se sa Izbornim zakonom, a nude rješenje još gore od postojećeg, neprihvatljivo za većinu. Čović ide toliko daleko da je ovo pitanje kao poseban problem iznio na godišnjoj Generalnoj skupštini UN. U konačnici, vide rješenje u zasebnoj teritorijalnoj jedinici za Hrvate u BiH. Zbog neprihvatanja njihovih rješenja i prijedloga, isto kao i srpsko rukovodstvo, blokiraju tamo gdje god mogu napredak FBiH a time i BiH.

Dodamo li strukturama Srba i Hrvata koji opstruiraju napredak BiH i djelovanje bošnjačkih zvaničnika, u prvom redu Fahrudina Radončića i njegovih pristalica te njihovu saradnju sa Dodikom i Čovićem, onda je jasno sa kakvim se problemima susreće BiH u ovom vremenu, počev od 2016. godine pa evo do kraja 2017. godine.

Zastoji su na svim stranama, u svim strukturama vlasti: zakonodavnoj, izvršnoj i sudskoj. U Parlamentarnoj skupštini BiH i FBiH, iako de jure postoji parlamentarna većina, ona de facto ne djeluje. Samim tim je blokirana i izvršna vlast. Sjednice se odlažu u nedogled, a kada se i zakažu ne usvoji se dnevni red i vrlo često se prekidaju.

Na državno tužilaštvo i sudstvo sve su učestaliji napadi, uz primjedbe da ne rade svoj posao i da su pristrasni, da su pod političkim uticajem i sl.

Posebno su pod pritiskom i u novije vrijeme izloženi neprimjerenim napadima obavještajno sigurnosne službe BiH, OSA i SIPA. Napadaju ih najviše oni protiv kojih su vođene istrage, protiv kojih se vode istrage, oni protiv kojih su vođeni ili se vode sudski postupci i oni koji očekuju istrage i sudske postupke.

Istorija je pokazala da su kriminalci i oni koji sa njima sarađuju uvijek bili protiv obavještajno-sigurnosnih službi, protiv policije i uopće organa gonjenja.

Časni i pošteni građani niti dosad niti od sada ne treba da se plaše pomenutih organa, već im treba pružiti svakojaku podršku u borbi protiv kriminalaca i lopova.

PROPAGANDA O TERORISTIČKIM PRIJETNJAMA U BOSNI I HERCEGOVINI

**IZJAVE KOLINDE, SEBASTIJANA,
PETERA, HELBAHA, ZEMANA, DODIKA, RADONČIĆA ...**

Kontekst

Izjave predsjednice Hrvatske, Kolinde Grabar Kitarović, nose poruku da su bošnjačke političke, ulemske i akademske elite oportune, pa čak ideološki i politički bliske grupama koje radikalnim tumačenjem islama čine terorističku prijetnju. Ta poruka i stav koga sugerira predsjednica Kolinda, u nastavku propagande, upotrebljavat će velikodržavne politike, kojima pred njihovim narodima i međunarodnom zajednicom treba **opravdanje** za praktično djelovanje protiv države BiH i bošnjačkog naroda. To opravdanje nalaze putem propagandnih teza o terorističkim, unitarističko-islamističkim opasnostima iz sredina bošnjačkog naroda, od čega se Hrvati i Srbi u BiH mogu zaštititi, kako smatraju, samo ako se uništi država BiH, a Bošnjaci svedu na vjersku skupinu bez državotvornog kapaciteta sa tendencijom da ih asimiliraju u Hrvate i Srbe ili pak da na druge načine, nestanu iz BiH.

Kolindini istupi aktueliziraju stav da u antiterorističke mjere treba svrstati borbu protiv islamofobije (negativnog ponašanja prema islamu), ksenofobije (neprijateljske mržnje prema strancima), antisemitizma (negativnog ponašanja prema Jevrejima). Kolindini istupi potvrđuju, da je posljednjih decenija naročito aktuelna islamofobija koja se u vezi sa migracijskim trendovima kumulativno negativno ispoljava sa ksenofobijom i dostiže zabrinjavajuće razmjere i posljedice, jer je svaki musliman u zemljama Zapada, od desničara, islamofoba, izložen sumnji da je potencijalni terorista. Kao desničarka, tako sumnja i Kolinda.

Vjerovatno je da Kolinda ima spoznaje o savremenom evropskom izgledu Bošnjaka koji u pogledu obnašanja evropskih vrijednosti nisu inferiorni u usporedbi sa savremenim evropskim izgledom Hrvata. Zato je bilo za očekivati da Kolindine državničke izjave budu bar približne vrlo korisnim izjavama (a) francuskog predsjednika Holandea da je „*islam kompatibilan sa svim demokratskim vrijednosti-*

ma“; (b) njemačke kancelarke Merkel da „*islam pripada Njemačkoj*“, (c) njemačkog predsjednika Christian Wulffa da su „*islam i minareti dio naše panorame ... islam je dio naše kulture*“, (d) pape Franje da su „*kršćani i muslimani braća i sestre*“¹ ... Za razliku od tih izjava pape Franje i evropskih državnika, Kolinda se koristi neistinama koje impliciraju nepovjerenje, sumnjičavost, pa i mržnju prema Bošnjacima muslimanima u BiH i šire.

Sadržaj islamofobičnih izjava

Predsjednica Hrvatske, **Kolinda Grabar Kitarović** je ranije propagirala da se u BiH vratilo na hiljade ratnika ISIL-a iz Sirije i Iraka, a u posljednje vrijeme propagira da u BiH ima 10.000 „*islamskih radikala*“ koji su „*iznimno velika sigurnosna prijetnja*“.

Općepoznato je da predsjednik RS-a i SNSD-a, **Milorad Dodik**, islamofobično, jezikom mržnje, učestalo propagira o terorističkim prijetnjama iz bošnjačkih sredina u BiH.

Premijer Mađarske, **Viktor Orban**, je rekao da „*u duhovnom smislu, islam ne pripada Evropi*“, što je uznemirilo muslimane, posebno u BiH.

Predsjednik Češke, **Miloš Zeman** je rekao: „*Mislam da, kada bi pošlo za rukom, a nadam se da hoće, da se pobijedi teritorijalni IDIL u Iraku i Siriji, da prijeti opasnost da će teroristi, osim toga što će se premjestiti u Afganistan, stvoriti kod nas evropsku terorističku bazu. Takva baza može da bude u BiH s obzirom na nacionalni sastav. Kada bi se upravo tamo koncentrisali ljudi koji bježe nakon poraza u Evropu, to bi bila opasnost.*“² Češki predsjednik, Zeman, se zalaže za deportaciju migranata, protiveći se njihovoj integraciji u evropska društva. Poznato je da se suprotstavlja evropskoj migrantskoj politici po kojoj se članicama EU određuju kvote za njihov prihvata. Izjave predsjednika Zemana su iznenadile bh. javnost, s obzirom na činjenice da je Češka podržavala reforme na putu BiH za članstvo u EU i NATO, te je pružala raznovrsnu pomoć u izgradnji infrastrukturnih objekata u BiH.

Austrijski ministar vanjskih poslova, **Sebastian Kurz**, je rekao: „*U Sarajevu i Prištini, naprimjer, ženama plaćaju da budu u potpunosti pokrivene kako bi promijenile imidž ulice. Ne možemo samo promatrati to*“, jer se time želi promijeniti „*bosanska verzija islama*“.³ Ovu izjavu austrijski socijaldemokrati su ocijenili populističkom radi dobijanja glasova na izborima, oktobra 2017. godine, te ukazali da se u Sarajevu, kao i širom Evrope, na ulicama mogu vidjeti turistkinje koje dolaze iz arapskih zemalja. Ministar Kurz je izrazio zabrinutost zbog rastućeg utjecaja Turske i Saudijska Arabije na zapadnom Balkanu.⁴

1 **Angela Merkel, Fransoa Holand, Kristian Vulf**, kolumna **Berić G.**, Oslobođenje, 22.1.2015., str. 10.

Papa Franjo, Faktor, 01.12.2015. godine, strana 14.

2 **Zeman Miloš**, Klix.ba 27.8.2017. u 14:56

Zeman Miloš, Globus, 08.09.2017. godine, strana 13.

3 **Kurz Sebastijan**, Globus, 08.09.2017. godine, strana 13.

4 Klix.ba, 22.8.2017. u 10:57

DEPO PORTAL, BLIN MAGAZIN/md, 08.09.2017. u 17:00

I austrijski ministar odbrane, **Hans Peter Doskocil**, u intervjuu za njemački „Velt“ je rekao da u BiH raste utjecaj Turske i Saudijske Arabije, slabeći utjecaj EU, što ima smisao „prikrivene islamizacije“, ističući: „Vidimo islamizaciju na Balkanu od koje nas podilaze žmarci ...“⁵ te da zbog toga Njemačka i druge zemlje trebaju pojačati prisustvo u BiH i šire u regiji Balkana.

Komesar u ministarstvu vanjskih poslova Njemačke, **Kristijan Helbah**, u intervjuu za „Nezavisne“ u vezi sa prisustvom vehabija je ocijenio da je pitanje BiH važno za njemačku unutarnju sigurnost, rekavši: „Imamo neposredno na našoj granici slabe države koje mogu postati plodno tlo za organizirani kriminal i ekstremističke pokrete.“⁶

Srbijanski mediji koji citiraju razne autoritete iz Evrope i svijeta u pogledu njihovih stavova o „islamizaciji“ i terorističkim rizicima u BiH, citiraju i „političara **Fahrudina Radončića**, bivšeg ministra bezbjednosti BiH, koji je rekao kako neko ‘može dosegljavati Arape, omogućavati kupovinu kuća u nadi da će to legalizovati kao natalitetsku politiku, ne bi li se neki učinili manjinom’ ili ‘gurati Erdogana i od sebe praviti vazala’“.⁷

Demanti

Kolindinu, Sebastijanovu, Zemanovu ... propagandu demantirali su član Predsjedništva BiH iz reda Bošnjaka, Bakir Izetbegović, predsjedavajući Vijeća ministara BiH, Denis Zvizdić, ministar sigurnosti BiH, Dragan Mektić, direktor Federalne uprave policije Dragan Lukač, zvaničnici SIPA-e, Rijaset Islamske zajednice u BiH ..., ali niko od njih nije reagirao na izjavu „bošnjačkog političara“ Fahrudina Radončića.

Izetbegović i Zvizdić su iznijeli da je do aktuelnog vremena na sirijsko – iračkom ratištu bilo ukupno 240 državljana BiH, od kojih je 54 prije odlaska na to ratište živjelo izvan BiH, da se trenutno na tom ratištu nalazi 116 državljana BiH, da se od ukupno njih 55 koji su se vratili sa tih ratišta 44 nalaze u BiH, a da ih je 23 pravosnažno presuđeno zbog boravka na tom ratištu, da od 143 teroristička akta u 23 zemlje Evrope i svijeta, iza kojih stoji ISIL, nije učestvovao niko iz BiH, da posljednjih mjeseci nisu zabilježeni odlasci bh. državljana na strana ratišta, da se u BiH ne ističu zastave ISIL-a, da su neistinite Kolindine tvrdnje o postojanju 10.000 radikalnih osoba u BiH, te da u BiH ne postoji veća opasnost od terorizma nego u drugim zemljama u okruženju.⁸

Pored naprijed pomenutih zvaničnika, povodom Kolindine izjave, reagirali su brojni publicisti i drugi autoriteti, a većina njih su ukazivali da je Kolinda „sramno etiketirala“ Bošnjake, da je nanijela udarac BiH, Bošnjacima i njihovom jedinstvu, da je ispoljila ignoranciju prema učešću Bošnjaka u odbrani Hrvatske, da je Kolinda zaboravila da je za odbranu Hrvatske u redovima HV poginulo 1.180 Bošnjaka, što znači da je svaki sedmi poginuli vojnik Hrvatske bio Bošnjak, da Kolinda treba znati da je

5 **Peter Hans**, po tekstu **Kremenović Mladena**, Politika, Beograd, 09.07.2017. godine, strana 2.

6 **Helbah Kristijan**, po tekstu **Kremenović Mladena**, Politika, Beograd, 09.07.2017. godine, strana 2.

7 **Radončić Fahrudin**, po tekstu **Kremenović Mladena**, Politika, Beograd, 09.07.2017. godine, strana 2.

8 **Izetbegović Bakir**, Oslobođenje, 29.08.2017. godine, strana 5.

Zvizdić Denis, Stav, 14.09.2017. godine, strana 9.

Armija RBiH, vezujući za sebe glavninu srpskih snaga, praktički spašavala Hrvatsku, da Bošnjaci nemaju potrebe da se bilo kome pravdaju, pa ni Kolindi, da radikalizam i nasilni ekstremizam nije svojstven tradiciji Bošnjaka, da bi Kolindi bilo bolje da se zabavi problemima ekstremizma u narodu kome ona pripada, nego što ekstremizam imputira Bošnjacima ...⁹

Povodom naprijed citirane Zemanove izjave, reisu-l-ulema IZ u BiH, dr. Husein ef. Kavazović, je rekao da Islamska zajednica ne raspolaže podacima da bilo ko plaća muslimankama u Sarajevu i Prištini da se oblače na određeni način i da Islamska zajednica stoji na stanovištu da svako ima pravo da se oblači kako želi, te da to pravo imaju i žene muslimanke.¹⁰

Naprijed citiranu izjavu mađarskog premijera Viktora Obrana, reisu-l-ulema Husein ef. Kavazović je okvalificirao kao „štetno neznanje o islamu“, jer je islam u nekim dijelovima Evrope „*bio prisutan nekoliko stoljeća prije kršćanstva*“.¹¹ Na reisu-l-ulemino reagiranje, premijer Orban je putem pisma pokušao ublažiti svoj politički ispad, te je pozvao reisu-l-ulemu Kavazovića da posjeti Mađarsku.¹² Reisu-l-ulemina posjeta Mađarskoj i razgovor sa premijerom Orbanom realizirani su 28. i 29.04.2016. godine, što će doprinijeti boljem razumijevanju i međusobnom poštivanju, a poseban značaj ima reisu-l-ulemino predavanje na Univerzitetu u Pečuhu,¹³ što treba doprinijeti zbližavanju i boljem dijalogu između civilizacija, umjesto sukoba štetnih za ljudski rod u cjelini.

Ako bošnjačka politička, ulemska i akademska elita ne demantiraju izjave „*bošnjačkog političara*“ Fahrudina Radončića, postavlja se pitanje zašto uopće reagiraju na hrvatske, srpske, austrijske, češke, njemačke ... neistinite izjave o terorističkim rizicima i „*islamizaciji*“ ... u BiH. Nikada niko od bh. zvaničnika Radončića nije upozorio, zato što je sve do terorističkog napada na Ambasadu SAD u Sarajevu, upotrebljavajući autoritete iz akademske zajednice (Muhamed Filipović), u svom „*Dnevnom avazu*“ intenzivno opravdavao prisustvo vehabija, propagirajući da su oni u BiH sljedbenici „*legitimnog pravca islama*“.

KOLINDIN CILJ: DA BOŠNJAČKA „ZASTIĐENOST“ ZBOG VEHABIJA POMOGNE ASIMILACIJU

Asimilacijske težnje velikohrvatske politike prema Bošnjacima imaju isti ideološki izvor i cilj kao i propaganda u kojoj učestvuje hrvatska predsjednica, Kolinda Grabar Kitarović, lažima da u BiH eskaliraju opasnosti islamskog radikalizma, jer se, navodno, u BiH sa sirijsko-iračkog ratišta vratilo 4.000 ekstremista, te da u BiH ima desetak hiljada islamistički radikaliziranih, na terorizam rizičnih Bošnjaka.

9 Stav, 14.09.2017. godine, strana 9.-32.

10 Kavazović Husein, Oslobođenje, 23.08.2017. godine, strana 4.

11 Kavazović Husein, Oslobođenje, 22.10.2015. godine, strana 4.

12 Viktor Orban, Oslobođenje, 29.20.2015. godine, strana 10.

13 Kavazović Husein, Faktor, 30.04. i 01.05., 2016. godine, strana 4.

Takvom propagandom, Kolinda utječe s ciljem da slabi podrška međunarodne zajednice državi BiH, da se kod Bošnjaka, izazove „zastiđenost“ zbog pojave radikalnog tumačenja islama i da se po tom osnovu Bošnjaci odvrćaju od svog nacionalnog identiteta. Želi se postići da Bošnjaci, posebno u lokalnim sredinama gdje su manjina te ovisni od srpske i hrvatske politike, svoju „zastiđenost“ i distanciranost od radikalnog tumačenja islama dokazuju pristajanjem da se nacionalno izjašnjavaju kao Hrvati ili kao Srbi. Zato se propaganda predsjednice Hrvatske o tome da u BiH ima desetak hiljada potencijalnih terorista, treba smatrati kao psihološki i politički pritisak na Bošnjake u Hrvatskoj, pa i u BiH, da svoju distancu od „islamskog radikalizma“ dokazuju izjašnjavanjem da su nacionalno Hrvati ili Srbi, a ne da su Bošnjaci.

Cilj propagande o vehabijama - opravdati maksimalističke zahtjeve u bh. reformama

Hrvatska politika ima problem opravdavanja politike koju je Tuđman vodio na štetu teritorijalnog integriteta BiH, subverzivnim metodama i oružanim neprijateljstvima angažirajući HV (HVO). U oblikovanju uslova da se opravdavaju oružana neprijateljstva, vehabije su tokom rata ušle u BiH, i to kada „*ni ptica*“ nije mogla preći preko borbenih položaja hrvatske i srbijanske vojske, koje su držale u strateškom okruženju Armiju RBiH.

Pošto u realnom ponašanju bošnjačkog naroda i bošnjačkih lidera, kada se započinjao i odvijao rat u BiH, nije bilo ničega čime bi se pred srpskim i hrvatskim narodom, kao i pred međunarodnom zajednicom mogao opravdavati ratni pohod s ciljem uništenja BiH, dovedene su vehabije među kojima su pojedini plaćenici stranih obavještajnih službi imali zadatak, ne samo da čine zločine, već i da ih video snimaju kako bi se takvi snimci mogli koristiti u propagandi opravdavanja oružanih agresija na RBiH, prebacivanjem krivnje za rat i ratna stradanja sa hrvatskog i srbijanskog rukovodstva na lidere i političke faktore odbrane RBiH, na čelu sa Alijom Izetbegovićem. Na istoj matrici, u aktuelno vrijeme reformi u BiH, opravdava se politika maksimalističkih zahtjeva HDZ-a, da putem aktuelnih reformi, i inače oslabljena državna struktura BiH još više slabi i približava podjeli, odnosno nestanku. Dakle, Kolindina propaganda o terorističkoj opasnosti koju čine, navodno, desetak hiljada islamskih ekstremista, ima cilj da se osigura hrvatska nacionalna i međunarodna podrška maksimalističkim zahtjevima Čovićevoeg HDZ-a za ustavne reforme u BiH.

PROPAGANDA IZ SRBIJE O VEHABIJAMA U BIH

Dopisnik beogradske „*Politike*“, D. Stanišić, iz Sarajeva je obavijestio kako su državne institucije BiH oportune prema terorističkim opasnostima koje dolaze od vehabija, a da entitetske institucije RS-a ispravno upozoravaju na te opasnosti. Kao ilustraciju za svoj novinarski zaključak, da su ocjene iz RS-a o vehabijama u BiH realne, Stanišić je napisao da je tome „*dokaz nekoliko svježih slučajeva koji BiH uvode u krug*

potencijalnih džihadističkih zemalja na Balkanu”,¹⁴ odnosno, krug zemalja u kojima se uspostavlja islamski poredak. Ta konstatacija protivurječi cjelini teksta iz koga je citirana, gdje isti autor navodi primjere koji potvrđuju da se sigurnosne agencije i pravosuđe BiH bori protiv vehabijskog ekstremizma, uz pokazatelje da se iz BiH, ISIL-u priključilo 240 osoba, od kojih je 76 poginulo, a oko 50 vratilo u BiH, te da je njih 42 optuženo, a 23 osuđeno na zatvorske kazne „koje u prosjeku iznose 1,9 godina”.¹⁵ Propaganda iz Srbije, isto kao i iz Hrvatske, ne ukazuje šta bi, pored onoga što se u naprijed navedenom smislu čini u BiH, trebalo činiti pa da onaj ko usmjerava tu propagandu bude zadovoljan onim što se čini protiv terorizma u BiH.

Frustrirani su zbog nedostatka činjenica kojima mogu potkrijepiti svoje ideološki i politički zadate kriterije za ocjene da u BiH djeluju snage koje žele da ta država bude u „krugu potencijalnih džihadističkih zemalja”, odnosno, da u toj državi bude uspostavljen islamski poredak. Zato su opravdane sumnje, da ideološki i politički centri koji optužuju bošnjačko političko vođstvo da djeluje s ciljem da BiH bude islamska država, u nedostatku dokaza za svoju propagandu o tome, mogu pokrenuti svoj subverzivni aparat osposobljen da u BiH inscenira teroristička djela, na šta ukazuje, Vlado Adamović, profesor na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu.¹⁶

Zanimljiv bi bio odgovor iz Beograda na pitanje iz Sarajeva: Koje zemlje na Balkanu, osim BiH, ulaze u „krug potencijalnih džihadističkih”? Umjesto da pohvali državne institucije BiH za poduzimanje mjera prema osobama koje radikalno tumače islam, beogradska „Politika” objavljuje neistine koje su vrlo štetne za međunacionalne i međudržavne odnose na Balkanu.

Uzگرد je bitno konstatirati, da se novinar D. Stanišić, dopisnik beogradske „Politike” iz Sarajeva, može smatrati eksponentom obavještajne službe Srbije. Njemu je obavještajna služba Srbije odredila koje podatke treba da prikuplja i po kojim ideološkim i političkim kriterijima da o tim podacima obavještava javnost. Da je pomenuti novinar napisao tekst bez konstatacije da je BiH u „krugu potencijalnih džihadističkih zemalja”, on bi za uredništvo „Politike” bio nepodoban i njegovi tekstovi se više ne bi nikada objavili u tom listu. Sprega srbijanskih obavještajnih službi i srbijanskih medija je konkretna, a ulogu koordinacije u toj sprezi imaju vladajući srbijanski politički lideri koji kontrolišu, i medije, i obavještajne službe.

Zanimljivo je što srbijanski i hrvatski mediji koji propagandistički BiH predstavljaju kao naročito rizičnu na terorizam, istovremeno djeluju s ciljem rehabilitacije ustaškog i četničkog pokreta, generirajući i organizirajući njihove izrazito ekstremne sljedbenike koji opravdavaju ustaške i četničke zločine u ratovima tokom 20. stoljeća. Takve činjenice sugeriraju pitanje: Da li je veća, manja ili ista teroristička opasnost od vehabija koji radikalno tumače islam, u usporedbi sa tim opasnostima od sljedbenika četničke i ustaške ideologije, politike i zločinačke prakse? Bez obzira kakav bi se odgovor na to pitanje mogao dati, bitan je zaključak da te tri pojave u

14 Stanišić D., Politika, Beograd, 20.06.2017. godine, strana 4.

15 Stanišić D., Politika, Beograd, 20.06.2017. godine, strana 4.

16 Adamović Vlado, prema tekstu, Stanišić D., Politika, Beograd, 20.06.2017. godine, strana 4.

BiH i šire na Balkanu jedna drugu podstrekavaju, što bi značilo da borba protiv jedne od tih pojava treba da pomaže borbu protiv ostalih dviju. Svaka tendencioznost, a posebno ona koja dolazi od najviših političkih autoriteta, kao što je naprimjer tendencioznost koju ispoljava hrvatska predsjednica Kolinda tako što podstrekava rehabilitaciju ustaštva, dok istovremeno iznosi neistine o terorističkim opasnostima u BiH, šteti antiterorističkoj borbi, pa čak i podstrekava ekstremiste na svim stranama.

U vezi s tim, važno je što se ne zna da li su ministar vanjskih poslova Austrije, Sebastijan Kurz i predsjednik Češke, Miloš Zeman, reagirali protiv široko i duboko rasprostranjenih pojava u cilju rehabilitacija ustaštva i četništva u više zemalja Balkana. Ako nisu, trebali su, odnosno ako nisu onda se njihovo reagiranje o rizicima terorizma iz bošnjačkih sredina u BiH, treba smatrati tim više tendencioznim.

RATNI ŠEFOVI OBAVJEŠTAJNIH SLUŽBI, EGZEKUTORI U KOLINDINOJ PROPAGANDI

Tuđman ml. i Lučić, potvrđuju da je Hrvatska osnovala paradržavu u BiH

U medijskoj podršci Kolindinoj propagandi o terorističkim opasnostima u BiH, učestvovao je i prof. dr. Ivo Lučić. U ulozi propagatora, on je predstavljen kao „ratni načelnik Uprave SIS-a HVO-a“ (obavještajno sigurnosne službe Hrvatske na teritoriji BiH u paradržavi HRH-B), „a kasnije pomoćnik ravnatelja HIS-a“¹⁷ (obavještajno-sigurnosne službe Hrvatske sa sjedištem u Zagrebu). Prema navedenim podacima o Lučiću, u vezi njegove podrške Kolindinoj propagandi na štetu BiH, historijski i politički gledano, važno je spoznati kadrovsku simbiozu sigurnosnih institucija Republike Hrvatske (SIS RH) i sigurnosnih institucija paradržave HRH-B (SIS-a HVO), isto kao što je važno spoznati kako su mudžahidini došli u BiH, uz napomenu da bez simbioze institucija Republike Hrvatske sa institucijama paradržave HRH-B, ne bi bilo ni dolaska mudžahidina u BiH, pa ni aktuelne Kolindine propagande na štetu međunacionalnih odnosa i države BiH.

Također, da nije bilo simbioze države Hrvatske i paradržave HRH-B, ne bi bilo ni ultimatumu koga je hrvatska politika 1993. postavila da se jedinice Armije RBiH stave pod komandu HV (HVO) na čelu sa Tuđmanom. Zato što nije ispunjen taj ultimatum, uslijedila je kulminacija krize u kojoj je Hrvatska na teritoriji BiH intenzivirala i proširila oružana neprijateljstva, s ciljem da uništi institucije međunarodno priznate države BiH. Iz naprijed pomenute tokomratne simbioze institucija R Hrvatske i institucija HRH-B, proizilazi ujedinenost u aktuelnoj propagandi protiv BiH od strane Miroslava Tuđmana, kao bivšeg šefa SIS-a RH i Ive Lučića, kao Tuđmanu mlađem i Tuđmanu starije, podređenog bivšeg šefa SIS-a HRH-B.

17 Lučić Ivo, Globus, 15.09.2017. godine, strana 62.

Tuđman i Lučić su egzekutori ubacivanja u BiH problematičnih mudžahidina

Aktuelna propaganda Tuđmana ml. i Lučića je u spektru raznih činjenica, da je Hrvatska izvršila oružanu agresiju na RBiH, što se drsko želi zamaskirati, upravo radi nedostatka opravdanja za tu agresiju. U nedostatku dokaza za opravdavanje oružanih ofanzivnih operacija HV (HVO) na položaje Armije RBiH, predsjednik Hrvatske Franjo Tuđman, u savezu sa predsjednikom Srbije Slobodanom Miloševićem je proizvodio takve „dokaze“ ubacivanjem u BiH problematičnih stranaca iz muslimanskih zemalja. Egzekutori tog ubacivanja sa hrvatske strane su bili upravo egzekutori aktuelne propagande protiv BiH, Miroslav Tuđman i Ivo Lučić. Zato što su Tuđman m. i Lučić bili glavni realizatori tog ubacivanja, njih dvojica nisu inteligentno upotrijebljeni u aktuelnoj propagandi koju predvodi predsjednica Kolinda. Bilo bi inteligentnije da je Kolindinu propagandu podržao neko drugi umjesto mlađeg Tuđmana i njemu, tokom rata podređenog Lučića. Ali, u slučaju da je umjesto Tuđmana i Lučića progandno upotrijebljen neko drugi izvan ratne hrvatske obavještajne službe, pojavio bi se problem kredibilitnosti i relevantnosti propagatora. Dakle, kredibilitnost i relevantnost mlađeg Tuđmana i njegovog podređenog Lučića, u konkretnom slučaju, suprotstavljena je logici da bi propaganda, iako nepravedna jer je lažna, trebala biti bar inteligentna. Dakle, njihova propaganda nije ni pravedna jer je lažna, ni inteligentna jer demaskira egzekutore ubacivanja u BiH problematičnih mudžahidina.

Hrvatska propaganda ignorira činjenice o doprinosu BiH odbrani Hrvatske

„Doktor nauka“ Ivo Lučić, u podužem tekstu „Globusa“ ističe šta je sve, navodno, Hrvatska učinila za BiH i bošnjački narod, ali ne navodi ništa šta su država BiH, njeni građani pa i Bošnjaci učinili za Hrvatsku. Ako već neće priznati da je Armija RBiH borbenim vezivanjem svih srbijanskih korpusa praktički branila, i BiH, i Hrvatsku, bilo bi pristojno da je Lučić bar pomenuo 1.180 poginulih Bošnjaka u redovima Vojske Hrvatske, što je pokazatelj o velikoj ratnoj mobilnosti državljana Hrvatske bošnjačke nacionalnosti, čega, bar ne u tolikoj mjeri, ne bi bilo da predsjednik Alija Izetbegović nije apelirao i zahtijevao da se Bošnjaci u Hrvatskoj uključuju u redove branitelja Hrvatske, pored ostalog i zato što je znao da uspjesi u odbrani Hrvatske pomažu uspjesima u odbrani BiH. Ta činjenica što Lučić nije pomenuo preko 1.180 poginulih Bošnjaka u Domovinskom ratu Hrvatske, dodatno čini problematičnim, nemoralnim i Lučićevoj akademskoj tituli „doktora nauka“ neprimjerenim isticanje da je mudžahidinska jedinica u sastavu Armije RBiH imala 2.000 stranih boraca iz muslimanskih zemalja, iako ih je bilo najviše do 300, što je marginalno u odnosu na 250.000 branitelja u Armiji RBiH. Ako bi se pregledalo šta su sve Tuđman i Lučić u proteklim decenijama o tome govorili, onda bi se, vjerovatno, našli i podaci da su propagirali kako je u BiH tokom rata bilo na desetine hiljada mudžahidina, terorista. I oni sami ne znaju šta su sve petljali o tome. Prije bi se moglo reći da je njihova ambicija bila da u BiH ubace na desetine hiljada mudžahidina, pa nezadovoljni što ih je

ubačeno samo 300, kompenziraju takve svoje želje putem laganja da ih je ubačeno na desetine hiljada.

Hrvatska je subverzivno prisutna u BiH

Izjave hrvatske predsjednice Kolinde Grabar Kitarović, češkog predsjednika Miloša Zemana, austrijskog ministra vanjskih poslova Sebastijana Kurza ... o terorističkim opasnostima u BiH, ilustracija su za zaključak da se obavještajne službe evropskih, posebno susjednih zemalja bave istraživanjem aktuelnih društvenih, političkih i sigurnosnih prilika u BiH. Dakle, Hrvatska je usmjerena da putem obavještajnih metoda, snaga i sredstava bude prisutna u BiH. To praktički znači da su obavještajno-sigurnosne institucije Hrvatske organizirale legalno i ilegalno prikupljanje podataka o BiH, analitičku obradu i upotrebu tih podataka u skladu sa unaprijed zadatim ideološkim i političkim kriterijima vladajućeg HDZ-a Hrvatske. U okviru eksploatacije obavještajnih rezultata organizira se i propaganda, često iskrivljenim i neistinitim plasiranjem podataka i tendencioznih analiza.

Legalne i ilegalne forme subverzivnog prisustva Hrvatske u BiH

Legalno je sve što je uobičajeno političko, diplomatsko, privredno, kulturno, ... i medijsko prisustvo, gdje spada i razmjena podataka kroz tekuću, dogovorenu saradnju između državnih institucija BiH i Hrvatske, uključujući i saradnju hrvatskih i bh. obavještajnih i sigurnosnih agencija. **Ilegalne** aktivnosti obavještajnih službi Hrvatske u BiH podrazumijevaju ofanzivne akcije i operacije u kojima se primjenjuju tajne metode, snage i sredstva (agenti, tajno snimanje razgovora, pretresi, kontrola raznih komunikacija, osmatranja, praćenja ...) Takve ilegalne radnje u zakonima svih zemalja svijeta su propisane kao krivična djela špijunaže i podrivanja ustavnog uređenja države u kojoj neka strana obavještajna služba to čini. Posljedice otkrivanja takvih slučajeva su poremećaji u odnosima dotičnih zemalja. Vjerovatno je da hrvatska obavještajna služba vodi akcije i operacije u kojima se, kao dopuna legalnim, primjenjuju ilegalne metode, snage i sredstva, posebno u sredinama okupljanja i djelovanja vehabija. Takve akcije i operacije, obavještajne službe Hrvatske ne mogu provoditi bez odobrenja i usmjerenja od nadležnih političkih i državnih autoriteta u Zagrebu. Predsjednica Hrvatske, Kolinda je autoritet nadređen za takvu ulogu obavještajnog sistema Hrvatske. Ona je nadležna da usmjerava rad tog sistema i da koristi njegove rezultate. Prema tome, izjave predsjednice Kolinde se zasnivaju na tendenciozno ispolitiziranim, unaprijed zadatim ideološkim kriterijima unakaženim analizama obavještajnih i sigurnosnih agencija Hrvatske.

Hrvatska diplomatija lobira na štetu BiH

Austrija je tradicionalni prijatelj BiH. Među prvima je priznala nezavisnost R BiH. U toku rata, bila je iskren i vrlo utjecajan saveznik R BiH. Poslije rata, kontinuirano podržava političke reforme u korist normaliziranja države BiH i njenog približavanja članstvu u EU i NATO. Zato su u BiH, sa iznenađenjem primljene izjave ministra vanjskih poslova Sebastijana i ministra odbrane, Hans Petera o terorističkim rizicima u BiH. U

vezi s tim, treba imati u vidu eskalaciju desničara Austrije koji se, na čelu sa Norbert Hoferom, zalažu za referendum radi izlaska svoje zemlje iz EU. Referendum za izlazak Austrije iz EU i politika protiv migranata koji dolaze u Austriju iz muslimanskih zemalja bila su glavna obećanja glasačima od strane ekstremnog desničara Norbert Hofera, kandidata za predsjednika Austrije na izborima krajem 2016. godine.¹⁸

U tom kontekstu, izjave Sebastijana i Hofera sugeriraju sumnju da Hrvatska i Srbija, u promoviranju svojih antibosanskohercegovačkih politika, snažno lobiraju u vladama zemalja Zapada, pa i Austrije, a da ni približno intenzitetu i efikasnosti tog lobiranja nema diplomatskih i drugih utjecaja radi afirmacije i zaštite BiH. Aktuelnog ministra vanjskih poslova, Igora Crnadka, kao i sve bivše ministre, treba smatrati odgovornim za taj nedostatak, imajući u vidu da će se u sredinama srpskih nacionalista, najvjerojatnije, Crnadak smatrati zaslužnim za rezultate lobiranja na štetu BiH izražene putem izjava Sebastijana, Kolinde, Zemana, ... Sve to ukazuje u kojoj je mjeri, za afirmaciju, sigurnost i odbranu BiH, značajna diplomatija.

Mediji i diplomatija Hrvatske iskrivljeno predstavljaju bošnjačku politiku

Diplomatija i propaganda Hrvatske je u ofanzivi da na međunarodnom planu ukazuje na opasnosti radikalizma i terorizma u bošnjačkim sredinama, s ciljem da se Zapad distancira od politike patriotskih snaga u BiH, a da podršku Zapada dobiju političke snage koje djeluju s ciljem podjele i nestanka BiH. U tom smislu, zlorado zaključuju neki mediji u Hrvatskoj i Srbiji, kao što se naprimjer putem zagrebačkog „Globusa“ propagira da „politika bošnjačkih lidera očito više ne prolazi na Zapadu.“¹⁹ Za desničarske lidere Hrvatske je vrlo važno da pred građanima Hrvatske, pred Hrvatima u BiH i širom svijeta, kao i pred međunarodnom zajednicom što uvjerljivije opravdaju nepravedne strane svoje politike prema BiH, posebno prema Bošnjacima.

Da bi u tom pogledu postigla što viši stupanj uvjerljivosti, Hrvatska je zainteresirana da iste optužbe koje je u javnost iznosila predsjednica Kolinda, iznose i autoriteti drugih država. S obzirom da hrvatska politika, isto kao i srbijanska, poklanja veliku pažnju lobiranju među autoritetima međunarodne zajednice s ciljem da se njihova nepravedna politika prema BiH i Bošnjacima prihvati kao opravdana, vjerovatno je da su antibošnjački intonirane izjave austrijskog ministra vanjskih poslova Sebastijana Kurza, češkog predsjednika Miloša Zemana ..., rezultat lobiranja hrvatske i srbijanske diplomatije. Pri tome treba imati u vidu da su izjave Kolinde, Kurza, Zemana ..., opravdavane u svim desničarskim sredinama širom Evrope i svijeta.

Ustvari, Hrvatska teži da se politička situacija u BiH, posebno u vezi sa položajem hrvatskog naroda internacionalizira, da se prihvati da su Hrvati u BiH ugroženi, neravnopravni i da je njihova ugroženost izraz težnji bošnjačkih političkih faktora i lidera da BiH bude unitarna, islamska država. U vezi s tim želi se predstaviti da su bošnjački politički faktori i lideri oportuni prema eskalaciji radikalnog tumačenja

18 Oslobođenje, 05.12.2016. godine, strana 13.

19 Milinović Zdravko, Globus, 08.09.2017. godine, strana 13.

islama. Svoje utjecaje protiv, navodno, takvog stanja u BiH, Hrvatska predstavlja svojom obavezom u cilju zaštite hrvatskog naroda u BiH.

U svemu tome, hrvatska propaganda eksploatira neke bošnjačke greške prema Hrvatima u BiH, u koje spada, (a) bošnjačkim glasovima izbor Željka Komšića da predstavlja Hrvate u Predsjedništvu BiH, (b) osporavanje da pobjedničke hrvatske stranke implementiraju svoje izborne rezultate prilikom uspostave zakonodavne i izvršne vlasti u BiH, pa i (c) odbacivanje, za BiH vrlo korisnog paketa ustavnih reformi, koga su 2006. godine u Parlamentu prihvatili predstavnici Srba i Hrvata, a odbacili predstavnici Bošnjaka. Država BiH će dugo ispaštati naprijed pomenute bošnjačke greške.

PROBLEM KRITERIJA ZA OCJENU TERORISTIČKIH RIZIKA U BIH

Politički stav za kriterije

Praktički, bitna smetnja za efikasnu borbu protiv terorizma su različiti kriteriji za ocjene slučajeva i pojava terora, jer se od raznih, ideološki i politički sukobljenih činilaca međunarodne zajednice, iste pojave i slučajevi različito tretiraju. Hrvatski kriterij za ocjenu da u BiH ima desetak hiljada vehabija rizičnih na terorizam, vjerovatno da je politički stav: svaki vehabija je potencijalni terorista. Taj kriterij, obavještajnim agencijama je zadala državna politika Hrvatske. U BiH, obavještajne i sigurnosne agencije ne primjenjuju taj kriterij. Vjerovatno, kriterij obavještajnog i sigurnosnog sistema BiH određen je profesionalnim stavom: potencijalnim teroristom smatra se osoba o kojoj se raspolaže podacima koji upućuju na zaključak o njegovoj sklonosti da učestvuje u aktima terora.

Kriteriji o tome zaslužuju pažnju, i političkih autoriteta u Hrvatskoj, i političkih autoriteta u BiH, i to onih autoriteta u Hrvatskoj i BiH koji su nadležni za usmjeravanje obavještajnih i sigurnosnih agencija, čije rezultate rada, državni autoriteti koriste za orijentaciju u poduzimanju preventivnih i drugih mjera odbrane i zaštite. Zato, ako uopće postoji spremnost za kvalitetnu saradnju obavještajnih i sigurnosnih sistema BiH i Hrvatske, to treba realizirati na osnovama istih kriterija za ocjene šta je i u kojem stepenu teroristička prijetnja, pored ostalog i u vezi sa postojanjem i djelovanjem vehabija u zemljama na Balkanu.

Šta o Bošnjacima zabrinjava hrvatsku politiku?

Ne zna se šta hrvatsku politiku više zabrinjava, da li pojava vehabija ili bošnjačko poštivanje svoje tradicije, vjerske i ukupne kulturne posebnosti što jača otpornost na asimilaciju. Hrvatska politika ispoljava pojačanu težnju da postigne rezultate asimilacije Bošnjaka u „Hrvate“, a pojavu vehabija uzima kao pogodnu okolnost za odvrćanje Bošnjaka od svog nacionalnog identiteta. Samo one muslimane koji su se prestali identificirati da su Bošnjaci pa se identificiraju da su „Hrvati“, hrvatski na-

cionalisti smatraju da nisu rizični na ekstremizam. Insistiranje Bošnjaka na svom nacionalnom identitetu samo je po sebi, za hrvatsku politiku sumnjivo, pa se kvalificira kao negativna islamizacija.

Hrvatska politika, putem nacionalističkih ideoloških kriterija, u ocjenama stanja svijesti Bošnjaka, tretira pitanje „islamizacije“. Među Bošnjacima, niko ne vidi ništa loše, što se među Hrvatima poboljšava odnos prema katoličanstvu. Također, među Bošnjacima vlada mišljenje da je lijep odnos Hrvata prema svojoj katoličkoj vjeri koristan za bh. multietničko društvo, mir i sigurnost. Ako, uslovno i uže, bukvalno posmatrano pod islamizacijom podrazumijevamo poboljšan odnos Bošnjaka prema svojoj vjeri, onda je vrlo problematična konstatacija kolumniste zagrebačkog „Globusa“, Jurice Korblera: „Islamizacija je na djelu i to nitko ne može poreći, a ne treba govoriti da je BiH gotovo u srcu Evrope i kolika je to opasnost za sve, ne samo za zemlje u okruženju“.²⁰ Ako autor te rečenice, pod „islamizacijom“ podrazumijeva dolazak i širenje vehabijske vjerske prakse u BiH, onda je to trebao tako i napisati, pa bi se otklonile sumnje da je islamofobija u tako drastičnoj mjeri prisutna, pa da se odgovornost prema kulturnoj tradiciji bošnjačkog naroda smatra „islamizacijom“ koja je, navodno, opasna za Evropu, a posebno za zemlje na Balkanu.

Vehabije nisu „legitimni pravac islama“ u BiH, a tradicija islama u BiH je legitimna

U tom smislu, pojmovna zbrka koja se ispoljava putem najutjecajnijih hrvatskih medija, implicira štetne posljedice za međunacionalne, međudržavne i međukonfesionalne odnose. Pri tome treba imati u vidu da je pojava vehabija u BiH i šire, od strane bošnjačke politike okvalificirana kao sigurnosni problem, iako i među Bošnjacima pojedinci smatraju da vehabije nisu sigurnosni problem jer su „legitiman pravac islama“. To je oblast subverzije u kojoj se brojčano i prostorno proširivao problem vehabija kako bi se za propagandu protiv BiH imalo što više uvjerljivijih činjenica, pa je ta pojava po Kolindinoj propagandi sumirana na 10.000 terorizmu sklonih vehabija.

Odgovornost Bošnjaka za širenje vehabija je mnogostruka, što treba sagledati odgovorom na pitanja: Zašto Bošnjaci još bolje ne čuvaju svoju kulturnu tradiciju? Zašto Bošnjaci ne reaguju na plasiranje laži da su „vehabije legitimni pravac islama“? Da li su Bošnjaci shvatili da je vjerska tradicija u BiH legitimna, a da je unošenje vehabizma sknavljenje te tradicije i udar sa štetnim posljedicama za mir i sigurnost? Zašto se Bošnjaci suprotstavljaju Kolindi, Sebastijanu, Zemanu ..., ako se već ne suprotstavljaju pojedinim Bošnjacima koji daju mnogo štetnije izjave od Kolindinih, Sebastijanovih, Zemanovih ...?

Medijska i politička tendencioznost prema BiH i Bošnjacima poprima zabrinjavajuće razmjere, sadržaje i oblike, u želji da se bošnjačka politika odvrti od bilo kakvog reagiranja na nepravde koje Hrvatska i nacionalisti iz Zagreba čine na štetu BiH. U tom smislu indikativno je što se stavovi iz BiH o obustavi gradnje Pelješkog

20 Korbler Jurica, Globus, 08.09.2017. godine, strana 11.

mosta propagandno tretiraju kao da su sračunati na odvratanje pažnje javnosti od vehabijskih terorističkih opasnosti, te da usmjeravanjem pažnje na Pelješki most bošnjačka politika zataškava terorističke rizike.

ŠTA TREBAJU BITI ZAJEDNIČKA POLAZIŠTA U ANTITERORISTIČKOJ BORBI ZEMALJA BALKANA?

U antiterorističkoj borbi, nužan isti polazni stav

Minimalno oko čega bi se u zajedničkoj antiterorističkoj borbi trebale usaglasiti obavještajne i sigurnosne službe država Balkana treba biti stav da je u uslovima zaoštrenih političkih odnosa i sukoba, te u uslovima visokog stupnja međunacionalnog i međudržavnog nepovjerenja, za sigurnost i mir, štetna svaka radikalizacija islama, pravoslavlja i katoličanstva. Radikalno odstupanje od muslimanske, katoličke i pravoslavne tradicije u BiH može biti povod za produbljivanje nepovjerenja i za oštavanje sukoba, što je put da se održava permanentnost krize za mir i sigurnost, odnosno što je put u proizvodnju serije eskalirajućih kriza u kojima može doći i do oružanih neprijateljstava u kojima bi stradavali ljudi.

Eskalirajuće krize u postojeću permanentnu krizu donose efekte produbljivanja, a produbljivanje komplicira izlazak iz permanentne krize, te pojačava vjerovatnoću još učestalije pojave eskalirajućih kriza, što je lančani proces približavanja katastrofalnim posljedicama krize u međunacionalnim i međudržavnim odnosima na Balkanu.

Problem vehabija u BiH i susjednim zemljama

Nosioci vehabijskog prisustva u zemljama Balkana su organizacijski i funkcionalno povezani. Takvo prisustvo se mora tretirati da bitno utječe na stanje sigurnosti i da otežava napore za poboljšanje međunacionalnih odnosa, odnosno da otežava napore za očuvanje mira i stabilnosti u BiH i šire u regiji Balkana. Zato, otpor vehabijskom radikalnom tumačenju islama treba biti ujedinjen, koordiniran i usmjeren po jedinstvenim ocjenama stanja u tom pogledu i po jedinstvenim ciljevima u poduzimanju mjera koje su u korist poboljšanja međunacionalnih odnosa, mira i sigurnosti.

Zanemarivanje sigurnosnih dimenzija vehabijskog prisustva šteti sigurnosti i miru. Pri tome, irelevantno je da li je vehabijsko tumačenje islama ispravno ili neispravno, odnosno irelevantno je da li je to tumačenje islama ispravnije ili neispravnije od tradicijskog tumačenja islama na prostorima Balkana. Bitno je da čak i u slučaju da je vehabijsko tumačenje islama ispravnije od tradicijski poznatog na prostorima Balkana, da ono u konkretnoj krizi međunacionalnih odnosa produbljuje društvene poremećaje i konflikte, kako u međunacionalnim odnosima, tako i u odnosima unutar nacionalnih sredina koje se identificiraju kao muslimanske, kao što su Bošnjaci, Albanci, Turci, Pomaci (muslimani u Bugarskoj i sjevernoj Grčkoj)

... Bošnjačko, albansko, pomačko ... sprečavanje da se vehabije infiltriraju i šire, ima smisao pribavljanja boljih pretpostavki za mir i sigurnost tih naroda i njihovih komšija drugih vjera i nacija. Zato je polemika o ispravnosti ili neispravnosti vehabijskog tumačenja islama besmisao kojim se otvara prostor za njegovo širenje na štetu sigurnosti.

Pri tome muslimani na Balkanu trebaju biti realni u razumijevanju da ISIL-ov, Al-Kaidin ... terorizam koga u bezumnim i katastrofalnim razmjerama svakodnevno gleda čitav svijet, čini ambijent pojačanog strahovanja od svake sličnosti „novih muslimana“ na balkanskim prostorima, sa onima koji su egzekutori zločina na ratištima u Iraku, Jemenu, Afganistanu, Siriji ... Tih „novih muslimana“ na ovim prostorima, plaše se svi balkanski tradicijski muslimani. Oni trebaju biti najviše zainteresirani da se zaustavi širenje vehabija i da se osobe koje su prihvatile vehabijsku praksu vraćaju u okvire ovdašnje tradicije islama.

Ako se u tom kontekstu posmatra pojava vehabijskog, radikalnog i izvantradicijskog tumačenja islama na Balkanu, onda opravdano treba zaključiti da svaka individua koja pristajanjem na vehabijsku praksu i poglede na život doprinosi kompliciranju krize. Taj stav treba biti općeprihvaćen, ne samo kod bošnjačkih političkih lidera i intelektualne, pa i ulemске elite, već kod svih Bošnjaka. Da bi se postiglo takvo shvatanje, nužan je intenzivan, organiziran, strpljiv i sistematičan odgojni i politički rad u narodu, u čemu se razni subjekti ne bi smjeli ometati, već trebaju jedinstveno nastupati. Tog ometanja ima, jer neke bošnjačke stranke i njihovi lideri rado optužuju SDA i njene lidere da su krivi za prisustvo vehabija u BiH, što je teza koju zastupa i srpska i hrvatska antibosanskohercegovačka propaganda u težnjama za opravdanjem oružane agresije na RBiH, a poslije rata, i u težnjama za rehabilitacijom odgovornih za uzroke i posljedice rata.

Šta je sa katoličkim i pravoslavnim radikalizmom?

To je kritički osvrt na radikalizaciju u muslimanskom ambijentu, ali isto tako treba otvoriti dva pitanja: (1) Da li postoje radikalizacije u ambijentu pravoslavlja i katoličanstva? (2) Da li je Međureligijsko vijeće u BiH sposobno za zajedničku ocjenu da svaki radikalizam – muslimanski, pravoslavni i katolički ugrožava mir i sigurnost u BiH i šire na Balkanu?

Katolički i pravoslavni radikalizmi, također postoje, i to u saradnji sa radikalnim desničarskim političkim partijama i liderima. Nema nijedne bošnjačke političke stranke koja podržava vehabijsko radikalno tumačenje islama, ali one nisu usaglasile svoje zajedničko djelovanje u narodu u cilju zaštite kulturne tradicije Bošnjaka, a zaštita te tradicije uključuje odgovornost u tretiranju vehabijskih utjecaja. Bošnjačke političke stranke ne smiju se udaljavati od odgovornosti što društvene sredine u koje je ušlo radikalno vehabijsko prisustvo nisu bile otporne na taj oblik podriivanja bošnjačke kulturne tradicije.

Zločini koje su u BiH počinile osobe sa vehabijskim identitetom, tokom rata i u nekoliko terorističkih akcija poslije rata, zgražavaju i zauvijek će zgražavati svakog

Bošnjaka, odnosno svakog muslimana. Međutim, zločini koji su se činili u toku rata od strane ustaških i četničkih zločinaca, po obimu su mnogo veći, masovniji sa karakterom genocida. Ubijanje muslimana maljevima, sječa muslimanskih glava, stavljanje živih na kolčeve, spaljivanje muslimana u njihovim kućama, ... teški su zločini sa karakterom genocida. Sve su to strašni zvjerski, neljudski postupci kojih se treba jednako zgražavati, djelujući s ciljem da se tako nešto nikada više ne ponovi. Srpskoj politici i SPC-u, te hrvatskoj politici i RKC-u treba jasno i nedvosmisleno reći da nije dobro što u fokus borbe protiv terorizma stavljaju vehabije u BiH, dok iste te politike i vjerske institucije djeluju na rehabilitaciji ustaških i četničkih zločinaca, koji su ubijali muslimane na naprijed navedene zvjerske načine.

U crkvenim sredinama se organizira vojna obuka djece

U srpskom narodu, pored Ravnogorskog četničkog pokreta, djeluje militantna organizacija bivšeg raško-prizrenskog vladike Artemija koji je na Kosovu raščinjen, navodno, zbog kriminala, a slijede ga monasi koje je iz Kosova rasporedio po Srbiji i teritoriji RS-a, najviše u okolini Banja Luke i Bijeljine, gdje su osnovali svoje manastire od kojih se zvanična SPC transparentno distancira. Protojerej Bogoljub Čanić, o raščinjenim Artemijevim sljedbenicima koji djeluju u okolini Banja Luke je rekao: „Oni kažu smrt ili pravoslavlje, oni sebe pokazuju kao mučenike, ziloti su koji traže da polože život za vjeru pravoslavnu“.²¹

Po tome, Artemijeve sljedbenike pogrdno uspoređuju sa vehabijama. Navodno, u „omladinskom kampu“ organiziraju vojnu obuku za djecu od 7 – 17 godina u vojničkim uniformama. U tim kampovima vježbaju gađanje na „replikama kalašnjikova ... rade sklekove, spavaju u pećini“, što roditelji plaćaju po 50 KM. Iz čelija Haškog tribunala dobili su pismo podrške od zločinca Mladića.²² Činjenica što je zločinac Mladić Artemijevim sljedbenicima u BiH putem pisma dao podršku simbolizira da su vojne aktivnosti njihova glavna preokupacija. Djeluju izvan zvanične SPC. Nisu izvršili obaveznu registraciju u nadležnim entitetskim i državnim službama. Dodikova entitetska vlast nije poduzela mjere zabrane nelegalnog organiziranja i djelovanja Artemijevih sljedbenika.

Da li je ili nije, raščinjavanje vladike Artemija, fingirano?

Iz preventivnih razloga, opravdano je sumnjati da je SPC fingirala raščinjavanje vladike Artemija, odnosno da je fingirala svoje distanciranje od Artemijevih aktivnosti po Srbiji i BiH, te da je to njihov odgovor na pojavu vehabija za koje cijene da su pod kontrolom zvanične IZ u BiH. Iako nije sigurno da je to fingiranje upravo takvo, preventivno, u tom kontekstu treba sagledavati štetu koju čine vehabije za međunacionalne i međukonfesionalne odnose u BiH i šire u regiji Balkana, pored ostalog, i zato što svojim postojanjem i djelovanjem ekstremistima u raznim nemuslimanskim nacionalnim sredinama služe za opravdanje njihovih terorističkih djela.

21 Čanić Bogoljub, kolumna **Mirha Dedić, Iličić Mario**, Slobodna Bosna, 17.09.2015. godine, strana 36.

22 **Mirha Dedić, Iličić Mario**, Slobodna Bosna, 17.09.2015. godine, strana 36.

ZLURADO SE BOŠNJACIMA STAVLJAJU NA TERET PROBLEMI CIJELOG MUSLIMANSKOG SVIJETA

Sukobi između sljedbenika raznih pravaca u islamu

Za analizu o uključivanju državnika nekih evropskih zemalja u propagandu na štetu Bošnjaka i BiH, naročito su zanimljivi međusobni sukobi muslimana, koji vjerovatno je ne bi postojali u opasnim razmjerama kakve jesu, da nije sukoba između Irana i Saudijske Arabije.

Različita su tumačenja o uzrocima tog sukoba. Iranska strana ih tumači na jedan, a saudijska strana na sasvim drugi način. U vezi s tim, podijeljeni su mnogi činioци međunarodne zajednice, pa i politički analitičari. Neki krivnju lociraju na iranskoj, a neki na saudijskoj strani. Naprimjer, da je krivnja na strani Saudijske Arabije i Zapada, publicista Zlatko Dizdarević piše: „*Davna je odluka da kroz Irak i Siriju mora ići sunitiski 'klin', što će odvojiti Iran od Libana i Hezbollaha, a Saudiji obezbijediti prevlast nad 'svetim prostorima' na kojima mjesta za šiite ne smije biti. Oni su im noćna mora. Zapad, ujedno, dobro zna koliko je gasa i nafte otkriveno u moru ispred Sirije, pa se obezbjeđuje pristup svemu tome. Irak je već rascijepljen, valja dovršiti priču i sa Sirijom.*“²³

Sve što za posljedicu može imati gubljenje autohtonosti bosanskih muslimana, bez obzira od kuda i od koga dolazi, istovremeno je na štetu nacionalnog identiteta Bošnjaka i opstanka države BiH. Demokratske i dobronamjerne osnove izvanjskih težnji za osloncima u Bosni i Hercegovini podrazumijevaju podršku kulturnoj i političkoj autohtonosti bosanskohercegovačkih muslimana, Bošnjaka. Bosna i Hercegovina i Bošnjaci, prema raznim činocima međunarodne zajednice, se trebaju odnositi prema svojim, a ne prema tuđim razlozima. Bošnjaci ne bi smjeli da svoje razloge za odnos prema Zapadu i Arapima usklađuju sa iranskim razlozima njihovog sukobljavanja, niti bi smjeli svoje razloge za odnos prema Iranu usklađivati sa saudijskim razlozima njihovog sukobljavanja.

Muslimani međusobno treba da se priznaju, a priznavanje podrazumijeva poštovanje različitosti kojih ima među njima. Ako se netolerantno odnose prema svojim unutarmuslimanskim razlikama, pripadnici muslimanske civilizacije ne mogu biti kako treba kredibilni i uvjerljivi u svojim zahtjevima od drugih civilizacija da budu priznati i poštovani kao muslimani. To je bitno, jer unutar muslimanskog svijeta, način na koji se odvija međumeshebska borba, ima smisao i praktične posljedice borbe protiv islama uopće, što se u uslovima Bosne i Hercegovine ispoljava kao štetno za opstanak Bošnjaka i islama na prostorima Balkana i šire u Evropi. Donošenje i nametanje iz dalekih muslimanskih zemalja njihovog načina prakticiranja islama, u bilo kojoj formi koja je suprotstavljena tradiciji islama u BiH, štetno je za opstojnost države BiH kao zajednice ravnopravnih naroda i građana, što je pogubno za ovdašnje muslimane, naročito Bošnjake.

23 Dizdarević Zlatko, „Slobodna Bosna“, 04.06.2015. godine, strana 43.

U historijskom trendu mjerenom stoljećima i epohama, međumeshebske formalne razlike u islamu, na štetu svih muslimana svijeta se pojačavaju i produbljuju, umjesto da se međusobno priznaju i poštuju, kao što se naprimjer među ljudima trebaju poštovati civilizacijske razlike u vanjskom izgledu, oblačenju, boji kože, antropološki i na druge načine. Ako se nastavi trend unutarmuslimanskog nepriznavanja i nepoštivanja različitosti, kriza u muslimanskom svijetu će se produbljivati i beskonačno, na štetu mira i sigurnosti produžavati.

Stavovi bosanskohercegovačke uleme od značaja za borbu protiv Kolindine propagande

Ulema je ocijenila da „*skupine*“ izvan Islamske zajednice (IZ) razaraju odnose unutar muslimanskog bošnjačkog naroda i da nanose štetu međunacionalnim i međukonfesionalnim odnosima, te da razaranje unutarmuslimanskih i međunacionalnih odnosa ne ide zajedno sa težnjama za evropski put BiH. Dakle, IZ snažno podržava evropski put države BiH, pa su aktivnosti, naprimjer protiv vehabijjskih „*skupina*“ koje djeluju izvan IZ, ustvari zalaganje za konsolidiranje društvenih odnosa na evropskom putu.

IZ ima ciljeve i programe djelovanja usklađene sa vrijednostima i tradicijom islama u BiH, ali u ambijentu takvog djelovanja prisutni su drugačiji utjecaji od strane nekih „*skupina*“ koje „*organizirano praktciraju islamske obrede izvan*“ IZ, što je poprimilo razmjere ugrožavanja političke i sigurnosne pozicije bošnjačkog naroda, države i bh. društva u cjelini. Rijaset je ocijenio da su „*agresija na BiH, genocid i veliki zločini nad muslimanima Bošnjacima pogodovali drugačijim tendencijama tumačenja islama, pri čemu su posebno na udaru bile mlade osobe*“²⁴

Na Saboru IZ-a, 23.04.2016. godine, podnesen je poseban Izvještaj koji se „*odnosi: na pojedince, pripadnike islama koji nisu članovi Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, skupine koje su uzurpirale imovinu Islamske zajednice i ometaju njen rad, skupine koje se u javnosti spominju kao tzv. 'selefijske skupine', odnosno 'šiitske skupine' ili 'džemati', te na derviške grupe, odnosno tekije koje nisu formalno uključene u asocijaciju tradicionalnih derviških redova unutar Islamske zajednice i ostale koje se kolokvijalno nazivaju 'paradžemati' ... ukupno je obavljen razgovor sa 38 skupina – 'paradžemata', od toga: Zeničko muftijstvo 13, Sarajevsko muftijstvo 12, Tuzlansko muftijstvo 7, Bihaćko muftijstvo 3, Mostarsko muftijstvo 2, Travničko muftijstvo 1. Na području Goraždanskog muftijstva nije registrirana nijedan skupina. Broj objekata koji koriste ove skupine, a koji nisu registrirani u IZ u BiH je 29 ... Aktivnosti skupina ... su veoma raznovrsne, sistemski povezane i predstavljaju široku lepezu ... kroz razgovore sa drugima, tribine, printane medije, publikacije knjiga,... društvenih mreža, vazova, kroz udruženja, preko sportskih aktivnosti ...*“²⁵

Protiveći se akciji ukidanja paradžemata, reisu-l-ulemi Kavazoviću je zaprijetio izvjesni Amir Selimović, iz Živinica, pripadnik takozvane Islamske države (ID). On

24 Izvještaj Rijasetu i Vijeća muftija, Preporod, 01.05.2016. godine, strana 4.

25 Izvještaj Rijasetu i Vijeća muftija, Preporod, 01.05.2016. godine, strana 4.

je putem Yo-u Tube, video snimkom poručio. „*Molim Allaha da njega* (Reisu-l-ulemu, prim. aut.) *i njegove sljedbenike Šiije zakoljem nasred Baščaršije.*“ Ta prijetnja Reisu-l-ulemi, u Rijasetu i Vijeću muftija je shvaćena vrlo ozbiljno, pa su u vezi s tim angažirane nadležne sigurnosne službe BiH, što je potvrdila SIPA.²⁶

Na sastanku, sredinom novembra 2015. godine, reisu-l-ulema Kavazović, muftije i članovi Rijasetu su razmatrali probleme u vezi sa raznim vjerskim doktrinama, te je zaključeno da se IZ treba založiti za „*doslijedno slijeđenje islama na temelju tumačenja hanefijskog mesheba i maturidijskog akaida, što je višestoljetna tradicija muslimana na ovim prostorima.*“²⁷

U vezi s tim, bitno je pomenuti da je tokom posjete Iranu, početkom juna 2015. godine, reisu-l-ulema Husein ef. Kavazović domaćinima rekao da Ustav pripadnike IZ u BiH definira kao „*muslimane koji slijede hanefijski mezheb i maturidijski akaid*“, da je cilj IZ-a da „*očuva jedinstvo muslimana na ovom području primjenom tradicionalnog islama u BiH*“, te je naglasio da se „*u posljednje vrijeme na našem području uočavaju aktivnosti među muslimanima i grupa koje nastupaju u ime šiita, koji dolaze izvan BiH, što izaziva oštre reakcije domaće uleme i muslimana.*“ Zvaničnici Irana su istakli stav da će „*poštovati tradiciju muslimana BiH i regiona*“.²⁸

Za borbu protiv ekstremizma i terorizma, značajna je Zajednička izjava koju su početkom decembra 2015. godine potpisali najistaknutiji bošnjački autoriteti u državnim, akademskim, vjerskim i drugim društvenim sredinama. Osudili su sve oblike nasilja i terorizma, suprotstavili se mržnji, odbacili radikalno tumačenje islama, kritički se izrazili da bošnjačka elita nije na vrijeme prepoznala obim opasnosti od širenja radikalnih ideologija, te pozvali državne organe da na svaki slučaj nasilja i terorizma odgovore zakonskim mjerama, uključujući i represiju. Istakli su značaj očuvanja tradicije islama u BiH. Ukazali su, da su pojave radikalnog tumačenja islama i nasilni ekstremizam velika opasnost za budućnost BiH i Bošnjaka. Od muslimanskih zemalja su tražili da se poštuje autentično bh. iskustvo i njihov specifičan vjerski identitet. Od EU i drugih zemalja su zahtijevali da se suprotstave islamofobiji i diskriminaciji muslimana. Od svih činilaca međunarodne zajednice je zahtijevano da se brže i potpunije otklanjaju nepravde u svijetu prema muslimanskim narodima i državama.²⁹

26 Faktor, 21.02.2016. godine, strana 5.
Oslobođenje, 24.02.2016. godine, strana 3.
Oslobođenje, 23.02.2016. godine, strana 8.

27 Faktor, 19.11.2015. godine, strana 4.

28 **Kavazović Husein**, Oslobođenje, 06.06.2015. godine, strana 6.

Kavazović Husein, Preporod, 15.06.2015. godine, strana 3.

29 Oslobođenje, 05.12.2015. godine, strana 2.-3.

Selimbegović Vildana, Dani, 11.12.2015. godine, strana 14.-17.

Da li Kolinda zna da IZ u BiH dobija priznanja od zvaničnika evropskih zemalja?

Autoriteti međunarodne zajednice odaju priznanje ulemi IZ u BiH jer zastupa umjereni islam. Tako, naprimjer, ambasador **Italije** u BiH, Ruggera Corriasa, nakon sastanka u Rijasetu, rekao je da „*reis Kavazović interpretira umjereni islam koji je upisan u genetski kod Bosanaca i Hercegovaca na veoma jasan način. Njegovi pozivi na umjerenost i odlučne osude zločina počinjenih u ime vjere važan su doprinos u ovim teškim vremenima.*“³⁰ Slične stavove o doprinosu IZ u BiH borbi protiv vjerskog radikalizma i ekstremizma iznosili su prvi zamjenik **Visokog predstavnika** u BiH, David Robinson; ambasador **Velike Britanije**, Edward Ferguson; ambasador **Rusije** Petr Ivancov koji je na sastanku sa reisu-l-ulemom Kavazovićem, izrazio želju da se uspostavi saradnja između muslimana u Rusiji i IZ-a u BiH, te pozvao reisu-l-ulemu Kavazovića u Moskvu na obilježavanje 70. godišnjice pobjede nad fašizmom;³¹ ambasadorica Kraljevine **Norveške** u BiH, Vibeke Liloe, u saradnji sa IZ, djeluje na projektu „*inoviranog modela rada s mladima*“, s ciljem usmjeravanja mladih prema univerzalnim vrijednostima i odvratanja od negativnih ponašanja,³² što znači da zemlje Zapada žele da IZ u BiH bude njihov partner, odnosno što potvrđuje težnje IZ-a da se muslimani, čuvajući svoj identitet, integriraju u demokratska društva Zapada.

U izvještaju State Departmenta o terorizmu 2016. godine je spomenuta i Bosna i Hercegovina. U tom američkom dokumentu je napisano: „*BiH je ostala kooperativan partner i nastavila ostvarivati napredak i povećavati kapacitete u borbi protiv terorizma. Agencije za sprovođenje zakona u BiH su uglavnom pratile osumnjičene za terorizam iz inostranstva, međutim, Radna grupa za terorizam predvođena od strane Državnog tužilaštva – zadužena za poboljšanje koordinacije između mnogih sigurnosnih i policijskih agencija u BiH – nastavila je da zakazuje u radu.*“³³

NUŽNO JE BOŠNJAČKO KRITIČKO PREISPITIVANJE

Podrazumijeva se nužda otpora velikohrvatskom i velikosrpskom kriminaliziranju Bošnjaka putem optužbi za pojavu radikalnog tumačenja islama, ali isto tako se podrazumijeva kritičko preispitivanje stanja u bošnjačkim sredinama, jer je nužan otpor pokušajima da se tradicija islama u BiH mijenja.

U tom smislu, naročito su bitne aktivnosti Islamske zajednice na rješavanju problema nelegalnih džemata.

30 **Corriasa Ruggera**, Oslobođenje, 06.02.2015. godine, strana 7.

31 Oslobođenje, 05.03.2015. godine, strana 3.

Oslobođenje, 18.03.2015. godine, strana 5.

32 Faktor, 20.01.2016. godine, strana 5.

Kezo Enisa, Stav, 28.01.2016. godine, strana 60.-61.

33 Autor: NAP 08:45 / 21.07.2017.

Patria, Četvrtak, 20. Srpanj 2017. u 18:53

Bošnjački autoriteti trebaju jasno reći da pojava vehabija u BiH ugrožava sigurnost i mir na ovim prostorima. Nikome ko ugrožava sigurnost bilo koga ko ne izaziva i ne čini nered, ne treba dozvoliti da ugrožava. Vehabije ugrožavaju, i efektivno i potencijalno, i direktno i indirektno.

Treba poduzimati aktivnosti da Bošnjaci i svi drugi muslimani na ovim prostorima shvate da im je za sigurnost njih i njihovog potomstva nužno da odbacuju vehabijsko radikalno tumačenje islama. Ideologijama i politikama koje su zainteresirane za nestanak države BiH i bošnjačkog naroda na ovim prostorima je u interesu da se taj narod pred svijetom kompromitira, što znači da im je u interesu da među Bošnjacima ima što više onih koji prihvataju vehabijsko radikalno tumačenje islama, pored ostalog, i zato što će u tom slučaju biti više „zastiđenih“ Bošnjaka koji će se distancirati ne samo od vehabija, već i od svog nacionalnog identiteta, te svoju „zastiđenost“ zbog „vehabija“ dokazivati pristajanjem na asimilacijske težnje da se izjašnjavaju da su Srbi ili Hrvati.

Bošnjačka intelektualna i ulemaska elita ne smije zanemariti takve opasnosti. Napredak tih opasnosti, isto kao mala kazaljka na satu, ne može se u trenutku obraćanja pažnje vidjeti, ali nakon nekoliko decenija, bit će zabrinjavajuće primijetan. Ne treba osporavati da su vehabije za neke, od Balkana geografski udaljene sredine, prihvatljiv vjerski model, ali treba znati da su oni za bh. i šire balkanske uslove, za sigurnost vrlo štetna pojava.

Iako su izjave Kolinde, Sebastijana i Zemana iz bošnjačkih sredina osuđene, ipak treba pomenuti da, ako ima ičega dobrog u tim izjavama, onda to može biti samo dobijanje povoda da se u svim bošnjačkim sredinama pristupi objašnjavanju rizičnih sigurnosnih posljedica usljed infiltracije i širenja vehabija. Islamska zajednica je proteklih godina bila aktivna s ciljem da se riješi status nelegalnih džemata, što je rezultiralo da značajna većina prihvati norme Islamske zajednice u BiH, ali je jedan dio takvih džemata ostao izvan, nastavljajući nelegalno djelovanje. Za bh. prilike štetan je svaki pokušaj polemike oko ispravnosti ili neispravnosti vehabijskog učenja ako se za uslove BiH zanemaruju sigurnosne implikacije.

PATRIOTIZAM I VJERA KAO BITNI FAKTORI STOLJETNE BORBE BOŠNJAKA U ODBRANI BOSNE

STAROSJEDIOCI I NOMADI

Bilo je puno razloga koje je nametnula historija da su Bošnjaci u svim epohama bili duboko prožeti osjećajima patriotizma. Iako je kod svih naroda odbrana domovine bila u prvom planu, u zemlji kakva je Bosna, bilo je puno dodatnih razloga koji su kod njenih stanovnika to pretvorili u preuzvišenu dužnost i čast čije izvršenje nije nikada ni pod kojim okolnostima dolazilo u pitanje.

Historijski se sasvim pouzdano zna da je Bosna u velikom procentu sačuvala svoje prehistorijsko stanovništvo do današnjeg dana. To je važna napomena jer je dokazano da su pripadnici zajednica koje dugo vremena tradicija veže za jedan te isti prostor mnogo dublje prožeti osjećajima vezanosti za prostor, nego je slučaj sa zajednicama koje se iz raznih razloga često i olahko seljakaju. To je razlog da iza takvih nema ni starih grebalja, pa čak što više, kada se pokrenu, sobom nose i posmrtno ostatke svojih umrlih.

Drugi bitan faktor koji utječe na formiranje naglašenog patriotizma jeste konfiguracija zemljišta. Dokazano je da je gorštacko stanovništvo u najvećem procentu starosjedilačko, jer je zbog svoje društvene organiziranosti najmanje podložno seljakanju, za razliku od ravničarskog koje je izuzetno mobilno, i koje je rasadnik svih nomadskih pokreta za koje čovječanstvo zna. Oni koji se generacijama vežu za određeni životni prostor i u kome stoljećima leže kosti njihovih predaka, razložno su više motivirani za njegovu odbranu.

Dalje, gorovita konfiguracija zemlje svoje stanovnike čini fizički vitalnijim i otpornijim, a time i ratobornijim. Treći faktor bitan za formiranje patriotizma jesu prirodna bogatstva zemlje. Zajednice čiji životni prostor obiluje prirodnim bogatstvima, srčanije i požrtvovanije brane svoja ognjišta od onih koji oskudijevaju u tome. U tome je rudno blago uvijek imalo primarnu ulogu. Poznato je da bez metala nema oružja, a bez ovoga se, pak, ne može ni napadati ni braniti. Kada je Bosna u pitanju, ona sadrži

upravo to bogatstvo koje je u svim epohama opskrbljivalo njene stanovnike s dovoljno naoružanja kojim su se milenijima uspješno odupirali raznim zavojevačima.

HILJADUGODIŠNJA ODBRANA BOSNE

Najstariji u historiji poznat primjer iskazivanja naglašenog patriotizma stanovnika s današnjeg bosanskohercegovačkog prostora potječe iz II stoljeća st. e. To je vrijeme kada je Rim započeo dugotrajne ratove s ovdašnjim Ilirima. Činjenica da je moćnom Rimu trebalo više od 150 godina da pokori onovremene bosanske stanovnike jasno govori o njihovoj snazi i nadljudskim uložnim naporima da bi odbranili zemlju i sačuvali samostalnost. Rimski kroničari su zabilježili brojne epizode iz tih borbi tokom kojih su Iliri na besprimjieran način iskazivali ljubav za svoju zemlju i slobodu. I neprijatelj je znao to cijeniti, pa su im, mada na koncu pokoreni, iskazivali poštovanje kao izuzetnim ratnicima i domoljubima.

Drugi primjer ovog karaktera potječe iz 9. godine n. e., a veže se za rat koji se također vodio između bosanskih Ilira i Rimljana. Riječ je o epizodi iz velikog tzv. Ilirskog ustanka, najvećem i najopasnijem koji su pokoreni dizali protiv moćnog Rima. Izbio je kod buntovnih Desitijata u ondašnjoj srednjoj Bosni. Nakon tri godine krvavih operacija, na koncu je odlučilo mnoštvo i bolja opremljenost, pa je ustanak bio slomljen. U završnom obračunu koji se zbio u Ardubi, a to je današnji Vranduk kod Zenice, njegovi branioci i vođe ustanka su izvršile podvig koji je ušao u anale rimske historije. Kad su vidjeli da je sve izgubljeno, a da ne bi živi pali u ruke svojih neprijatelja, naočigled nadirućih Rimljana međusobno se poubijaju, dok su im se prije toga žene s djecom u naručju pobacale s bedema u rijeku Bosnu.

Mnogo više primjera iskazivanja naglašenog patriotizma od strane bosanskohercegovačkih stanovnika poznato nam je iz razdoblja srednjovjekovne bosanske samostalnosti. To je doba kada je Bosna proživljavala svoju najkrvaviju povijest, jer je kroz sve to razdoblje, a ono je trajalo preko 800 godina, bila neprestano napadana od bližih i daljih susjeda. Motiv napada je, između ostaloga, bila i domaća [bogumilska] vjera, koja je od strane kršćanske Evrope bila proglašena krivom vjerom pa su je na sve načine pokušavali uništiti a njene sljedbenike istrijebiti.

OTPOR BOGUMILA

Evropski križari su više od 300 godina upadali u Bosnu i po njoj sjekli, palili i žarili uzduž i poprijeko. Može se zamisliti koliko je proliveno nevine krvi, koliko je spaljeno, opljačkano i porušeno domova i učinjeno drugih zala, samo zato što vjera koju su ispovijedali ondašnji Bošnjani (Bošnjaci) nije bila po mjeri kršćanske Evrope. I desilo se nešto što evropski progonitelji, s Papom na čelu, nisu mogli racionalno objasniti. Što su pritisci i zločini bili češći i žešći, progonjeni Bošnjani su postajali čvršći u vjeri koju su slijedili. Sačuvani dokumenti podrobno opisuju primjere koji pokazuju

s kakvom su žrtvom i vjerom u Boga precima današnjih Bošnjaka podnosili te nesreće, i s kakvom borbenošću su se branili.

Nekima od ondašnjih evropskih kakve su, na primjer, bile Ugarska i Mletačka Republika, borba protiv bosanske hereze (bogumilstva) predstavljala je tek izgovor kako bi vojno osvojili i podjarmili Bosnu. Činjenica da je cijela Evropa, s Papom na čelu, stoljećima poduzimala pohode a da su rezultati izostali, jasno govori s kakvom su srčanosti Bosanci branili zemlju i svoju vjeru.

Jedan od najpoznatijih slučajeva koji se veže za progone bogumila i ratove koji su vođeni s time u vezi, odnosi se na vrijeme vladavine Kulina bana. Godine 1103. Bosni je od strane *zduženih evropskih križara zaprijetila* opasnost kao nikada do tada. Kulin ban je bio svjestan da se ne može sam oduprijeti tolikoj sili pa je prišao varci. Na pregovorima s papinim izaslanicima na Bilinom polju kod Zenice izjavio je da je bio u uvjerenju da slijedi pravu vjeru, pa ako je u zabludi, moli papu da ga izvede na pravi put. I odmah je sve riješeno na licu mjesta. Prihvatio je sve postavljene uvjete i neprijateljska vojska se vratila kući. Čim je ova napustila zemlju, Bosanci su nastavili po starome. Bogumilstvo ne samo da nije bilo napušteno, *nego je od tog vremena još više ojačalo, pa su malo iza toga opet uslijedili napadi križara.*

U dugoj povijesti srednjovjekovne Bosne bilo je svakojake situacije, nerijetko takvih da je izgledalo da će za svagda nestati i Bosne i njenih Bosanaca. Bilo je vremena kad je sva zemlja bila pregažena i takvo stanje je godinama trajalo. Nije se, *međutim, nikada desilo da je iko ispred Bosne priznao kapitulaciju zemlje.* U krajnje teškim situacijama branio Bosne su primjenjivali svoju prastaru taktiku: povukli bi se sa svojim banom (kraljem) u brda i planine, i odatle pružali otpor zavojevaču sve dok ga ne bi konačno uništili ili izbacili iz zemlje.

BOGUMILSKE STARJEŠINE PREDVODNICI NARODNOG OTPORA

Treba spomenuti da su u doba srednjovjekovne bosanske samostalnosti vjerske (bogumilske) starješine uvijek aktivno učestvovali u odbrani zemlje. U većini slučajeva bili su njeni organizatori i nosioci. Svoju historijsku ulogu u tom pogledu odigrali su na samom početku 14. stoljeća, kad je zemlja po smrti bana Kotromana ostala bez vladara. To su iskoristili hrvatski knezovi Šubići, provalili su s vojskom u Bosnu, i uspostavili svoju vlast. Kako Bosna u to vrijeme nije imala vladara, jer je tada umro ban iza kojeg su ostala sitna djeca, rat protiv tuđinske vlasti su organizirale i povele vjerske (bogumilske) starješine. Na čelo borbe protiv tuđinske vlasti stao je djed bosanskih bogumila. Poslije dugogodišnjih teških okršaja Hrvati su bili protjerani, nakon čega je narod na prijestolje vratio svoje Kotromaniće.

U Bosni je patriotizam uvijek bio usko povezan s vjerskim osjećajima jer je odbrana domovine i po bogumilskom i islamskom kanonu najsvetija dužnost vjernika. To je razlog da je bosanska historija prepuna primjera koji pokazuju da su u odbrani

zemlje u svim epohama učestvovala i vjerske starješine. Oni nisu bili samo ideolozi i teoretičari odbrane nego vojskovođe, odnosno komandanti. Također, najsudbonosniji događaj u historiji Bosne, a to je osvajanje zemlje od strane Turaka i prijelaz bogumila na islam, stoji u uskoj vezi s događajima koji su imali vjersku pozadinu. Kako su, naime, bogumili stoljećima bili proganjeni od kršćanske Evrope, Bošnjani su u kritičnom trenutku učinili potez koji je trajno odredio sudbinu bosanskog naroda.

U jeku turskog osvajanja zemlje, ne samo da zavojevaču nisu pružili očekivani otpor, nego su sami došli pred sultana i izjavili da ga primaju za svoga novog gospodara i da od svoje volje žele primiti islam. To je bez sumnje bila reakcija na stoljetne progone kršćanske Evrope, kao i na činjenicu da su kod Turaka u vrijeme progona nalazili spas i zaštitu. Iz ranijih kontakata s Turcima uvidjeli su da se oni dosta blagonaklono odnose prema njihovoj vjeri, pa čak, što više, spoznali su da postoji znatna ideološka sličnost između bogumilske vjere i islama. Sve je to opredijelilo Bošnjane da napuste bogumilsku vjeru i prime islam.

BOŠNJACI SVAGDA I SVUGDJE

Iako su potomci srednjovjekovnih Bošnjana živjeli više od četiri stotine godina pod turskom vlašću (1463-1878.g.), i mnogi od njih čitav vijek živjeli i djelovali izvan zemlje, nisu ništa izgubili od svog kulturno-nacionalnog identiteta. Za čitavo to vrijeme iskazivali su se svojim punim imenom i prezimenom, u svakoj prilici su s ponosom isticali svoju bosansku pripadnost, svoje običaje i dr. Zahvaljujući svojoj čestitosti, poštenju, učenosti, sposobnosti, a nadasve velikom junaštvu, veliki broj ih je dosegao najveće časti i ugled u državi, bilo da je riječ o pjesnicima, filozofima, ulemi, slavnim vojskovođama i si. Svi su održavali najprisnije odnose sa svojim zavijajem, činili razna dobročinstva, ostavljali iza sebe vakife i sl.

Ostat će u trajnoj uspomeni uvijek iskazivana velika ljubav prema domovini od strane Sinan-paše Borovinića, koji je godinama bio desna ruka sultana Selima I. Godine 1517. poginuo je prilikom zauzimanja Kaira. Šta je značio za Tursko carstvo govore sultanove riječi koje je izgovorio kad je čuo za njegovu smrt: "Egipat osvojih, Sinana izgubih, zar se sa Sinanom može uporediti jedna pokrajina".

Spomenimo još nekoliko naših zemljaka koji su kao visoki carski dostojanstvenici podigli ugled Bosne i učinili da se čuje za nju s kraja na kraj Carstva. Među njima je bio i Ibraim-paša Novošeherlija. Godine 1582. imenovan je namjesnikom Egipta, a 1595. postao je vrhovni komandant turske vojske [veliki vezir]. Nije nikada prekidao vezu sa svojom domovinom. U rodnom Novom Šeheru kod Žepča sagradio je džamiju i učinio još mnoga vrijedna djela.

Od znamenitih bošnjačkih porodica čiji su članovi dostigli velike časti i zasluge na sultanovom dvoru posebno se isticao rod Sokolovića. Najpoznatiji njihov član jeste Mehmed-paša, rodom iz Sokolovića kod Višegrada. Prošavši brojne niže službe, na koncu je postao veliki vezir, pa i više od toga. Jedno vrijeme je, ustvari, bio istinski gos-

podar Carstva. Zahvaljujući njemu, steklo je moć i ugled kakav nije imalo nikada prije a ni poslije njega. Njegov najveći podvig veže se za pohod sultana Sulejmana II na Beč 1566. godine, koji je nenadano umro u pohodu. Sokolović je zatajio vojsci sultanovu smrt. Svakodnevno ga je mrtva postavljao na stolicu ispred čadora kako bi ga izdaleka vojska vidjela, znajući do čega bi mogla dovesti vijest o njegovoj smrti usred neprijateljske zemlje u ratnom pohodu. U međuvremenu je javio princu Selimu u Carigrad šta se desilo, s porukom da čim prije zasjedne na prijestolje. Ovaj mudri Sokolovićev potez preduhitrio je događaje koji su mogli biti katastrofalni za Carstvo.

Porodica Sokolovića je ukupno dala dva velika vezira, pet vezira, deset beglerbegova i još niz drugih visokih dužnosnika. Bilo je još takvih porodica ili pojedinaca koji su pronosili slavu Bosne po svijetu. Bez obzira u kojem su dijelu Carstva živjeli i djelovali, i koju su čast obnašali, nisu nikada zaboravljali svoje bosansko porijeklo, svoj jezik i dug prema domovini. Već su njihovi suvremenici pisali kako su posvuda bili visoko cijenjeni, prvo kao ljudi, a onda kao stručnjaci, i po pravilu navode njihovu bošnjačku pripadnost, svakako ne bez razloga. Uvijek na prvom mjestu ističu njihove visoke ljudske vrline. Tako šuuri Hasan ef., rodom iz Halepa, u Siriji, u 17. stoljeću piše: "Bošnjaci su poznati po svojoj blagosti i dostojanstvu; znanje, ispravno razumijevanje, zdravo razmišljanje, vjernost i povjerljivost njihova su svojstva... polet im je velik i visok, a imaju udio i u časti, slavi i državnničkim položajima. Narav većine njih naginje dobrotvornim djelima i prima lijepa djela i dobre poslove."

Turski putopisac Evlija Čelebija, putujući Bosnom sredinom 17. stoljeća, zapisao je ovako: "Kao što je čist njihov jezik, tako su, zaista, i oni sami bistri ljudi koji sve ispravno prosuđuju.", a Slovenac Benedikt Kuri-Pešić je, prolazeći Bosnom 1530. godine, zapisao o Bosancima ovo: "Svi su njihovi janjičari *najbolji službenici, činovnici i kapetani... Turci ih smatraju najboljim, najpobožnijim i najvjernijim ljudima*, i time se ponose; zato se njima više vjeruje nego pravim Turcima..."

Slijepa privrženost u onoga u koga jednom steknu povjerenje, beskrajna odaynost dužnosti i uvriježena junačka srčanost, zamalo je učinila da Bosna ostane bez svojih Bošnjaka. Kao dobre ratnike, turske vlasti su ih upućivale na najopasnija ratišta svoga ogromnog Carstva pa su se iz bitke u bitku osipali u tolikoj mjeri da je zaprijetilo totalno izumiranje Bošnjaka. Tome treba dodati i česte epidemije kuge koje su nemilosrdno tamanile stanovništvo. Kako je razdoblje 17. i 18. stoljeća u historiji Osmanskog carstva naglašeno doba teških i dugotrajnih ratova, a nijedan od njih nije mogao proći bez sudjelovanja bosanske vojske, mladež je masovno ginula i izumirala. Samo u dva rata sredinom 18. stoljeća, koja su vođena u rasponu od pet godina, izginulo ih je više od 20.000.

U takvim okolnostima u svijesti bosanskog čovjeka postavilo se pitanje koji je smisao da masovno ginu u dalekim i tuđim zemljama s kojima Bosna nije imala ama baš ništa. To tim više što je za to vrijeme njihova domovina nemarom centralnih vlasti u Carigradu sve češće postajala plijenom vojski okolnih zemalja [Austrije i Mletačke Republike). Takve okolnosti su dovele do usijanja odnose između Bosne i Turske, koji su malo potom prerasli u otvorene ratne sukobe.

BUĐENJE NACIONALNE SVIJESTI

18. stoljeće je svojim burnim događajima najzad kod Bošnjaka probudilo uspavanu nacionalnu svijest, koja je malo potom pokrenula oružanu borbu za osamostaljenje Bosne. To je vrijeme kada u intenziviranim političkim zbivanjima kod Bošnjaka maksimalno dolazi do izražaja njihovo rodoljublje. Jedan od najsvjetlijih takvih primjera veže se za ime namjesnika Abdulah-paše Deftedarije. Slučaj potječe iz 1784. godine, kada je došlo do graničnog spora sa Austrijom u rejonu Bosanske Krajine. Austrija je, naime, tražila korekciju tamošnjih granica i Turska je bila voljna udovoljiti tom zahtjevu. Protiv toga su, međutim, ustali Bošnjaci pa i carski predstavnik Abdulah-paša Deftedarija, koji je bio naš čovjek, odnosno Sarajlija. Zbog otpora bio je osuđen na smrt, i to tako što je morao ispiti čašu otrova. Ni to nije utjecalo da ovaj ponosni Bošnjak izmijeni svoj stav. Prije nego je ispio otrov, uzviknuo je: "I glavu dam, a kamena jenog ne dam" Što jest, ne da nijednog djelića Bosne).

Bošnjaci su na najbolji način iskazali svoju ljubav prema domovini u vrijeme ukiđanja janjičarskog reda, što je započelo 1820. godine. Red je sultanovim dekretom morao biti ukinut na području čitavog Carstva i svuda se sprovodio, ali je u Bosni to naišlo na žestok otpor. Kada su Bošnjaci objašnjavali Carigradu zašto se protive tome, naveli su razloge koji zorno pokazuju s kakvom brigom i ljubavi su se odnosili prema svojoj djedovini, za razliku od zvaničnog Carigrada za kojeg je Bosna bila samo jedna od pokorenih stranih zemalja. U odaslanom dopisu objašnjavali su da su u redovima bosanskih janjičara isključivo domaći ljudi, da su to u ratu vojnici a u miru radni ljudi (zanatlije, trgovci ili posjednici), da je Bosna najugroženija granična provincija, a onda su naveli da su ovdašnji janjičari osnovna vojna snaga zemlje i da im bez nje nema opstanka. Dokument su u ime sve Bosne potpisala 374 prvaka, među kojima su bili kadije, imami, hatibi, hasećije, begovi, age i dr.

ULEMA UZ SVOJ NAROD

Ono što je bilo dobro za Bosnu tog vremena je, da su svi njeni staleži bili vjerski objedinjeni. To je zemlju činilo vojno i politički homogenom, što je bilo odlučujuće kad se malo potom zemlja našla u ratu. Jasno je da je u svim kriznim situacijama domaća ulema bila uz svoj narod. To je došlo do izražaja posebno tokom političkih zbivanja u 19. stoljeću kada je započela borba za osamostaljenje Bosne. Kad je u vrijeme pokreta Husein-bega Gradaševića iz Carigrada stigla politička osuda tog pokreta, taj osudi se priključio i carigradski šejhulislam; naredivši domaćoj ulemi da se distancira od pokreta. Ovi ne samo da su odbili naredbu nego su i sami stali na čelo pokreta i učestvovali u svim bitkama koje su vođene sa carskom vojskom.

Koliko je bošnjački duh borbenosti bio prožet vjerskim osjećajima, pokazuje primjer Husein-kapetana Gradaševića.

Husein-kapetan Gradaščević

Kada je nakon izvojevanih pobjeda nad carskom vojskom bio zvanično proglašen vođom Bosne, dao je izraditi pečat od zlata čiji je sav tekst bio pobožnog karaktera. Uokolo je tekao natpis: "Uzdam se u Velikog Stvoritelja, rob mu Husein", a onda u sedam polja: "Pomoć je od Boga i pobjeda je skora i obraduj vjernika. Nema snage osim Allaha Dzelešanu" itd.

Kao veliki vjernik izdao je naređenje da se posvuda popravljaju džamije i mektebi, a ondje gdje ih nema, da se grade. Vjerskim službenicima je odredio redovitu plaću, naredio je da se namaz džematom klanja i da se kažnjavaju oni koji to ne vrše. Muselime je pozvao da se drže strogo zakona i šerijata, uz neprestano upozorenje da se najodgovornije izvršavaju naredbe koje se odnose na pokret za spas Bosne.

Ulema je u Bosni uvijek imala aktivnu ulogu u njenoj odbrani i skoro da nije bilo razlike između imama, šejhova i derviša od svjetovnih dužnosnika, kada je bila u pitanju odbrana zemlje. Ustvari, ulema je u ukupnoj odbrani zemlje zapravo imala glavnu ulogu. Tako je bilo i pri napadu Austrije na Bosnu i Hercegovinu 1878. godine. Skoro svi onovremeni komandanti bosanske vojske bili su pripadnici uleme. Takav je bio šejh i muderis Gazi-Husrevbegove medrese Muhamed ef. hadži Jama-ković, zatim imam Begove džamije hafiz Abdulah ef. Kau-kčija, mualim hadži Lojo, pljevljanski muftija Mehmed Nurudin Vehbija ef. Šemsekadić i dr.

I vojskovođe lokalnih vojski na raznim stranama Bosne su također u velikoj mjeri bili pripadnici uleme. Može se sasvim pouzdano reći da su u ukupnoj bosanskoj povijesti, računajući tu i srednjovjekovno bogumilsko razdoblje, patriotizam i prožetost vjerom u Boga činili neraskidivo jezgro snage koja je sačuvala Bosnu i Bošnjake od istrebljenja, a koje im je ne jednom bilo namijenjeno od znanih i neznanih dušmana.

Svoju vjeru u Boga bosanski čovjek je iskazivao kroz odbranu svog ognjišta i onda kada se prije dvije-tri hiljade godina molio paganskim idolima, da bi prije hiljadu i više godina to isto činio kao bogumil, a posljednjih pet stotina godina to čini kao Allahov rob. Njegova iskrena odanost Stvoritelju bila je uvijek nagrađivana, i zahvaljujući tome, opstao je do danas, unatoč strahotama koje se ciklički obrušavaju na njega i njegovu zemlju.

Hajrudin Somun

NESLOŽNA BOSNA I HERCEGOVINA

(Iz knjige Hajrudina Somuna JESMO LI ANTISEMITI? - Veze naroda bivše Jugoslavije s Jevrejima i Palestincima, koja je u izdanju ART RABICA i Synopsisa promovisana u Sarajevu 19, a u Zagrebu i Ljubljani 21. i 22. juna 2017.)

Teško bi se drugdje u svijetu moglo naći, među tako malim zemljama, toliko isprepletenih predrasuda iz prošlosti i interesa iz sadašnjosti. Preko Mediterana se u jednom i drugom pravcu prenose lokalni politički i ideološki obračuni. Kosovo najedanput postaje srpski Jerusalem, preko Tel Aviva se dodvorava Americi kako bi se entitet jedne države osamostalio, a sve se, opet, prelama preko leđa Palestinaca. Njihovi bitni problemi se marginaliziraju, pa i balkanski političari, po uzoru na zapadne, provedu po nekoliko dana u Izraelu, a do Ramalaha skoknu samo na nekoliko sati.

Pri tome svemu im ponestane samokontrole, kao što je predsjednik Josipović našao izraelski parlament da, izvinjavajući se zbog stradanja Jevreja za vrijeme NDH, o tom pronacističkom režimu izrekne stvari koje možda ne bi izrekao ni u hrvatskom Saboru. Rečenicom da „ustaška zmija živi u srcima hrvatskog naroda“ izazvao je gnjev hrvatske desnice, ali je pobrao simpatije u Knesetu. Izraelski mediji objavili su kako se Josipović javno izvinio zbog žrtava Holokausta, ali nisu da se prozvao „sinom Titovog partizana“, vjerovatno zato što je Josip Broz bio oštar kritičar izraelske politike i prijatelj Gamala Abdel Nasera. Međutim, nije jasno zašto u beogradskim medijima nije objavljen nečuven hvalospjev prijateljstvu sa Srbima koji je izrekao Netanyahu dočekujući Aleksandra Vučića: „Prijateljstvo jevrejskog i srpskog naroda ide u prošlost hiljadama godina, još od vremena Rimske republike.“

Uz sve povijesne predrasude, vjerske i kulturne razlike i političke interese, zemlje bivše Jugoslavije, Palestina i Izrael održavali su veze koje su se različito ispoljavale shodno krupnim geopolitičkim promjenama u oba regiona kojima pripadaju. Pri tome je prednjačila Srbija, sama ili u sastavu Jugoslavije, koja te veze nije prekidale tokom cijelog prošlog vijeka. Slijedi je Hrvatska čiji se odnos prema jevrejstvu i palestinsko-izraelskom problemu formirao za vrijeme i poslije Drugog svjetskog rata, oscilirao poslije ratova 1990-ih, da bi u posljednjoj deceniji doživio uspon s velikom prevagom prema Izraelcima u odnosu na Palestince. Te dvije zemlje prednjače i u privrednim odnosima s Izraelom. Slovenija, Crna Gora, Makedonija, a djelimično i Kosovo, odnose prema Izraelu i Palestini grade u skladu sa integracionim stepenom prema EU i NATO. Koliko kao država, Bosna i Hercegovina je u tom odnosu još više

podijeljena na nivou svoja dva entiteta. Dok je entitet RS uspostavio prijateljske i interesne odnose s Izraelom intenzivnije nego s bilo kojom drugom državom osim Srbije i Rusije, drugi entitet, Federacija i njeni predstavnici na vrhu države i inistitucija BiH daleko zaostaju za Srbijom i Hrvatskom. Na političkoj ravni za njih kao da ne postoje ni Izrael ni Palestina, izuzev rutinske diplomatije kad neko iz Ramalaha ili Tel Aviva dođe u Sarajevo.

Za ilustraciju dovoljno je nabrojiti koliko je predsjednika, premijera i ministara Srbije i Hrvatske za proteklih desetak godina posjetilo Izrael, pa i Palestinu, makar na nekoliko sati. A iz Bosne i Hercegovine tek početkom 2017. je tamo bio predsjedavajući Predsjedništva zemlje Mladen Ivanić.

Bosna i Hercegovina je nesložna oko priznanja Palestine i cjelokupnog palestinsko-izraelskog problema kao rijetko koja druga zemlja na svijetu, kao što je, uostalom, do dna podijeljena oko vlastite prošlosti i puta u budućnost. Nijednom drugom svjetskom pitanju ili krizi BiH takođe nema zajednički pristup.

BiH je kao nestalna članice Savjeta sigurnosti, čak i predsjedavajuća u tom času, u novembru 2011. odbila da svojim glasom propusti u raspravu rezoluciju o prijemu Palestine u UN. Glas BiH bio je, naime, presudan za to hoće li SAD uložiti veto protiv priznanja državnosti Palestine, ili će sama rasprava biti odbijena većinom od devet prema šest članica Savjeta sigurnosti kako bi se Amerika poštedjela neugodnog veta palestinskog prava na priznanje državnosti u UN. I naredne 2012. Bosna i Hercegovina se našla među četvrtinom država svijeta koje nisu glasale za unapređenje statusa Palestine u nestalno članstvo UN. Iako je BiH priznala Palestinu, uspostavila diplomatske odnose i ima akreditovanog palestinskog ambasadora i ambasadu u Sarajevu, na čijoj mesinganoj ploči piše da je tu Ambasada Države Palestine, nje-no tročlano Predsjedništvo nije se moglo složiti ni da pitanje palestinske državnosti dospije do rasprave u Savjetu sigurnosti UN. Takvo držanje BiH u UN ravno je ulozi koju je na kraju 2014. dobila Nigerija da svojim devetim glasom zaustavi jordansku rezoluciju o zahtjevu Palestine za okončanje mirovnih pregovora i povlačenje Izraela s okupiranih teritorija do kraja 2017.

Stav tročlanog državnog vrha BiH o Palestini dijeli se na dva ekstrema i jedan središnji, kompromisni, i nije se mijenjao proteklih desetak godina. Prvi incidentni nesporazum izbio je 2013. kada je ministar vanjskih poslova Mladen Ivanić odbio zahtjev člana Predsjedništva Sulejmana Tihića da otkáže posjetu Izraelu i Palestini zato što mu Izraelci nisu dozvolili da se susretne s Jaserom Arafatom, tada u konfirmaciji u Ramalahu. O tome je Raif Dizdarević, predsjedavajući Predsjedništva i ministar vanjskih poslova SFRJ pisao: „Mladen Ivanić je prihvatio ucjenu da može posjetiti Izrael pod uslovom da ne posjeti Arafata. A pitanje je i zašto je BiH bila potrebna ta posjeta i to u vrijeme najagresivnijeg ponašanja Izraela i nečuvenih zločina prema Palestincima. A nedugo iza toga je uslijedila posjeta predsjednika RS Dragana Čavića Izraelu, a kasnije i premijera Dragana Mikerevića. Takve posjete su

se nastavile. U čijem interesu i za čiji račun se to čini, kao što se prije toga prodavalo Izraelu oružje koje je BiH dobila kao pomoć iz arapskih zemalja.¹

Prilikom rasprave o palestinskom članstvu u UN 2011. razlike su se još više ispoljile. Član Predsjedništva ispred srpskog naroda Nebojša Radmanović rekao je da je predsjednik Mahmud Abas - koji je u avgustu 2011. posjetio Sarajevo da bi objasnio motive zahtjeva za članstvo u UN – “dobio podršku za mir, ali to ne znači da je to podrška za jednostrano proglašenje palestinske države”. Bošnjački predstavnik Bakir Izetbegović je rekao da “iskreno saosjeća sa palestinskim narodom zbog istorijske nepravde koja mu je učinjena”. On je bezrezervno podržao “prestanak izraelske okupacije” i međunarodno priznanje nezavisne države Palestine, u okviru granica koje su postojale prije izraelske okupacije 1967. godine. Predstavnik hrvatskog naroda Željko Komšić smatrao je da su opravdani zahtjevi palestinskog naroda za priznanje državnosti, ali da je takođe jasno da “u UN ne postoji jedinstven stav o prijemu Palestine, da postoje izvjesne refleksije koje palestinsko pitanje u UN-a ima na unutrašnje poslove pojedinih zemalja, pa i BiH”.

Pred zasjedanje Savjeta sigurnosti predsjednik Barack Obama je poslao poruku Predsjedništvu očekujući apstinenciju BiH u UN. Reagirajući na Obamino pismo, Izetbegović je rekao da se slaže s američkim predsjednikom da je dvodržavno rješenje osnova izraelsko-palestinskog problema, ali da se razlikuje s njim oko provođenja. Mahmud Abas je izrazio čak razumijevanje kad je izostala podrška njegovoj Palestini. Njega nisu zbunile razlike među bosanskim političarima, jer ih ima dosta među svojim Palestincima. Govorio je kako uvažava stavove članova Predsjedništva BiH, čak je povjerovao da oni nisu u suštini različiti, i nadao se da će se na kraju naći u podršci Palestini u UN. To se moglo osjetiti i u poruci koju im je poslao putem svog ministra vanjskih poslova Rijada Al-Malkija, koji je nekoliko dana prije zasjedanja Savjeta sigurnosti, kada i izraelski ministar Avigdor Lieberman s drukčijim porukama, posjetio Sarajevo: „Palestina ne tereti Bosnu većim teretom nego što ona to može da podnese“, poručio je, „pa je na BiH, kao nestalnoj članici Savjeta sigurnosti UN dalja odluka o pružanju podrške Palestini u njenim nastojanjima.“

U Ramalahu je 31. oktobra 2011. priređena konferencija za medije muslimanskih i kršćanskih vjerskih dostojanstvenika Palestine, s koje se arhiepiskop Grčko-pravoslavnog patrijarhata u Jerusalemu, Teodosije Atallah Hanna lično obratio Nebojši Radmanoviću, čije ga je protivljenje priznanju palestinske države posebno pogodilo. Poručio mu je: “Jako me žalosti da od tebe čujem takav stav i nadam se da ćeš ga u najskorije vrijeme promijeniti. Nije ti dopušteno da napustiš, odnosno izdaš svoju pravoslavnu pripadnost dodvoravajući se izraelskom ministru vanjskih poslova...”

Oštro osuđujemo takav stav, a ja to kažem u svojstvu Palestinca, Arapina i arhiepiskopa koji pripada najstarijoj kršćanskoj crkvi na svijetu. Zahtijevam od Srpske pravoslavne crkve da se ogradi od ponižavajuće izjave srpskog zvaničnika koji tvrdi da predstavlja Srbe Bosne i Hercegovine, a on ovakvim svojim stavom šteti pravoslavnim Srbima koje predstavlja. Ja pozivam narod BiH da iznese svoj stav, pozivam

1 Raif Dizdarević, *Vrijeme koje se pamti*, st. 327.

sve vjerske institucije u BiH da iznesu jasan stav u vezi sa ovim pitanjem.“ Rekao je još da je stav srpskog člana Predsjedništva BiH u suprotnosti s načelima Pravoslavne crkve, s učenjima Svetog jevanđelja, i ljudskim i duhovnim vrijednostima, pa mu se još jednom lično obratio: „Srpski članu Predsjedništva, prihvatio to ili odbio, Palestina zaslužuje da ima svoju državu i da ta država bude priznata u svijetu.“² Kasnije je u intervjuu Al-Jazeera još dodao: „Očekivali smo od njega (Radmanovića) da stane uz palestinski narod. Željeli smo da uzme u obzir da i Palestinci kršćani pate od posljedica izraelske okupacije kao što pate njihova braća muslimani.“

Na tu javnu poruku koju su prenijele brojne TV stanice, blogovi i listovi, Radmanović je odgovorio da je “Episkop Atalah Hana iznio niz netačnih, grubih i uvredljivih optužbi bez ikakvog osnova”. „Takav ton i rječnik nedopustivi su za jednog vjerskog velikodostojnika u javnoj komunikaciji s najvišim predstavnikom jedne države”, rekao je srpski član Predsjedništva BiH za Nezavisne novine. On je podsjetio da je “BiH priznala Palestinu 1992. godine, kada su uspostavljeni diplomatski odnosi, a to priznanje nikada nije opozvano”, i da treba „praviti razliku između priznanja Palestine kao države i njenog prijema u članstvo Ujedinjenih nacija.”³

Nije, međutim, ni arhiepiskop Teodosije od Sebastije, koji je kao sveštenik Atallah Hanna dugo služio u jerusalimskoj crkvi Svetog Hristovog groba, mogao pokolebati Nebojšu Radmanovića koji je samo biranim riječima izražavao stav Milorada Dodika, pravog vođe entiteta Republike Srpske. A Dodik će tri godine kasnije, usred invazije i pogibije Gaze, uputiti pismo izraelskom predsjedniku Shimonu Peresu i premijeru Benyamínu Netanyahu sa izrazima „suosjećanja s prijateljskim židovskim narodom” i „potpunog razumijevanja i podrške odlučnosti da na terorističke prijetnje i akcije protiv Izraela odgovore na adekvatan način, štiteći bezbjednost svojih građana i njihovu imovinu.”⁴

Posebno prijateljstvo koje je entitet RS uspostavio s Izraelom i bliske lične veze Liebermana i Dodika daleko su nadmašile uobičajenu saradnju između regije jedne zemlje i neke strane države. Pored ambasade BiH u Tel Avivu, entitet je otvorio posebno predstavništvo u Jerusalimu, jedno od rijetkih kojim se na taj način podržava izraelska aneksija grada. Nisu potrebna nagađanja o tome koliko su se puta ta dva prijatelja sastajala, o čemu sam slušao i u Jerusalimu, jer je sam Dodik precizirao da se samo do 2012. s Libermanom, što zvanično što nezvanično, što u Banjaluci što u Izraelu, sastao šest puta. Ne bi se trebalo miješati u njihov biznis i zajedničke firme, jer to može biti privatna stvar, ali je na političkom planu važno, prema Dodiku, da postoji razumijevanje između Izraela i bh. entiteta, u „sličnim kontekstima i sličnoj mikropolitčkoj ili mikroregionalnoj situaciji”.

Uloga entiteta RS u odnosima Izraela, Srbije i BiH posmatra se iz Beograda s pažnjom, ali ne i velikim ohrabrenjima. Ministar vanjskih poslova iz posljednje faze Jugoslavije Vladislav Jovanović smatra da je i nastup premijera Srbije Vučića prema

2 *Palestinski arhiepiskop Hanna pozvao Radmanovića*, MINA, Sarajevo, 1.11.2011.

3 *Dejan Šajinović, Radmanović: Radim u interesu BiH i njenih naroda*, Nezavisne novine, Banjaluka, 3.11.2011.

4 HINA (Hrvatska novinska agencija) i većina medija u BiH i Hrvatskoj, 12.7.2014.

Izraelu „isuviše idealistički“, ali da je „Republika Srpska u očima Tel Aviva odavno jedan od najpouzdanijih partnera“ i da je njihovo prijateljstvo „utemeljeno, prije svega, na stavu RS prema Palestini.“

Podsjećajući da Izrael „nikada nije zaboravio da se, zahvaljujući tome što je 2012. godine na čelu Predsedništva BiH bio Srbin Nebojša Radmanović, BiH uzdržala od glasanja,“ Jovanović kaže da su entitet RS i Izrael uspjeli da izgrade neku vrstu „mistične veze.“ Prema srbijanskom analitičaru iz Vašingtona Obradu Kesiću, „saradnja s nesvrstanim, muslimanskim, afričkim i azijskim državama je prednost Srbije, ali i opterećenje kada je reč o odnosima sa Izraelom“. „Izrael prihvata RS“, dodaje, „i to je neko priznanje koje mnoge zemlje vezane za Zapad neće, jer izbegavaju svaki odnos koji bi mogao da se tumači kao da je RS država.“ Predrag Simić misli da je Dodikova veza s Izraelom „značajno pomogla Republici Srpskoj da opstane“, a sudeći prema Michaelu Freundu, predsjedniku Udruženja izraelsko-srpskog prijateljstva i bivšem Netanyahuovom savjetniku, entitet RS je „najbolji izraelski prijatelj u Evropi“, kontinentu koji postaje „sve više neprijateljski prema jevrejskoj državi“. ⁵ Jedan glas iz Sarajeva takođe razotkriva suštinu te „mistične veze“. Akademik Esad Duraković u intervjuu za *Al-Jazeera* je rekao: „Dodik (i njegova kamarila) naprosto vjeruju da je pragmatično, racionalno, svrstati se uz Izrael, jer Izrael ima ogromnu moć u svijetu, pa se vjeruje da je mnogo lakše braniti vlastite interese uz podršku izraelskih moćnika u svijetu. Riječ je o jednom surovom i egocentričnom pragmatizmu koji ide tako daleko da ga ne zanimaju moralna načela.“ ⁶

Kratkoročno, entitet RS jeste bio „jedan od odlučujućih faktora da BiH nije u UN priznala palestinsku državu“. Hvaleći se tim uspjehom, sam Dodik je nalazio sličnost sa situacijom „ovdje“, gdje postoje „istorijski i trenutni razlozi za razumijevanje između RS i Izraela“. „Da se to desilo“, kaže, „pozicija Izraela bi se znatno pogoršala i uspostavila bi se nova konfliktna situacija na tom prostoru“. Entitet RS pod vođstvom Milorada Dodika nalazi strateško uporište u trokutu odnosa između Izraela, Srbije i Bosne i Hercegovine. Dok je Kosovo u središtu razumijevanja između Srbije i Izraela, razumijevanjem između Izraela i entiteta RS njegov sadašnji lider se koristi kao polugom preko koje bi mogao steći podršku Amerike za eventualnu secesiju od Bosne i Hercegovine. Sastavni dio tog razumijevanja su i prijete od „terorističkih i militantnih islamističkih grupa“, o čijem zajedničkom suzbijanju je ministar Lieberman razgovarao i u drugim balkanskim zemljama.

Ima ipak nešto dublje i trajnije što već godinama vidim u vezanosti entiteta RS za Izrael. Trajnije od dodvoravanja Americi putem Izraela i jevrejskog lobija. Nema tu neke mistike, nego Dodik samo uči od Izraela i želi da primijeni na svoju „mikropolitčku situaciju“. *De facto* stanje okupiranih palestinskih teritorija, što duže traje, i po međunarodnom pravu može lakše prerasti u *de iure*, dakle legaliziranu činjenicu.

5 Michael Freund, Najbolji izraelski prijatelj u Evropi (*Israel's best friend in Europe*), Jerusalem Post, 3.5.2014. Izjave Izetbegovića, Komišića, Radmanovića i Dodika prema vijestima agencija Fena, Press RS, Srna i blogu danas.rs. Vijest o arhiepiskopu Teodosiju prema agenciji MINA i Al-Jazeera. Izjave Ivanovića i Kesića u intervjuu Jeleni Cerovini, Politika, 3.12.2014, a Simića na blogu vijesti.ba 2.12.2014.

6 Miladen Obrenović, *Balkan o Palestini od nemiješanja do balansiranja*, Al Jazeera, nedostaje datum.

Danas i Palestinci zahtijevaju da se Izrael povuče na granice iz 1967. A niko, izuzev radikalnih hamasovaca, ne traži teritorije koje je Izrael okupirao u prvom ratu, 1948. i obilježio „zelenom linijom“, mada je po rezoluciji UN 181 trebalo da pripadnu neostvorenoj palestinskoj državi. Područja Bosne i Hercegovine okupirana i etnički očišćena od 1992-1995. po Dejtonskom sporazumu pripala su entitetu Republici Srpskoj, pa su njeni lideri već u imenu „republika“ vidjeli klicu otcjepljenja od BiH po modelu bivšeg SSSR-a i Jugoslavije, čije su sve federalne republike postale samostalne države. Što duže bude trajala dejtonska BiH onako kako je tumače srpski nacionalisti, to će, prepostavka je, biti lakše ostvariti secesionističke ambicije Milorada Dodika. Za dvije decenije entitet je postao *de facto* „država u državi“, pa zašto ne bi daljim protokom vremena mogao proglasiti nezavisnost ili se pripojiti etničkoj matici Srbiji.

Za takav scenarij da se ostvari bio bi, međutim, potreban neki novi potres ili rat u regionu, kao što se dogodilo s Ukrajinom i Krimom 2014. godine. A za jednostrano proglašenje nezavisnosti uzor bi mogla biti, na primjer, Abhazija. Tu, međutim, već prestaje analogija s Palestinom, a nije baš jaka ni sa Izraelom, kojem „bosanska srpska republika“, kako je nazivaju, ipak nije toliko važna da bi se kod Amerikanaca zalagali za njeno otcjepljenje.

Dodik se, po svoj prilici, posljednji put sreo s Liebermanom 2014., u Beču, i to tajno. Sastanak je ubrzo otkriven, pa se nagađalo šta je mogla biti tema njihovog razgovora. U Tel Avivu je zatražena parlamentarna istraga zašto je Lieberman išao u Beč, skrivajući to i od svojih saradnika. Haaretz je postavljao slično pitanje pišući kako se šef diplomatije sastao u Beču „sa antimuslimanskim srpskim nacionalističkim liderom i separatistom koji je predsjednik Republike Srpske, jedne od poluautonomnih regija Bosne i Hercegovine.“ List je istakao da je, „uprkos činjenici da Republika Srpska nije nezavisna država, Lieberman uložio puno napora u održavanje veza s ovim entitetom. Ovaj nesrazmjerni interes za RS nije vođen samo međunarodnim odnosima, nego takođe, a možda ponajviše, ličnim vezama.“ Zagrebački Jutarnji list je povodom tog sastanka pisao da „čelnik Republike Srpske gradi podršku za otcjepljenje“.⁷

U međuvremenu je Avigdor Lieberman, lider ultranacionalističke stranke *Yisrael Beiteinu*, Izrael je naš dom, izišao iz Netanyahuove vlade, ali se 2016. vratio kao ministar odbrane. S Miloradom Dodikom kao da više nije u dobrim odnosima. Bar takve kruže vijesti, a potvrđuje ih šutnja u Banjaluci o tome kako, navodno, Lieberman „više ne želi da se njegovo ime i pozicija na bilo koji način dovode u vezu sa Dodikom.“⁸ Iako nije pripadao njegovom sektoru, Lieberman je zatražio da se sastane s Draganom Mekićem, ministrom sigurnosti Bosne i Hercegovine, koji je septembra 2016. u Tel Avivu učestvovao na međunarodnoj konferenciji o borbi protiv terorizma. U poređenju sa Srbijom i Hrvatskom, političari iz Bosne i Hercegovine mnogo su rjeđe išli do Izraela, ili svraćali do Palestine. Raniji predsjednik stranke SDP Zlatko

7 Barak Ravid, *Lieberman's Hidden Vienna Trip*, Haaretz, 18.9.2014., Snježana Pavić, *Dodik na tajnom sastanku u Beču*, Jutarnji list, 24.9.2014.

8 Lieberman otkao Dodika, Slobodna Bosna, 26.7. 2016.

Lagumdžija bio je na skupu Socijalističke internacionale, krajem 1980-ih, bio je i među stranim posmatračima na prvim demokratskim izborima u Palestinskoj upravi 2005. Biviši ministar vanjskih poslova Sven Alkalaj takođe je posjetio Izrael, kao i njegova partnerica Tzipi Livni, koja je bila u Sarajevu. Bivši član Predsjedništva Paravac obavio je hadž po Svetoj zemlji. Na kraju, početkom ove 2017. predsjedavajući Predsjedništva Mladen Ivanić bio je u službenoj posjeti Izraelu.

Ranije je privilegiju ličnog poziva i toplog dočeka u Tel Avivu imao samo Milorad Dodik. Uloga ličnosti u politici varljiva je kao i sama politika.

U odnosima Izraela i Bosne i Hercegovine, a posebno njenog entiteta Republike Srpske, posebnu ulogu ima još jedna ličnost. Arie Livne, 92-godišnji vojvođanski Jevrej, preživjeli logoraš, koji je član Senata entiteta RS i istovremeno njegov privredni predstavnik u Izraelu. Ne smatra se velikim pobornikom izraelske politike i misli da „bez sporazuma s Palestincima Izraelu nema opstanka“. Za BiH kaže: „Vrlo sam svjestan da je BiH država, a RS entitet“, ali da ne zna „zašto njena tri naroda ne žele da žive zajedno“. O odnosima Izraela i entiteta RS kaže da „SAD i EU podržavaju ovakvu BiH i ta se politika neće skoro promijeniti“. Smatra da je entitet Republika Srpska „zadužila Izrael“. RS je, ističe, „nekoliko puta i te kako pomogla Izraelu, recimo prilikom glasanja u UN-u“ prilikom glasanja o statusu Palestine.

Pa kako se taj devedesetogodišnjak – ovog proljeća ih ima već 95 – zaljubio u jedan dio Bosne i Hercegovine, a čas priznajući, čas ignorišući njenu cjelinu? Najčešće se u medijima spominje kao savjetnik Milorada Dodika, iako na to odgovara da „Dodik nije čovjek koji bi slušao ičije savjete“, a prošlog ljeta ga je čak uvrijedio rekavši „Pustite tog dobrog starog čovjeka na miru.“ Iz intervjua koje je rado davao posljednjih nekoliko godina moguće je izvući životopis jedne osobene ličnosti koja me, na svoj način i u užem prostoru, po bogatoj biografiji i zalaganju za prijateljstvo Srba i Izraela s početka ovog vijeka podsjeća na doktora Davida Albalu iz prvih decenija 20. vijeka.

Živeći s roditeljima u Novom Sadu već kao 15-godišnjak Arie Livne se pridružio cionističkoj organizaciji, a kasnije i SKOJ-u, Savezu komunističke omladine. Kad je izbio rat i Mađari okupirali Vojvodinu, poslan je na prisilni rad na novosadski aerodrom. Odatle je otac uspio da ga skloni i pošalje rodbini u Budimpeštu. Početkom 1942., u velikoj raciji, uhapšena mu je majka i transportovana u Aušvic. Otac se spasio i pobjegao u tadašnju Palestinu. Arie se u 25-oj priključio partizanima. Postao je mitraljezac, ali i sumnjiv da je izdao državnu tajnu, pa je na Vojnom sudu osuđen kao špijun na sedam godina. Kasnije će se na beogradskom Košutnjaku baviti filmskom produkcijom. Kad je egipatski predsjednik Naser prvi put došao u Beograd, Livne je napisao protestno pismo za bilten Jevrejske zajednice. Iz izraelske ambasade su to vidjeli prije nego što je objavljeno, pa su ga tokom noći, kako sutradan ne bi bio uhapšen, poslali prvim vozom za Trst, pa za Rim. Odatle je otišao u Izrael da se bavi filmskom produkcijom.

I tako sve do 1999., kada preko Beograda stiže u Banjaluku. Pravi mu je dom u Jerusalimu, ali od tada dobar dio toplih ljetnih dana provodi u hotelu u Laktašima,

ili uredu koji mu je Milorad Dodik dao u predsjedničkoj palati, ili u Jevrejskom kulturnom centru koji je sam, i uz pomoć jevrejske zajednice, podigao. „Moja majka je ugušena u gasnoj komori i spaljena u Aušvicu“, kaže Livne. „Ona nema grob, nema pomena, nema ničega iza nje. Hram će biti uspomena na nju.“ U već popularnom banjalučkom *Arie Livne* kulturnom centru održavaju se i kulturne manifestacije, pa je prošle godine promovisana antologija *Priče o Danilu Kišu* autora Milenka Stojičića. A prošle, 2016. godine mediji su takođe javili da su „suvlasnici firme Israeli Investment Group – Overseas Inc., kojoj Vlada Republike Srpske prodaje državni kapital u Rudniku željezne rude Ljubija, kćerka Aria Livnea, prijatelja i savjetnika predsjednika Srpske.“

Upitan za jedan list kako u Izraelu vide RS i BiH, Arie Livne je odgovorio: „Oni ne znaju šta su Republika Srpska i BiH. Mi kad idemo u Izrael, poneseo mapu. I stavimo im mapu i pokažemo - to je bivša Jugoslavija, ovo su republike, ovo je BiH. Djelimično su čuli za Sarajevo zbog Olimpijade. Za Banjaluku - zaključite sami. Ima bezbroj ljudi u Izraelu koji ne znaju da li je Beograd glavni grad Srbije ili Hrvatske, a kamoli Banjaluka. Nažalost.“⁹

9 O životu i aktivnostima Arie Livnea u Banjaluci citirano iz: Nezavisne novine, Banjaluka, 15.5.2013., Israel News, Informativni sajt Centra za očuvanje istine o Holokaustu (COIH), 7.5.2014., Jutarnji list, Zagreb, 5.5.2014., vesti.rs, 10.5.2016., Poligraf News, 3.6.2016.

Prof. dr. Ćazim Sadiković

KARAKTER RATA PROTIV BIH

Kada je početkom 1992. godine došlo do srbijanske invazije na BiH, mnogi u Evropi i svijetu bili su skloni mišljenju da se radi o jednom tipičnom balkanskom lokalnom ratu. Od ranije je vladalo uvjerenje da je Balkan područje vječitih etničkih, vjerskih i svake druge netrpeljivosti, pa su stoga sasvim očekivani i česti sukobi na tim osnovama. Oslanjajući se na takva shvatanja, najveći dio država Evrope i, uopće, Zapada smatrao je da nije dobro da se iko sa strane miješa u to "balkansko đubrište". Rat je, međutim, suprotno svim takvim ocjenama, vrlo brzo pokazao da se radi o sukobu koji ima ne samo evropski nego i globalni značaj, tako da danas nema ni jedne evropske ni druge države koja nije zainteresirana za sve što se zbiva na ovom prostoru. Međutim, indikativno je da, i pored izričitog i implicitnog priznanja da se radi o sukobu koji ima veliki uticaj na sva kretanja u svijetu kakav je danas nakon ukidanja njegove blokovske podjele, nema još ozbiljnijih nastojanja da se preciznije utvrdi pravna, politička i druga priroda ovoga rata koji je trajao četiri godine i čije posljedice su daleko od toga da budu otklonjene. Prema našem uvjerenju, zapravo, pitanje otklanjanja katastrofalnih ratnih posljedica u BiH nije moguće ni postaviti na pravi način ako se prethodno ne utvrdi karakter rata koji se ovdje vodio.

Dosadašnje ocjene koje su na Zapadu date u povodu srbijanske invazije na BiH, prema kojima se radi o ratu koji ima duboke oznake balkanskog tla na kojem se odvijao, ne mogu se posve odbaciti. Ako se rat odigrao na Balkanu, onda bi bilo nezamislivo da se na njegov karakter ne odraze sve poznate historijske, političke, geografske, demografske, psihološke, vjerske i druge specifičnosti ovog područja i one se, u tom smislu, svakako, mogu tretirati kao balkanski rat.

Srbijanska invazija na BiH je, prije svega, prava, klasična agresija (ili napad) jer ima sve elemente koje, u istom smislu, predviđa oficijelna definicija agresije koju je utvrdila Generalna skupština 04.09.1974. godine, na 29. zasjedanju, Rezolucijom br. 3314. Agresija Srbije - ili Savezne Republike Jugoslavije- izvedena je na više načina od kojih je najmarkantnije izravno angažiranje jedinica JNA, kako onih koje su već bile stacionirane u BiH, tako i onih koje su neprestano tokom cijelog rata pristizale iz Srbije. Međutim, posebna karakteristika agresije na BiH jeste veliko prisustvo paravojskih formacija, vjerovatno u broju koji do sada nije zapamćen u modernoj historiji ratovanja.

Naglašeno prisustvo paravojnih formacija posljedica je, prije svega, nacionalističko-rasističke ideologije koja je tokom nekoliko godina mitingovala i žestokom presijom medija obuhvatila sve slojeve srbijanskog društva i koja je olakšala regrutiranje ove vrste vojnih snaga. Dalje, radilo se o snagama koje su bile najspremnije da čine zločine prema bošnjačkom stanovništvu iz koristoljublja, ali i iz uvjerenja da rade za "historijske ciljeve" srpskog naroda. Međutim, ne treba zaboraviti ni prostu činjenicu da je beogradski režim omogućio i podstakao djelovanje velikog broja paravojnih formacija i zato da bi, što je moguće prije, stvorio dojam da se radi o spontanom angažiranju srpskog naroda, kako bi se i na taj način stvorila predstava o tome da se ne radi o organiziranoj agresiji, nego o građanskom ratu, uvjeren unaprijed da će biti mnogo pojedinaca i država u svijetu koje su spremne da u to povjeruju, bez obzira na to da li je to istina ili nije.

"Građanski rat je između dviju ili više grupa stanovnika iste države, a agresija je, prema zvaničnoj definiciji Generalne skupštine UN od 1974.godine, upotreba oružane sile jedne države (u ovom slučaju Srbije ili Savezne Republike Jugoslavije) protiv suverenosti, teritorijalnog integriteta i političke nezavisnosti druge države (u ovom slučaju Republike Bosne i Hercegovine).

Agresija na BiH, uz sve oznake koje su zajedničke za svaki oblik agresije danas, imala je markantno izražen i redentistički karakter. Uvid u genezu rata jasno pokazuje da je srpska invazija na BiH decenijama pripremana kao iredentistički rat u svrhu stvaranja "velike Srbije". Kao početak intenzivnih priprema za ovaj rat treba svakako uzeti Memorandum Srpske akademije nauka i umjetnosti 1986., u kojem je sadržan idejni i politički osnov iredentizma. Taj Memorandum je izričito ili impliicitno naglasio nužnost nacionalnog ujedinjavanja srpskog naroda, bez obzira na to u kojoj se republici ili pokrajini nalazi, shvatajući to kao njegovo historijsko i demokratsko pravo. A sljedeći, sasvim očekivani korak u razradi iredentističke platforme učinio je Dobrica Ćosić, kao glavni redaktor Memoranduma, ističući da je "ujedinjenje svih Srba u jednu državu historijski cilj srpskog naroda."

Isticanjem iredentističkih ratnih ciljeva, u vidu zahtjeva za stvaranje "velike Srbije", ubrzane su sistematske pripreme za angažiranje "masa" u njihovoj realizaciji, čime je, istovremeno, unijet i smrtonosni virus u Jugoslovensku federaciju koju su, po Ustavu, činile "suverene države", među kojima i suverena država BiH. Ustvari, proces raspadanja Federacije počeo je donošenjem Memoranduma 1986., i od tog trenutka svaki korak u pripremi iredentističkog rata nužno je uvijek značio i korak ka razaranju Jugoslovenske federacije.

Prema tome, ono bitno, što treba ovom prilikom da se istakne, jeste da iredentizam bitno opredjeljuje prirodu rata protiv BiH, čineći ga ne samo balkanskim nego i tipično evropskim ratom.

Evropski karakter rata u BiH dolazi, dakle, ne otuda što je Balkan nedjeljiv dio Evropskog kontinenta, ili, pak, što je predsjednik Bush svojevremeno ovaj sukob prepustio Evropi na rješavanje, smatrajući da "rat u BiH, suprotno invaziji Kuvajta od Iraka 1990. godine, ne predstavlja stratešku prijetnju ni za Ameriku ni za svijet".

Rat je, zapravo, po svojoj najdubljoj prirodi, eminentno evropski zato što je u biti iredentistički, pa, dakle, ima elementarne karakteristike svih ratova koji su se vodili na prostoru Evrope tokom ovog stoljeća.

Iredentizam je već poodavno teoretski označen kao politička težnja da se u okviru jedne tzv. matične države okupe pripadnici vlastitih nacionalnih skupina koje žive u drugim državama, zajedno sa teritorijama na kojima egzistiraju.

Realizacija te težnje, naravno, svakako pretpostavlja nasilnu promjenu granica među državama, što se nikako ne može izvesti bez ratnih osvajanja. Karakter rata koji je Srbija povelu protiv BiH odredila je 'de facto' oficijelna ideologija mnogo prije samog početka oružanog dijela rata. Posebno je važno istaći da se to desilo čak mnogo prije nego što je srušen Berlinski zid, što znači da se srbijanska agresija nika-ko ne može pravdati velikim promjenama koje su se općenito na prostoru Srednje i Istočne Evrope desile raspadom "istočnog sistema", kako se to vrlo često čini u savremenim političkim interpretacijama svih tih događanja.

Nakon tako istaknutog cilja "velike Srbije", izvršena je kompleksna politička, psihološka i svaka druga priprema masa za ratna osvajanja, pri čemu su posebnu ulogu odigrali famozni mitinzi i drugi oblici "događanja naroda", da bi onda, naravno, došlo i do multimorfne agresije na BiH. Sve te etape u ponašanju Srbije posve se uklapaju u klasičnu sliku iredentizma kao prvenstveno evropskog fenomena.

Najzad, ostvarenje projekta o "velikoj Srbiji" svakako je nezamislivo bez promjene granica. Srbi zahtijevaju remodeliranje njihovih granica, što rizikuje provociranje ratova do beskonačnosti. Oni traže pripajanje svojoj teritoriji svih regija u kojima žive Srbi, čak i onda kada u njima čine manjine. U konkretnoj razradi, pojam iredentizma ima dvije dimenzije. Prvu čine politički ciljevi anketiranja teritorija drugih država gdje obično živi značajan broj

pojedinaца koji imaju jake etničke ili religijske veze ili koji govore isti jezik kao i populacija iredentističke države. Drugu dimenziju čine ciljevi manjina da se priključe susjednim državama koje se često nazivaju matičnim državama.

Iredentističke pretenzije srbijanskog režima svakako nisu prošle nezapaženo od oficijelne Evrope, bez obzira na to što nije baš često izričito upotrebljavana ta oznaka. Nekoliko mjeseci prije početka agresije, Evropska zajednica je putem tzv. Arbitražne komisije Konferencije za mir u Jugoslaviji jasno stavila do znanja Srbiji da u procesu disolucije SFRJ, koji je već bio zvanično konstatiran i oglašen, ne može ni na koji način računati na teritorijalne dobitke nauštrb teritorije drugih država bivših članica SFRJ, kao i da se, povezano s tim, Srbija mora odreći pretenzija da anketira dijelove teritorija u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini na kojima žive Srbi, što bi, naravno, značilo nasilne promjene granica tih država.

Arbitražna komisija, na izravan upit Srbije o prirodi granica među republikama i pravu Srba u Bosni i Hercegovini na samoopredjeljenje, ustvrdila je osloncem na finalni akt Helsinške konferencije, Parišku povelju za novu Evropu i sve druge najvrednije principe što je poslijeratna Evropa uradila na ovom području - da je pravo na samoopredjeljenje inače navedeno u povelji UN, samo zaštitni princip prava čo-

vjeka koji predstavlja pravo svakog ljudskog bića da insistira na pripadnosti etničkoj, religijskoj ili jezičkoj zajednici prema svom izboru. U tom smislu, Komisija izričito naglašava u svom mišljenju, koje, samim tim što se radi o arbitraži, ima karakter odluke - da "srpska populacija Bosne i Hercegovine i Hrvatske ima pravo da uživa sva prava koja su priznata manjinama i etničkim grupama od Međunarodnog prava i na osnovu dispozicija projekta Konvencije Konferencije za mir u Jugoslaviji od 04. novembra 1991. godine, a koje su Republika BiH i Hrvatska prihvatile da realiziraju." Ali, istovremeno, na isti način, komisija se odredila i prema pitanju granica među državama-članicama bivše Jugoslovenske federacije, čvrsto ostajući na stanovištu da je nedopustiva bilo kakva modifikacija granica kakve su bile u trenutku sticanja nezavisnosti država, shodno principu *Utī possidetis juris* i svim drugim važećim principima Međunarodnog prava.

Svakako je zanimljivo da Arbitražna komisija nije prihvatila sintagmu "konstitutivni narodi", iako Srbi kao i drugi narodi u BiH zaista jesu konstitutivni dijelovi populacije BiH, pošto ona nije bila poznata u Međunarodnom pravu (čak ni u ustavu RBiH), nego se poslužila terminom "nacionalna manjina" koji je opće prihvaćen u savremenoj pravnoj i političkoj teoriji. Prije svega, ako nacionalna prava pripadnika srpskog naroda u BiH tretira kao aspekt ljudskog prava, onda svakako u tome nema nikakav značaj proizvoljna podjela na konstitutivne i nekonstitutivne narode unutar jedne države. Ako se unutar jedne višenacionalne države govori o konstitutivnim narodima, onda su, osloncem na princip jednakosti prava svih građana, sve narodne skupštine konstitutivne, dakle, jednakopravne, kao uostalom i građani u domenu čijih prava već, kako smo vidjeli, spadaju. Saglasno tome, srpska populacija, koja prema popisu stanovništva od 1991. godine čini 31,3% ukupne populacije države BiH, ustvari je "nacionalna manjina" prema zvaničnoj međunarodnoj definiciji koja je utvrđena u izvještaju F. Capotortia u Potkomitetu UN za sprečavanje diskriminacije i zaštitu manjina. Prema toj definiciji, nacionalna manjina predstavlja "grupu pojedinaca koja je numerički manja u odnosu na ostatak populacije jedne države, koja se nalazi u nedominantnoj poziciji i čiji članovi, kao državljani države, imaju izvjesne karakteristike etničke, jezičke, religiozne, različite od ostatka populacije i pokazuju makar implicitno osjećaj solidarnosti s ciljem čuvanja njihove kulture, tradicije, religije ili jezika."

Arbitražna komisija je na ovaj način reafirmirala već ranije usvojen princip, da prava nacionalnih i etničkih skupina u pojedinim državama predstavljaju aspekt općih ljudskih prava. To je značilo, prije svega, obavezu svih država nastalih na prostoru bivše Jugoslavije da svim narodima, pa prema tome, i srpskoj i populaciji unutar svojih granica, osiguraju sva prava koja su inače priznata svim manjinama, uzimajući ovaj pojam u smislu već spomenute definicije nacionalne manjine. Ali, to nikako ne bi moglo značiti osnov za stvaranje ovih političkih, posebno državnih oblika. Komisija se time oslonila na odredbe Pariške povelje za novu Evropu, koja, uz ostalo, ističe: "Odlučni smo da podstičemo bogat doprinos nacionalnih manjina naših društava, preuzimamo na sebe da se i dalje zalažemo za poboljšanje njihovog položaja. Potvrđujemo naše duboko uvjerenje da je za prijateljske odnose naših naroda, kao i

za mir, pravdu, stabilnost i demokraciju potrebno zaštititi nacionalni, kulturni, jezički i vjerski identitet nacionalnih manjina i stvoriti uvjete za unapređenje toga identiteta. Izjavljujemo da se pitanja vezana za nacionalne manjine mogu rješavati na zadovoljavajući način jedino u demokratskim političkim okvirima. Nadalje, potvrđujemo da se prava pripadnika manjina u potpunosti poštuju kao dio općih ljudskih prava”.

Takvo opredjeljenje Komisije ili EZ, u skladu je i sa dokumentom sjednice iz Kopenhagena, gdje se, također, ističe da države-učesnice “reafirmiraju respekt prava pojedinaca koji pripadaju nacionalnim manjinama, koja se smatraju kao prava čovjeka univerzalno priznata i predstavljaju esencijalni faktor mira, pravde, stabiliteta i demokracije u državama učesnicama!”

Svi navedeni dokumenti u kojima se prava nacionalnih manjina tretiraju kao dio prava čovjeka, zajedno sa odlukama-mišljenjima spomenute Arbitražne komisije, implicitno su usmjereni na otklanjanje žarišta ratnih i drugih konflikata na Evropskom kontinentu. U njima je posebno vidljiva namjera da se otklone korijeni iredentizma kao trajne aspiracije pojedinih država da u svojim granicama okupe sve svoje sunarodnjake koji žive u drugim državama, uvijek, naravno, zajedno sa teritorijama na kojima žive.

Svaki napor ka smanjivanju iredentističkih pretenzija svakako je i napor ka smanjivanju mogućnosti njihovog prerastanja u ratne sukobe. Odluke Arbitražne komisije EZ, koje su bitno vezane za tragičnu sudbinu BiH i posebno bošnjačkog naroda, zajedno sa ostalim spomenutim dokumentima, proistekle su iz višedecenijskog tragičnog iskustva Evrope sa idejom i praksom iredentizma. Znao je, naime, da iredentizam preživljava sve promjene u Evropi i da je potreban samo određen stjecaj okolnosti da se on ponovo ispolji u ozbiljnim i zabrinjavajućim razmjerama.

Iskustva su potvrdila nebrojeno puta da se iredentističke aspiracije ispoljavaju naglo, i u opasnim dimenzijama, onda kada općenito dođe do socijalnih, ekonomskih i drugih kriza u pojedinim državama ili na širem planu. Svaki porast socijalnih i političkih tenzija pogodna je klima za snažnije akutno ispoljavanje iredentističkih ambicija grupa i pojedinaca, pri čemu, nerijetko, i same države, isticanjem iredentističkih ciljeva, žele skrenuti pažnju masa sa unutrašnjih teškoća na vanjske političke odnose, sa željom da se tamo označe korijeni i uzroci tih teškoća. Državni aparati su ti koji, kako to ističe Michel Foucher, reaktiviraju pitanja nacionalnih ili etničkih manjina da bi opravdali bilo politiku teritorijalne ekspanzije (velika Srbija), bilo ostvarenje prava koja usmjeravaju na ustanovljenje izvjesnog oblika statusa quo ante (Rusija).

U osnovi, dakle, iredentizam ne mora biti u prvom planu stvarna namjera da se povoljno riješi pitanje nacionalnih manjina u drugim zemljama, nego se, vrlo često, radi o nastojanju da se što je moguće više upotrijebi i onda svakako zloupotrijebi njihovo postojanje. Za nosioce politike iredentizma nije uopće bitno stanje tih manjina u drugim državama ili kako stvarno žive njihovi sunarodnjaci u drugim, najčešće, susjednim državama. Jednostavno, postoji uvjerenje da svi potencijalni nosioci iredentističkih aspiracija na pitanju granica i nacionalnih manjina mogu naj-

lakše animirati javno mnijenje i pripremiti mase za osvajanja, pri čemu je za njih najvažnije da time osiguraju bezrezervnu podršku najširih narodnih slojeva za sve što čine (ili ne čine) u vlastitoj državi i van nje. A sve ove posebno naglašene dimenzije postoje u državama totalitarne političke ideologije koja, u kontekstu općenito grandomanskih ciljeva, traži neposredno i novi, sve širi "životni prostor" svojih nacionalnih manjina u drugim državama i predstavlja samo pogodan povod za konkretnu realizaciju osvajačkih zamisli.

U konkretnoj izvedbi projekta o "velikoj Srbiji", koji, kao i svaki drugi takav projekat u evropskoj historiji, nužno podrazumijeva promjenu granica među državama, izvršena je, kao što smo to već vidjeli, multimorfna agresija, pošto su je izvele i "redovne snage" u vidu JNA i "neregularne snage" Arkana, Šešelja i dr., što su ubačene iz Srbije, i kvislinške snage koje su predstavljali pripadnici brojne srpske populacije nastanjene u BiH. Međutim, za zadatak ovakve naravi nije bila dovoljna okupacija teritorija uz granicu Srbije, pošto srpska populacija nije predstavljala tzv. grupnu populaciju, niti je bila locirana uz granice Srbije, nego je bila disperzirana po cijeloj teritoriji bosanskohercegovačke države. I upravo time je, uz ostalo, nametnuta potreba eksterminacije (protjerivanja, op. ur.) bošnjačkog naroda na cijelom okupiranom prostoru, a posebno u bosanskom Podrinju, koje se neposredno naslanja na Srbiju.

Upravo zato, najmarkantnija oznaka srbijanske invazije na Bosnu i Hercegovinu, kada se gleda danas, šest godina nakon njenog izvođenja, jeste u tome da se desila velika, nasilna promjena nacionalne strukture bosanskog Podrinja i drugih regija u BiH.

Tako se danas, sa zaprepaštenjem, može konstatirati da je srbijanska iredentistička invazija, za razliku od brojnih drugih, koje su učinjene u protekla dva svjetska rata, uglavnom uspjela u svojim namjerama, jer je na širokom prostoru okupirane teritorije, umjesto ranije većinske bošnjačke populacije, preko noći, stvorena većinska srpska populacija. Čak je na tom prostoru stvorena i određena forma države, suprotno svim zaključcima Evrope da u BiH ne može biti dozvoljena nikakva "država u državi".

I umjesto nastojanja da se na kraju rata izvrši restitucija prava i sloboda, nacionalnih i svih drugih, prema svim važećim evropskim i drugim dokumentima međunarodnog poretka, desilo se da se metodi sile, prihvaćeni implicitno kao legitimni oblici nasilnog okupljanja disperzirane srpske populacije na okupiranim teritorijama, priznaju i stvore državni oblici koji se tretiraju, prema zvaničnicima Republike Srpske, kao "država srpskog naroda", dok se "o statusu nacionalnih manjina" (dakle, praktično, Bošnjaka koji su do prije 20 godine bili na tom prostoru većinska populacija), moramo tek dogovoriti."

Savjet Evrope i sve druge relevantne međunarodne institucije još uvijek nisu temeljito razmotrili temeljitu prirodu rata protiv BiH, posebno sa aspekta svojih temeljnih pravnih i političkih principa izraženih u brojnim konvencijama koje su se inače usvajale bez prekida i tokom cijele ove agresije. Posebno oni nisu s pažnjom razmotrili pitanja srpskog iredentizma, ali i iredentizma općenito u Evropi. Jer, nije

samo Balkan nego je općenito Evropa, kao cjelina, sada prostor na kojem se sve intenzivnije ispoljavaju iredentističke tendencije, mada se vrlo rijetko upotrebljava taj pojam. Već na Samitu u Beču, države članice Savjeta Evrope pozabavile su se ovom problematikom upravo zato što su bile "alarmirane ponovnim bujanjem fenomena rasizma, ksenofobije, antisemitizma i stvaranjem klime netolerancije."

Napori Evrope u pogledu zaštite prava nacionalnih manjina i uopće zaštite osnovnih prava i sloboda čovjeka, imaju svakako izvjestan značaj za demokratski razvoj evropskih država. No, s obzirom na sve što je izloženo, smatramo da je Evropa, ukoliko je zaista željela da se izgradi kao jedinstven politički entitet, morala urediti svoj sistem regionalne sigurnosti, i u tom smislu, uz sve ostalo, učiniti sve što je potrebno da se ne desi da briga o nacionalnim manjinama, koja je sada očito već naglašena i prenaplašena, ne pređe granicu koja je dijeli od iredentizma kao tradicionalno najvećeg zla koje može zadesiti cijelu Evropu... Primjer srbijanskih iredentističkih pretenzija već jasno pokazuje da Evropa ne može da se oslobodi ove svoje urođene slabosti, da je ona sklona ovoj patologiji, da kad dođe do njenog značajnijeg ispoljavanja, ona nije u stanju da je prevlada bez američke intervencije.

Neosporna je istina, koja se ističe i u Preambuli okvirne Konvencije za zaštitu nacionalnih manjina, da su burni prevrati u evropskoj historiji pokazali da je zaštita nacionalnih manjina od ključnog značaja za stabilnost, demokratsku sigurnost i mir na ovom prostoru Kontinenta. Ali, ti isti događaji još su uvjerljivije pokazali da slaba, bolje reći nikakva, zaštita samih država koje imaju u sebi nacionalne manjine, ili koje su bitno višenacionalne, kao što je to slučaj sa BiH, predstavlja mnogo veću opasnost i da je u tome nađen povod za sva velika ratna osvajanja novijeg doba... Onda, kada se stvore uvjeti za narastanje ekspanzionističkih, iredentističkih pretenzija, pokazalo se da uopće nije bitno da li su određene nacionalne manjine zaštićene ili nisu zaštićene, što najzornije pokazuje primjer srbijanskog agresivnog iredentizma na Kosovu danas, a sutra...

IDENTITET BOSNE I HERCEGOVINE, TEMA ZA SVA VREMENA

Identitet Bosne i Hercegovine ili bosanski identitet (bosanstvo) od davnina je napadano i osporavano, mada je BiH jedna od povijesnih zemalja u Evropi. Poseban, prirodni, samostalni put Bosne ometali su mnogi, pretežno vanjski faktori, velike sile i susjedi, uz obilnu pomoć raznobojnih domaćih izdajnika...Povijest ujedinjuje Bosance mnogo više nego što ih dijeli. Ko sve izdaje ideju i tradiciju Bosne, zašto i dokle ?

Raskolom Crkve 1054. na Istočnu i Zapadnu, prostor BiH postaje granično područje za velike svjetske religije. Obje crkve, uz pomoć država, bore se za prevlast, za teritorije, prirodna bogatstva, duše bogumila i duše svih Bosanaca, ne birajući sredstva. Velikosrpski i velikohrvatski projekti, dobro osmišljeni, specijalno organizovani, finansijski i politički također dobro podržani, krenuli su u akciju da bosanske katolike, bosanske pravoslavce i druge prevode u „svoje stado“... Od 1180. Ban Kulin počinje uspostavljati nezavisnost Bosne, a čuvenu Povelju Dubrovčanima izdaje 29.8.1189.

Stjepan Kotromanić (pokopan u Visokom 1353.), iza sebe je ostavio bosansku državu nezavisnu, bogatu i moćnu. Ali, bosanski kralj Stjepan Tomaš, pod pritiskom Rima, 1459. prelazi na direktan progon tzv. krivovjernika (bogumila), od kojih se većina preobratala, a manji broj našao je spas prelaskom Neretve, u Hercegovini. Došlo je do oštrog nadmetanja pravoslavne i katoličke crkve za, sada već bivše pripadnike Crkve bosanske. Međutim, Bogumili su bili Bosanci, različitih, tolerantnih svjetonazora. Različit pogled na svijet nije im bio od presudne važnosti, granice su bile blage, rastegljive, prelazi blago nijansirani, u istoj porodici (kraljevskoj i seoskoj) bilo je različitih religija i nacija, a svi su bili dobri ljudi, domoljubi, dobre komšije, dobri radnici, dobri Bosanci-Bošnjani, dobro branili Bosnu, imali jednog kralja koji ih je sve ujedinjavao i poštivao. To je bio visoki nivo patriotske svijesti, bosanstva i tolerancije na djelu.

Teritorijalno širenje Bosanske banovine na područje Hercegovine započeo je Ban Stjepan I Kotromanić (1322-1353.). Veliki vojvoda bosanski Stjepan Vukčić Kosača 1448. uzima naziv hercega. Kao geografski pojam Hercegovina se prvi put spominje 1454. u jednom pismu Isa-bega Ishakovića. **Osmanlije** osvajaju Bosnu **1463.**, a

posljednje uporište Hercegovine zemlje utvrđeni Novi osvojeni je 1482. Time je bivša Hercegovina zemlja, Hercegovina u potpunosti ušla u sastav Osmanlijskog carstva. Hercegovski sandžak osnovan je 1471. godine, imao je sjedište u Foči i 1580. godine nalazio se u sastavu Bosanskog pašaluka. Od 1833. do 1851. Hercegovinom je vladao vezir Ali-aga Rizvanbegović, koji je kao protivnik Husein-kapetana Gradašćevića (1802-1834.), time nagrađen od Turaka. Zemlja dobija ime Bosna i Hercegovina 1883., što znači da obuhvata i teritoriju današnje podregije Hercegovine. Sve ovo pojedini Hercegovci zaboravljaju, te bez potrebe Hercegovinu suprotstavljaju Bosni.

Skoro 500 godina turske vladavine BiH je bez državotvornosti, pa austrougarske, pa kraljevine SHS i Jugoslavije, svi su, iz raznih interesa, osporavali i ubijali bosanstvo, polagali pravo na BiH i razbijali je, na sve načine nametali svoje interese, a posljedice se i danas osjete, jer prošlost uvijek živi u sadašnjosti. Poslije aneksije BiH, 5.10.1908, „u Beogradu su osnovana dva tajna društva za ujedinjenje svih Srba“. (Noel Malcom - Bosna kratka povijest str. 274.). Iz Hrvatske i Srbije u BiH formiraju tajna i javna razna udruženja i političke partije, (isto kao i danas) šalju svoje emisare i agente u BiH, koji su davali novac preobraćenima. Npr. grupa učitelja Teofila Petranovića obilazila je sela i govorila pravoslavnim seljacima da je vrijeme da sebe prestanu nazivati „hrišćanima“ i da se počnu nazivati Srbima. „Svi su Bosanci Hrvati, svi su Bosanci Srbi, muslimani su Srbi islamske vjere, muslimani su Hrvati islamske vjere“, sve glasnije dolazili su glasovi iz dvije susjedne zemlje. Beč stipendira đake i studente koji propagiraju ideju te vlasti. U Sarajevu se, pored „Napretka“ i „Prosvjete“, 1903., odnosno 1923., formiraju kulturno-prosvjetna društva muslimana „Gajret“ i „Narodna uzdanica“, u koja se ubacuju prosrpski i prohrvatski orijentisani muslimani.

I pored svih raznovrsnih ataka, otvorenih i prikrivenih, muslimani su čvrsto formirali zasebni politički entitet, bez obzira na izjašnjavanje pojedinih njihovih prvaka kao Hrvati ili Srbi. U Jugoslavenskoj skupštini 1924. svi muslimanski poslanici iz Bosne izjašnjavaju se kao Hrvati, osim samog Mehmeda Spahe (umro juna 1939.) predsjednika JMO, koji je govorio da je Jugoslaven, dok su se dva njegova brata izjašnjavali jedan Srbin a drugi Hrvat.

U vrijeme Turaka 1463-1878. („bilo je korisno biti musliman“), Austrougarska 1878-1918. protežira interese bosanskih katolika i RKC, Kraljevina SHS i Jugoslavija 1918-1941., interese bosanskih pravoslavaca i SPC. BiH je 1941. cijela pripojena NDH-u. Svi vlastodršci podgrijavali su razlike u BiH, radili na cijepanju jednog kulturnog i jezičkog prostora, cijepanju jednog naroda po svim osnovama. U rukovodstvu NOB i Jugoslavije, oko identiteta i sudbine BiH stalno su vođene polemike, ali na kraju je pravilno ocijenjeno da BiH bude republika, ravnopravna sa drugima.

Državotvornost BiH vraćena je u Jajcu 1943., temelje, samosvojnost i identitet joj je pojačavao socijalizam. Muslimani su pominjani u nekim proglasima KPJ početkom rata, ali 1946. nisu. Oni su se borili na svim stranama, ginuli za sve četiri strane, ustaše, četnike, partizane, Nijemce, i zato ih ima procentualno najviše poginulih 8,1%, (Srba je poginulo 7,3%). NOP, avgusta 1941., pravi muslimanske bataljone. Poglavnik Pavelić za doglavnika uzima Džafera Kulenovića, na visoke funkcije dolaze

Hakija Hodžić, Osman Kulenović, Ismet Muftić-vojni muftija... Draža Mihailović za zamjenika postavlja Mustafu Mulalića. Bliski četnicima bili su dr. Ismet Popovac, načelnik opštine Konjic, Džemal Kršlaković, muderiz iz Konjica...

Adolf Hitler, marta 1943., pravi 13. SS muslimansku diviziju (bivši pripadnici ove divizije 7.5.1958. osnovali su džemat za područje Nirnberg-Minhen-Augsburg).

Prethodni tekst govori o veoma složenim, izuzetno slojevitim pitanjima bh. identiteta, a agresija na BiH 1992. bila je otvoreni, direktni oružani atak susjeda na suverenu BiH. Srbija i Hrvatska su krenule u agresiju sa pozicija da „imaju pravo“ na dijelove teritorije BiH? U ratu je religiozni identitet nadjačao ostale, prenaplašen je nacionalni u ukupnom identitetu. Nedovoljno je izražena diferencijacija religijskog i nacionalnog, što homogenizira zajednice. Sudbina pojedinca vezana je za sudbinu i život nacionalne, odnosno vjerske zajednice. Taj faktor okupljanja, taj trend nastavljen je i poslije rata. Neprijatelji BiH bez razloga, ali često i sa argumentima, konstruišu po svojoj želji i potrebi identitet u BiH, naglašavajući islamizaciju države, vladajuće bošnjačke stranke, kao i Armije RBiH. Negativne asocijacije u svijetu proizvode i oni koji pišu da ovdje žive „Srbi, Hrvati i Bosanski muslimani“, povezujući tako BiH sa islamskim radikalizmom.

Aktuelni Ustav BiH, kao „okvirni nesporazum za disoluciju BiH“ (Asim Mujkić), koji je „ozakonio tiraniju nacionalizma“ (A.Mujkić), kolektivna prava etničkih grupa (konstitutivnih naroda) stavio je iznad prava građana-individa, religijsko-političke elite od bh. jedne, žele da naprave tri potpuno različite kulture, tako homogeniziraju svoje entitete, uz to šireći nepovjerenje i proces dezintegracije u BiH.

Nacionalizam cvjeta u zaostalim dijelovima i glavama BiH, jer on je posljednje utočište (Kiš D.), raznih manipulatora, nesposobnjakovića kojima je to profitabilno zanimanje. Za BiH je kardinalno sužavanje Bosne i bosanstva, , dajući presudni značaj pojedincima, koji se često stavljaju iznad BiH a zaboravljaju da je Bosna starija od svih nas.

U BiH žive pripadnici 21 naroda i narodnosti. Ko objedinjava sve bh. i međunarodne potencijale i snage za očuvanje i razvoj BiH ? Ko objedinjava sve snage svih Bošnjaka. Koja snaga može djelovati jako za BiH, za jak bosanski identitet ? Ko objedinjava sve probosanske patriotske snage u BiH? Zašto je slab otpor otvorenom i javnom antibosanstvu u RS i u HZHB?

U bošnjačkom korpusu na sceni je prisutno reduciranje bošnjaštva, sužavanje na vjeru, vjersku grupu. N na sceni su jake podjele na ove i one, ovakve i onakve Bošnjake.

“Šta je alternativa građanskoj Bosni i Hercegovini? Sve ono što je u ratu već viđeno: najgori zločini genocida protiv čovječnosti, masovni progoni i etnička čišćenja, silovanja. Podijeliti državu na takvom faktičnom stanju, znači okrenuti glavu od užasa...Šta je rješenje: Da BiH bude ono što je nekada bila i iznova obnavlja svoju multietničnost, multikonfesionalnost i toleranciju”, piše Sead Omeragić, 26.7.2017.

Međutim, svi uticajni faktori u BiH i u svijetu uporni su u nerazumijevanju Bosne i Hercegovine, koja je kao hljeb/kruh u koji, dok se pravi, dodaje brašno, voda, so, a kad se ispeče ništa se ne može razdvojiti. Biće bolje, mahinalno kažu mnogi, ali neće biti bolje ako niko ne radi na tome. Naprotiv, mnogi rade da bude gore. Tako predsjednica Hrvatske upozorava Evropu na veliki broj terorista-islamista iz BiH.

Predsjednik Međunarodnog foruma Bosna Rusmir Mahmutćehajić kazao je kako je ključno pitanje kako izgraditi novu sliku bosanskohercegovačke budućnosti. "Nije moguće govoriti o toj budućnosti, a ne usvojiti četiri principa te budućnosti, a to su: društvena pravda, sloboda, jednakost i demokratsko legitimiranje vlasti". O pitanju bosanskog identiteta, kulturnog identiteta BiH, nema jedinstvenog stajališta bh. nauke. Pored toga, Čovići Hercegovci kažu da je Hercegovina bila država prije Bosne, pa ni slučajno neće potpadati pod bosanski identitet, odbacujući, kažu, Filipovićev „bosanski duh“, Mahmutćehajićevo „jedinstvo u mnoštvu“, kao i Karahasnov „dramatski kulturni sistem“.

Šta tvori bh. identitet danas i ko se bori za njega? Bosanci se, kažu, neće umoriti od borbe za bh. ideju, jer ovo je zasebna država i društvo, jedinstvena teritorija, politička, državno-pravna i administrativno zaokružena cjelina, članica UN. Iznutra osnažimo bh. individualnost i front borbe za demokratsku suverenu BiH, jer ovo je tema za sva vremena.

Demokratska BiH je ideal za koji se vrijedi boriti, s napomenom da demokratija počinje u selima i gradovima, da demokratije nema bez lokalne demokratije.

Evo i teksta Povelje slavnog Kulina: „*U ime oca i sina i svetog duha. Ja, ban bosanski Kulin, obećavam Tebi kneže Krvašu i svim građanima Dubrovčanima pravim Vam prijateljem biti od sada i do vijeka. I pravicu držati sa Vama i pravo povjerenje, dokle budem živ. Svi Dubrovčani koji hode kuda ja vladam, trgujući, gdje god se žele kretati, gdje god koji hoće, s pravim povjerenjem i pravim srcem, bez ikakve zlobe, a šta mi ko da svojom voljom kao poklon. Neće im biti od mojih časnika sile, i dokle u mene budu, davat ću im pomoć kao i sebi, koliko se može, bez ikakve zle primisli. Neka mi Bog pomogne i svo Sveto Evanđelje. Ja Radoje banov pisar pisah ovu knjigu banove povelje od rođenja Kristova tisuću i sto i osamdeset i devet ljeta, mjeseca augusta i dvadeset i deveti dan, (na dan) odrubljenja glave Ivana Krstitelja.)“*

BOŠNJACI U AGRARNOJ REFORMI OD 1919. DO 1931. GODINE

(*Treći dio*)

POLOŽAJ ZEMLJOPOSJEDNIKA MUSLIMANA U AGRARNOJ REFORMI

Kraj rata i stvaranje zajedničke države seljaci Bosne i Hercegovine dočekali su sa nadom i očekivanjima da će riješiti agrarno pitanje i dobiti zemlju u vlasništvo, i to bez otkupa. Smatrali su da je došao čas da se radikalno riješi agrarno pitanje. Svojim spontanim akcijama otkazivali su poslušnost svojim zemljovlasnicima i počeli su otvoreno otimati posjede i paliti objekte zemljovlasnika aga i begova. Muslimani u agrarnoj reformi bili su u diskriminiranom položaju. Ta diskriminacija se između ostalog sprovodila kroz pljačke, ubistva, paljevine, šikaniranja i druga zlostavljanja i zapostavljanja u svim oblicima društvenog i javnog života. Agrarno pitanje u Bosni i Hercegovini, kroz koje se prožimalo i vjersko-nacionalno pitanje, značilo je i stvaranje veće podvojenosti među stanovništvom. Takve podvojenosti su stvorene na konfesionalnoj osnovi su se produbljivale i kada su u pitanju vlasnički odnosi nad zemljom.

U Bosni i Hercegovini 1910. godine od ukupnog stanovništva, koje je brojalo 1 898 044 stanovnika, zemljoradnjom se bavilo 1 668 587 ili 88% od ukupnog broja, tako da je agrar imao veliki značaj u političkom i privrednom životu uopće. Imajući u vidu nacionalnu strukturu zemljovlasnika (muslimana 91,1%) i kmetova pravoslavačica (Srba 80,5%), agrarno pitanje imalo je i vjersko-nacionalnu obojenost.¹ Socijalne suprotnosti bosanskohercegovačkog društva ispoljavale su se i kao vjersko-nacionalne suprotnosti, pa se kmetsko pitanje spojilo sa nacionalnim.

Već 26. novembra 1918. godine *Središnji odbor Narodnog vijeća SHS* objavio je *Zaključak o agrarnoj reformi*, gdje se ugrađuju načela o ukidanju kmetstva i kmetov-

¹ Purivatra, A., *Nacionalni i politički razvitak Muslimana*, Svjetlost, Sarajevo, 1969, str. 216.

skog odnosa uz pravičnu nadoknadu dosadašnjim vlasnicima njihovim.² Seljaštvo, ne čekajući pravno rješenje agrarnog pitanja, počinje nasilnim putem prisvajati zemlju od zemljovlasnika.

Dešavaju se otvoreni napadi na imovinu zemljovlasnika, napada se na njihove živote, vrše se pljačke i paljevine. Među narodom je zavladao strah i nepovjerenje. Povodom tih događaja uslijedio je telegram predsjednika *Narodne vlade za Bosnu i Hercegovinu* predsjedniku *Ministarskog savjeta* Stojanu Protiću, upućen 16. januara 1919. godine, u kome se izvještava: «Nesređene unutrašnje prilike u Bosni i Hercegovini, naročito neriješeno agrarno pitanje, kao i dolazak zarobljenika iz Rusije i Italije, interniranih iz Mađarske i drugih mjesta čine da su učestale: pljačke, paljevine, razbojništva, ubistva u pojedinim kotarevima prijete da pređu u anarhiju».³

Pljačke su posebno bile izražene na granici Hercegovine i istočne Bosne sa Crnom Gorom i u zapadnoj Bosni i Lici.

Kmetovi pravoslavci ispoljavali su svoju mržnju prema muslimanskim zemljovlasnicima, upoređujući je sa «mržnjom kršćana prema muslimanima».⁴

Iz Foče «Sresko načelstvo javlja o ubistvu Nur-bega Šadinlije i pljačku muslimana u jesen 1920. godine». Posebnu mržnju između muslimana i pravoslavaca (Srba) izazvala je *Naredba o oduzimanju begluka*, tako da je veliki broj begova dovela u nezavidan položaj, a neki od njih došli su na *prosjачki štap*.⁵

Haotično stanje u agraru prouzrokovale su i nedorečenosti koje su postojale u pripremi pravnih propisa i njihovoj provedbi u ovoj oblasti.

Pod pritiskom navedenih i sličnih događaja predsjednik *Ministarskog savjeta* 22. marta 1920. godine javio je saznanje predsjedniku *Zemaljske vlade* dr. Milanu Srškiću da se samovoljno zauzimaju i preoravaju tuđa imanja, te ga moli da izda naredbu da se ovo ne čini, te da se postupa po ranijim odlukama.⁶ Vlasti su donekle sprečavale pojedine lokalne agrarne nemire i nezakonite postupke seljaka kao što su pljačke i ubistva. Muslimansko stanovništvo, s ciljem bolje zaštite, organizovalo se u udruženja i imalo je jedno vrijeme svoju političku partiju - *Narodna muslimanska organizacija*.⁷

Iz svega navedenog mogu se izvesti zaključci koji nesumnjivo govore da su povređivane norme materijalnog agrarnog zakonodavstva, kao i norme procesnog prava, što se potvrđuje time da su pravni sporovi, odnosno njihovo trajanje uvijek bili beskrajno dugi. „Posebno nesnošljivo je bilo to što su uživaoci oduzetih beglučkih zemalja bili pošteđeni plaćanja poreza, jer su ih plaćali oni na kojim se zemlja

2 *Dokumenti o postanku Kraljevine SHS 1914 – 1919 (sabrao ih Šišić, F.), Zagreb, 1920, str. 257.*

3 *A BiH, Zbirka šifriranih depeša Zemaljske vlade za BiH (u daljem tekstu: depeše zv. BiH), Br. 24/1919.*

4 *Veselin Masleša, Mlada Bosna, Sarajevo, 1964, str. 184.*

5 *A BiH, ZV BiH, Pr. br. 10131/1920.*

6 *A BiH, ZV BiH, Pr. br. 2432/1920.*

7 *Purivatra, A., Jugoslovenska muslimanska..., str. 424.*

gruntovno vodila, to jest begovi koji su u stvarnosti i dalje bili njihovi vlasnici. Dakle, zemlju su koristili jedni, a porez su plaćali drugi.⁸

«Muslimanski težački svijet u Bosni i Hercegovini, izvrgnut ovakvoj samovolji, shvatio je da je agrarna reforma u ovoj zemlji imala krajnji cilj otimanje njihove zemlje.⁹

Ovakvom agrarnom reformom nad muslimanskim veleposjednicima - zemljovlasnicima u Bosni i Hercegovini izvršena je teška nepravda, jer su grubo lišeni posjeda i time je doveden u pitanje izvor njihove egzistencije. Kao neku utjehu država im je obećavala i davala nadu da će im dati nešto državne zemlje, ali od tog obećanja nije bilo ništa.

Dakle, njihova ekonomska agonija trajala je dugo i odvijala se u fazama. Na kraju, država im je isplatila jedan dio odšteta za oduzeto zemljište i oni su tim novcem vraćali dugove kojima su se zaduživali da bi preživjeli period od četiri do pet godina, jer za to vrijeme nisu imali nikakvih prihoda.¹⁰

Često su bivši zemljovlasnici prodavali sve iz kuće što se moglo prodati, samo da bi preživjeli. Ove kategorije muslimanskog stanovništva bile su agrarnim pokretom egzistencijalno ugrožene, tako da su neke od njih tražile *potporu u naravi ili pak novčanu pomoć*. Sve te nevolje su se odražavale na položaj i opće stanje stanovništva na selu, i vodilo je sve dubljoj pauperizaciji, ali istovremeno i ekonomskoj emigraciji u druge zemlje, kao što je Turska, kao i u jedan dio prekookeanskih zemalja.¹¹

Isto tako, dolazilo je do migracija na relaciji selo – grad, što je dovelo do njihove prenapučenosti, ali i stvaranja nove socijalne kategorije koja je bila prinuđena da jeftino prodaje svoju radnu snagu.

Da bi se bolje razumjeli razlozi zbog kojih su muslimanski zemljovlasnici dovedeni u ovakav položaj, valja istaći sve ono što je prethodilo tim događajima iz dotadašnjeg historijskog perioda. Dugogodišnja turska uprava u ovim zemljama sa svojim zakonima, koji su većinom imali osnov u vjerskom shvaćanju svih odnosa, ostavila je dubok korijen ne samo na posjedovne nego i na pravne odnose na zemlji. U Bosni i Hercegovini, kada se govori o zemljišnom posjedu, treba razlikovati dvije vrste zemlje, i to kmetovsku i beglučku zemlju.¹²

Jedina razlika između ove dvije vrste zemalja ogledala se u tome što beglučka zemlja nije bila pod nasljednim zakupom, tako da je vlasnik uvijek mogao otkazati zakupni odnos zemljozakupcu, dok to nije mogao uraditi kada je u pitanju kmetov-

8 *Pravda, Broj 13 (30. 03. 1926), str. 1.*

9 *Pravda, Broj 104, (12. 10. 1920), str. 1.*

10 *Gajret, Broj 3, (01. 03. 1935), str. 43-44.*

11 *Znatan dio muslimanskog stanovništva iselio se u Tursku, dok su se ostali uglavnom iseljavali u prekookeanske zemlje. Isto tako, dolazilo je do migracija iz sela u gradove, što je dovelo do njihove prenapučenosti, ali i stvaranja nove socijalne kategorije koja je bila prinuđena da jeftino prodaje svoju radnu snagu.*

12 *Imamović, M., Hrelja, K. i Purivatra A., Ekonomski genocid..., str. 99.*

ska zemlja. Ali, i kmetovski odnos se mogao otkazati pod određenim uvjetima, iz čega se opet vidi da je i ovaj odnos bio privatnopravnog karaktera.¹³

Beglučka zemljišta su zemljišta u privatnom vlasništvu, koja obrađuju zemljoradnici, i po tom su dobili naziv *beglučari*. Njihova je obaveza bila da zemlju obrađuju i godišnje daju zemljovlasnicima ugovoreni dio prihoda na sličan način kao i kmetovi, ali bez prava stalnosti na toj zemlji, koja, prema tome, nasljednim putem nije mogla prelaziti na članove beglučarske porodice. Kmetске zemlje u Bosni i Hercegovini 1913. godine bilo je 7 752 339 dunuma, što predstavlja preko 30 % zemljišta privatne svojine, a od toga je bilo 2 091 576 dunuma šuma i šikara. Poslije oduzimanja kmetovske zemlje smatralo se da će još mnogo zemlje ostati u rukama posjednika muslimana. Išlo se i dalje, te se Beglučkom uredbom od 12. maja 1921. godine, kao i ostalim uredbama i zakonima koji su slijedili iza njih, produžilo oduzimanje zemlje i okomilo se na privatno vlasništvo nad beglučkom zemljom.

Kao uvjet za oduzimanje zemlje od zemljovlasnika, odnosno slobodnog beglučkog posjeda, postavljen je princip o desetogodišnjem neprekidnom obrađivanju zemlje (i to samo u periodu 1908 – 1918. godine). Ovaj princip ne postoji niti u jednom drugom zakonodavstvu i on je jednostavno izmišljen, samo da bi se našao način kako da se zemljovlasnicima onemoguće prava. Agrarnom reformom je oduzeta sva navedena kmetovska zemlja i od slobodne zemlje sigurno $\frac{1}{4} = 20$, a to znači da je agrarna reforma obuhvatila preko polovice cjelokupnog privatnog posjeda u Bosni i Hercegovini.¹⁴

Prema ovome, može se tvrditi da je polovina stanovništva Bosne i Hercegovine direktno ili indirektno bila zahvaćena agrarnim pitanjem.

Kada je Austro-Ugarska 1878. godine zaposjela Bosnu, nije oduzela zemljovlasnicima zemlju i pored toga što bosanski muslimani nisu imali sa njom nikakve nacionalne i vjerske veze. Kada je u pitanju veličina posjeda, u bivšoj Austro-Ugarskoj monarhiji bilo je posjeda sa 1 843 000 dunuma, sa 2 070 000 dunuma, pa i sa 2 435 000 dunuma koje su posjedovali kneževi. U Češkoj je bilo 38 posjednika sa preko 100 000 dunuma, a 38 posjednika je sa 50 do 1 000 000 dunuma. Slično je bilo i u Engleskoj, Njemačkoj, Francuskoj i drugim zemljama.¹⁵

Ako se izvrši usporedba sa veličinom posjeda zemljoposjednika u Bosni, onda se vidi da je najveći bosanski posjednik u odnosu na njih bio veoma mali.

Osim toga, bosanski kmetovski posjed u površini od 7 752 339 dunuma bio je podijeljen na oko 12 000 posjedničkih porodica, tako da je na jednog posjednika dolazilo prosječno oko 650 dunuma zemljišta.¹⁶

Nakon stvaranja Kraljevine SHS, odnosno države u kojoj su Srbi imali dominaciju nad drugim narodima otpočelo je oduzimanje zemljišta muslimanskim zemljovla-

13 Truhelka Ć., *Historička podloga agrarnog pitanja...*, str.2.3.

14 Erić, M., *Agrarna reforma...*, str. 70-71.

15 Isto, str. 73.

16 **Uredba o upisu vlasništva bivših kmetova na kmetским selištima u zemljišnim knjigama u BiH od 21. jula 1919. godine, Sl. novine KSHS, Broj 84/919.**

snicima i jednim dijelom državne zemlje, a sve na temelju raznih odredbi, zakona, uredbi, naredbi i dr.

Agrarnom reformom država im je oduzela ono što je godinama bilo njihovo vlasništvo. Na kraju im nije isplatila u cijelosti *pravičnu nadoknadu*, mada je bilo obećano pri proglašenju *Prethodnih odredaba za pripremu agrarne reforme 25. februara 1919. godine*, u kojima je izvršena priprema za oduzimanje zemlje zemljovlasnicima kmetovskih i beglučkih zemalja.¹⁷

Neke stranke upotrijebile su agrarno pitanje za vlastitu promociju, te su tako, najavljujući radikalnu agrarnu reformu, imale za cilj da dobiju glasove od seoskog stanovništva. *Jugoslovenska muslimanska organizacija* (JMO) bila je u svoj program stavila zaštitu agrarnih interesa muslimana, ali je na kraju olahko prihvatila oduzimanje kmetovskog i beglučkog posjeda sa nadoknadom koja je bila daleko od pravične.

Vlada nije ništa učinila da rješavanje agrarnog pitanja svede na jedan pravedniji nivo. Tako je agrarno pitanje postalo političkom igrom stranaka u kojoj su stradali najviše posjednici zemalja u Bosni i Hercegovini.¹⁸

Agrarno zakonodavstvo sastojalo se od mnogo *izmjena i dopuna*. Gotovo svaka partijska vlada, čim bi došla na vlast, dodala bi po neku *izmjenju i dopunu* postojećih uredaba i zakona ili bi u postojećim zakonima mijenjala pojedine bitne propise, i to gotovo uvijek na štetu zemljovlasnika muslimana.

Bilo je javnih radnika Srba, dobrih poznavalaca naših agrarnih prilika, koji tvrde da je agrarna reforma u Bosni i Hercegovini otišla dalje nego i u Rusiji.

Kako je nepravedno riješeno agrarno pitanje u Bosni i Hercegovini, vidi se iz osjećanja pravičnosti samih kmetova, koji su i poslije rješavanja kmetovskih odnosa donosili bivšim agama žito, sijeno i ostale prinose od prikupljene ljetine sa zemlje koja je *do jučer* bila agina.¹⁹

Administracija koja je vršila agrarnu reformu nije imala odgovarajući stručni kadar sa odgovarajućom stručnom spremom. Malo je bilo fakultetski obrazovanih lica koja su obavljala taj posao, što je samo po sebi odstupalo od stručnosti i pravičnosti. Nije se objektivno, savjesno i stručno pristupilo jednom tako krupnom i ozbiljnom problemu kao što je oduzimanje zemlje od zemljovlasnika i davanje te zemlje drugim licima.²⁰

Hiljadama bivših posjednika odmah je nakon ujedinjenja Kraljevine SHS, kao što smo ranije navodili, izgubilo izvor svog izdržavanja. Ti ljudi su pristojno živjeli od prihoda sa svoje zemlje. Da je tim porodicama odmah bila isplaćena renta srazmjerno dohotku njihovih zemalja, kako je to zakon bio predvidio, da im je na vrijeme bila isplaćena odšteta, pa makar to bilo i u obligacijama, ove bi se porodice snašle i njihova egzistencija ne bi bila u toj mjeri ugrožena. Porodice su godinama čekale

17 Imamović, M., *Historija Bošnjaka...*, str. 117.

18 Isto, str. 115.

19 Mulić, J., *Rukopisi*, Sarajevo, 1991.

20 Tanović, B., *Ko je vlasnik Bosne i Hercegovine...*, str. 77.

da im se isplati odšteta koja ni do danas nije isplaćena njihovim nasljednicima - potomcima.²¹

Socijalna pravda zahtijeva da država vodi računa i o ovim ljudima i njihovoj budućnosti, ali svi njihovi zahtjevi upućeni državi bili su uzaludni. Država je donosila razne zakone, npr. *Zakon za zaštitu zemljoradnika*, *Zakon za zaštitu banaka* i sl., ali za zaštitu bivših zemljoposjednika nije bilo ni pravde ni pravičnog zakona.

I tako se prilikom rješavanja jednog socijalnog problema stvarao drugi. Dajući zemlju drugima, vlast je stvarala beskućnike.

Poznato je iz ekonomije da samo veliki posjedi služe povećanju privredne proizvodnje, jer se samo na njima mogla upotrijebiti poljoprivredna mehanizacija koja daje bolji prinos. U ovoj agrarnoj reformi veliki su posjedi potpuno pocijepani i rasparčani i kao takvi nisu se mogli u većoj mjeri obrađivati mehanizacijom.

Nije bilo čudo što se među zemljovlasnicima pojavilo nezadovoljstvo, pa umjesto da su bili ravnopravni u svojoj zemlji, postajali su nešto sasvim drugo, i to u jednom važnom historijskom vremenu.²²

Jedan od najvećih zemljoposjednika od ujedinjenja Kraljevine SHS, Ragib-beg Džinić, imao je ukupno 41 250 dunuma posjeda, od čega je bilo 26 390 dunuma kmetovske zemlje i 14 860 dunuma slobodne beglučke zemlje.

Kada posmatramo provođenje agrarne reforme u drugim zemljama, onda vidimo da se nigdje u svijetu nije bezobzirnije oduzimala zemlja kao u Bosni i Hercegovini. Veleposjednicima u Češkoj, koji su većinom bili Nijemci, država nije oduzela onoliko zemlje koliko je to učinila Kraljevina SHS (kasnije KJ) zemljovlasnicima muslimanima Bosne i Hercegovine, pa i šire. U Grčkoj je provođena agrarna reforma istodobno kada i u Kraljevini SHS/KJ, samo je bila daleko pravičnija. Zbog svega ovoga, morale su se pojaviti razne zloupotrebe vlasti, korupcije i agrarne afere, koje su dovodile na optuženičku klupu najviše muslimanske agrarne faktore.

Kako smo ranije u tekstu naveli, cjelokupni kmetovski posjed iznosio je, prema statističkim podacima, **7 752 339 dunuma**. Sav ovaj posjed sačinjavao je 30% cjelokupnog privatnog vlasništva u Bosni i Hercegovini, a likvidiran je sa 225 miliona dinara obveznica. Ako se ova suma od 225 miliona dinara valorizira sa 18 efektivnih dinara prema tadašnjoj vrijednosti tih obligacija na berzi, onda je dobijeno stvarno samo 45, 9 miliona predratnih dinara.²³ Austrijska uprava procijenila je kmetovski posjed na 180 miliona austrijskih zlatnih kruna, što odgovara cifri od 189 miliona zlatnih dinara, jer je kruna bila jača od dinara.

Prema tome, zemljovlasnici su dobili umjesto 189 miliona zlatnih dinara efektivno samo 45 miliona, a to odgovara četvrtom dijelu onoga što im je Austro-Ugarska nudila, a na šta nisu htjeli pristati, jer su tu sumu smatrali suviše malom. Kmetovima koji su bili bez zemlje trebalo je dati državno zemljište kojeg je u Bosni i Hercegovini

21 Isto, str. 78.

22 Imamović M., Hrelja K. i Purivatra A., *Ekonomski genocid...*, str. 68.

23 Begić, M., *Zemljovlasnici Bosne*, Knjiga 1, str. 188.

bilo **24 805 790** dunuma, od čega su **2 127 290** dunuma šikare, koje su se mogle učiniti plodnim zemljištem i mogle osposobiti za rentu i proizvodnju. To što je poneki komad zemlje davao zemljovlasnik na obradu nekom drugom nije trebalo predstavljati nikakav agrarni problem, jer takvi zakupni odnosi bili su poznati u čitavom svijetu.

Kada se uzme u obzir činjenica da između kmetovske i beglučke zemlje nije bilo nikakve razlike u davanju rente (obje su davane pod trećinu, rijetko pod polovinu), pogotovo između beglučkih zemalja jedne i druge kategorije, onda se vidi kako je nepravedno plaćena zemlja po Članu 2. Ni zemlja plaćena po Članu 7 ne odgovara pravoj vrijednosti, iako je, mora se priznati, odšteta mnogo pravednija negoli za ostale zemlje. Ali, ni ono zemljište koje je u Bosni i Hercegovini najskuplje plaćeno (po Članu 7) nije plaćeno ni približno kao što je plaćena dalmatinska kolonatska (kmetovska) zemlja.²⁴

Posljedica ovakvog načina plaćanja bila je prodavanje posjedničkih obligacija, jer su ih oni, čim ih dobiju, morali odmah prodavati da bi podmirili osnovne potrebe svojih porodica.

Tako je došlo do pada obligacija, koje je išlo do 16% od njihove nominalne vrijednosti.

Pitanje šuma i šikara poseban je promašaj *agrarne reforme*. Tu se najbolje vidi da je *agrarna reforma od 1919. do 1931. godine* išla pogrešnim putevima.

Potpuno se zaboravilo da postoje kmetovske šume i šikare u površini od **2 091 576 dunuma**. Plaćena je samo ziratna zemlja, i to na osnovu poreza zemljarine, a šume i šikare su ostale neuračunate i neplaćene.

Bilo je mnogo slučajeva da bivši kmetovi za ogroman novac prodaju besplatno dobijene zemlje ili da ih daju pod zakup drugima, kao što su to činili nekada zemljovlasnici. Tako se dogodilo da bivši kmet postaje aga ili beg, a age i begovi postajali su kmetovi i beskućnici.

Socijalno-ekonomski razlozi za agrarnu reformu trebali su ići za tim da se poveća produktivnost zemljišnih proizvoda kako bi se povećala nacionalna proizvodnja. U Bosni i Hercegovini to nije ostvareno.

Naprotiv, nacionalna privreda ovakvom agrarnom reformom više je izgubila nego što je dobila. Kmetovi koji su besplatno dobili zemlju zanemarili su njeno obrađivanje, tako da su sela ekonomski slabila, jer su kmetovi smatrali da sada više ne treba raditi, niti plaćati hak, kao što su to ranije činili dok su bili zemljozakupci.²⁵

24 Zakon o finansijskoj likvidaciji odštete za beglučke zemlje, dosuđenih po Zakonu o beglučkim zemljama u BiH od 03. 12. 1928. godine, od 14. 09. 1929. godine, Sl.novine KJ, Broj 233 (od 05. oktobra 1929. godine).

25 M. Mutevelić, Dobrovoljno otkupljivanje kmetških selišta, izlaganje na saborskoj raspravi 22. marta 1911. godine, Stenografski izvještaj bosanskohercegovačkog sabora 1910 – 1911. godine, Svezak III, Sarajevo, 1911. godina.

Ekonomsko obespravljanje zemljovlasnika muslimana u Bosni i Hercegovini

Ekonomsko obespravljanje veleposjedničkog sloja muslimana u Bosni i Hercegovini «poistovjećuje se, kao što vidimo, sa interesima muslimanskog naroda u cjelini sa partikularnim interesima jednog njegovog stratuma – veleposjedničkog». ²⁶ Veleposjednički sloj u agrarnoj reformi bio je izvrgnut raznim postupcima u kojima su se kršila ljudska prava i slobode. Zanimljivo se lično i nacionalno dostojanstvo, udarilo se na *vlastitu historiju*, kulturu, tradiciju, na jednakost pred zakonom, na nacionalno samoopredjeljenje, na jednakost pred sudovima. ²⁷

Agrarna reforma u Jugoslaviji od 1919. godine bila je jedan od najočiglednijih primjera kršenja ljudskih prava, posebno prava na imovinsku sigurnost. Taj primjer je, ustvari, nastavak općenito loše politike i odnosa prema muslimanima. Kao rezultat toga u Kraljevini SHS do 1920. godine pobijeno je blizu 2000 muslimana. ²⁸

Takav odnos prema muslimanima nastavio se, pa se tako desio i pokolj nad nekoliko stotina muslimana u mjestu Šahovići i Pavino Polje (sadašnja Crna Gora). ²⁹

Ekonomsko upropaštavanje muslimanskih zemljovlasnika otpočelo je na osnovu *Prethodnih odredbi i Uredbe o upisu vlasništva bivših kmetova na kmetским selištima u zemljišnim knjigama u Bosni i Hercegovini od 21. jula 1919. godine*. Vlasti su bez saglasnosti zemljovlasnika zakupničke ugovore proglasile kupoprodajnim ugovorima i tako su u gruntovne knjige upisali nove vlasnike kmetovskih selišta. U ruke 113 103 kmetovske porodice, uglavnom pravoslavne vjeroispovijesti (srpske nacionalnosti), prešlo je 775 233 ha zemljišta. Od 4 281 muslimanskog zemljovlasnika oduzeto je 400 072 ha zemlje, koje je prešlo u vlasništvo 54 728 beglučarskih pravoslavnih (srpskih) porodica. ³⁰

Uredbom o postupanju sa beglučkim zemljama u Bosni i Hercegovini od 14. februara 1920. godine određeno je da se agrarnoj reformi u Bosni i Hercegovini ima prevesti beglučka zemlja koju begovi trajno ne obrađuju sami u vlastitoj režiji.

Naseljeni begluci, na kojima postoje kmetstvu slični odnosi tzv. pridržnika, prioraca, prisjevnika, četvrtara itd., tretirali su se kao posjedi sa kmetovskim odnosima, pogotovo ako ih kmetovi neprekidno obrađuju deset godina, računajući od 25. februara 1919. godine i posebno ako su njihov život i egzistencija bili vezani za tu zemlju. Ako se ovome doda da su 111 823 kmetovske porodice dobile 775 233 ha zemljišta, iz toga proizlazi da je uglavnom od zemljovlasnika muslimana oduzeto

26 Zgodić, E., Bosanska politička misao: austrougarsko doba, DES, Sarajevo, 2003, str. 80.

27 Imamović, M., Hrelja, K. i Purivatra, A., Ekonomski genocid nad Bosanskim Muslimanima..., str. 100.

28 Stenografske beleške Privremenog narodnog predstavništva Kraljevine SHS, 128. redovni sastanak (29. 11. 1920. godine), str. 515, Pravda, Organ JMO, Sarajevo, Broj 206 (05. 10. 1920).

29 Purivatra, A., Nacionalni i politički ..., str. 222-224. U telegramu upućenom ministru unutrašnjih poslova Svetozaru Pribičeviću Šola traži «...da se odmah proglasi vanredno stanje sa prijekim sudovima u kotarima... i da se naredi Komandi II Armije da sredstvom vojske izvrši razoružavanje stanovništva...».

30 Beglučari su bili najamni poljoprivredni radnici koji su radili na posjedima (beglucima) čiji su vlasnici bili begovi, i to bez ugovornog odnosa.

175 305 ha (1.753 050 dunuma) poljoprivrednog i šumskog zemljišta i besplatno dato 167 831 porodici pravoslavne vjeroispovijesti (srpske nacionalnosti).

Tako imamo da je nepravedno bez ikakvih prihoda ostalo 13 818 zemljovlasnika zemlje sa oko 80 000 članova porodica i porodica njihovih sluga sa oko 160 000 članova njihovih porodica.³¹

U Bosni i Hercegovini u 1920. godini muslimanskim zemljovlasnicima oduzeto je 52, 8% ukupne obradive površine cjelokupne teritorije Bosne i Hercegovine.

Pored oduzetog muslimanskog zemljišta oduzeto je i 110 922 ha zemljišta akcionarskim društvima, fabrikama i bankama i podijeljeno raznim zemljišnim interesantima, ponajviše pravoslavicima (Srbima). U okviru agrarne reforme Bosne i Hercegovine ukupno je od zemljovlasnika oduzeto 1 286 227 ha poljoprivrednog i šumskog zemljišta i preneseno u vlasništvo 249 580 zemljoradničkih porodica uglavnom pravoslavne vjeroispovijesti (srpske nacionalnosti).³²

Muslimanima u Makedoniji, na Kosovu i Metohiji, te u Sandžaku (danas u granicama Srbije i Crne Gore) ukupno je oduzeto 231 099 ha zemljišta i preneseno u vlasništvo 48 261 porodice uglavnom pravoslavne vjeroispovijesti (srpske nacionalnosti).

U Kraljevini SHS, ako izuzmemo područje Srbije, čija je teritorija bila izuzeta od agrarne reforme (one Srbije u granicama 1912. godine), oduzeto je ukupno 1 924 307 ha zemljišta i dato 614 603 porodicama pretežno pravoslavne vjeroispovijesti (srpske nacionalnosti).³³

Zemljovlasnicima islamske vjeroispovijesti (bosanski muslimani, zatim Albanci i Turci), na koje se, inače, agrarna reforma i odnosila, oduzeto je ukupno 1 406 404 ha zemljišta ili 73, 1% od ukupno oduzete zemlje u okviru ove agrarne reforme.

U Bosni i Hercegovini srpskim dobrovoljcima i invalidima srpske vojske dodijeljeno je u okviru unutrašnje kolonizacije još oko 600 000 ha državnih šuma i oko 40 000 ha drugog zemljišta.

Utjecaj agrarne reforme na današnji položaj muslimana u Bosni - Bošnjaka

Proglašenjem samostalnosti Bosne i Hercegovine (1992) imovinsko- pravni odnosi ponovo su postali predmet interesovanja, posebno u pogledu položaja muslimana. Ako imamo u vidu da je agrarno pitanje presudno utjecalo na sve oblasti društvenog života u Bosni i Hercegovini, možemo smatrati da je zanimanje za njegovo uređenje bilo stalno prisutno, što se može pratiti po pojedinim etapama razvoja ove države. Godine 1918. Bosna i Hercegovina ušla je u sastav Kraljevine SHS. «Eksploatatorski režimi beogradske buržoazije gledali su u njoj u prvom redu zemlju za izrabljivanje i malo su činili na njenom općem podizanju. Najcrnje dane

31 Imamović, M., Hrelja, K. i Purivatra, A., *Ekonomski genocid nad Bosanskim Muslimanima...*, str. 99.

32 *Udio zemljišta oduzetog od zemljovlasnika u ukupnim zemljišnim površinama predstavili smo detaljno, odnosno po brojčanim pokazateljima u tabeli broj16.*

33 *Uporedni rezultati agrarne reforme 1918 -1931. godine detaljno su prikazani u tabeli broj17.*

zemlјovlasnici muslimani su proživljavali kada je 1919. godine krenula hajka i pljačka njihove zemlje koja je vijekovima bila njihovo vlasništvo». ³⁴

Proces razvlašćivanja muslimana u Kraljevini SHS počeo je već 1918. godine i trajao je 56 godina. Sve do 1974. godine to bi se moglo nazvati i prvom fazom razvlašćivanja, jer je i dalje bilo ograničeno pravo svojine, osim za neke predmete koji služe drugoj svrsi. Bivši vlasnici zemlje dovedeni su na rub egzistencije. Pravnu pomoć i zaštitu nisu imali, nadoknada za oduzeta zemljišta bila je nerealna, bolje rečeno - simbolična.

Sve ovo urađeno je na osnovu raznih uredbi, odredbi i naredbi. ³⁵ Ta dotad neviđena nepravda nad zemlјovlasnicima muslimanima i danas ima posljedice. Naime, muslimani u predratnoj Bosni i Hercegovini, posebno u nekim krajevima, živjeli su prilično siromašno.

Druga faza razvlašćivanja bosanskih muslimana počinje svojatanjem Bosne i Hercegovine od pojedinih naroda, koji su u pripremama za stranačke izbore u jesen 1990. godine tvrdili da je 67% zemlje u Bosni i Hercegovini njihovo vlasništvo. Stoga, treba imati u vidu nacionalne ideologije naših istočnih i zapadnih susjeda i njihovo povijesno aktualiziranje u momentima pripreme za disoluciju bivše Jugoslavije.

Realno je očekivati da su pripreme za agresiju na tada već priznatu Republiku Bosnu i Hercegovinu otpočele znatno ranije nego što se krenulo u otvorenu agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu početkom aprila 1992. godine. Cilj agresije bio je konačni nestanak Bosne i Hercegovine, države priznate od OUN, a s tim i njenog najbrojnijeg naroda - Bošnjaka. Posljedice agresije, pored ostalog, drastično su izražene i u masovnom uništavanju materijalnih dobara, posebno kulturnih, religijskih, obrazovnih, proizvodnih i drugih. Na prostorima koji su bili pod kontrolom agresora kuće i drugi objekti muslimana rušenjem i paljenjem totalno su devastirani, uništeni i srušeni sa zemljom, čime su uništeni osnovni uvjeti za život i rad ljudi.

Krajnji cilj bio je totalno etničko čišćenje sa ovih prostora i progon ljudi sa njihove zemlje. Ratni događaji i strahote uvjetovali su neviđene migracije stanovništva s ovih prostora prema slobodnim teritorijama, koje su bile pod kontrolom vlastitih nacionalnih snaga i to naročito na relaciji selo-grad. Pritom je stanovništvo ostavljalo svoja imanja, na koja se dobar dio muslimana još nikada nije vratio. Ako se uzme u obzir politika i praksa agresora na Bosnu i Hercegovinu u periodu od 1992. do 1995. godine, onda nije ni čudo što su se stanovnici predratne Bosne i Hercegovine, po-

34 Efendić, Semiz Dž., Srpska agrarna reforma i kolonizacija 1918. godine, (Međunarodni znanstveni skup «Jugoistična Evropa 1918-1995»)

35 Prethodne odredbe za pripremu agrarne reforme 25/2, 1919, Službene novine, Br. 11-19; Naredba Ministarskog savjeta od 10/4. 1919; Uredba od 21/7. 1919. o zabrani otuđivanja i opterećivanja zemljišta velikih posjeda; Uredba od 12/2. 1920, broj 21/20, o provedbi djelimične eksproprijacije zemljišta velikih posjeda za javne interese, kolonizaciju i izgradnju radničkih i činovničkih stanova i vrtova; Uredba o postupanju sa beglučkim zemljama u BiH od 14. veljače 1920, 11. svibnja 1920. godine; Zakon o izdavanju zemljišta velikih posjeda u četverogodišnji zakup, 20. maja 1922. godine; Zakon o postupku pri diobi državnih dobara u svrhu agrarne reforme, 20. maja 1922; Zakon o državnom nadzoru i državnoj upravi velikih posjeda, 20. maja 1922; Zakon o postupku sa zgradama velikih posjeda stavljenih pod udar agrarne reforme, 4. juni 1922. godine; Zakon o osnivanju agrarnih zajednica (bez zadruga), 20. maja 1922; Zapisni Ministarstva za agrarnu reformu br. 639, 9. januar 1924. godine i br. 6, 492, 18. februara 1925; Memorandum udruženja bivših posjednika kmetstvo-beglučkih zemalja u Sarajevu koji je poslat kraljevskom namjesniku princu Pavlu 27. 9. 1938. godine.

sebno muslimani, našli na *svim geografskim dužinama i širinama zemljine kugle*. Kao i svaka društvena pojava, i agresija i rat imaju svoj početak, tok i kraj. Tako je i agresija na Bosnu i Hercegovinu, usljed djelovanja patriotskih snaga, utjecaja i pomoći Međunarodne zajednice, morala prestati odgovarajućim sporazumom zaraćenih strana. Taj sporazum je **Dejtonski mirovni sporazum**³⁶, koji je pored svih ljudskih prava, posebno potencirao pravo ljudi na povrat svoje imovine, a time i povrat svog zemljišta, o čemu najupečatljivije govori *Aneks 7* spomenutog sporazuma.

Ovim sporazumom Bosna i Hercegovina uređena je kao država sastavljena od dva entiteta i jednim distriktom.

Entitet Republika Srpska raspolaže sa 49% bosanskog teritorija, što ne može imati ni suvremeno ni historijsko uporište. Prema popisu iz 1991. u Bosni i Hercegovini bilo je 30, 7% Srba. Ponuđena raspodjela bosanskog teritorija nepravedna je, jer ne odgovara stvarnom vlasničkom stanju. Podjela Bosne i Hercegovine na 51 - 49% direktna je posljedica rješavanja agrarnog pitanja u Kraljevini SHS 1919 - 1931. godine. I tada se radilo o otimanju zemlje, kao i sada, kada se muslimanima protjerivanjem sa njihovih imanja sužava životni prostor što je moguće više.

Ovim je došlo do promjene vlasničkih odnosa i demografske strukture u Bosni i Hercegovini.

Ekonomsko upropaštavanje muslimana (danas zvanično Bošnjaka)³⁷ bio je cilj agrarne reforme 1919 - 1931. isto kao što je i agresija na Bosnu i Hercegovinu imala za cilj, pored ostalog, osvajanje teritorija, odnosno otimanje zemlje muslimanima. U oba slučaja ekonomski su jačali Srbi na štetu muslimana. Dakle, iz svega do sada navedenog potvrđuje se ekonomsko upropaštavanje zemljovlasnika muslimana, a sve pod velom agrarnih reformi i drugih načina obespravljanja muslimana (nacionalizacija, eksproprijacija itd.)

Ovo sve govori o tome kako su muslimani bili diskriminirani u toj famoznoj *agrarnoj reformi*, kako se posljedice te i takve agrarne reforme osjećaju i danas na ovim prostorima. Vidljivi su dalekosežni ciljevi, posebno pred agresiju na Bosnu i Hercegovinu. Kako smo u ovom radu već ranije navodili, izišla je tvrdnja da su dvije trećine bosanskohercegovačke teritorije u vlasništvu srpskog naroda. Od ukupne površine Bosne i Hercegovine od 5 119 684 ha u privatnim je rukama 2 392 712 ha, a u državnim 2 796 972 ha. Dakle, 53% zemlje u Bosni i Hercegovini je državno. Zato, naučnim argumentima odbacujem sve političke neistine i pokušaje promicanja laži.

Sve to danas ima određene reperkusije na položaj Bošnjaka, kada se ističe da Srbi raspolažu sa 67% zemlje, što nije ni u kom slučaju tačno, posebno kada se ima u vidu državno zemljište. Takve tvrdnje moguće su iz tog razloga što ova problematika da sada nije bila dovoljno naučno istražena, pa su se rezultati reforme koristili onako kako kome odgovara, a nije se do sada prikazivala njena stvarna suština i utjecaj na položaj Bošnjaka.

36 Dejtonski mirovni sporazum, Wright - Patterson, Zračna vojna baza, Dayton, Ohio, USA, 1-21. novembra 1995.

37 To je ime plebisticarno prihvaćeno na Drugom bošnjačkom saboru 28. septembra 1993. godine. Nakon toga ime Bošnjak (Bošnjaci) potvrđeno je Dejtonskim mirovnim sporazumom od 21. novembra 1995. godine i Ustavom BiH kao njegovim sastavnim dijelom.

Dr.sc. Izet Bijedić

GEOSTRATEŠKA KIČMA BOSNE I HERCEGOVINE I NJEN ZNAČAJ SA POLITIČKO-GEOGRAFSKOG ASPEKTA

Naziv geostrateška kičma u političko-geografskoj terminologiji praktično ne postoji. U konkretnom slučaju, uvodim ovaj termin sa osnovnim ciljem da što bolje izrazim značaj geostrateške kičme za održivost države Bosne i Hercegovine.

Geostratešku kičmu čine:

- Rijeke Bosna i Neretva sa postojećim komunikacijama, koje prate njihove tokove, kao i orografskim karakteristikama prostora neposredno uz komunikacije;
- Planinski prevoj Ivan-sedlo, sa prevojima Makljen, Karaula i Komar;
- Sarajevsko-zenička regija, koja se nalazi na trasi strateške kičme gdje se nalazi i geometrijski centar Bosne i Hercegovine (naselje Rakovica, oko 20 km udaljeno od Sarajeva i neposredno uz glavnu komunikaciju).

Rijeke Bosna i Neretva su meridijanskog karaktera i na određen način se nastavljaju jedna na drugu, od Jadranskog mora pa do ušća rijeke Bosne u Savu. One skupa sa postojećom orografsko-hidrografskom okolinom predstavljaju jednu tehnogenu, odnosno, fizičko geografsku cjelinu.

Važna kapija prema i iz Bosne i Hercegovine je Ivan-sedlo 959 metara nadmorske visine.

Kako kroz historiju, tako i sada ima značaj kako u geostrateškom tako i u političko-geografskom smislu. Značaj za ovo drugo imalo je u smislu orijentira geopolitičara iz hrvatskog korpusa, kao dio vjekovnog hrvatskog prostora sa širom okolinom Srednje Bosne Lašvanske doline.

Sarajevsko-zenička regija je političko-geografski centar prve Bosne i Hercegovine, koji je bio okosnica opstanka i razvoja u teritorijalnom smislu. Ova regija je na središnjem dijelu strateške kičme iz koje se grana komunikacijski snop na istok i zapada Bosne i Hercegovine.

Kroz historiju, pa do današnjih dana, pomenuta područja su bila karavanski putevi, kasnije kolski, a u najnovije vrijeme najznačajniji putevi za transport strateških sirovina i gotovih proizvoda za cijelu Bosnu i Hercegovinu.

Orografsko-hidrografska putna kičma za slučaj ugrožavanja suvereniteta i teritorijalnog integriteta, prvenstveno od strane susjeda, domaćim snagama omogućuje pogodne uslove za odbranu u taktičko-operativnom i strategijskom pogledu.

U Bosni i Hercegovini postoji devet planinskih prevoja koji su sa aspekta odbrane za slučaj napada geostrateški objekti. Najznačajniji su sljedeći:

1. Makljen (1.123. m.nv.) zatvara komunikaciju Bugojno-Jablanica, a strateška kičma ide dolinom rijeke Neretve koja prolazi kroz Jablanicu;

2. Karaula (996. m. nv.) zatvara put Tuzla-Sarajevo, odnosno stratešku kičmu dolinom rijeke Bosne;

3. Komar (965. m. nv.), komunikacija Donji Vakuf-Sarajevo, zatvara stratešku kičmu prema Zenici, odnosno rijeci Bosni.

Projektovana putna komunikacija sa infrastrukturom je, ustvari, koridor 5C, čija se trasa u potpunosti poklapa sa pomenutom geostrateškom kičmom. Ovaj koridor je Evropska unija dodijelila Bosni i Hercegovini kao najkraći put, odnosno vezu između srednje Evrope i Jadranskog mora.

Evropa je na ovaj način poduprla političko-geografsku poziciju Bosne i Hercegovine. Koridor pokriva teritoriju Bosne i Hercegovine u iznosu od 10.226 km ili 20% ukupne površine države, gdje živi oko 1, 199. 360 stanovnika, što je prema nepotpunim podacima Agencije za statistiku u Bosni i Hercegovini, približno 56% ukupnog broja stanovnika u BiH.

Kao strateška kičma Bosne i Hercegovine, koridor 5C će svojom izgradnjom u značajnoj mjeri ojačati ekonomsku poziciju stanovništva uz koridor. Prema njemu će gravitirati približno oko 2, 100. 000 stanovnika različitih nacionalnosti, što će sa aspekta integracija imati veoma pozitivan učinak. Na ovaj način koncentracija stanovništva će biti usmjerena prema njemu, a što će u značajnoj mjeri još više poremetiti urbanu strukturu stanovništva na prostoru cijele Bosne i Hercegovine. Ovako, strateška kičma dobija još više na političko geografskom značaju. Stanovništvo uz koridor imat će učešće od 63% bruto nacionalnog dohotka.

Shodno tome autoput na koridoru 5C će objediniti ljudske, privredne i tehničko-tehnološke resurse. Koridor 5C je evropski transportni koridor koji svojim odvojcima povezuje Španiju, Italiju, Sloveniju, Mađarsku i Ukrajinu. Jedan od njegovih odvojaka je 5C, koji preko Sarajeva treba da poveže Budimpeštu i Ploče. Dakle, kroz BiH treba da prođe trasa koridora panevropskog autoputa 5C, u dužini od 308.8 km, koji će od Budimpešte, preko Osijeka, Svilaja i Sarajeva voditi do Ploča.

U sarajevskoj Vijećnici, prvi put nakon 120 godina, obilježen Dan Bošnjaka.

BOŠNJACI SU VEZIVNO TKIVO BIH

„Skup temeljnih vrijednosti i posebnosti jednoga naroda čini njegov identitet. To je definicija koja je u velikoj mjeri obilježila vremena intenzivnog formiranja nacije koja su iza nas, ali koja vrijedi i danas bez obzira na mobilnost i konstantno miješanje zajednica“ - kazao je bošnjački član Predsjedništva BiH Bakir Izetbegović na početku svog obraćanja okupljenima na svečanoj akademiji povodom obilježavanja 28. septembra - Dana Bošnjaka, koju su organizirali VKBI, BZK Preporod i HO Merhamet u sarajevskoj Vijećnici, a čiji je pokrovitelj član Predsjedništva BiH Bakir Izetbegović.

Izetbegović je još istakao: „Kulture većih naroda u odnosu na manje često se pozivaju na dominantnu tradiciju, tačnije na kontinuitet svojih vrijednosti, što bi ih trebalo činiti privilegovanima u kontekstu međunarodnih odnosa. Otuda svaki pokušaj jedne kulture da svoje vrijednosti nametne drugima, najčešće onima za koje smatra da su proistekli iz nje same ili su njihove vrijednosti i osobenosti dio istoga spektra interesa, vodi pokušajima asimilacije i negacije drugog i drugačijeg.

Ime direktno korespondira sa suštinom. Ime nas određuje, ono izdvaja, definiše, čuva sadržaj. I obratno – bezimenost vodi utapanju, asimilaciji, rasipanju i gubitku samosvjesnosti. Negiranje imena naroda i jezika jeste negiranje samog naroda. Stigma negacije, nažalost, tokom gotovo čitavog 20. vijeka pratit će Bošnjake u kontekstu kreiranja i pozicioniranja nacionalnih identiteta u regiji Zapadnoga Balkana. Kako u periodu beskompromisnoga i rušilačkog unitarizma dinastije Karađorđevića, tako i u periodu komunističke jugoslovenske utopije.

Početne erozije bošnjačkog nacionalnog bića, formiranog u stoljećima srednjovjekovne bosanske države te djelomično integriranoga i očuvanoga u periodu osmanske imperije, prepoznamo u političkim, ideološkim i kulturološkim promjenama pokrenutim od strane Kraljevine Jugoslavije. Temeljni postulati na kojima i danas počiva bosanskohercegovačko društvo, suživot i tolerancija, bivaju pažljivo i postupno dezavuirani od strane novih gospodara Bosne. Taj vjekovni civilizacijski obrazac egzistirao je samo u okolnostima potpune ili barem većinske bošnjačke političke i kulturne ravnopravnosti.

U svim drugim okolnostima, kako u vrijeme dinastije Karađorđevića, tako i poslije, Bošnjaci će biti anatemisani kao relik, dok će njihovi bogumilski korijeni koji su svoju konačnu duhovnu formu pronašli u preuzetom islamu biti opovrgnuti i negirani .

Većinski bošnjačka sredina sve do dinastije Karađorđevića a potom i novojugoslovenske zajednice nije se suštinski mijenjala i nastavila je egzistirati u svojim tradicionalnim okvirima, sa običajima, baštinom i socijalnom hijerarhijom.

Novi odnosi snaga i izmijenjena politička stvarnost, koji su Bošnjake iz uloge većinske zajednice sveli na razinu ugrožene nacionalne manjine, doveli su do kulturne pa i duhovne krize ne samo kod Bošnjaka koji su bili prisiljeni funkcionisati na potpuno drugačijim obrascima, već cijele Bosne kao kulturno-historijskog prostora zasnovanoga na nacionalnoj i vjerskoj toleranciji.

U svim periodima minimiziranja i poništavanja Bošnjaka kao autohtonoga i konstitutivnog naroda, Bosna i Hercegovina je bila gotovo nepostojeća zemlja.

Bošnjaci su vezivno tkivo Bosne i Hercegovine, a država Bosna i Hercegovina temelj i okvir opstanka Bošnjaka. Neprirrodna, prevashodno politička podjela Bosne i Hercegovine na banovine najbolji je primjer udara na egzistenciju Bošnjaka. Bošnjaci su novim ustavnim zahvatima svjesno i namjerno bili podijeljeni. Istiskivani su ka teritorijama van matične zemlje, sa ciljem da vremenom budu pretvoreni u manjinu. Trebalo je da nestanu kao politički i kulturni činilac, da im se zatre svijest o sebi kao o posebnom narodu, i sjećanje na viševjekovnu tradiciju o bosanskoj državnosti, posebnosti i autonomnosti.

Pored ustavno-pravnog poništavanja cjelovitosti bosanskohercegovačkog kulturnog prostora, uslijedili su sistematski ataci i pokušaji rušenja i oduzimanja nezavisnosti Islamskoj vjerskoj zajednici, odnosno oduzimanja zemlje od bošnjačkih veleposjednika, kroz takozvane agrarne reforme.

Cilj im je bio isti: poništiti Bošnjake kao političku, socijalnu, vjersku, kulturno-jezičku posebnost, što će svoju kulminaciju doživjeti u godinama 1941-1945, u nizu užasnih i sistematskih zločina, ali i u prvoj dekadi komunističke vladavine koja je Ustavom iz 1946. godine potpuno isključila tadašnje muslimane iz ustavno-pravnoga okvira nove Jugoslavije.

Izjave vodećih komunističkih prvaka poput Edwarda Kardelja koji je na zasjedanju u povodu donošenja Ustava Federativne narodne republike Jugoslavije iz 1946. godine rekao da 'muslimani nisu i ne mogu biti nacija već samo etnička grupa', odnosno Moše Pijade 'da muslimani nemaju veze sa pitanjem narodnosti', ili Milovana Đilasa koji je poništio prethodno priznanje muslimana kao naroda, dogovoreno na Drugom zasjedanju AVNOJ-a u Jajcu, jasno ocrtava buduću poziciju Bošnjaka u okvirima nove Jugoslavije. Ovi stavovi samo potvrđuju nastavak politike prema Bošnjacima koja je vladala između dva rata, uz časni izuzetak Rodoljuba Čolakovića koji je sa čuđenjem gledao na ponašanje muslimana-komunista iz rukovodstva Partije, smatrajući 'da odgovornost za izostavljanje muslimana iz Ustava 1946. godine snose upravo oni. Njima je predratni revolucionarni put i udio u oslobodilačkom pokretu davao moralnu snagu da ustanu protiv toga'.

'Mogli su i morali su', kaže Rodoljub Čolaković, 'dovesti u pitanje takve stavove, otvoriti demokratski dijalog, podastrijeti argumente. Pa stupiti i u konfrontaciju ako treba'. Na sreću, bošnjački intelektualci poput Alije Isakovića, Enesa Durakovića, Muhameda Filipovića, Enesa Pelidije i Bakira Tanovića nikada nisu prihvatili tu nametnutu realnost i podaničku šutnju.

Borba za afirmaciju samosvojnosti Bošnjaka, uključujući i pravo na ime naroda i jezika nastavila se u zemlji, ali i u inostranstvu od strane političke emigracije predvođene Smailom Balićem, Adilom Zulfikarpašićem i Teufikom Velagićem.

Demokratskim promjenama iz 1990., a zatim i odbrambeno-oslobodilačkim ratom iz 1992–1995., u kojem je obnovljena nezavisnost države Bosne i Hercegovine, Bošnjaci su stvorili mogućnost za jedno od najznačajnijih okupljanja u njihovoj historiji, za Bošnjački sabor održan 27. i 28. septembra 1993. godine na kojem su vratili svoje ime, ime svog jezika i definisali politike koje će očuvati jedinstvo BiH i omogućiti postizanje mira. Pored značajnih odluka, Sabor na prijedlog predsjednika Predsjedništva BiH Alije Izetbegovića donio je i jednu bitnu odredbu koje se trebamo podsjetiti. Da bi produžili i produbili posao potvrđivanja vlastitoga narodnog bića, njegovog mjesta i zadaće u našoj zemlji i u svijetu u kojem živimo, način rada i strukture njegovih institucija, kao i pogleda na budućnost našeg naroda i svih ljudi koji žive u našoj domovini, odlučujemo da Bošnjački sabor i ubuduće radi kao mjesto okupljanja svih Bošnjaka na kojem će se u slobodi mišljenja, poštivanju različitih uvjerenja i uz maksimalnu kompetenciju i odgovornost razmatrati sva najvažnija pitanja života bošnjačkog naroda i naše države i utvrđivati pravci naše nacionalne akcije.

U proteklih par decenija Bošnjaci su prešli tegoban istorijski put vrijedan stoljeća. Plaćena je ogromna cijena slobode, ali Bošnjaci su izborili poziciju političkog faktora bez kojeg nema kalkulacije ne samo u BiH već u cijelom regionu. Reafirmirali smo vlastiti identitet, vjeru i kulturu, vratili istorijsko ime naroda i jezika. Uz sve probleme, osporavanja i otpore, Bosna i Hercegovina je suverena, jedinstvena i samostalna država.

Prvo obilježavanje Dana Bošnjaka veoma je važno za dalji nastavak i punu realizaciju citirane odredbe.

Nije dobro da Bošnjaci već četvrt stoljeća nisu osjetili potrebu za jednim kolektivnim preispitivanjem svoje političke, kulturne, jezičke i socijalne agende, bez čega nije moguće kvalitetno planirati nacionalne projekte u budućnosti. Izrada kulturnih i obrazovnih platformi, smjena generacija, revizija postojećih dotrajalih programa rada i promišljanja vlastite pozicije u složenoj bosanskohercegovačkoj zajednici naroda, sve su to nužni koraci koje treba napraviti promišljeno, i o kojima trebaju odlučivati sve bošnjačke nacionalne organizacije uz aktivno učešće Islamske vjerske zajednice i relevantnih političkih subjekata.

Bošnjački sabor, koji će biti održan iduće godine, je pravi momenat da se podvuče crta pod četvrt vijeka života i borbe pod imenom Bošnjaci, najbolja prilika da se utvrdi činjenično stanje, izvrši potrebna revizija, odrede jasni programski ciljevi te izabere rukovodstvo koje će ih u zadatim rokovima realizirati. Na takvim načelima djeluju i postoje sve nacionalne zajednice u svijetu.

Nema drugoga puta i drugačijih rješenja. Tradicija je skup upornih ponavljanja i dobre organizacije. Kao engleski travnjaci čija nas ljepota jednostavnosti iznova zbuňuje. A mjera jednostavnosti je oduvijek ista. Treba ih kositi, zalivati, njegovati i činiti to uporno stotinama godina.

Čestitam Vam Dan Bošnjaka uz uvjerenje da ćemo ga slaviti u kontinuitetu, u korist i na ponos cijele bosanskohercegovačke zajednice“ - poručio je Izetbegović.

ZAGREBAČKA POLITIKA NEGIRANJA DOPRINOSA ARMIJE R BiH U ODBRANI I OSLOBAĐANJU HRVATSKE

NEISTINE O SADRŽAJU I KARAKTERU RATNOG UTJECAJA HRVATSKE NA ODBRANU R BiH

Zagrebačka propaganda ignorira Armiju R BiH

Ideološke i političke strane lošeg odnosa Hrvatske prema Bosni i Hercegovini, dublje se mogu sagledati na primjeru ignoriranja strateške političke i vojne uloge Armije R BiH i njenog doprinosa da se spriječi postizanje velikosrpskih planova na štetu BiH i Hrvatske.

Politički, vojni, medijski i drugi činioци i autoriteti Hrvatske, kada propagiraju o ratnim uspjesima njene vojske u oslobađanju Hrvatske razbijanjem paradržavne tvorevine takozvane Republike Srpske Krajine (RSK), uopće ne pominju da je ikakav doprinos u tom pogledu dala Armija R BiH. Udaljeni su od istine da je Armija R BiH, odlučujuće, bitno utjecala da srpske snage u Hrvatskoj budu poražene. Uz to, prikrivaju da je Hrvatska na čelu sa Tuđmanom praktički pomagala da u BiH bude legalizirana paradržava „Republika Srpska“.

Po zagrebačkoj interpretaciji ratnih događanja, posebno u okviru „vojno redarstvene“ operacije „Oluja“, Hrvatska vojska je (a) oslobodila Bihać, (b) stala na put srpskom agresoru u BiH, (c) osigurala uslove da se dogodi Dejtonski sporazum i uspostavi mir, odnosno osigurala uslove da Srbija pristane na uslove za mir i da prestane rat. Takva, izrazito i očito nekorektna, tendenciozna interpretacija utjecaja Hrvatske na ratne prilike i ishod rata u BiH je beskonačno udaljena od istine pa se može smatrati, zlonamjernim, iskrivljenim predstavljanjem historije, odnosno može se smatrati oblikovanjem lažne historije.

„Doktor nauka“ Ivica Miškulin, petlja, umjesto da se bavi naukom

Tako naprimjer, historičar i publicist, profesor dr. Ivica Miškulin, „istražujući vojne, diplomatske i obavještajne dokumente iz 1995. o hrvatskoj oslobodilačkoj akciji Oluja“, u kolumni „Globusa“ pored ostalog, napisao je slijedeće: „Poraz krajinskih Srba spriječio je njihovo stvarno ujedinjenje sa sunarodnjacima u sjeverozapadnoj BiH ... Gledajući sa humanitarne točke, nije pretjerano reći da je pobjeda hrvatskih snaga učinkovito spriječila novi masakr nad bosanskohercegovačkim Muslimanima. U tom smislu,

teško je pronaći dojmljiviji primjer učinkovitog humanitarnog intervencionizma u XX. stoljeću: Oluja je spriječila novu Srebrenicu ... Samo je vojni poraz mogao natjerati Beograd na ulazak u funkcionalni pregovarački proces i u tom smislu Oluja je otvorila vrata Deytonu i mirnoj reintegraciji hrvatskog Podunavlja ... hrvatske snage zapravo su 'odradile' posao koji je propustila napraviti međunarodna zajednica ... Oluja je ... oslobodila Bihać, što nisu mogli učiniti UN i NATO. Jedan njemački promatrač EU-a također je uočio da je Zagreb operacijom zapravo spriječio daljnju kompromitaciju međunarodne zajednice ... I UN i EU trebali bi biti zahvalni Hrvatima ..."¹

Analiza „doktora nauka“ Ivica Miškulina obiluje spekulacijama, tako da na „Globusovih“ ukupno pet stranica sitnim slovima ispisanog teksta, nije našao za shodno da pomene herojsku borbu Armija Republike Bosne i Hercegovine, posebno herojsku borbu njenog Petog korpusa koji je sve vrijeme rata pod svojom kontrolom imao, ne samo Bihać već i druge okolne općine, tako da se svaki čitalac Miškulićevog teksta mogao nasmijati, pored ostalog i njegovim konstatacijama da je u „Oluji“ oslobođen Bihać, umjesto što je trebao navesti da su tada slobodne teritorije Bihaća i drugih okolnih općina, deblokirane i operativno taktički povezane sa Hrvatskom vojskom.

I predsjednica Kolinda Grabar Kitarović, petlja

Miškulićeva razmatranja su samo pokušaj da se političkom zloupotrebom akademskih titula osnaži čitava lepeza istovjetnih stajališta zvaničnika Republike Hrvatske, kao što je naprimjer izrazila predsjednica Kolinda Grabar Kitarović u pismu „Majkama Srebrenice“. U tom pismu, predsjednica Kolinda je istakla da je zahvaljujući djelovanju Hrvatske vojske, spriječeno ponavljanje srebreničkog scenarija u Bihaću. To se možda moglo dogoditi da su vojni potencijali pod komandom Miloševića, zajedno sa vojnim potencijalima pod komandom Tuđmana, zajednički napali na Peti korpus, što bi možda i učinili da nije bilo obavještajnog, diplomatskog i vojnog prisustva međunarodne zajednice na tom dijelu ratišta. Pored tog razloga, oni to nisu učinili, i zato što bi u tom slučaju jasna vidljivost tog Miloševićevog i Tuđmanovog zajedničkog vojnog nastupa, kompromitirala njihov dotadašnji prikriveni savez, čemu pripada i progon srpskog stanovništva iz Hrvatske u operaciji „Oluja“.

Aktuelno zajedničko djelovanje Dodika i Čovića je vrlo, vrlo opasno

Milošević i Tuđman su bili ogroman politički, vojni, humanitarni, sigurnosni i anticivilizacijski problem. Vjerovatno je da bi, što se tiče Tuđmanovih i Miloševićevih želja i planova, nakon „Oluje“ došlo do ujedinenog srbijansko – hrvatskog ultimatumu da se razoruža Peti korpus, pa, ako se ultimatum ne ispuni, da zajednički krenu u anticivilizacijsku katastrofu, sličnu onoj koju je Miloševićeva vojska realizirala u Srebrenici. Aktuelni savez Čovića i Dodika, izvire iz ideoloških i političkih premisa po kojima je u Miloševićevoj i Tuđmanovoj ratnoj praksi bilo moguće i ono što je zdravom razumu teško prihvatiti, a prihati se tek kada se dogodi ono što se ranije, malobrojnima činilo vjerovatnim. U vezi s tim treba imati u vidu da je Tuđman još živ u Kolindi, da je Boban još živ u Čoviću, isto kao što je

1 Miškulin Ivica, Globus, 04.08.2017. godine, strana

u Dodiku još živ Milošević, odnosno kao što je u Dodiku prisutan duh Karadžića i Mladić, čije zločine genocida razmatra Haški sud. Među građanima BiH, bez obzira na nacionalnost, jednako kod Srba, Hrvata, Bošnjaka i Ostalih, ponašanje Dodika i Čovića ulijeva strepnju za sudbinu njihove omladine i budućih generacija. U mjeri u kojoj ta strepnja postoji, oni već postižu velike rezultate u progonu mladih sa ovih prostora. U značajnoj mjeri, mladi iz BiH odlaze zbog strepnje za sigurnost, jer pretpostavljaju još jednu ratnu kataklizmu na ovim prostorima. Zalaganje da omladina ne odlazi iz BiH, treba da se provodi putem otpora Dodikovom i Čovićevom djelovanju na štetu mira i sigurnosti.

ČINJENICE O DOPRINOSU ARMIIJE R BiH ODBRANI I OSLOBAĐANJU HRVATSKE

I Kolinda i Miškulić, i ... znaju, ali prešućuju da je Armija RBiH, širom Bosne i Hercegovine bila u borbenom dodiru sa svim korpusima srbijanske agresorske vojske, dakle i sa korpusima koji su držali pod okupacijom i Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku. Ispred borbenih položaja Armije RBiH su bili srbijanski korpusi: 1. krajiški, 2. krajiški, Istočnobosanski, Drinski, Sarajevsko – romanijski i Hercegovački korpus, sa brojnim manjim jedinicama pod direktnom komandom srpskih generalštabova u BiH i Hrvatskoj, svi pod komandom Generalštaba u Beogradu. Pored ostalih, tu su bile paravojne jedinice ruskih, ukrajinskih, grčkih i drugih stranih plaćenika, te razne srpske četničke paravojne jedinice.

Također, protiv Armije RBiH, sa teritorije Hrvatske borbeno su djelovale snage vojske paradžave, takozvane Republike Srpske Krajine, koje su bile u borbenom rasporedu na Baniji, Kordunu, u Lici i dijelovima Dalmacije. Srbijanska vojska na teritoriji BiH je imala i snage Ratnog zrakoplovstva i protuzračne odbrane, gdje je spadala 92. mješovita avijacijska brigada i 155. raketna brigada koja je borbeno djelovala po ciljevima na zemlji.

Šta bi bilo sa Hrvatskom da snage odbrane BiH nisu borbeno vezivale srbijanske korpuse?

ARMIJA R BiH JE BRANILA DVIJE DRŽAVE – DIREKTNO BiH I INDIREKTNO HRVATSKU

Pitanja na koja treba odgovoriti zagrebačka elita?

Upravo iz razloga što hrvatski političari, mediji i akademski autoriteti ulažu velike napore da se iskrivljeno predstave i falsificiraju ratni događaji i odnosi na ratištima u Hrvatskoj (1991.-1995.) i Bosni i Hercegovini (1992.-1995.) nužno je nepristrasno sagledavanje i rasvjetljavanje istine. Ako bi se to činilo primjenom naučnih metoda, kao tačna, potvrdila bi se polazna hipoteza: „*Armija Republike Bosne i Hercegovine je uspješno branila dvije države – Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku.*“

U vezi tako postavljene hipoteze, bilo bi bitno utvrditi: (a) Kakav je i koliki značaj za odbranu Hrvatske imala činjenica što je Armija RBiH za sebe, na teritoriji R BiH borbeno vezivala brojne srbijanske korpuse i druge razne formacije? (b) Kakve i kolike političke i vojne probleme bi imala Hrvatska da Armija RBiH nije postojala ili da nije izvodila nikakve borbene operacije protiv srbijanske agresorske vojske? (c) Kakva bi bila politička i vojna situacija u Hrvatskoj da su brojni korpusi i druge razne srbijanske vojne formacije napustile teritoriju BiH i došle u Hrvatsku te se rasporedile po Baniji, Kordunu, Lici, Dalmaciji ...? (d) Kakve i kolike političke i vojne probleme bi imala Hrvatska da je kojim slučajem RBiH na čelu sa Izetbegovićem ušla u politički i vojni savez sa Srbijom na čelu sa Miloševićem, s ciljem da se u Hrvatskoj proširi i učvrsti paradržava Republika Srpska Krajina, naprimjer na isti način kao što je Tuđman ušao u savez sa Miloševićem te pomogao da se u BiH učvrsti Republika Srpska? (e) Kakve i kolike implikacije bi nastale da je kojim slučajem srbijanska vojska porazila Armiju RBiH, jer bi i u tom slučaju, brojni korpusi i druge vojne formacije srbijanske vojske, sa ratišta u BiH, otišli na ratište u Hrvatsku, čime bi se radikalno primijenio odnos vojnih efektila na štetu odbrane Hrvatske?

Sve su to pitanja koja hrvatska akedemska, politička i medijska elita neće da postavlja i neće da na njih odgovara. Branitelji BiH su podrazumijevali da će politički, vojni, akademski i drugi autoriteti Hrvatske priznati da je Armija RBiH imala odlučujući pozitivan utjecaj na odbranu Hrvatske od velikosrpske agresije. Međutim, uslijedilo je da se sa Hrvatskom mora voditi dijalog u tom pogledu s ciljem da, i šira, i stručna i akademska javnost spozna istinu da bi, bez postojanja Armije RBiH, sada, granica Srbije bila možda i dublje zapadno od linije Karlobag – Karlovac – Sisak – Virovitica.

Jedinstvo agresije na R BiH i agresije na RH

Srbijanska agresija na Hrvatsku i srbijanska agresija na Bosnu i Hercegovinu, nisu dvije agresije. To je jedinstvena, jedna oružana agresija, u vojnom smislu planski vođena iz jednog Generalštaba u Beogradu, tako da je glavnina vojnih snaga pod komandom srbijanskog Generalštaba angažirana u Bosni i Hercegovini. Faktor političkog odlučivanja o angažiranju srbijanskih vojnih efektila u Hrvatskoj bio je isti kao i u BiH, dakle, predsjednik Srbije Slobodan Milošević. Ta okolnost je trebala biti osnova za čvrst savez Hrvatske i Bosne i Hercegovine. U tom savezu je trebalo definirati model zajedničkog suprotstavljanja, jedinstvenoj srbijanskoj oružanoj agresiji. Samo u Tuđmanovoj ideologiji, politici i vojnoj praksi, postojale su dvije srbijanske oružane agresije, jedna na BiH, jedna na Hrvatsku.

Implicite, takav Tuđmanov odnos je podupirao srbijansku propagandu da je, i u Hrvatskoj, i u BiH, ustvari građanski rat, a ne srbijanska oružana agresija. Tokomratni karakter hrvatskog vojnog angažiranja u BiH pod kontrolom Tuđmana je poseban problem, čije razumijevanje objašnjava razne sumnje o savezu Tuđmana i Miloševića, pa i sumnje zbog kojih je Tuđman proglasio da nastavak „*Oluje*“ nije bio hrvatski nacionalni interes.

„OLUJA“ I ZAJEDNIČKI RATNI PLAN TUĐMANA I MILOŠEVIĆA

U savezu sa Tuđmanom, Milošević je obmanjivao Srbe

Na dostignutim borbenim linijama, zaustavljanje „Oluje“ i dalja „pasivna“ vojna pozicija Hrvatske nije značila da će za Armiju RBiH biti sasvim riješen problem stratejskog okruženja, jer je i dalje funkcionirao sporazum Tuđmana i Miloševića, što se pokazuje i nakon rata, aktuelno u obliku saveza Čovića i Dodika. Čak se sumnja da je „Oluja“ bila zajednički plan Tuđmana i Miloševića, čime je Milošević slabim vojnim otporom udovoljio ambiciji Tuđmana da zauvijek nestanu Srbi u Hrvatskoj i na prostorima BiH pod kontrolom HVO, kao što je Tuđman, pokretanjem HV (HVO) u oružane sukobe sa Armijom RBiH udovoljio ambiciji Miloševića, da Hrvati i Bošnjaci zauvijek nestanu na dijelu BiH koji bi, po planu Tuđmana i Miloševića za podjelu po „sredini“ teritorije BiH, pripao Srbiji. To bi bio proces zaokruživanja etnički čiste Hrvatske i zaokruživanja etnički čiste Srbije. Odnosno, to je bio monstruozan, pakleni plan sa katastrofalnim posljedicama i za Srbe, i za Hrvate, i za Bošnjake, i za sve ostale.

Milošević je Srbe prevario svojom propagandom da je Tuđmanov progon Srba iz Hrvatske isključivo prisilan i izvan Miloševićeve političke volje. Međutim, taj progon se dogodio, kumulativno: (a) i Tuđmanovim nasiljem prema Srbima, i (b) Miloševićevom političkom voljom koja je ukalkulirana u njegov sporazum sa Tuđmanom. Srpska spoznaja o toj, Miloševićevoj izdaji, može ubrzati katarzu srpskog naroda.

Posljedice „Oluje“ bitne za odbranu RBiH

Po rezultatima „Oluje“ Hrvatska je „prinudila“ srbijanske snage da napuste Hrvatsku, pa su vojni resursi srbijanskog agresora u BiH ojačani dolaskom u BiH, iz Hrvatske protjerane paravojske takozvane Republike Srpske Krajine. Iz „Oluje“ snage odbrane BiH su dobile operativni spoj sa HV i od Tuđmana kontrolirani, dakle nesiguran izlaz na Zapad, ali su i agresorske snage u BiH dobile ojačanja - paravojsku takozvane Republike Srpske Krajine, da nakon konsolidacije i integriranja u paravojsku takozvane Republike Srpske učestvuju u direktnim borbama na frontu protiv snaga odbrane BiH. U takvim okolnostima, za snage odbrane RBiH je dodatno povećan značaj diplomatskog i vojnog utjecaja međunarodne zajednice, što također, politička, medijska i akademska elita Hrvatske nipodaštava, s ciljem da uveća ratnu ulogu Hrvatske i njene vojske.

Da nije bilo sporazuma između Tuđmana i Miloševića, nakon „Oluje“, Hrvatska bi u savezu sa BiH upotrijebila svoju vojsku da zajedno sa Armijom RBiH nastave vojne operacije, eksploatiše postignute rezultate i da srbijansku vojsku koja je tada bila u vrlo teškoj situaciji goni na istok prema Srbiji, sve do istočnih granica BiH sa Srbijom. Tako bi nestala „Republika Srpska“ u BiH kao što je do tada u Hrvatskoj bila već nestala „Republika Srpska Krajina“. U tom slučaju, pomoć Hrvatske odbrani Bosne i Hercegovine bi bila uvjerljiva, ali ni u tom slučaju ne bi bilo mjesta za naprijed citirane tvrdnje predsjednice Kolinde i „doktora nauka“, Ivice Miškulina.

HVO u BiH je bio sastavni dio Hrvatske vojske, pa su ratna iskustva sistema odbrane R BiH sa HVO-om, ustvari, iskustva sa Hrvatskom vojskom. Geostratešku, vojnu superiornost Hrvatske prema BiH, Tuđman je obilato koristio za razne ucjene, a svaki slučaj popuštanja je koristio kao „*argumenat*“ za propagiranje da Hrvatska pomaže snagama odbrane R BiH, a ne, što je dublje posmatrano, istina, da ih ugrožava. Tako je i sa rezultatima „*Oluje*“ o kojima se propagira da je Hrvatska (a) oslobodila Bihać, (b) stala na put srpskom agresoru u BiH, (c) osigurala uslove da se dogodi Dejtonski sporazum i uspostavi mir, odnosno osigurala uslove da Srbija pristane na mir i da prestane rat.

Okončanjem „*Oluje*“, vojna situacija u BiH se bitno izmijenila. Tuđman je obznanio da hrvatski nacionalni interes nije da njegova vojska nastavi zajedničke operacije sa Armijom R BiH. Da je rat nastavljen, to bi praktički značilo da će vojska takozvane Republike Srpske Krajine, nakon povlačenja iz Hrvatske, poduzeti aktivnosti da na teritoriji BiH konsolidira svoje redove i da se integrira u srpske snage koje su bile u direktnim borbama protiv Armije R BiH. To bi bilo ojačanje za srbijansku vojsku koja je izvodila borbene operacije protiv Armije R BiH. Po tom osnovu, da je rat nastavljen, pozicija sistema odbrane R BiH bi bila dodatno iskomplicirana, s obzirom na Tuđmanov stav da nastavak zajedničke operacije sa Armijom R BiH nije hrvatski nacionalni interes. Dakle, bez nastavka zajedničkih operacija HV (HVO) i Armije R BiH, posebno ako bi se snage HV (HVO) po sporazumu Tuđmana i Miloševića stavile u ulogu daljeg držanja u okruženju Armije R BiH, rezultati „*Oluje*“ bi se negativno odrazili na stratešku poziciju snaga odbrane R BiH, a povećala bi se nužda za nastavkom vojne intervencije međunarodne zajednice.

ZAGREBAČKA PROPAGANDA NEGIRA ULOGU MEĐUNARODNE ZAJEDNICE

U hrvatskoj propagandi se uočava negiranje uloge, ne samo Armije R BiH, već i uloge međunarodne zajednice u obustavljanju rata i postizanju Dejtonskog sporazuma. I naprijed citirani prof. dr. Ivica Miškulin ističe da je Hrvatska putem operacije „*Oluja*“ učinila ono što je trebala, a navodno nije učinila međunarodna zajednica. Odnosno, „*doktor nauka*“ Miškulin, apstrahirajući Armiju R BiH i vojne potencijale međunarodne zajednice koji su tokom „*Oluje*“ borbeno djelovali po položajima srbijanske vojske, spekulira i propagira da je Hrvatska spasila BiH. Po njemu, osim Hrvatske vojske, niko se nije borio protiv srbijanske agresije na Hrvatsku i BiH.

Istina je drugačija. U regionalnim okvirima, niko osim Hrvatske na čelu sa Tuđmanom nije bio u političkom i vojnom savezu sa Srbijom na čelu sa Miloševićem. Dakle, ni međunarodna zajednica, ni R BiH na čelu sa Izetbegovićem, nisu bili saveznik Miloševićevog režima. To je bila samo Hrvatska na čelu sa Tuđmanom. Milošević je imao problem kako pred srpskim narodom prikriti da Tuđmanu omogućava progon Srba iz Hrvatske. Tuđman je bez problema uspostavio vlast na teritorijama sa kojih su prognani Srbi.

TUĐMANOVA PROPAGANDA, NEGIRANJA SNAGA ODBRANE RBiH, 1990., 1991. I 1992.

Tuđmanova ambicija, da snage koje su branile RBiH stavi pod svoju komandu

Od samog početka oružane agresije na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu, odnos Tuđmana i raznih elemenata njegovog režima prema snagama odbrane RBiH je imao karakter omalovažavanja i ponižavanja. Tuđman i njegovi sljedbenici su kontinuirano negirali doprinos bh. sistema odbrane u otporu srbijanskoj agresiji na RBiH i Hrvatsku. Čak se i za one poteze državnog i političkog vođstva RBiH koji su tokom 1990. i 1991. godine očito bili korisni za odbranu Hrvatske propagiralo da su izraz nesprenosti „*muslimanskog rukovodstva*“ u BiH za borbu protiv srbijanske agresije. To je bio suptilan poziv narodu BiH, pa i Bošnjacima da bude lojalan Tuđmanu, a da se distancira od podrške Izetbegoviću. U nastavku krize, ta suptilnost je ogoljena ultimativnim pozivom da se jedinice Armije RBiH stave pod komandu HVO, odnosno pod komandu Tuđmana, što je bila kulminacija krize iz koje se ušlo u oružane sukobe između HVO (HV) i Armije RBiH kao legalne vojne sile međunarodno priznate države. Tuđman je zaratovao protiv Armije RBiH, jer nije prihvaćen njegov ultimatum da se jedinice Armije RBiH stave pod komandu HV (HVO), odnosno pod komandu Tuđmana. Tuđmanov ultimatum je istovjetan Miloševićevim ultimatumima na mnogim dijelovima ratišta u BiH, da se jedinice organizirane za odbranu od agresije na RBiH razoružaju i predaju srbijanskoj vojsci.

Tuđmanova nezahvalnost Izetbegoviću

Težnje Izetbegovića da se prevaziđe predratna kriza, smiruje situacija i očuva mir Tuđmanova hrvatska propaganda je tendenciozno i zlonamjerno tumačila kao nesprenost za otpor srbijanskom agresoru. Po diktatu Tuđmana, tako se propagiralo, čak i u slučaju Izetbegovićevog hrabrog poziva rezervistima da se ne odazivaju na mobilizaciju u jedinice JNA koje su sa teritorije RBiH odlazile na ratište u Hrvatsku. Taj Izetbegovićev poziv rezervistima je bio pomoć Hrvatskoj. Tu pomoć, Tuđmanov režim nije imao snage priznati, kao što hrvatska politika ni za vrijeme Tuđmana ni kasnije nije imala snage priznati da je Armija RBiH odlučujuće, bitno utjecala na odbranu i oslobađanje Hrvatske. Zbog tog poziva bh. rezervistima JNA, da ne idu u rat protiv Hrvatske, Izetbegović je bio izložen riziku hapšenja.

Tuđmanova očekivanja od Izetbegovića bila su izvan zdravog razuma

Također, Tuđmanova propaganda je tendenciozno tumačila i Izetbegovićeve utjecaje da se obustave oružane akcije JNA na prostoru Hercegovine, posebno prema selu Ravno. Ako se ide logikom zdravog razuma, teško je odgonetnuti šta je Tuđman u tim situacijama očekivao od Izetbegovića. Da li je Tuđman očekivao da Izetbegović podrži mobilizaciju rezervista u jedinice JNA koje odlaze na ratište u Hrvatsku, čime bi taj isti Tuđman imao argumenat za propagandu da je Izetbegović u

savezu sa Miloševićem, prikrivajući tako svoj savez s njim? Da li je Tuđman očekivao da Izetbegović organizira paravojsku, pa u vezi oružanog napada na Ravno, oružano napadne JNA, što bi prije međunarodnog priznanja RBiH bilo vrlo rizično davanje povoda da JNA krene u opću vojnu ofanzivu progona i pokolja, predstavljajući sve to kao da je Izetbegović izazvao sukobe?

Nažalost, iako se takva Tuđmanova očekivanja kose sa zdravim razumom, on je imao upravo takve težnje sračunate s ciljem kompromitacije Izetbegovića pred građanima RBiH, posebno pred Bošnjacima, što bi bio kraj političkim pretpostavkama za uspješnu odbranu RBiH. Da nije imao zle namjere prema BiH, Tuđman bi se normalno odnosio prema rukovodstvu RBiH na čelu sa Izetbegovićem, pa bi u naprijed navedenim i drugim slučajevima kao lider Hrvatske podržao to bh. rukovodstvo, umjesto da djeluje protiv njega. Da je ispunjavao Tuđmanova očekivanja, Izetbegović bi prokockao šansu međunarodnog priznanja RBiH.

NADMOĆ U VOLJI I PATRIOTIZMU DA SE BRANI SVOJA DRŽAVA NADJAČALA NADMOĆ AGRESORA U ORUŽJU I TEHNICI

Riječ na promociji Monografije Prvog korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine

Nakon dužeg i istrajnog rada naučnoistraživačkog tima Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu završena je veoma značajna naučna studija u obliku sveobuhvatne monografije o Prvom korpusu Armije Republike Bosne i Hercegovine. Istraživački tim je predvodio profesor, akademik Smail Čekić. Odgovorni posao urednika knjige obavio je mr. Mesud Šadinlija.

Monografija *Prvi korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine* je među prvim naučnim studijama koja u cjelosti rasvjetljava sve bitne aspekte društveno-istorijskog procesa u nastanku i razvoju Prvog korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine.

Primjena relevantnih naučno-istraživačkih metoda omogućili su istraživačkom timu da spozna i sintetizuje teorijsku literaturu i arhivske izvore koji se odnose na ukupnu borbu za opstojnost države Bosne i Hercegovine u odsudnom istorijskom vremenu sticanja njene nezavisnosti i suverenosti tokom 1991. i 1992. godine.

Izvanjske istorijske silnice poput plana Miloševićevog režima o stvaranju velike Srbije na prostoru eks jugoslovenske federacije i pregovora Miloševića i Tuđmana 1991. godine u Karađorđevu o podjeli Bosne i Hercegovine bile su usmjerene na destrukciju i ukidanje državnosti Bosne i Hercegovine, zapravo i ukidanje njene viševjekovne opstojnosti kao zasebne pravno-političke, geografske i kulturološke cjeline.

Autori istraživači, Monografiju: *Prvi korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine* koncipiraju tako da ona obuhvata nekoliko zasebnih uvida u prelomne društveno-istorijske procese tokom krize, raspada i disolucije jugoslovenske socijalističke federacije početkom 90-tih godina dvadesetog stoljeća.

Unutar istraživačke studije teorijski je, najprije, elaboriran istorijski kontekst disolucije SFRJ. Glavno mjesto u istorijskom kontekstu disolucije SFRJ dobija demokratsko nastojanje jugoslovenskih republika nastalih odlukama AVNOJ-a 1943. da

proglase svoju nezavisnost i suverenost u novonastalim istorijskim okolnostima i okolnostima disolucije SFRJ. Tom demokratskom konceptu osamostaljivanja jugoslovenskih republika suprotstavio se koncept Miloševićevog režima, koji na projektu svi Srbi u jednoj državi unaprijed negira opstojnost države Bosne i Hercegovine i njeno istorijsko pravo da se nakon disolucije jugoslovenske federacije razvija kao suverena i nezavisna država na isti način kako su to pravo koristile Slovenija, Hrvatska i Makedonija. Pri tome koncept Savezne Republike Jugoslavije, koju su činile Srbija i Crna Gora početkom 90-tih godina XX stoljeća, bio je samo institucionalni oblik stvaranja velike Srbije na prostoru bivše jugoslovenske federacije i to uz upotrebu svih potencijala naslijeđene Jugoslovenske narodne armije.

Velikosrpski nacionalni projekt htio je svim sredstvima uništiti ideju i institucionalnu strukturu države Bosne i Hercegovine. U tom cilju je bila pripremljena vojna agresija Miloševićevog režima i uz sadještvo strukture Karadžićeve Srpske demokratske stranke protiv nezavisne i međunarodno priznate države Bosne i Hercegovine nakon njenog međunarodnog priznanja, u aprilu 1992. godine.

Autori ovog dijela studije, na temelju uvida u teorijsku literaturu i relevantnu arhivsku građu, prvi put u našim akademskim istraživanjima oblikuju cjelovitu spoznaju o svim istorijskim aspektima ciljeva velikosrpskog nacionalnog projekta da negira i destruiira državu Bosnu i Hercegovinu, te da izvrši progon, zločin i genocid nad bošnjačkim narodom. Na 494 stranice Monografije sa 1.390 fus-nota izloženi su rezultati istraživanja.

Drugi segment teorijske elaboracije, koga je cjelovito izveo istraživački tim, odnosi se na političke procese koji su doveli do provođenja referenduma građana o nezavisnom i suverenom statusu države Bosne i Hercegovine, u februaru i martu 1992. godine. Većinskom voljom građana (64%) Bosna i Hercegovina je dobila svoj status nezavisne i suverene države. Činom međunarodnog priznanja bosansko pitanje, u smislu egzistencije i razvoja države BiH, je internacionalizirano.

Nakon blokade Sarajeva i početka vojnih dejstava u martu 1992.godine Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine, na temelju ustavnih ovlaštenja, je najprije proglasilo stanje ratne opasnosti da bi u junu mjesecu 1992. proglasilo ratno stanje i preuzelo ustavnu ulogu organizacije otpora i oružane borbe za odbranu suvereniteta, integriteta i međunarodno-pravnog subjektiviteta države Bosne i Hercegovine.

Puni legitimitet u međunarodnoj zajednici i političku snagu za svoj rad u ratnim uslovima Predsjedništvo RBiH dobija potpunom sastava novim članovima iz srpskog naroda početkom juna mjeseca 1992. (Za članove Predsjedništva izabrani su profesor Nenad Kecmanović i profesor Mirko Pejanović).

U punoj političkoj saglasnosti i jedinstvu Predsjedništvo RBiH u junu 1992. godine donosi dokument političko-pravne sadržine pod nazivom: **Platforma o radu Predsjedništva u ratnim uslovima**. Ovim dokumentom su definisane osnove ustrojstva multietničke države Bosne i Hercegovine na idejama i principima ZAVNOBiH-a. Ono što je veoma bitno za opstojnost države Bosne i Hercegovine bile su odredbe o ciljevima oružane borbe za odbranu države. Taj dio platforme naslovljen:

Politička osnova opštenarodnog odbrambenog rata dao je osnovu i okvir kako za formiranje tako i za razvoj oružanih snaga, što će se i postići formiranjem Armije Republike Bosne i Hercegovine kao nosioca oružanog otpora i borbe.

U Platformi se uz ostalo definišu ove osnove za formiranje oružanih snaga – Otpor agresoru **organizovaće se i voditi kao opštenarodna odbrambena borba svih građana i svih naroda za oslobođenje Bosne i Hercegovine;**

- Oružane snage BiH će u svoje redove uključiti pripadnike svih naroda koji žive u BiH. Višenacionalni sastav jedinica i štabova može sa više uspjeha voditi borbu za oslobođenje BiH od agresora. (Platforma o radu Predsjedništva BiH u ratnim uslovima, Sarajevo, 26. juni 1992.g).

Istraživanjem arhivskih izvora autori Monografije, interpretacijom i sintezom glavnih tokova razvoja oružanih snaga BiH, izvode cjelovitu genezu nastajanja, razvoja i borbenih dejstava Prvog korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine. Ta geneza će biti i nezaobilazna osnova kad se bude pisala istorija Armije RBiH 1992.-1995. i istorija grada Sarajeva u opsadi 1992.-1995. godine.

Svoje uvide u istorijske okolnosti formiranja i razvoja Prvog korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine istraživači su izložili u trećem, četvrtom, petom, šestom, sedmom, osmom, devetom i desetom poglavlju u Monografiji.

Prvi korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine bio je brojno najveća borbeno jedinica Armije Republike BiH. Svoje začetke u formiranju Prvi korpus ima u snagama i jedinicama Teritorijalne odbrane na području Grada i Regionalnog štaba Teritorijalne odbrane.

Prvi korpus je dočeka kraj rata sa preko 80.000 boraca. Od svog formiranja, a to je 18. avgust 1992. (odluka Predsjedništva RBiH o formiranju korpusa), Prvi korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine imao je kontinuiran uspon u izvršenju svoje ratne misije.

Prvi korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine nosio je najveći teret u odbrani Bosne i Hercegovine jer je odbrana Sarajeva imala primarno strateški značenje u odbrambenom ratu. Njegovo borbeno djelovanje spriječilo je snage Vojske Republike srpskog naroda u BiH da zauzme Sarajevo. Zauzimanje Sarajeva od agresora dovelo bi do nepovoljnog i drugačijeg ishoda rata u Bosni i Hercegovini. U unutrašnjem i spoljnom prstenu odbrane Sarajeva Prvi korpus je uspijevao zaustaviti namjere Vojske Republike srpskog naroda da presijeku povezanost Sarajeva, kao glavnog grada, sa slobodnim prostorom Republike Bosne i Hercegovine: zeničkim, tuzlanskim, travničkim, mostarskim i bihaćkim regionom.

Hrabrošću, i uz velike žrtve boraca Prvog korpusa ARBiH, zaustavljena je ofanziva Mladićevih snaga na Bjelašnici i Igmanu u ljeto 1993. U kombinaciji odsudne borbe Prvog korpusa na platou Igmana i pritiska državne delegacije na međunarodnu zajednicu tokom pregovora o miru u Ženevi, zaustavljeno je nadiranje Vojske Republike srpskog naroda da iz spoljnog prstena odbrane ugrozi odbranu Sarajeva.

Inventivnošću komandne strukture Prvog korpusa ARBiH, osmišljen je projekt izgradnje tunela ispod Sarajevskog aerodroma. Na ovaj način je omogućeno puno sadjejtvo jedinica Prvog korpusa ARBiH na prostoru opsjednutog grada sa jedinicama u izvanjskom prstenu Sarajeva i cijelom slobodnom teritorijom u Bosni i Hercegovini. Državno rukovodstvo i sve republičke institucije vlasti, nakon izgradnje tunela, mogle su izvršavati zadatke na cijelom slobodnom prostoru BiH.

Kad se uzmu zajedno sve istorijske okolnosti u kojim je nastajao, borbeno djelovao i razvijao se, Prvi korpus ARBiH je imao unutrašnju snagu i umješnost da savlada sve prepreke. Nema oružja, nema opreme, nema logistike. Živi se pod svakodnevnom kišom granata sa okolnih uzvišenja oko Sarajeva. A ljudi - građani Sarajeva u svojim gradskim kvartovima dobrovoljno ulaze u brigade Prvog korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine 1992. godine. Borbeni sastav Prvog korpusa činili su oko 80% radnici. Nadmoć u volji i patriotizmu da se brani svoj grad, svoja država nadjačala je nadmoć snage agresora u oružju i tehnici.

Slobodarski duh i antifašistička opredjeljenost građana Sarajeva ispoljena u Drugom svjetskom ratu u borbi protiv fašističke okupacije zemlje našla je svoje sljedbenike u borcima Prvog korpusa ARBiH. Svoje živote za odbranu grada i slobodu dalo je 6.585 boraca. Uz to, teško je ranjeno 7.056 boraca. Lakše ranjavanje je imalo 13.000 boraca.

Grad Sarajevo je tokom opsade imao 11.000 poginulih civila i 1.600 djece. U poređenju sa drugim gradovima, izuzimajući genocid u Srebrenici, Sarajevo je dalo najviše žrtava za svoju slobodu i za slobodu države Bosne i Hercegovine.

Zato se u povodu promocije Monografije o Prvom korpusu Armije RBiH ne mogu zaobići sve učestalija pitanja koja dolaze iz boračke populacije: "Zašto je društveni status boraca odbrambeno-oslobodilačkog rata sve nepovoljniji? Zašto država, kao nosilac opšteg dobra nema socijalno čulo moralne odgovornosti i socijalnu osjetljivost za zahtjeve boračke populacije? Zašto pristalice neofašističkih snaga dobijaju šansu u gradu Sarajevu da ruše slobodarski duh i antifašističke vrijednosti koje su građani Sarajeva u prošlosti svojom borbom izvojevali, njegovali i čuvali?"

I na samom kraju ove promotivne riječi valja istaći zalaganje i doprinos onih koji su obavili istraživanje i dali potporu da se istraživačka studija štampa. To su Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu i njegov istraživački tim vođen od prof. akademika Smaila Čekića. Materijalnu potporu osigurali su Ministarstvo za boračka pitanja Kantona Sarajevo i Opština Centar.

Mnogi momenti, a posebno etički, vode nas do zahvale ratnim komandantima: Mustafi Hajrulahoviću (preminuo), Vahidu Karaveliću i Nedžadzu Ajnadžiću.

Postratni mirnodopski komandanti Halil Brzina i Selmo Cikotić za tranziciju strukture Prvog korpusa u jedinstvene oružane snage Bosne i Hercegovine u miru, takođe zaslužuju veliko poštovanje.

ČAS HISTORIJE ZA UČENIKE TREĆE GIMNAZIJE IZ SARAJEVA

U skladu sa Planom rada Udruženja za zaštitu tekovina borbe za BiH Kantona Sarajevo, 04.10. 2017. godine, održan je Čas historije za učenike Treće gimnazije iz Sarajeva. Tema je bila: „Agresija na Bosnu i Hercegovinu 1992 – 1995“. Prije početka realizacije ove aktivnosti, učenike ove škole, na čelu sa profesoricom Nuhanović Sanidom, u prostorijama Udruženja je primio general Mustafa Polutak (predsjednik Udruženja). General Polutak je u najkraćim crtama upoznao učenike o radu Udruženja i rezultatima koje je ovo udruženje postiglo u proteklom periodu. Učenicima je podijeljen i po jedan primjerak posljednjeg broja časopisa „Korak“.

Nakon posjete sjedištu Udruženja, učenici su obišli „Tunel D-B“, gdje im je kroz nekoliko sljedećih činjenica prezentiran značaj ratnog tunela za odbranu Sarajeva i BiH:

- Tunel D-B (Dobrinja-Butmir) je genijalna ideja običnih ljudi koji su nemoguću misiju pretvorili u stvarnost da bi opstalo Sarajevo i BiH;
- Zahvaljujući ovom objektu omogućen je izlazak jedinica iz Sarajeva koje su u ključnim momentima spriječile pad Igmana i time stvaranja još jednog prstena oko Sarajeva i njegove potpune blokade;
- Probijanjem tunela, na slobodnu teritoriju izlaze vladine delegacije, novinari, sportisti koji odlaze na mediteranske igre, Reprezentacija u sjedećoj odbojci odlazi na evropsko prvenstvo, hadžije odlaze na hadž. Iz grada su mogli izaći i mnogi drugi koji su bili živi svjedoci da država BiH postoji i funkcioniše u nemogućim uslovima;
- Kroz tunel je prošlo oko 1 150 000 boraca i civila;
- Pronešeno je 19 082 tone hrane, 4 516 tona materijalno-tehničkih sredstava, 36 tona sanitetskog materijala, 549 tona vojne opreme i 3 930 tona raznog drugog materijala za potrebe građana Sarajeva;
- Kroz tunel je proneseno 4 500 000 litara benzina i nafte, 80 000 000 KW električne energije;
- Tunel D-B je bio svojevrsna infuzija koja je grad i njegove stanovnike održavala u životu pune dvije i po godine, i kao takav je jedinstven objekat

u modernoj historiji ratovanja jer je praktično bio jedina veza sa svijetom grada u kome je živjelo pola miliona ljudi.

Učenici su sa velikom pažnjom saslušali ove informacije a zatim su pogledali dokumentarni film o izgradnji ovog objekta i pogledali izložene eksponate uz stručna objašnjenja zaposlenog osoblja.

Poslije završetka aktivnosti na Tunelu D-B učenici su zajedno sa članovima Udruženja otišli na brdo Mojnilo, jednu od strateških tačaka za odbranu Sarajeva, gdje je general Polutak govorio o opsadi glavnog grada BiH, svakodnevnom neselektivnom granatiranju, preživljavanju građana bez elementarnih uslova za život, hrabrom otporu branilaca i odlučnošću da se grad odbrani po svaku cijenu. Nakon generala Polutka, učenicima je govorio i ratni komandant 1.bataljona 101. brdske brigade pukovnik Šaćir Hrustemović, u čijoj zoni odgovornosti je bio ovaj izuzetno važan objekat za odbranu Sarajeva.

Iz izlaganja pukovnika Hrustemovića izdvajamo sljedeće: „Brdo Mojnilo je svojim položajem, zbog visinske pozicije i komunikacijske povezanosti sa Vracama i Lukavicom, za JNA predstavljalo veoma važan objekat u kontekstu njihove ukupne kontrole grada. Koliku važnost je imalo brdo Mojnilo pokazuje i presretnuta poruka generala Kukanjca, koji govori komandantu jedinice koja je zaposjela rezervoar na Mojnilu: „Komandante, zapamti, za nas je Vodovod na Mojnilu – Kadinjača“. Važnost samo tog jednog malog dijela brda Mojnilo

pretpostavlja sveukupnu važnost lokaliteta. Zaposjedanje cijelog brda spriječili su mještani okolnih naselja, što je imalo krucijalnu važnost u daljem razvoju događaja i borbenih aktivnosti na ovom području. Neprijatelj je u nekoliko navrata pokušavao svim snagama i sredstvima ovladati Mojnilom, ali uzalud. Hrabrost, neustrašivost i spremnost na žrtvovanje branilaca Mojnila bili su garancija da neprijatelj neće nikada uspjeti u svojim nakanama. U daljim borbenim djejtstvima naše jedinice su ovladale i rezervoarom Mojnilo, tako da je Mojnilo do kraja rata bilo čvrsto u rukama branilaca“.

Nakon izlaganja pukovnika Hrustemovića, organizatorima Časa historije, u ime učenika i menadžmenta Treće gimnazije, zahvalila se profesorica Nuhanović, koja je izrazila spremnost za nastavkom saradnje na ovakvim i sličnim projektima, što je Presjedništvo Udruženja prihvatilo sa zadovoljstvom.

Dževad Kapetanović

MIRIS USPOMENA

Envera Enu Saltagića poznajem duže od sedam decenija. Kao djeca bili smo nerazdvojni drugovi. U istoj mahali u Sarajevu smo odrastali. Iste smo igre igrali. Isto bili hranjeni, isto neuhranjeni i na isti način vaspitavani.

Bilo je to odmah po završetku Drugog svjetskog rata, odnosno, Narodnooslobodilačke borbe naših naroda – sredinom 40-ih godina prošlog vijeka.

U školi su nas tada učili šta znači bratstvo i jedinstvo i kakav značaj ima zajedništvo, a mahala u kojoj smo odrastali to je u nas ugradila još prije nego smo stasali za školu. Mahala je bila, u vrijeme našeg odrastanja, najefikasnija vaspitna institucija u kojoj su etika i ljubav prema drugome bili dva segmenta do kojih se najviše držalo.

Eno je još kao gimnazijalac bio svestran sportista. Igrao je rukomet, tenis, ping-pong, i u svemu je bio uspješan. Bio je standardni golman Rukometnog kluba „Mlada Bosna“, i to u vrijeme kada je rukomet u bivšoj državi bio jedan od najpopularnijih sportova.

Poslije dugogodišnje pauze, prvi put sam ga sreo nakon okončanja agresije na našu državu. Sa zadovoljstvom mi je rekao da je bio pripadnik AR BiH i da je aktivno učestvovao u odbrani našeg grada i naše države. Onako ležerno mi saopštava da je dva puta ranjavan. Dodaje, šaljivo, da su mu se slučajno izmakla neka vojna odlikovanja, ali se zato uspio okititi sa tri bay-pasa. Sa blagim osmijehom na licu dodaje - da bombe i odlikovanja rijetko padaju na pravo mjesto. Potom dodaje, da je bilo hiljade boraca zaslužnijih od njega, te da je presretan što je upoznao takve heroje naše odbrambeno-oslobodilačke borbe.

Upitah ga - je li u ratu bilo teško obzirom na njegove godine. Eno provuče ruku kroz kosu, a na licu mu se ukaza tanak osmijeh. Osjetih miris uspomena koje se počеше odmotavati u gomilu isprepletenih uspomena. Iz usta mu potekoše riječi teške k'o olovo:

„U proljeće 1992. godine nisam vjerovao da može doći do brutalne agresije na našu zemlju, iako je politička situacija svakodnevno ukazivala da će nam se to zlo desiti. Potpuno sam bio svjestan da tada nismo imali nikakve uslove, tehniku i razno naoružanje da se suprotstavimo četvrtoj vojnoj sili u Evropi – armiju koju smo svi mi nešto manje od 50 godina naoružavali i opremali.

Za sve braniocce BiH slobodno se može reći da se nikada nisu hvalili da im je u genima da ratuju i da su se stoga pripremili za rat, kao što su pojedini narodi na našim prostorima uoči i tokom agresije na našu državu ponavljali.

Uprkos činjenici što sam početkom agresije na našu državu imao preko pedeset godina i da zdravlje nije bilo baš najbolje, odlučio sam da se prijavim u tadašnje Oružane snage RBiH. S obzirom da su tada moja djeca bila maloljetna, smatrao sam da svaka kuća treba da dadne bar po jednog vojnika. I taj kriterij sam lično zadovoljio, što me i danas čini veoma srećnim i ponosnim.

Početkom 1992. godine tri puta sam se prijavljivao nadležnim službama Općine Stari Grad, zahtijevajući da me što prije mobilišu i rasporede u neku od starogradske brigade. Na moju žalost, svaki put sam odbijen s obrazloženjem da nema dovoljno naoružanja ni za mlađe ljude. Svaki put sam iz Sekretarijata za odbranu izlazio vrlo potišten, ali i uporan da što prije i ja uskočim u uniformu naše časne i slavne AR BiH.

Nakon što su, nažalost, mnogi borci poginuli ili izranjavani, primljen sam u Armiju RBiH. Pripadao sam Štabu odreda Bašćaršija, u čijem sastavu sam učestvovao u mnogim akcijama. Nikada nisam razmišljao o ranjavanju, pogibiji... mada sam dva puta ranjavan i stekao sam status ratnog vojnog invalida. Jer, glupo je plašiti se nečega što ne možeš izbjeći. Istina, krvarilo se na ratištima, ginulo, ali, isto tako, ginulo se i daleko od linija fronta. U Sarajevu je poginulo više ljudi od granata i snajperskih metaka nego mojih saboraca na frontu. Mnogo mi je bilo lakše na linijama odbrane nego kada sam bio raspoređen na Tunel „D-B“, kroz koji sam pronosio vreće teške i do 30 kilograma. Ne bi to bilo teško da sam bio malo uhranjeniji.

I nakon svega što smo izdržali boreći se protiv višestruko naoružanijih neprijatelja, moramo uvijek biti svjesni da smo se borili za svoju zemlju, za svoju kuću, za svoju familiju, za svoj život. Šta bi bilo da se nismo uključili u borbu, da smo sjedili skrštenih ruku?! Bi li nas zbog toga neprijatelji poštedjeli? Ne bi! Ubijali bi nas samo zato što smo drugačiji, ubijali bi nas iako su nam oduzeli svu imovinu, naša velika imanja i sve što smo imali!

Nakon svega, trebamo biti zadovoljni sa ovim što imamo, u čemu uživamo, a najbitnije nam je da uživamo u SLOBODI. Pogrešna su mišljenja pojedinaca koji govore da im je neko trebao platiti za to što su spašavali svoju glavu, živote svojih porodica i najbližih, spašavali svoj narod, odbranili i dobili državu. Naša patriotska dužnost je bila da branimo svoju napadnutu državu i sa istoka i sa zapada. Uvijek od toga moramo krenuti.

Svima je jasno da država treba pomoći borcima koliko god može da poboljšaju svoje uslove života, da im pomogne u zaposlenju, liječenju, stipendiranju njihove djece i dr., ali nam mora također biti i jasno da država ne može riješiti sve životne potrebe i probleme svih boraca koji su branili ovu zemlju. Ona za to nema potrebna niti sredstva niti kapacitete.“

Okrenu se moj prijatelj Eno, još jednom klimnu glavom i ode da igra stoni tenis, a 77 mu je.

Što ne možeš izmijeniti ne bakći, trpi onakvo kakvo je, rekoh i obećah da kade se drugi put sretnemo nećemo spominjati rat i ratna zbivanja, jer priče o ratu ipak umaraju. Ima i drugih tema za eglen.

General Hasan Efendić

ULOGA OBAVJEŠTAJNIH SLUŽBI U RATU U BOSNI I HERCEGOVINI

Bosna i Hercegovina, u vremenu raspada SFRJ, od izvršene agresije na RH do Dejtonskog mirovnog sporazuma, bila je država, možda i u svijetu, sa najvećim brojem vojnika po km² njenog prostora. Iz sasvim razumljivih razloga, balkanski prostor je uzavreo, a posebno prostor zapadnog Balkana, sa epicentrom u Bosni i Hercegovini. Da je zainteresovanost Međunarodne zajednice bila usmjerena u pravcu rješavanja narastajuće balkanske krize, kao što je bila zainteresirana i očekivala šta će se dogoditi, rata ne bi ni bilo. Zato su sve značajnije svjetske obavještajne službe našle razloga i načina da se nađu u epicentru, tada, jednog od primarnih svjetskih događanja. Vijesti, npr. iz BiH, išle su takvom brzinom u svijet da smo i mi brže saznavali o situaciji u BiH i šire, nego što bi ih doznali od naših sredstava informisanja ili izvora odakle su informacije i potekle.

Štab TO R BiH, personalno određen 'ad hoc', od postojećeg kadra, popunjavan sa onim što nam se nudilo, bez provjere, sretni što nam se ljudi javljaju, nismo znali, a ni mogli ništa konkretno preduzimati. Smatrali smo da o tome neko vodi računa, bar što se međunarodne špijunaže tiče. Kada je Štab TO R BiH određen i najavljen, 8.aprila 1992.godine, oružana agresija na BiH je trajala već par dana, a rat preko pola godine. Masovni zločini nad Bošnjacima i Hrvatima su otpočeti s početkom agresije. Bio nam je osnovni zadatak kako se suprotstaviti istočnim i, unutar BiH, domaćim neprijateljima. Nije čudo što nam se u Štab TO R BiH ubacio i jedan broj KOS-ovaca i SIS-ovaca, koji su subverzivnim i obavještajnim radom potkopavali sposobnosti štabova i jedinica TO, a kasnije Armije R BiH.

Što se tiče Bošnjaka i jedinstvene BiH, bile su najneposrednije opasne KOS JNA, SIS (obavještajna služba Hrvatske), kao i SDB SRJ i tzv. RS i HZ H-B, kao kvislinških paradržavnih tvorevina u R BiH.

Potvrđene procjene i saznanja ukazuju da su u obavještajnoj ofenzivi na R BiH, pred i u toku oružane agresije, učestvovalе obavještajno- bezbjednosne službe SRJ, Srbije i Crne Gore (bivši KOS i SDB), Hrvatske, paradržavnih tvorevina u R BiH, te niza zainteresovanih vodećih zemalja iz okvira Međunarodne zajednice. Cijeni se da je na takvim zadacima surovog obavještajnog rata protiv R BiH učestvovalo blizu 10.000 profesionalnih obavještajaca, od čega oko 2.500 iz susjednih zemalja.

Subverzivno djelovanje KOS-a u velikosrpskoj transformaciji JNA u agresiji na RBiH, a takvoj velikosrpskoj ulozi KOS-a želim, kao visoki oficir JNA, svjedočiti i ličnim iskustvom podnošenja nekih tortura od te službe.

Mnoštvo relevantnih podataka i saznanja ukazuju da su procesi pretvaranja JNA u jednonacionalnu vojsku po mjeri velikosrpskog hegemonizma započeli, ponajprije, u njenim bezbjednosno-obavještajnim službama. Naprimjer, u strukturi kadrova KOS-a i njegovih organa u periodu od 1945-1985.godine, među ukupno 6 načelnika Uprave bezbjednosti SSNO i među 11 njihovih zamjenika, 8 pomoćnika, kao ni među 33 načelnika odjeljenja u toj Upravi i 7 načelnika obavještajno-bezbjednosnog i školskog centra, nije bilo nijednog Muslimana - Bošnjaka. Nijednog Muslimana nije bilo ni među 20 načelnika organa bezbjednosti ŠTO SR i SAP, a svega 2 Muslimana su bila među 103 načelnika organa bezbjednosti komandi armija, VPO, RV i PVO.

U takvom nacionalističkom vođenju kadrovske politike u KOS-u leže važni korijeni dubljih deformacija u JNA. O tome svjedoči i Raif Dizdarević, bivši predsjednik Predsjedništva SFRJ (od maja 1988.) tvrdeći, pored ostalog, i sljedeće: „Mislim da je KOS-a JNA bila među prvim dijelovima vojnog vrha u koje je velikosrpski nacionalizam nastojao prodrijeti u civilne strukture i koristiti ih za svoje ciljeve. Vjerujem da je KOS-a odigrala veliku ulogu u izdaji koju je počinilo rukovodstvo JNA“. Takva KOS-a, „očišćena“ od Muslimana i Hrvata, bila je glavna poluga „čišćenja“ cijelog oficirskog sastava JNA od ovih kadrova, naročito pred agresiju na RBiH.

Mi, profesionalni vojnici koji nismo bili u službi u redovima i organima obavještajno-izviđačkih službi, nismo pridavali neki veliki značaj ovim službama. Za to postoji više razloga. Istina je da smo kroz školovanja u akademijama učili o tim službama, kao i ostalim rodovima i službama, ali je, ipak, naša preokupacija bila praćenje i usavršavanje specijalnosti za koju smo se opredijelili pri školovanju u akademijama, školama usavršavanja i raznim kursevima. Komandirima nižih taktičkih jedinica - vodova, četa, bataljona i njima ravnih jedinica bila je osnovna zadaća obuka i vaspitanje, kao i svakodnevna briga o vojnicima pojedincima i njihovim kolektivima, tako da sa ovim službama nisu imali nikakve veze. Ali, te službe su imale veze sa njima, jer su bili budno praćeni od pripadnika, posebno KOS-a, da ne bi napravili neki neprijateljski akt.

Rad tih službi u jedinicama bio je primjetan i agresivan. Poznao sam dosta starješina koji su se više plašili KOS-ovaca nego pretpostavljenih starješina. Zašto je to bilo tako? - Pa, iz prostog razloga, što je KOS imao svoju stručnu vertikalu rukovođenja u službi. Starješine KOS-a su nastojale da se izdignu iznad svojih opštevojnih pretpostavljenih starješina, u čemu su uspijevali. Svakom starješini bilo je stalo šta će o njemu reći KOS-ovac. Kada sam, kao pitomac u Vojnoj akademiji, vidio šta KOS-ovci rade od pojedinih pitomaca „neprijateljski nastrojenih“, ta mi se služba nije dopala, a ljudi koji su radili u njoj bili su mi antipatični. Nikada, pa ni danas, nisam mogao shvatiti da se više vjeruje jednom poltronu, nego čestitom vojniku ili starješini. Te službe popunjavane su, pogotovu niži kadrovi, sa osobama lošijih karakternih osobina. To su, prije svega, bili „poslušnici“ koji su spremni uraditi sve da bi dobili

neku privilegiju, kao čin, odlikovanje, nagradu, i sl. A, da bi to dobili, u stanju su bili, što narod rekao, preko mrtvih gaziti.

Bio sam u prilici da imam starješine SB (KOS-a), pod svojom komandom. Pokušavao sam im uvijek staviti do znanja da sam ja najodgovorniji, kako za svakog pojedinca, tako i za ukupno stanje štaba i jedinice. Nikada nisam dozvolio sebi da van sistema komandovanja zovem nekoga u kancelariju ili drugdje da mi nešto u povjerenju kaže. Tražio sam od svojih potčinjenih da o svemu jasno i glasno izvještavaju na službenim razgovorima i sastancima. A od organa SB tražio sam da o uočenim slabostima i pojavama koje su oni pratili, prvo mene izvijeste. Mislim, da u ovome zadnjem nisam nikada uspio - da me KOS-ovci o svojim saznanjima izvještavaju. Dakle, nisam se bavio KOS-ovskim problemima. Međutim, oni su počeli mene „obrađivati“, pa evo kako sam od dobrog oficira, komuniste, postao „Efendija“, a na KOS-ovski način, i na kraju, islamski fundamentalista. Lijepo ime, da su i mene pitali ne bi mi ljepši nadimak dali.

Godine 1968., pohađao sam drugu godinu Komandno-štabne akademije (Škola operatike) u Beogradu. Te godine dogodile su se studentske demonstracije u Beogradu. O tim događajima smo diskutovali na sastancima OO SK i međusobno. Malo nas je začudio Titov postupak, kada je u prvom govoru, povodom demonstracija, podržao studente, a onda, nakon nekoliko dana, raspalio je po studentima i demonstracijama i loše ih okarakterisao. Te sam godine završio Komandno-štabnu akademiju i raspoređen sam za komandanta artiljerijskog divizionu u Ohridu, u jedinicu u kojoj sam prije polaska u KŠA bio pomoćnik komandanta divizionu za moralno-politički rad.

Moja zadnja službena ocjena sa kojom sam pošao u KŠA bila je „naročito se ističe“. Dakle, najveća moguća službena ocjena koja se dobijala u JNA. KŠA sam završio sa vrlodobrim uspjehom. Položio sam ispit za čin majora u svojoj 33 godini, a po izjavama mojih pretpostavljenih, bio sam starješina kakvog treba potražiti.

Kada sam došao u Ohrid, bio sam još na godišnjem odmoru. Rečeno mi je da dođem u Dom armije na razgovor. Odlazim sav radostan, obukao sve novo, zategnut i opeglan, pa mislio sam nema baš smisla da ne dođem i uredno obučen. Pošto sam bio siguran da me zovu u vezi prijema nove dužnosti, to je bio neki običaj ili pravilo da pretpostavljeni komandant sa svojim najbližim saradnicima primi starješinu koji se postavlja na komandantsku dužnost. Kada sam ušao u salu gdje mi je portir rekao da me čekaju, začudio sam se što nema komandanata puka ni divizije, nego načelnik Štaba komande divizije, pomoćnici za politički rad, oficiri bezbjednosti puka i divizije i načelnik operativnog odsjeka puka.

Poslije nekoliko uvodnih rečenica koje su mi uputili, pomoćnik za politički rad komande divizije pita načelnika Štaba - koji će od njih dvojice prvi da počne? Ovaj mu odgovori - da on to uradi. Pukovnik me pogleda, izvadi jedan papir i počne da ga čita: „Vi ste, družo kapetane, dana toga i toga, u razgovoru sa oficijom bezbjednosti, poručnikom....Zaustavio sam i nisam dozvolio da se dalje čita, okrenuo sam se poručniku, pljucnuo sam prema njemu i nazvao ga bitangom, a zatim sam rekao da ne dozvoljavam da se o meni razgovara pred mlađima od mene, dodavši - ako prisutni poručnik ne izađe, ja ću napustiti sastanak. Svi su bili začuđeni i začutali su. Načelnik

Štaba divizije je naredio da poručnik izađe i sačeka u kafani. Ja sam iskoristio zatišje i rekao - očekivao sam da ste me pozvali na sastanak radi prijema dužnosti, da mi čestitate i date potrebne pouke, a vi me pozivate da me optužite za neki, ne znam koji rad, što je izmislio vaš nepismeni poručnik! Ja vam čestitam! Zatim su oni na mene navalili - da ne smijem tako da reagujem. Ponovo sam im upao u riječ, glasno komentarišući, - a on smije da me pravi neprijateljem! Pitaju me - otkuda ja znam šta piše? – Pa, vidim da je cijeli tekst pod znacima navoda. Ustvari, nas dvojica smo samo razgovarali, pa im ja ispričam o čemu smo razgovarali. Ništa nisam krio, niti koga ogovarao, nego je bilo govora o studentskim demonstracijama i Titovim izjavama. Zaključio sam, ako je to neprijateljski rad, onda priznajem da sam neprijatelj, a sada vam kažem da vi imate oficira bezbjednosti koga treba hitno mijenjati, jer nisam siguran da neko od vas ne dođe na red. Oni su se tome nasmijali. Ipak, za kraće vrijeme, poručnik je smijenjen sa dužnosti i poslat u neko skladište kod Prištine.

Moram priznati da se situacija okrenula i počeli su mene tješiti. Sve u svemu, nisu mi pročitali „optužnicu“, ali su mi naredili - sada, kada budemo izlazili, da se izvinim poručniku što sam ga nazvao bitangom. Rekao sam, teška srca - razumem! Kada smo izašli na hodnik, pogledao sam u kafanu i vidio poručnika kako sjedi u čošku kafane. Prišao sam za šank, zatražio jednu rakiju, znam da je volio popiti. Prišao sam poručniku, okrenuo se da vidim posmatrača. Svi stoje na vratima. Poručniku pružim rakiju i, umjesto izvinjenje, tiho mu kažem - platićeš mi za ovo. Pohvalili su me za „izvinjenje“.

Poručnik, bezbjednjak puka, je bio potrčkalio pomoćnika za MPV puka, oba Crnogorci. Zahvaljujući ovom dvojcu, izvještaj o mojoj „neprijateljskoj“ djelatnosti ušao je u moj personalni dosije, a ja, pod šifrom „Efendija“, po-stadom obavještajno - interesantno lice za praćenje od strane organa Službe bezbjednosti JNA. Nije ovo kraj ovoj mojoj priči. Moram priznati da nekoliko godina nisam znao da sam praćen, a nisam znao ni svoje KOS-ovsko ime. Na par sastanaka, pojedini članovi OO SK pokušali su moju diskusiju protumačiti onako kako njima odgovara. Karakterističan slučaj je bio na jednoj sjednici pukovskog komiteta. Naime, raspravljalo se nešto o spoljnim neprijateljima. Za jednog Crnogorca glavni neprijatelj socijalizma i naše zemlje bio je Staljin, pa se na Staljina obrušio sa najcrnjim rječnikom kojeg mogu upotrebljavati samo polupismeni političari i razne ulizice, kao što je bio navedeni diskutant. Ja sam u svojoj diskusiji rekao da je Program SKJ jasno definisao mjesto i ulogu Staljina i nema potrebe sada obrušavati se na Staljina ili bilo koga, mimo Programa SK. Toliko su osuli „paljbu“ na mene da sam morao napustiti sastanak, te im donijeti Program SKJ i pročitati tri rečenice, nakon čega su se umirili veći komunisti od Staljina. Znao sam to, jer bio sam već poodavno završio političku školu JNA, a Program SKJ sam dobro poznao.

Navedeni slučaj sa komandantom 17.divizije me osvijestio da razmišljam odakle to vjetar puše. Zatražio sam prijem kod komandanta divizije, pukovnika Zdravka Dimića, borca iz NOB od 1942.godine, kandidata za čin generala. Na prijemu sam tražio saglasnost da mogu konkurisati u Školu narodne odbrane. U ovoj školi se sticalo vojno obrazovanje strategijskog nivoa. Većeg stepena sticanja vojnog obrazovanja nije bilo od ove škole. Sa završenom Školom narodne odbrane moglo se postati general, ali bez nje, po zakonu, nije moglo. Ipak, neki su čin generala dobijali i bez ove

škole. Kada sam rekao komandantu šta želim, on se glasno nasmijao i rekao: „Turčin i general“. Odmah sam zaključio da od moje Škole narodne odbrane nema ništa, a time i daljeg napredovanja. Vjerovatno je znao za onaj „izvještaj“ iz 1968, i još poneku rečenicu dodatu od strane Aleksandra Vasiljevića, koji je bio oficir bezbjednosti u to vrijeme u diviziji. Da napomenem, da sam te godine, pored moje dužnosti, vršio dužnost načelnika Štaba divizije. Jednom prilikom, pri mom jutarnjem referisanju, komandant mi reče: „da je ranije znao, da sam tako dobar, ne bi Rašeta (Andrija) otišao u Školu narodne odbrane, nego ja“. Sve u svemu, na koricama mojih personalnih podataka napisano je „nije za dalje uzdizanje“. Ne znajući za ovo, žalio sam se komandantu 7.armije (komandant general Drago Ačić).

Perspektivno mi je ponuđeno mjesto čina potpukovnika u TO. To sam odbio, jer sam već 4 godine bio sa činom i na položaju potpukovnika. Žalio sam se saveznom sekretaru za NO. Povodom moje žalbe, u Tuzlu je došao general Rahmija Kadenić i jedan pukovnik iz Personalne uprave GŠ JNA. Poslije obavljenog razgovora, u prisustvu novog komandanta divizije Andrije Rašete i sekretara divizijskog komiteta SK, a poslije pročitanih par zaključaka iz mojih službenih ocjena, general Kadenić je upitao Rašetu, - je li moguće da vi tražite boljeg starješinu? Rašeta se vadio, da za to on nije kriv. General Kadenić se okrenuo prema meni i rekao mi napredovaćeš ti dalje. Poslije tog razgovora, nakon par mjeseci, upućen sam u TO u Doboj, za načelnika OK TO Doboj, kao nepodoban kadar u JNA. Tek dolaskom u TO RBiH I moji kvaliteti, kao starješine, došli su do punog izražaja. Od mog razgovora sa komandantom divizije, pukovnikom Zdravkom Dimićem, do odlaska u TO RBiH, prošlo je „samo“ pet godina.

U međuvremenu proglasili su me islamskim fundamentalistom, što je „maslo“ Vasiljevića i njegovih pomoćnika. Kada sam došao do podataka da je idealno da u JNA treba da ima 209 pukovnika Muslimana, a imalo ih je svega 28. Idealan broj pukovnika Srba trebao je biti 850, a stvarno ih je bilo 1,511, onda mi je bilo jasno da je na tom mjestu, koje sam ja ili neki drugi Musliman trebao dobiti, sjedio već neki Srbin ili Crnogorac. Crnogoraca je, idealno, trebalo biti 60 pukovnika, a bilo ih je 257). Pri tome, ne treba zaboraviti da su Muslimani u Jugoslaviji bili treći narod po brojnosti, a ukupno Crnogoraca je bilo koliko je i Sarajevo imalo stanovnika. Kod ostalih visokih činova bila je još veća razlika u korist Srba i Crnogoraca, a na štetu ostalih naroda. Priznajem, nisam bio svjestan ovog omalovažavanja Muslimana i na sva-ki način sprečavanja njihovog daljeg unapređivanja u visoke činove i položaje. Da sam toga bio svjestan, najvjerovatnije bih završio u zatvoru, zašto sam imao dobre pretpostavke kao „islamski fundamentalista“, plus „Efendija“. Ovo sam napisao, kao slučaj kako je KOS stvarao „nepodobne“ za društveni sistem, a podobne za praćenje od strane KOS-a. A kako se postajalo saradnikom KOS-a, to su već neki KOS-ovci objasnili u svojim izjavama povodom istraga o njihovoj neprijateljskoj djelatnosti.

U TO RBiH, u koju su me prekomandovali 1980.godine, nacionalna struktura starješina u štabovima TO bila je nešto bolja nego u komandama i jedinicama JNA, Nije bilo neke zavisti među starješinama i službenicima. Sve u svemu, bilo je bolje nego u JNA. Situacija, što se tiče nacionalnog sastava,postepeno se pogoršavala na štetu nesrba, a naročito od 1980.godine. Svoj vrhunac dostigla je 1991.godine na štetu Bošnjaka i Hrvata, posebno u RS i OkŠTO. Tako, na primjer, sva važnija mjesta u RS

(izuzev NS) držali su Srbi, a u OkŠTO Banja Luka cio štab bili su samo Srbi. Komandanti brigada TO RBiH bili su, također aktivni oficiri srpske i crnogorske nacionalnosti (sa izuzetkom dvije brigade TO). Dolaskom na vlast nacionalnih stranaka, kadrovi u nižim štabovima su, uglavnom, postavljeni po nacionalnom ključu, odnosno, prema nacionalnom sastavu stanovništva po opštinama, uz razne preporuke, pa i KOS-a. Na nacionalni sastav okružnih štabova, tada uopšte nije obraćana pažnja, i zato su se okružni štabovi TO u kojima su komandanti bili Srbi, uglavnom, rasturili, izuzev Ok ŠTO Banja Luka, koji je već bio srpski, pa je još i pojačan.

Pošto je velikosrpska propaganda stvorila od Bošnjaka neprijatelja srpskom narodu, pa i Evropi, red je da ti neprijatelji imaju i svoje oružane snage. Vrh tadašnje JNA smatrao je da je Teritorijalna odbrana RBiH potpuno onesposobljena njenim razoružanjem i znatnim ukidanjem organizacijskih sastava i rapidnim smanjenjem brojnog stanja pripadnika TO za oko 2/3. Ljudi koji su se dobrovoljno i sa oduševljenjem prijavljivali u PL i druge samoorganizovane grupe građana nisu bili neprijatelji, naprotiv, ali u vojnim rukovodstvima ovih organizacija bilo je pripadnika ili saradnika KOS-a i SIS-a, koji su sveobuhvatno djelovali u pravcu iskrivljavanja uloge ovih patriotskih snaga. I pored toga, ove organizacije su odigrale značajnu ulogu u pripremi naroda za otpor agresiji.

Međutim, tada se nije dovoljno posvećivalo pažnje postavljanju kvalitetnih ljudi na visoke funkcije u ovim sastavima u toka priprema za rat. Na početku rata, pa i kasnije, postavljane su na visoke dužnosti bezbjednosno- interesantne, odnosno neproverene osobe. Na ovaj način znatno je usporen i, u suštini, ometan pristup pravoj organizaciji odbrane od predstojeće agresije.

Nije neobično, čak je i normalno, ubacivati obavještajce u neprijateljske redove, ali nije normalno kada se ljudi, koji treba da su odgovorni za sistem odbrane zemlje, olako, čak i dobronamjerno, odnose prema takvim ljudima koji su se iz „patriotskih osjećanja“ prijavili da brane Bosnu i Hercegovinu. Zato su naši podaci počeli curiti na sve strane, zadržavali su se u tajnosti kao voda u rešetku. Više puta, određene podatke prije su saznavala rukovodstva u Beogradu i Zagrebu nego što bi stigli do okružnih i opštinskih štabova.

Tako su KOS-ovci ponešto odradili i u korist BiH. Ogromna većina ljudi nije znala ko ih vodi, da budem iskren, pa ni ja nisam znao sve dok nisam postavljen na dužnost komandanta ŠTO RBiH. Od tada pa do danas, malo je ljudi koji vjeruju da se dosta toga radilo pod rukovodstvom Aleksandra Vasiljevića, iako o tome postoji obilna dokumentacija.

Kada su nam se prijavljivale starješine koji su napuštali JNA, lično sam smatrao da su to sve Bosanci, patriote koji žele da se bore za svoju državu, porodicu, svoj dom i domovinu i raspoređivali smo ih na dužnosti u TO prema odgovarajućim činovima i specijalnostima, ne pomišljajući, na to da je značajan broj njih pripremljen i ubačen (ostavljen) u redove TO, MUP-a itd, te da su nam oni pokušali formirati paravojne jedinice, umjesto već postojećih legalnih i legitimnih jedinica TO i jedinica MUP-a.

Sa velikim brojem posijanih KOS-ovaca i drugih neprijatelja u jedinicama i štabovima, te u organima vlasti koji su ih podržavali, teško se izlazilo nakraj. Najviše ih je ubacivano u odbrambene strukture (TO, MUP, sekretarijate za NO), gdje su napravili

velike štete u pripremama i početku pružanja otpora agresoru. Teritorijalnu odbranu su razvaljivali, a pokušavali stvarati paravojne formacije „kroz formu TO“, tako da TO nestane, a ostanu neke papirne jedinice koje su trebale zamijeniti TO RBiH.

Koliko su trebali i šta su sve mogli uraditi, a uradili su mnogo, pogotovu u pripremama i početku pružanja otpora. Jedan broj KOS-ovaca igrao je dvojnu ulogu, ali, opet, u korist agresora, potencirajući islamski ekstremizam, činjenje i prikrivanje činilaca ratnih zločina i, naprasno, gurajući vjerski fanatizam.

Beograd i Zagreb su nam, uz pomoć stranih obavještajnih službi, prvenstveno britanskih i francuskih, poslali značajan broj „mudžahedina“, kako iz pojedinih zapadnih, tako i iz jednog broja islamskih zemalja da nam pruže „bratsku pomoć“ u borbi protiv ‘dindušmana’, i da nam oplemene dušu svojim pripovijedanjem islama.

U Srbiji su bili formirali jedinicu „Sova“ za borbu protiv mudžahedina, i poslije „velikih podviga“ u borbi protiv njih, ukinuli su je prije nego su se mudžahedini i pojavili u BiH. Toliko su znali o mudžahedinima.

Posebno je masovan dolazak KOS-ovaca bio sa otpočinjanjem agresije na BiH, početkom aprila 1992.godine, kada ih je došao najviši broj. Znatno broj njih je radio za JNA, odnosno, obavještajnu službu VSRJ i za ARBiH, neki od njih radili su i za SIS Hrvatske.

ZAŠTO JE POTREBNA SOCIOLOGIJA VOJSKE U OBRAZOVNOM SISTEMU DRŽAVE BOSNE I HERCEGOVINE

Sažetak: Obrazovanje je proces usvajanja normi, vrijednosti, znanja i vještina. Država je aparat koji upravlja i rukovodi svim društvenim, pravnim i političkim institucijama koje je čine. Povezivanjem obrazovanja i obrazovnog sistema sa državom, i još jednog primarnog i značajno-odbrambenog elementa ili karakteristike svake države (vojska) dolazi do nastanka i formiranja sociološke discipline koja je novijeg datuma, a to je sociologija vojske. Sociologija vojske je sociološka disciplina koja se bavi proučavanjem uticaja vojske na društvo, i društva na vojsku. U današnjem vremenskom periodu u državi Bosni i Hercegovini se radi o obrazovnom sistemu gdje je prisutna sve veća količina teorije, a sve manje kvalitetne prakse, pri čemu mlađe i starije generacije, te budući naraštaji razvijaju pasivnost i nezainteresovanost o državi kojoj pripadaju. Uvođenjem nastavnog predmeta koji bi se zvao sociologija vojske bi došlo do pozitivnih promjena i kvalitetno-praktičnih rezultata u nastavi i obrazovanju unutar bosanskohercegovačke stvarnosti. Takav nastavni predmet bi potvrdio svoje vrijednosti i kvalitete ukoliko bi imao nastavnika koji posjeduje teorijsko-praktično iskustvo, kako iz sociologije, tako i iz vojske, i prikladan udžbenik koji bi bio kreiran za mlađe i starije generacije te buduće naraštaje. Imam namjeru da detaljno definišem, objasnim i analiziram zašto je potrebna sociologija vojske u obrazovnom sistemu države Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi: obrazovanje, obrazovni sistem, država, sociologija vojske, nastava, Bosna i Hercegovina

1. UVOD

U samom početku rada prije nego što bi se moglo nešto kazati i prezentirati o navedenoj problematici, veoma je važno i neophodno postaviti te definisati terminološke i osnovne pojmovne postavke koje će predstavljati korijen ili centar svih nedostataka i slabosti sa kojim se susreće država Bosna i Hercegovina, i državne funkcije ili karakteristike koje je čine. Radi se o sve većim promjenama unutar ob-

razovanja i obrazovnog sistema koji sve više postaje zasnovan na enormnoj količini teorije, a sve manjim vrijednostima i kvalitetama prakse. Kada se govori ili pominje termin obrazovni sistem tada se indicira ili upućuje na obrazovanje u osnovnim, srednjim školama i fakultetskim ili univerzitetskim institucijama. Ovdje se postavlja pitanje koje glasi: Šta bi to bilo obrazovanje? Obrazovanje je proces usvajanja normi, vrijednosti, znanja i vještina. To je „rezultat organiziranog i slučajnog učenja u funkciji razvoja različitih kognitivnih sposobnosti, kao i sticanja raznovrsnih znanja, umijeća i navika“ (Lavić, S.2014:508). Obrazovanje je univerzalan i primaran faktor u jačanju i razvitku svijesti o pripadnosti sebi, porodici, društvu, a u ovom kontekstu državi. To je „komunikacija koja pomaže da društvo preživi, baš kao što biološka reprodukcija pomaže preživljavanje Homo sapiensa kao vrste“ (Kapo, M.2012:30). Za svaku državu je nužno i značajno, povrh svega, izgraditi kvalitetan obrazovni sistem koji će biti utemeljen na inovativnim i kreativno-praktičnim normama, vrijednostima, znanjima i vještinama iz razloga što je kvalitetan obrazovni sistem „ogledalo“ svake države.

To vodi ka postavljanju sljedećeg pitanja koje glasi: Šta bi to bila država? Pri čemu se nadograđuje i postavlja potpitanje: Koji su elementi ili karakteristike države? Država je aparat koji upravlja i rukovodi svim društvenim, pravnim i političkim institucijama koje je čine. To je univerzalna institucija koja postoji od davnina i svoje porijeklo sadrži i obuhvata u historijskim datumima, tradicionalnim vrijednostima i multinacionalnim etikama. Država je „nesporno glavni subjekt međunarodnih odnosa. Po mnogim autorima ona je i jedini subjekt međunarodnih odnosa“ (Duraković, N.2009:70). Bitni elementi ili karakteristike „svake države (za razliku od ostalih subjekata međunarodnih odnosa) jesu: teritorija, stanovništvo i glavni centar odlučivanja u datoj državi (vlada, skupština, sabor, kongres, parlament i slično)“ (Duraković, N.2009:70). Dakako, ne smije se zaboraviti i zanemariti još jedan primarni i značajno-odbrambeni element ili karakteristika svake države, a to je vojska ili armija, iz razloga što je država odgovorna za „raspodjelu sredstava između važnih društvenih vrijednosti, uključujući i vojnu bezbjednost“ (Huntington, S.P.2004:5). Također je potrebno definisati odnos između vojske i vojnika (oficira) i države. Postoje ili egzistiraju tri vrste odnosa i odgovornosti vojske i vojnika prema državi. „Prvo, on ima predstavničku funkciju, da predstavlja zahtjeve vojne bezbjednosti unutar državne mašinerije. Drugo, oficir ima savjetodavnu funkciju, da analizira i izvještava o implikacijama alternativnih državnih akcija, sa vojne tačke gledišta. Najzad, oficir ima egzekutivnu funkciju da izvrši državne odluke koje se odnose na vojnu bezbjednost čak i kad je odluka u pitanju u oštroj suprotnosti sa njegovom vojničkom procjenom“ (Huntington, S.P.2004:80). To otvara sljedeće pitanje koje povezivanjem trojnog odnosa: obrazovanje i obrazovni sistem-država-vojska ili armija sa aspekta sociologija daje sljedeću sociološku disciplinu koja je novijeg datuma, a zove se sociologija vojske. Šta bi to bila sociologija vojske je pitanje na koje je potrebno dati jasan i jednostavan odgovor. Sociologija vojske je, dakle, sociološka disciplina koja se bavi proučavanjem uticaja vojske na društvo i društva na vojsku. Sociologija vojske bavi se vojskom „kao društvenom institucijom, njenom ulogom u društvu, uticajem

na druge oblasti društvenog života, a istovremeno proučava uticaj društvenih uslova na razvoj i funkcionisanje armije kao i unutrašnje društvene odnose koji nastaju u vojsci kao svojevrsnoj društvenoj sredini“ (Vjatr, J. 1987:18).

Kada se govori o sociologiji vojske, također je potrebno kazati i napomenuti da se u njenom proučavanju i analizi navodi rat kao oblik društvenog konflikta ili sukoba. „Ako je veličina prostora koji udžbenik opće sociologije posvećuje nekom društvenom fenomenu pokazatelj prosječnog društvoslovnog interesa za tu pojavu, onda su vojska i rat za sociologiju rubne, pa i posve minorne teme“ (Žunec, O.1998:17). Povezivanje sociologije vojske sa ratom dovodi do pojave sve većeg sadržaja unutar obrazovanja i obrazovnog sistema pri čemu je potrebno da se kreira ili razvije koncept kvalitetnog i značajnog obrazovanja za mlađe i starije generacije, te buduće naraštaje, koje će, učeći o sociologiji vojske, učiti ujedno i o pripadnosti državi, a što je neraskidivo i uzročno-posljedično povezano. Na osnovu prezentiranih i analiziranih terminoloških i osnovnih pojmovnih postavki, otvaraju se sljedeća pitanja, a to su: Zašto je potrebna sociologija vojske u obrazovnom sistemu države Bosne i Hercegovine? Kako bi i na koji način mlađe i starije generacije, te budući naraštaji imali razvijenu svijest o pripadnosti državi Bosni i Hercegovini? Šta je moguće uraditi da bi se organizirala kvalitetna i motivirajuća nastava iz nastavnog predmeta koji bi se zvao sociologija vojske? Koje karakteristike bi trebao imati nastavnik koji bi vodio nastavu iz predmeta koji bi se zvao sociologija vojske? Postoji li literatura koja bi obuhvatala i sadržavala plan i program ovog predmeta, kako u osnovnim i srednjim školama, tako i na fakultetskim ili univerzitetskim institucijama pitanja su kojim ću se baviti u sljedećem odjeljku.

2. ZAŠTO JE POTREBNA SOCIOLOGIJA VOJSKE U OBRAZOVNOM SISTEMU DRŽAVE BOSNE I HERCEGOVINE

U prethodnom odjeljku sam nastojao da sociološki objasnim i dokažem zašto bi povezivanjem obrazovnih institucija kao što su osnovne i srednje škole i univerzitetske ili fakultetske institucije bilo potrebno da se uvede nastavni predmet koji bi se zvao sociologija vojske. To su koncepti i postavke koje bi bile primijenjene na cjelokupan obrazovni sistem jedne države, a u ovom slučaju države Bosne i Hercegovine. Ovo kažem iz razloga što je obrazovanje u današnjoj bosanskohercegovačkoj stvarnosti potcijenjeno, ono se „utapa“ i „guši“ u sve većoj količini teorije, a u sve manjoj kvaliteti prakse. Sve manje je nastavnih predmeta u kojima se govori o jačanju i razvitku svijesti o pripadnosti državi Bosni i Hercegovini, njenom historijskom kontinuitetu, kulturi sjećanja i naposljetku ratnoj prošlosti, dok je sve više nastavnih predmeta u kojima se govori o njenoj disfunkcionalnosti i dezintegraciji. U obrazovnom sistemu države Bosne i Hercegovine se o ratu ne govori nikako, te se stavlja i filtrira u zabranjene teme. „Zbog odsustva interesa kao i zbog neizgrađenosti kognitivnih i metodologijskih pretpostavki za sociologijska istraživanja, rat je ostao predmetom drugih znanosti, navlastito vojne teorije i politologije“ (Žunec,

O.1998:18). Izbjegavaju se, dakle, teme u kojima se govori o istini o ratu u razdoblju od 1992-1995.godine, a u javnost se uporno i često forsiraju teze da su „sve tri strane“ krive za rat u državi Bosni i Hercegovini, te da je rat u državi Bosni i Hercegovini bio „građanski rat“ što je laž i neistina.

Također se mogu čuti neopravdane i histerično-iracionalne kritike naroda i cjelokupnog stanovništva o izbjegavanju ratne prošlosti i o tome šta se uistinu dešavalo na teritoriji države Bosne i Hercegovine. Zbog takve pasivnosti i podaničkog mentalnog sistema normi i vrijednosti društva država Bosna i Hercegovina je izgubila svoju „čvrstu“ i „međunarodno-priznatu“ republičku sliku, da bi danas živjela i opstajala u dva silom nametnuta entiteta koji „dišu“ na najvećim anestetiskim dozama koje ne mogu da podnesu tumor nacionalističkih politika koje dolaze sa zapada i istoka. „Naime, naša današnja država stvorena je na način protivan svakom normalnom ljudskom poimanju prava, a uvažavanja svega onog što je bilo suprotno tom pravu i normalnoj ljudskoj logici. Taj ugovor i njegove odredbe izlaze iz shvatanja da je sve ono što se stvori i postavi kao pravni sistem djelovanjem jedne više sile ujedno i pravno utemeljeno i normalno, a to nije slučaj nikada bio, pa ni sada“ (Duraković, N. Filipović, M.2002:102). Takvoj slici uvjerljivo i sa programiranim ciljevima doprinose mediji različitih ideoloških uvjerenja koji su instalirani sa namjerom i svrhom da stvaraju i razvijaju što veću krizu, razdor i podjele u državi Bosni i Hercegovini. Na taj način se javljaju i prisutne su svakodnevne lažne priče, neistine, klevete i optužbe o najvećim herojima, sinovima, braniocima koje je država Bosna i Hercegovina dala ljudima koji su rizikovali svoje zdravlje i život (Mehmed Alagić i Stjepan Šiber), pri čemu su zaboravljeni od naroda kojem su pripadali i državi koju su branili. U današnjem periodu formiran je i razvijen takav sistem normi i vrijednosti da se nove generacije mladih ljudi učine mentalno uspavanim, pasivnim, letargičnim, otuđenim, nezainteresovanim, buntovnim i naposljetku egoističnim. Mlađe i starije generacije se odgajaju i obrazuju na jedan sasvim poguban i destruktivan način gdje su sva tehnička i tehnološka sredstva postala porodica i škola za svaki dan. Dolazi do česte konfrontacije između starog i novog sistema normi i vrijednosti gdje je prisutan konzumerizam u prostoru i vremenu, a odsutna je vojna kultura i kultura sjećanja. Kao rezultat svega, izgrađuje i razvija se pasivna svijest o pripadnosti državi Bosni i Hercegovini, a to vodi ka sve manjoj zainteresovanosti o današnjim promjenama u društvu čiji bi nosioci bile upravo mlade generacije. Tako se javljaju i prisutni su mnogi problemi unutar društva, što vodi ka mnogim devijacijama ili odstupanjima iz razloga što je riječ o obrazovnom sistemu koji je baziran na unaprijed određenim procesima učenja i ponavljanja, gdje su vrijednosti obrazovanja svedene na minimum, a vrijednosti pronalaženja samog sebe na maksimum. Jednostavno rečeno, mlađe i starije generacije i budući naraštaji gube zainteresovanost za praćenje nastave zbog mehaničkog učenja i nagomilane količine teorije bez praktične nastave o pripadnosti državi Bosni i Hercegovini.

Tako se uskraćuje i koncept obrazovanja za budućnost. Ovdje se postavlja sljedeće pitanje koje glasi: Šta je potrebno uraditi? Potrebno je uvesti nastavni predmet u cjelokupan obrazovni sistem (osnovne i srednje škole, univerzitetske ili fakultet-

ske institucije) koji bi se zvao sociologija vojske. Sociologija vojske je potrebna u obrazovnom sistemu države Bosne i Hercegovine iz razloga što bi se, primarno: vodila kvalitetna nastava u kojoj bi se radilo na očuvanju i razvoju tekovina države Bosne i Hercegovine, sekundarno: gdje bi se obrađivali i analizirali događaju koji su prethodili osnivanju jedine legitimne i državne vojske ili armije države Bosne i Hercegovine, a to je Armija Republike Bosne i Hercegovine, tercijarno: gdje bi se radilo na usvajanju normi, vrijednosti, znanja i vještina o istini o ratu u državi Bosni i Hercegovini u razdoblju od 1992-1995.godine (agresija i genocid), i kvartalno: u kojoj bi mlađe i starije generacije i budući naraštaji učili i proučavali o najznačajnijim i najvećim imenima (oficiri, komandanti, generali) i vojnim operacijama koje su realizirane, a koje, dakako, zaslužuju najveću pažnju, i to od nastavnika koji ima vojno obrazovanje i praktično znanje kako iz sociologije tako i iz vojske. Nastavnik bi trebao da posjeduje sljedeće karakteristike, a to su: kvalitet u poučavanju, osoba od životnog i naučnog iskustva, osoba za primjer, harizma, kreativnost, disciplina, tolerancija, filantropija, solidarnost i ono što je od presudnog i velikog značaja, a to je-humanizam. Humanizam u obrazovnom sistemu države Bosne i Hercegovine bi trebao da bude prisutan svakodnevno, jer bi se povezivanjem humanizma i discipline „dobilo“ na balansu i ravnoteži između nastavnika i učenika/ica i studenata/ica. Što se tiče literature, danas se s pravom može kazati da postoji mnogo sadržaja na osnovu kojih bi mogla da se izradi, koncipira i realizira kvalitetna nastava iz sociologije vojske. Poznato je da je Armija Republike Bosne i Hercegovine dala sedam korpusa. Za kvalitetnu nastavu može se postaviti i realizirati nastavni plan i program tako što će nastavnik uzeti ono što je od najvećeg značaja i vrijednosti za učenike/ice, i studente/ice, gdje će uporedo izlagati svoje vojno iskustvo i iskustvo iz rata. Za primjer valja uzeti sliku 7. korpusa¹ Armije Republike Bosne i Hercegovine i njegov doprinos i značaj u odbrani države Bosne i Hercegovine. Proučavalo bi se i učilo na nastavi: 1). kada je i u kakvim uslovima nastao 7. korpus; 2). koji su bili najznačajniji i najugledniji komandanti, oficiri i generali i koji je njihov doprinos i značaj; 3). koje su vojne operacije koje je koncipirao i realizirao 7. korpus.

Poznato je da je 7. korpus koncipirao i realizirao tri vojne operacije kao što su: Kupreška operacija jesen² 1994. godine (od 19. oktobra do 3. novembra 1994. godine), Operacija Domet-1 ili poznatija kao Operacija Vlašić³ (od 20 marta do 10 aprila 1995. godine) koja je provedena u najtežim vremenskim uvjetima, jer poznato je da je Vlašić u „ljetnim mjesecima naoko veoma pitoma planina, ali u zimskim uvjetima, kada počne padati snijeg, kada se spusti magla i kada se od hladnoće, snijega i vjetrova ne vidi ni vlastiti prst pred okom, teško je naći nekog ko bi se mogao snaći a da ne

1 „Osnovni zadatak 7.korpusa ARBiH, je bio izvođenje oslobodilačkih borbenih djelovanje prema sjeverozapadnom dijelu Bosne i Hercegovine, u pravcu Bosanske Krajine“ (Ramić, E.2003:58).

2 „U toku „Kupreške operacije“ **oslobođen je veći dio Kupreške visoravni, grad Kupres** i planinski **prijevoj** velikog značaja, **Kupreška vrata**. Oslobođeno je oko **130 km2** privremeno zaposjednute teritorije na pravcu napada jedinica 7.korpusa Armije RBiH“ (Ramić, E.2003:149).

3 „U operaciji „Domet-1“, u periodu od 20.03. do 10.04.1995.godine, oslobođena teritorija mjerena po karti, iznosi oko 51 km2“ (Mušibegović, H. Šiljak, R. Bećirević, K.1999:80).

zaluta“ (Mušinbegović, H. Šiljak, R. Bećirović, K.1999:46); i Donjevakufska operacija⁴ (od 10. septembra do 14. septembra 1995.godine). Na ovu tematiku su napisane mnoge knjige, pri čemu ću izdvojiti sljedeće, a to su knjiga „Operacija Vlašić“, autora Hasiba Mušinbegovića, Remzije Šiljka i Keme Bećirevića, zatim knjiga „Kupreška operacija-Jesen 94“, autora Edina Ramića, i knjiga „Rat u Srednjoj Bosni-ratna sjećanja Generala Alagića“, autora Nedžada Latića i Zehrudina Isakovića. Iz poštovanja prema svim korpusima i ljudim (vojnicima, oficirima, komandantima i generalima koji su ih činili, smatram i potvrđujem da bi se nastava iz sociologije vojske mogla koncipirati i realizirati na isti način i za ostalih šest korpusa. Pored tri navedena faktora koja su navedena kao osnov u proučavanju i učenju na nastavi, dodao bih i četvrti, a koji bi obuhvatao mogućnost i način da se koncipira i realizira izrada udžbenika iz sociologije vojske⁵ za sve uzraste. Izrada takvog udžbenika bi bila veoma značajna za mlađe i starije generacije i buduće naraštaje, pri čemu bi nastavnik dodatno ugradio još veću svijesti o pripadnosti državi Bosni i Hercegovini kvalitetom nastave i predavanja. Šta bi obuhvatalo sadržaj udžbenika? Sadržaj udžbenika bi obuhvatao: 1). nastanak i razvoj sociologije vojske; 2). historijat sociologije vojske i njeni utemeljitelji; 3). nastanak, formiranje i značaj Armije Republike Bosne i Hercegovine kao jedine legitimne vojske u odbrambeno-oslobodilačkom ratu; 4). istina i detaljan pregled o ratu u Bosni i Hercegovini od 1992-1995.godine; 5). istina o agresiji i genocidu na državu Bosnu i Hercegovinu; 6). sve vojne operacije Armije Republike Bosne i Hercegovine. Nastava iz sociologije vojske ne bi obuhvatala samo teorijske časove, nego i praktične aktivnosti (seminare, okrugle stolove, konferencije, tribine, dokumentarne filmove, obilježavanja datuma i sjećanja na sve poginule borce koji su položili živote za državu Bosnu i Hercegovinu). Tako bi mlađe i starije generacije, i budući naraštaju imali razvijenu svijest o pripadnosti državi Bosni i Hercegovini, što bi vodilo ka jačanju i razvitku kolektivne svijesti gdje bi postojao najveći stepen jedinstva i sloge.

Jednom prilikom Rahmetli General Mehmed Alagić je kazao svojim vojnicima: „Ovdje pazite. Vidite koliko nas ovdje sjedi? To je jedan lanac. A lanac je jak onoliko koliko je jaka svaka karika. Pukne li jedna karika pukao je lanac. Prema tome, naša jačina je u nama a ne u pojedincu. U nama. Vi toga morate biti svjesni“ (Mušinbegović, H. Šiljak, R. Bećirević, K.1999:183). Svijest o pripadnosti državi Bosni i Hercegovini može se također graditi i razvijati putem porodice, ali, ovdje je u najvećem slučaju riječ o nastavi iz sociologije vojske koja bi morala da bude utemeljena na kvalitetnom obimu obrazovanja i sadržaju u kojem će se graditi i izgrađivati nova generacija ljudi koji će održavati i jačati svijest, i ono što je najbitnije, a to je ljubav prema državi. Unutar porodice se usvajaju i razvijaju primarne vrijednosti, dok se unutar obrazovnih institucija usvajaju i razvijaju sekundarne ili preciznije rečeno generacij-

4 General Mehmed Alagić je kazao: „Meni je Donji Vakuf nešto kao i Vlašić: zadaća u podsvijesti. Uvijek sam jednim okom gledao prema Donjem Vakufu. Bez obzira šta se događalo na Komaru ili Kupresu, ja sam uvijek imao spreman jedan kontingent snaga koji bih, eventualno, poslao prema tom gradiću“ (Latić, N. Isaković, Z.1997:70).

5 U Republici Hrvatskoj (Zagreb) postoji nastavni predmet na Odsjeku za Sociologiju koji se zove Sociologija vojske. Objavljene su knjige: „Rat i društvo-Ogledi iz sociologije vojske i rata“, autora Ozrena Žuneca, „Sociologija rata i nasilja“, autora Siniše Maleševića i „Sparta usred Babilona-Sociologijski aspekti vojne profesije“, autora Tomislava Smerića.

ske vrijednosti, s obzirom da je svaka vrijednost jednog razreda, odjeljenja, odsjeka, kolegija generacijska vrijednost. Pitanje koje se postavlja je: Kakva će biti generacija ljudi? To će biti generacija ljudi koja neće dopustiti da im se ponovo dešava ono što se dešavalo njihovim precima. Sociologija vojske je kao takva sociološka disciplina potrebna u obrazovnom sistemu države Bosne i Hercegovine za svakog učenika/icu, studenta/icu kako bi posjedovali znanje o sebi, društvu, državi, vojsci i historiji države i vojske kojoj pripadaju. To će omogućiti i stvoriti najveći stepen optimizma i sigurnosti za državu Bosnu i Hercegovinu koja će u svom sastavu imati obrazovanje za budućnost i vojnu perspektivu. A budućnost će zavisiti od kvalitete obrazovanja i obrazovnog sistema, dok će kvalitet obrazovanja i obrazovnog sistema zavisiti od države i državnih funkcija ili karakteristika.

3. ZAKLJUČAK

U ovom radu je predstavljena i analizirana problematika koja je novijeg datuma, a to je sociološka disciplina koja se zove sociologija vojske. S obzirom na status i položaj obrazovnog sistema države Bosne i Hercegovine, imao sam namjeru da navedem, analiziram i prezentiram probleme i poteškoće sa kojima se obrazovni sistem susreće i bori. Zašto u Republici Hrvatskoj postoje i egzistiraju naučne ili u ovom kontekstu preciznije rečeno, sociološke discipline na osnovu kojih se razvija svijest o pripadnosti vlastitoj državi, dok je u državi Bosni i Hercegovini prisutna enormna količina znanja koje nije kvalitetno i univerzalno nego se temelji na sve većem kvantitetu i sadržaju nastavnih predmeta i informacija. Zbog sve većeg stanja nesigurnosti i nezainteresovanosti mlađih generacija i budućih naraštaja, izbjegava se i zanemaruje istina o ratu u državi Bosni i Hercegovini od 1992-1995.godine. U državi u kojoj su se rodili i u kojoj žive, može se s pravom reći da je prisutna teza „država bez vojske“, ili preciznije rečeno država bez vojne kulture i kulture sjećanja. Vojno obrazovani ljudi, vojnici, oficiri, komandanti, generali i mnogi drugi su odavno zaboravljeni te im šira javnost ne posvećuje pažnju. Zbog navedenih problema sa kojima se susreće današnje društvo, mišljenja sam da je potrebno uvesti nastavni predmet u sve obrazovne institucije (osnovne i srednje škole, univerzitetske ili fakultetske institucije) koji bi se zvao sociologija vojske. U obrazovnom sistemu države Bosne i Hercegovine obavezno bi trebao biti zastupljen navedeni nastavni predmet u kojem bi se govorilo o stvarnosti i istini zadnjeg rata koji se desio u razdoblju od 1992-1995. godine. Nastava bi dobila na što većoj kvaliteti kada bi imala nastavnika koji bi bio vojno obrazovan i koji je upoznat iskustveno i praktično sa datom problematikom i situacijom u državi Bosni i Hercegovini. Početak navedenog nastavnog predmeta bi obuhvatao historiju i nastanak sociologije vojske, njene utemeljitelje i osnivače. Nastavak bi se odnosio na tematiku koja je od presudnog značaja za obrazovni sistem države Bosne i Hercegovine, a to je istina o ratu u Bosni i Hercegovini od 1992-1995, i dodatne tematike koje sam detaljno prezentirao i objasnio u prethodnom odjeljku. Period od 1992-1995.godine je potrebno analizirati, obraditi i konačno prezentirati

u obrazovanju i obrazovnom sistemu, iz razloga što se radi o tematici koja je zane-
marena i često se izbjegava. Želim samo kazati jedno, a ono glasi: „Da se ne zaboravi.
Da se ne ponovi“. Da se svi sjetimo svojih vojnika, oficira, komandanata i generala“:-
Da poštujemo svoju državu Bosnu i Hercegovinu“. „Da razvijamo kulturu i tradiciju
države Bosne i Hercegovine“. „Da kreiramo kvalitetan sistem normi, vrijednosti, zna-
nja i vještina“. „Da radimo na obrazovanju za budućnost i za bolje sutra“.

Literatura

1. Duraković Nijaz, Međunarodni odnosi, Fakultet političkih nauka Univerziteta Sarajevo, Pravni fakultet Univerziteta Sarajevo, Sarajevo, 2009.
2. Duraković Nijaz, Filipović Muhamed, Tragedija Bosne, L.K.C. Walter, Sarajevo, 2002.
3. Hantington S.P, Vojnik i država-teorija i politika civilno-vojnih odnosa, Centar za studije Jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija, Beograd, 2004.
4. Kapo Midhat, Nacionalizam i obrazovanje, Fond otvoreno društvo Bosna i Hercegovina, Sarajevo, 2012.
5. Latić Nedžad, Isaković Zehrudin, Rat u srednjoj Bosni-Ratna sjećanja generala Alagića, Bemust, Zenica, 1997.
6. Lavić Senadin, Leksikon socioloških pojmova, FPN u Sarajevu, Sarajevo, 2014.
7. Mušinbegović Hasib, Šiljak Remzija, Bećirević Kemo, Operacija Vlašić, autori, Sarajevo, 1999.
8. Ramić Edin, Kupreška operacija jesen 1994.godine, Bošnjačka zajednica kulture Preporod Bosna i Hercegovina, Općin-
sko društvo Bugojno, Bugojno, 2003.
9. Vjatr Ježi, Sociologija vojske, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd, 1987.
10. Žunec Ozren, Rat i društvo-Ogledi o sociologiji vojske i rata, Naklada Jesenski i Turk i Hrvatsko sociološko društvo,
Zagreb, 1998.

OPĆINA TRAVNIK U SRCU BOSNE I HERCEGOVINE

Smještena na jugoistočnim obroncima planinskog ljepotana Vlašića, oivičena općinama: Zenica, Teslić, Kotor Varoš, Skender Vakuf, Jajce, Donji Vakuf, Bugojno, Novi Travnik i Vitez, općina Travnik je predstavljala teritoriju na kojoj su se prelamali interesi velikosrpske i velikohrvatske hegemonističke politike. Iz njedara Vlašića rađaju se i obrušavaju riječice, Ugar na sjeveru, odvođeci mnogobrojne izvore sa Vlašića ka Vrbasu, Lašva i Bila koje se u svojim donjim tokovima šire u Lašvansku i Biljansku dolinu, uz koje krivudaju putne komunikacije koje povezuju Travnik sa Vitežom i Zenicom na istoku, Turbe i D.Vakufom na zapadu, a oko kojih su još u davna vremena nikla naselja u kojima su nekada dobrosusjedski živjeli Bošnjaci, Hrvati, Srbi i svi drugi narodi kojih nije bilo malo¹.

Na platou Vlašića, na dijelu općine Travnik prema Skender Vakufu, bila su naselja sa većinskim srpskim stanovništvom². Hrvati iz Gornjih Koričana i Bošnjaci Vitovlja, Mudrika i Melića biće protjerani sa svojih ognjišta odmah početkom agresije, a teritorija priključena samoproglašenoj Srpskoj republici Bosni i Hercegovini, kasnije Republici Srpskoj. Teritorija općine Travnik sa većinskim srpskim stanovništvom bila je i jugozapadno od Turbeta, duž komunikacije Turbe-Komar-D.Vakuf³.

Biljanska dolina u gornjem toku Bile nastanjena je isključivo Bošnjacima⁴. U srednjem toku ove riječice, koja ponekad zna i podivljati obrušavajući se sa Vlašića i noseći sve pred sobom, poredana su naselja kao na šahovskoj ploči, naizmjenično bošnjačka i hrvatska⁵, dok su u donjem toku sela nastanjena isključivo Hrvatima⁶. Na Lageru, (Pušelje) iz doline Bile odvaja se lokalni put preko Guče Gore ka Travniku, put koji će u 1993.godini biti od ogromnog značaja i za kojeg će se voditi ogorčena borba Armije R BiH i HVO. Ovaj put povezuje naselja, bošnjačka i hrvatska smještena jedna uz drugo, tako da su ova sela u momentima izbijanja ekscesnih situacija izme-

1 Karta nacionalna struktura stanovništva općine Travnik po popisu iz 1991.godine

2 Šišava, Vitovlje, Mudruke, Doprni Koričani

3 Voćnjak, Spahići, Donja i Gornja Trebeuša, Komar

4 Gluha Bukovica, Višnjevo, Dub, Orahovo, Mehirići, Zagrađe

5 Nizvodno od Mehurića, Postinje i Podove naseljavaju Hrvati, Pode i Han Bilu Bošnjaci, Šariće i Bajе Hrvati, Zolote, Alihodže, Karahodže, Kljake Bošnjaci.

6 Zabilje, Pokrajčići, Stara Bila

đu Armije R BiH i HVO predstavljala front za sebe i kretanje ovom komunikacijom nije bilo moguće⁷.

U gornjem toku rijeke Lašve smještena je Karaula sa velikim brojem zaseoka i sa većinskim bošnjačkim stanovništvom. Između Karaule i Turbeta razmještena su sela nastanjena isključivo Hrvatima⁸. Od Turbeta do ulaza u Travnik na zapadu⁹ i istočno od Travnika duž komunikacije Travnik-Vitez, sva sela su nastanjena Hrvatima¹⁰.

Sam grad Travnik bio je okružen naseljima nastanjenim Hrvatima¹¹, tako da je od odnosa sa HVO zavisilo i to da li jedinice Armije R BiH mogu izvršiti smjenu jedinica na položaju prema VRS, a kamo li bilo šta drugo.

Sa vojno-geografskog aspekta posmatrano, može se konstatovati da su naseljena mjesta sa hrvatskim stanovništvom bila smještena na dominantnim objektima koji pružaju taktičku prednost onim snagama koje se na njima nalaze. Bukovica sa sjeverne i Vilenica sa južne strane Travnika bili su idealni objekti za blokadu Travnika, a Gostunj (Putićevo) sa istočne strane, te greben Brajkovica – Hum – Kraban – Radina glavica – Pokrajčići odvajali su Biljansku dolinu od Travnika. Ista situacija je i prema zeničkoj općini, jer su sela Grahovčići, Brajkovići, Novo Selo, nastanjena Hrvatima, bila na grebenu Gorčevica – Liskovača – Ušice – Ovnak – Strmac koji je razdvajao zeničku od travničke općine.

Demografska slika travničke općine mijenja se tokom 1992.godine. Kolone prognanika iz Bosanske Krajine, praćene artiljerijskim kanonadama VRS, slijevale su se sa Vlašića ka Travniku, da bi im se, krajem 1992.godine pridružile i kolone prognanika i izbjeglica sa općine Jajce i sa prostora Karaule. U Travniku je bilo kao u grotlu. Općinski štab civilne zaštite, humanitarne organizacije, pa čak i jedinice i komande Armije R BiH daju sve od sebe da se prognanici i izbjeglice zbrinu.

STANJE NA TRAVNIČKOJ OPĆINI KRAJEM 1992. GODINE

Na vojnom planu, VRS podržana od strane SR Jugoslavije krajem 1992. godine kreće u ofanzivna dještva i na travničkoj općini u cilju zaokruživanja zacrtanih teritorija RS. Nakon što su potisnute snage iz Jajca i Pougjarja, u novembru 1992.godine VRS u silovitom naletu zauzima Karaulu i snage Armije R BiH potiskuje sve do ulaza u Turbe. Iako je Turbe u svim planovima RS bilo zacrtano kao sastavni dio RS, Turbe ostaje nedosanjani san velikosrpskih hegemonista, tako da srpske snage nikada nisu uspjele izbiti na zacrtanu istočnu granicu RS u ovom dijelu BiH.

7 Donje Maline nastanjene Bošnjacima, a Gornje Maline Hrvatima nisu bile fizički podijeljene, jer je bilo kuća Bošnjaka i Hrvata izmiješanih u dodirnom dijelu sela. Ovo se odnosi i na Guču Goru, Krpeljice, Bandal...

8 Didaci, Đelilovac, Potkraj

9 Paklarevo, Kraljevice, Ovčarevo, Miškića Brdo

10 Dolac, Putićevo, Nova Bila

11 Bilići, Jankovići, Bukovica sa sjevera, Kokošari, Vidoševići, Šipovik sa jugozapada, Vilenica, Gornji Dolac sa jugoistoka,...

Na drugoj strani, odnosi sa dojučerašnjim saveznicima, HVO, opterećeni su sukobima na drugim općinama¹². Kontrola teritorije po dubini, naročito kontrola putnih komunikacija, bio je osnovni zadatak koga izvršavaju postrojbe HVO, dok prema dojučerašnjem ljutom neprijatelju, VRS ostavljaju samo manji dio snaga, posjedajući položaje iza prvih linija Armije R BiH.

Treba napomenuti da je Općina Travnik trebala biti dijelom paradržavne tvorevine Hrvatske zajednice Herceg Bosna (HZ HB)¹³, a u vojnom pogledu u z/o Operativne zone „Srednja Bosna“ (OZ SB)¹⁴ Negdje u isto vrijeme kada se formiraju brigade Armije R BiH, Zapovjedništvo OZ SB 25.11.1992.godine izdaje Zapovijed o formiranju brigada HVO u svojoj z/o¹⁵. Po ovoj zapovijedi u Travniku se formira „Travnička“ brigada, a u vojarni u Travniku bilo je predviđeno da je formira brigada HVO „Jajce“. (Bilo predviđeno, ali se ta brigada HVO nije ni formirala u Travniku).

U cilju pokrivanja cjelokupne teritorije naoružanim postrojbama, HVO općine Travnik, na osnovu Zapovijedi Uprave za odbranu Travnik o formiranju postrojbi domobranstva¹⁶ i Uputstva OZ SB o domobranstvu općine i zapovjedništvu domobranstva¹⁷, donosi Odluku o formiranju domobranske postrojbe općine Travnik¹⁸. Iz Izvješća Zapovjedništva OZ SB, IZM Vitez, po Zapovijedi broj: 01-254/93 od 08.03.1993.godine može se vidjeti da je „...Odlukom Vlade HVO općine Travnik 02.03.1993.godine formirana domobranska bojna promjenljivog sastava, a u privremeno zapovjedništvo imenovani: Ljupko Rajić, Franjo Lujanović i Ivica Pavlič...“

Uporedo sa formiranjem domobranske bojne, HVO Travnik donosi odluku o formiranju druge brigade HVO na prostoru travničke općine¹⁹, a iz akta Zapovjedništva OZ SB od 20.03.1993.godine²⁰ jasno je da je 06.03.1993.godine Zapovjedništvo donijelo odluku o formiranju još jedne travničke brigade HVO, te da je za aktivnosti na formiranju brigade određen Ilija Nakić, koji će biti zapovjednik ove brigade.

Ova brigada će dobiti ime „Frankopan“ brigada HVO, a zapovjedno mjesto će joj biti u Gučoj Gori. U tekstu „Borbeni put „Frankopan“²¹, Zapovjedništvo „Frankopan“ brigade potvrđuje da je brigada formirana i da je u funkciji od 01.04.1993.godine.

Na političkom planu HVO je završio aktivnosti na formiranju organa vlasti. Tako je Mate Boban još početkom jula 1992.godine za predsjednika HVO općine Travnik

12 Otvoreni napadi HVO na pripadnike Armije R BiH u Novom Travniku desili su se već u junu i oktobru 1992.godine, a napadima rukovodili Dario Kordić i Blaškić

13 Odluka o uspostavi HZ HB, od 18.11.1991.godine, izmjenjena i dopunjena 03.07.1992.godine i objavljena u Narodnom listu HZ HB broj 1 od rujna 1992.godine, članak 2.: „...HZ HB čine područja općina: Jajce...Travnik...“

14 Zapovijed Glavnog stožera HVO HZ HB za formiranje operativnih zona, broj: 01-2054/92, od 21.08.1992.godine: „ OZ „Srednja Bosna“... općine Jajce, D.Vakuf, Travnik, N.Travnik, Vitez, Busovača, Kiseljak i Žepče...“

15 Zapovijed OZ SB za ustrojavanje brigada, broj: 1224/92, od 25.11.1992.godine

16 Zapovijedi Uprave za odbranu Travnik o formiranju postrojbi domobranstva, broj: 399/93, od 16.02.1993.godine

17 Uputstvo OZ SB o domobranstvu općine i zapovjedništvu domobranstva, broj: 20-3-590/93, iz marta 1993.godine

18 Odluku HVO Travnik o formiranju domobranske postrojbe općine Travnik, broj: 01-49-46/93, od 02.03.1993.godine.

19 Zaključak sa sjednice HVO Travnik

20 Akt Zapovjedništva OZ SB upućen Predsjedništvu HVO Travnik u vezi stava o formiranju brigade HVO, broj:01-3-715/93 od 20.03.1993.godine

21 Akt Zapovjedništva „Frankopan“ brigade HVO: Borbeni put „Frankopan“, broj: 13-01-299-III/94, od 20.01.1994.g

imenovao Nenada Zeca, a za dopredsjednika Peru Križanca²², a zaključci Predsjedništva HDZ, HVO i Stožera HVO Travnik sa sastanka od 05.09.1992.godine nedvojbeno poručuju *“...da od danas na području općine Travnik egzistira za hrvatski narod samo Vlada HVO i nikoja druga...”, a općina Travnik je nesumnjivo u HZ HB i grad Travnik je središte Travničke regije..”*

Političke i armijske strukture R BiH moraju voditi borbu na dva fronta, protiv otvorene agresije sa istoka i prikrivene sa zapada.

TRANSFORMACIJA JEDINICA ARMIJE R BIH

Nakon stabilizacije linija odbrane oko Turbeta i na širem prostoru travničke općine, po naređenju ŠVK OS R BiH počinje proces ukрупnjavanja usitnjenih armijskih jedinica.

Na prostore Srednje Bosne, po planu „Koverat“²³ dolazi tim predvođen generalom Enverom Hadžihasanovićem kako bi već formirane brigade Srednje Bosne usmjerio na operaciju deblokade Sarajeva. Ne malo je bio iznenađen kada je saznao da brigada koje su bile predviđene da se formiraju po Odluci ŠVK OS R BiH²⁴ nema ni na papiru. Ovom Odlukom je bilo predviđeno da se u Srednjoj Bosni formira 6 pješadijskih brigada, 4 pješadijska i 1 oklopni puk. Travnik je po ovoj Odluci trebao formirati Treću pješadijsku brigadu.

Generalu Hadžihasanoviću ništa drugo ne preostaje nego da izvjesti ŠVK o zatečenom stanju, te po Naređenju ŠVK nastavi raditi na formiranju brigada i 3.korpusa Armije R BiH.

Nakon sagledavanja stanja na području Srednje Bosne, 05.11.92.godine, general Hadžihasanović u ime Radne grupe potpisuje prijedlog za preformiranje jedinica²⁵, u kome, između ostalog, stoji: *“...na teritoriji općine Travnik formirati Opštinski štab sa prištapskim jedinicama, jedan do dva protivdiverzantska odreda, jednu brdsku i jednu motorizovanu brigadu..”*

Na osnovu ovog prijedloga, ŠVK 09.11.1992.godine naređuje²⁶: *“...na teritoriji općine Travnik formirati: jednu motorizovanu brigadu...jednu brdsku brigadu...jedan do dva protivdiverzantska odreda...*

...Opštinske štabove TO sa prištapskim jedinicama...preformirati u Opštinske štabove odbrane...

...Popunu ratnih sastava...vršiti preraspodjelom ljudstva i MS iz svih do sada formiranih oružanih sastava na teritoriji općine...

22 Zapovijed Mate Bobana broj: 413 od 03.07.92.godine

23 „Koverat“ je bio kodni naziv plana deblokade Sarajeva

24 Odluka ŠVK OS R BiH o formiranju jedinica OS R BiH, broj: 02/585-1, od 17.07.1992.godine

25 Prijedlog za preformiranje jedinica, broj: 01/1549-1, od 05.11.1992.godine, potpisao Enver Hadžihasanović

26 Naređenje ŠVK OS R BiH za preformiranje i formiranje jedinica, broj: 02/1010-390 09.11.92.godine

...Popunu jedinica sa v/o kritičnih VES-ti vršiti na eksteritorijalnom principu...

Rok za realizaciju ovog naređenja je 21.12.92.godine..."

Istovremeno, na prijedlog OkŠO Zenica, ŠVK OS R BiH je 19.11.1992.godine izdao Naređenje za formiranje 17.kbbr i 7.Mbbr²⁷.

Komandant OpŠO Travnik je na osnovu Naređenja ŠVK o formiranju brigada, svojim Naređenjem²⁸ regulisao da se odredi Lašvanske doline preformiraju u 312.mtbr, a da se odredi Biljanske doline, Šipraški bataljon i Bataljon PL preformiraju u 306.bbr. U početnoj fazi formiranja komande ovih brigada su se u potpunosti oslanjale na infrastrukturu OpŠO Travnik.

Prvi komandant OpŠTO Travnik Zijad Čaber, imenovan je na dužnost komandanta 312.mtbr, koji odmah sa svojim, već provjerenim saradnicima, pristupa realizaciji naređenja o formiranju brigade.

Od Prvog i Drugog travničkog i Vlašičkog odreda formira se 1.motorizovani bataljon, od Karaulskog odreda 2.mtb, a od Turbetskog i Odreda „Gradina“ 3.mtb. Ostale prištapske i prateće jedinice formiraju se na eksteritorijalnom principu. Komanda 312.mtbr donosi odluku da se Dan državnosti R BiH, 25.novembar obilježi i kao Dan formiranja 312.mtbr.

Esed Sipić sa užim dijelom komande preuzima na sebe odgovornost da u vrijeme kada jedinice koje trebaju ući u sastav 306.bbr drže položaje na Vlašiću, istovremeno vrši preformiranje istih u formaciju brdske brigade. Iz Naređenja OpŠO Travnik bilo je jasno da u sastav 306.bbr ulaze odredi Biljanske doline: Mehurić, Han Bila, Ljuta greda, Hum, Bataljon PL i Šipraški bataljon.

Ovo Naređenje neće biti do kraja ispoštovano, jer se na intervenciju komandanta Bataljona PL isti priključuje 314.mtbr.

Rad na ustrojavanju jedinice po eksteritorijalnom principu je završen. 22.12.92.godine izvršena je smotra 1.bataljona u Mehuriću i isti je preuzeo dodijeljenu liniju odbrane, i taj datum je uzet kao Dan formiranja 306.bbr.

Na travničkoj općini jula 1992.godine formiran je 1.krajiški bataljon, a u istom mjesecu je na travničku općinu stigla 7.krajiška brigada, jedinice popunjene dobrovoljcima i prognanicima iz Bosanske Krajine. U vrijeme rada na ukрупnjavanju jedinica Armije R BiH dolazi se do zaključka da bi najcjelishodnije bilo od ove dvije jedinice formirati jednu manevarsku brigadu.

Nađeno je kompromisno rješenje o nazivu brigade kako bi se nastavila tradicija 7.Kbbr i 1.kbbr. Prijedlog upućen ŠVK OS R BiH bio je da se od 1.i 7.kbbr formira 17.kbbr.

19.11.1992.godine ŠVK OS R BiH donosi Naređenje²⁹ kojim se Fikret Ćuskić određuje za komandanta ove brigade. Ubrzan rad na formiranju brigade rezultira da je

27 Naređenje ŠVK OS R BiH za formiranje 17.kbbr i 7.Mbbr, broj: 02/1010-435, od 19.11.1992.godine

28 Naređenje OpŠO Travnik broj: 05793-5, od 04.12.1992.godine

29 Naređenjem ŠVK OS R BiH za formiranje 7.Mbbr i 17.kbbr, broj: 02/1010-435 od 19.11.1992.godine

već 25.11.1992. godine prvi put postrojena i zvanično profunkcionisala, a 25.11. je određen kao Dan 17.kbbr.

Na prijedlog OkŠO Zenica³⁰, ŠVK OS R BiH 19.11.1992.godine Naređenjem reguliše "...od oružanih sastava ARBiH angažovanih na platou Vlašića, formirati brdsku brigadu, pod nazivom 7.muslimanska brdska brigada..."³¹. U sastav brigade ušle su jedinice iz Vareša, Kaknja, Zenice, Travnika, N.Travnika, Žepča, Viteza, Bugojna i Gornjeg Vakufa.

Komanda 1/7.Mbbr bila je smještena u Travniku, a objedinjavao je borce Muslimanskih snaga (MS) Travnika, Viteza, Bugojna i G.Vakufa koji su izrazili želju pristupiti ovoj jedinici.

Tokom 1993.godine biće formirane još tri jedinice Armije R BiH na travničkoj općini: 27.i 37.mtbr i Odred „El-mudžahidin“.

Prvo pominjanje 27.i 37. brigade vezano je za sastanak predstavnika okruga Banja Luka sa predstavnicima Komande 3.korpusa i ŠVK, te komandantima 7.Mbbr i 17.kbbr na „Plavoj vodi“ u Travniku 14.02.1993.godine. Razmatrajući stanje povećanog priliva prognanika iz B.Krajine i njihovog uključivanja u odbranu Republike, sa ovog sastanka upućen je prijedlog da se formiraju 27.i 37.mtbr, a da se popuna ovih brigada vrši vojnosposobnim stanovništvom sa prostora Bosanske Krajine koji kao izbjeglice i prognanici dolaze u Travnik³². Čak je i Komanda 3.korpusa svojim Naređenjem regulisala „...da se sa realizacijom ovog Naređenja otpočne odmah, a brigadu formirati najkasnije do 31.03.1993.god...“³³

Ipak, ni jedna od ove dvije motorizovane brigade nisu nikada profunkcionisale po formaciji motorizovane brigade.

Uvidjevši zabludu u vezi popune motorizovane brigade ljudstvom iz B. Krajine, na prijedlog Komandanta OG „B.Krajina“ generala Mehmeda Alagića, ŠVK OS R BiH 26.08.1993.godine donosi Naređenje o preformiranju 27.mtbr u 327.bbr³⁴, a u sastav ove brigade ulazi 1.brdski bataljon 306.bbr, te bataljon iz 314.mtbr koji je bio popunjavan sa travničke općine³⁵ i dijelovi 314.mtbr koji su bili popunjeni izbjeglicama iz Kotor Varoši, Skender Vakufa, Mrkonjić Grada i drugih općina koje gravitiraju Srednjoj Bosni.

Tada je 37.mtbr ostala mrtvo slovo na papiru sve do početka 1994.godine, kada ŠVK OS R BiH, na prijedlog Komande 3.korpusa, donosi Naređenje o preformiranju 37.mtbr u 37.Muslimansku lahku brigadu³⁶.

30 Prijedlog OkŠO Zenica za formiranje 7.Mbbr, broj:05/1623-1, od 18.11.1992.g

31 Naređenjem ŠVK OS R BiH za formiranje 7.Mbbr i 17.kbbr, broj: 02/1010-435 od 19.11.1992.godine

32 Prijedlog Komande 3. Korpusa strogo pov. broj: 02/31-239 od 16.02.93.godine, za formiranje Operativne grupe „Bosanska krajina“, 27.i 37.mtbr

33 Naređenje K 3.K broj: 05/761-2, od 12.03.1993.godine

34 Naređenje ŠVK OS R BiH o preformiranju 27.mtbr u 327.bbr, broj: 14/75-95, od 26.08.1993.godine

35 Bataljon PL kojim je komandovao Midhat Purić-Hadžija

36 Naređenje ŠVK OS R BiH za preformiranje 37.mtbr u 37.Mlbr, broj: 05/155-11-1, od 07.02.1994.godine

Na prostoru Srednje Bosne pojavio se veći broj stranaca afroazijskog porijekla koji se na razne načine uključuju u borbu protiv neprijatelja. Njihovo povremeno samoinicijativno uključivanje u borbena djestva i drugačije poimanje načina izvođenja borbenih djestava, te tumačenja pravila po kojima se treba ponašati, vrlo često je izazivalo probleme na terenu, te je Komanda 3.korpusa, u cilju prevazilaženja tih problema i stavljanja u sistem rukovođenja i komandovanja Oružanim snagama, 12.08.1993. godine predložila da se od tih stranaca formira Odred „El-mudžahidin“³⁷. Po ovom prijedlogu „...mobilizacijsko zborište ovog odreda bilo bi u s.Mehurić, SO Travnik...“

ŠVK OS R BiH je prihvatio prijedlog Komande 3.korpusa i već sutradan izdao Naređenje za formiranje Odreda „El-mudžahidin“³⁸. Iako je pomenutim Naređenjem ŠVK OS R BiH bilo regulisano: „...Popunu Odreda „El-mudžahidin“ izvršiti od ljudstva tj.stranih državljana-dobrovoljaca, koji se nalaze na teritoriji z/o 3.korpusa...“, određen broj lokalnog stanovništva se priključio Odredu „El-mudžahedin“, posebno sa prostora Biljanske doline općine Travnik.

Komanda Odreda je odmah na početku premještena u „Vatrostalnu“ Zenica, a na teritoriji općine Travnik koristili su objekte u Poljanicama kod Mehurića i u s.Orašac, nakon što su Hrvati napustili ovo selo.

Specifičnost ove jedinice, između ostalog je i to što su imali poseban sistem rukovođenja i komandovanja. Pored vojnog komandanta imali su svog Emira i Šuru koji su bili neprikosnoveni autoriteti u jedinici.

U smislu rukovođenja i komandovanja jedinice ARBiH formirane na travničkoj općini bile su u sastavu 3.korpusa sve do formiranja 7.korpusa³⁹, a radi lakšeg rukovođenja, Komanda 3.korpusa je, na osnovu odluke ŠVK, izdala naređenje o formiranju operativnih grupa⁴⁰ po kojem su jedinice sa prostora travničke općine bile u sastavu OG „Zapad“. Tokom 1993.godine, zbog razvoja situacije na terenu, Komanda OG „B.Kraji-na“ će postati prvopretpostavljena komanda jedinicama ARBiH sa travničke općine.

Gdje su bile angažovane ove jedinice?

17.kbbr je bila angažovana na visočkom ratištu, a zonu odgovornosti koju je dobila na travničkoj općini posjedala je i branila 306.bbr, tako da je 306.bbr imala stvarnu z/o od Lednice (k.1764), lijevo, do rijeke Bile (Kik, tt 1200), desno, a po naređenju K 3.K od 10.12.1992.godine⁴¹ i 16.12.1992.godine⁴² ta z/o trebala je biti upola manja.

37 Prijedlog Komande 3.Korpusa za formiranje Odreda „El-mudžahidin“, broj: 05/900-90, od 12.08.1993.godine

38 Naređenje ŠVK OS R BiH za formiranje Odreda „El-mudžahidin“, broj: 14/75-86, od 13.08.1993.godine

39 7.korpus ARBiH počeo funkcionisati 07.04.1994.godine, Ratni dnevnik 7.korpusa

40 Naređenje K 3.K str.pov.broj: 02/33-628.08.03.93.godine o formiranju operativnih grupa u 3.K.

41 Naređenjem K 3.K za upotrebu jedinica 3.Korpusa broj: 02/133-1 od 10.12.92.godine, 306.bbr je dobila z/o „...desno: lijeva granica 314.mtbr (granica 314.mtbr: s.Gluha Bukovica uklj. - tt 1526 isklj. - tt 1407 isklj. - tt 1301 isklj. -Durevine (tt1213) isklj. - tt 1224 uklj. - tt 1124 uklj.), lijevo: Veliki Ljuljevac (tt 1727) uklj. - Police (tt 1650) uklj. - Blatnica (tt 14 66) uklj. - tt 1069 uklj...“

42 Naređenje K 3.K broj: 02/33-38-1 od 16.12.1992.g, kojim se mijenjaju z/o, a po kome 306.bbr dobiva z/o „...desno: lijeva granica 314.mtbr (s.Gluha Bukovica uklj. - Srebreno brdo (tt 1064) isklj. - Kik (tt 1200) isklj. - Jankovići (tt 1018) uklj. - Prisočka (tt 895) isklj. - s. Letići (tt 780) isklj.), lijevo: s. Dub uklj. - Ljuta greda (tt 1739) uklj. - tt 1597 uklj. - tt 1492 uklj. - Lisina (tt 1494) uklj. - Osredak (tt 1210) uklj. - Crkveni brijeg (tt1148) uklj...“

312.mtbr je dobila da brani preostali dio linije odbrane prema VRS, od Ledenice na Vlašiću, desno, do razgraničenja sa novotravničkom općinom, odnosno do desne granice 308.bbr. U dijelu Bijelog Bučja jedan dio z/o posjedao je bataljon 7.Mbbr (jačine jedne čete).

Bataljon 314.mtbr posjedao je z/o od rijeke Bile, lijevo, do granice sa zeničkom općinom na Vučijoj planini.

Kraj 1992. godine bio je u svjetlu formiranja brigada i preuzimanja i posjedanja novododijeljenih z/o, a Karta rasporeda snaga krajem 1992. godine predstavlja raspored snaga sve tri strane na travničkoj općini⁴³.

VRS I SCA U 1993.GODINI

Početak 1993.godine na globalnom planu obilježavaju pregovori zaraćenih strana pod okriljem međunarodne zajednice u Ženevi. Raspravlja se o Vens-Ovenovom planu o podjeli BiH na nacionalne provincije. Travnik i druge općine Srednje Bosne trebale bi biti dijelom provincije broj 10 sa hrvatskim nacionalnim predznakom.

Dok se vode pregovori u Ženevi, VRS utvrđuje dostignute linije i sprema se za ofanzivna dještva na prostoru Travnika i drugih dijelova Srednje Bosne.

Komandant 30.krd pukovnik Jovo Blažanović je na referisanju 07.12.1992.godine, kao prioritete djelovanja divizije predložio komandantu 1.KK VRS „...na lijevom krilu da se radi povoljnijih položaja ide 2-3 kilometra, odnosno uzme Turbe, i na desnom krilu radi popravljavanja granice i rešenja vodovoda za Donji Vakuf da se uzme Prusac...“⁴⁴, a zatim slijede zapovijesti za ofanzivna dještva.

Komandant OG „Vlašić“ potpukovnik Janko Trivić 08.03.1993.godine izdaje zapovijest u kojoj, između ostalog naređuje: „...Intenzivno u zimskom periodu vršiti pripreme za izvođenje ofanzivnih dejstava na pravcima: Turbe-Travnik-Busovača i plato Vlašića-Gluha Bukovica-Han Bila sa ciljem presijecanja komunikacija koje izvode na magistralni put Zenica-Sarajevo...“⁴⁵. Ovaj zadatak Janko Trivić kao komandant OG povjerava brigadi kojom lično komanduje⁴⁶ i u funkciji komandanta 22.pbr konkretizuje zadatke potčinjenim jedinicama⁴⁷. Iz ove zapovijesti se može vidjeti da 19/30. krd izvodi borbena dještva na travničkoj općini, jer ima zadatak „...preduzimati intenzivne pripreme za izvođenje ofanzivnih dejstava na opštem pravcu: Turbe-Travnik-Vitez-Busovača...“⁴⁸.

43 Karta napravljena na osnovu navedene izvorne dokumentacije

44 Referisanje Komandanta 30.krd Komandantu 1.KK VRS 07.12.1992.godine, na početku referisanja, uz Referat o b/g 30.lpd broj 174-736, od 07.12.1992.godine

45 Zapovijest za odbranu Komandanta OG „Vlašić“ str.pov broj:821-1/93, druga strana, tačka 2.stav 2

46 Zapovijest za odbranu Komandanta OG „Vlašić“ str.pov broj:821-1/93, treća strana, tačka 5.1.

47 Zapovijest za odbranu Komandanta 22.pbr str.pov broj:821-2/93, od 08.03.1993.godine

48 Zapovijest za odbranu Komandanta 22.pbr str.pov broj:821-2/93, od 08.03.1993.godine, str.3.tačka 3.

Do ofanzivnih dještva VRS ne dolazi sve do eskalacije sukoba Armije R BiH i HVO, kada VRS nastoji iskoristiti pogodnu situaciju i proširiti granice Republike Srpske. Pomažući HVO artiljerijski i transportom civila hrvatske nacionalnosti i bojovnika preko teritorije pod kontrolom VRS, VRS posebno izdvojenim snagama napada oslabljene linije odbrane Armije R BiH u Turbetu i B.Bučju.

Zadatak da se zauzme Turbe i izbije na granice RS izdaje komandant 1.lpbr major Slavko Čulić svojim potčinjenima Zapoviješću str.pov.broj 833/7 od 10.06.1993.godine, a u zadatku brigadi se između ostalog kaže: „.....stvoriti povoljne uslove za prelazak u napad pravcem s.Voćnjak-s.Ciganluk-Gradina i po stvorenim uslovima preći u napad navedenim pravcem sa zadatkom razbiti snage neprijatelja na pravcu napada, osloboditi Turbe i što pre izbiti na liniju Gradina-Oštra glava-Mešćema gdje biti u gotovosti za odbijanje protivnapada. Liniju Gradina-Oštra glava-Mešćema utvrditi i urediti kao granicu RS...“

Iz iste zapovijesti se vidi da 19.DVpbr (Donjevakufska pešadijska brigada),...izvodi napad na pravcu Vučija glava-Kamenjaš-Mravinjac sa zadatkom razbiti snage neprijatelja u rejonu Kamenjaš i što pre izbiti na objekat Mravinjac i stvoriti povoljne uslove našoj brigadi za izvođenje napada na pravcu Goleš-Osoje-Mešćema...“, a da snage OG „Vlašić“ imaju zadataka „...delom snaga zauzeti s.Paklarevo, s.Runjiće i kontrolisati komunikaciju Travnik-Turbe...“

Komandant 1.lpbr odlučio je da „Gotovost za napad bude u 03,00 časova dana 11.06.1993.godine...“

Dana 11.06. u prijedopodnevnim satima (oko 08,00 sati) napad je otpočeo, a agresorska jedinica jačine ojačane čete izvršila je prodor na pravcu: s. Potkraj – s. Sečevo – s. Djaci. Napad je izvršen na 1/312. mtbr na desno krilo odbrane, gdje je donedavno bio spoj sa HVO. Iako podržani žestokom artiljerijskom i minobacačkom vatrom sa Komara, Sinokosa, Smeta, Galice i Srnskih stijena, napadači postižu ograničen uspjeh ovladavši sa dva rova naše odbrane.

Upotrebom sredstava podrške i protunapadom jedinica 1. mtb neprijatelj je poražen, prinuđen na povlačenje i ponovo je uspostavljena ranija l/o. U ovom napadu poginuo je jedan borac i jedan civil, a 8 boraca 1/312. mtbr je ranjeno. Gubici neprijatelja su bili veliki jer im je spriječeno uvođenje rezerve iz pravca Smeta. Uništen je i tenk od strane naših protuoklopnih oruđa.

Na drugom pravcu napada 1.DVpbr uspijeva ovladati objektima Kamenjaš i Mravinjac, a na travničkoj općini 1.lpbr vrši energičan napad na položaje ARBiH između s. Bijelo Bučje i Mešćeme. Linije odbrane na Bijelom Bučju u rejonu Osoja pale su 16. juna '93., pa su se jedinice A R BiH koje su držale istu (3/17. kbbr i 2/312. mtbr) povukle na rezervne položaje. Agresorima se otvorila mogućnost napredovanja prema putnoj komunikaciji N. Travnik – Mešćema, s. Kraljevice – Travnik. U veoma nepovoljnom taktičkom položaju su se našle i jedinice ARBiH i civilno stanovništvo s. Bijelo Bučje i Pulac - razmišljalo se o povlačenju iz ugroženog rejona.

Obzirom da je sve vrijeme komanda OG Bosanska Krajina pratila situaciju kroz izvještavanje i kontakte putem sredstava veze, a u vezi trenutne krizne situacije, na-

ređuje i upućuje ispomoć na kritičnom pravcu svo slobodno ljudstvo (jedinica SJB Travnik, četa 1/17 kbbr, 70 boraca 1/7 Mbbr i borce iz II b/e 312 mtbr). U veoma kratkom roku (oko 2 sata) jedinice sa p/k zajedno s pridošlim snagama, razbijaju agresora koji su se već bili uklinili prema Mešćemi. L/o na Bijelom Bučju su u potpunosti vraćene.

U koordiniranoj akciji, združene snage operativnih grupa „Zapad“ i „Bosanska Krajina“ (3/17. kbbr, četa 1/7. Mbbr, jedinice 312. mtbr, 308. bbr i 307. mtbr), dana 21.06.1993. godine napadaju neprijatelja na objektima Mravinjac i Kamenjaš iz tri pravca (Bugojno – N.Travnik – Bijelo Bučje). Agresor je razbijen, a položaji preuzeti. Agresori su imali ogromne gubitke u ž/s i MTS. Tom prilikom je, između ostalog oruđa i TMS, zarobljen tenk T-55.

U drugoj polovini 1993. godine, VRS je vršila intenzivna izviđanja i pripreme za napad prema braniocima općine Travnik, ali poučeni dotadašnjim negativnim iskustvom, sve je ostajalo na pokušaju.

Više je dokumenata-zapovijesti jedinica VRS koje svjedoče o tome da je VRS i dalje nastojala izbiti na granice RS⁴⁹, a krajem 1993.godine Komandant 1.KK je decidan u svojim naređenjima da se zaposjedne Turbe i Meokrnje na travničkoj općini i Prusac kao slobodni dio donjovakufske općine⁵⁰. Komandant OG „Vlašić“ svojim potčinjenim daje u zadatak da pored Meokrnja, ovladaju i objektom Ljuta Greda⁵¹, ali svi ovi objekti ostaju neostvareni san komandanata VRS, jer su borci A R BiH bili odlučni da odbrane slobodnu teritoriju.

49 Zapovijest Komande 11.lpbr broj:01/502-1, od 04.07.1993.godine: „...u bližem zadatku ovladati linijom Kamenjaš-Čelebića ravan, a u sledećem ovladati linijom Mravinjac-Mešćema...“

50 Naređenje za dalja dejstva 1.KK VRS, broj:560-10/93 , od 21.11.1993.g „...30.pd u sadejstvu sa OG Vlašić i 2.KK ...pripremiti i izvesti napad na Prusac i Turbe, naneti neprijatelju što veće gubitke, osloboditi pomenuta mesta...OG Vlašić u sadejstvu sa 30.pd i OG Dobojo... pripremiti i izvesti napad na Meokrinje, osloboditi ga i organizovati odbranu na dostignutoj liniji...“

51 Naređenje za dalja dejstva Komande OG „Vlašić“ str.pov.br.1495-1/93, od 25.11.1993.g: „...razbiti i uništiti snage na objektima Meokrnje i Ljuta Greda...“

42. (442.) BBR - JEDINICA AR BIH KOJA JE OBILJEŽILA HEROJSKU ODBRANU GRADA MOSTARA I JUGA HERCEGOVINE

Poslije neuspjeha u deblokadi Sarajeva 1992. godine i dešavanja na političkom planu u R BiH, odnosi sa jedinicama HVO opština Stolac i Čapljina kao i civilnim organima vlasti su varirali od prilike do prilike, ali od polovice januara 1993. godine ušli su u fazu intenzivnog zaoštavanja, koje je trajalo sve do razoružavanja i hapšenja velikog broja boraca i ključnog komandnog kadra krajem aprila 1993. godine. Pokušaji da se brigada stavi na stabilne osnove formiranjem novih jedinica (formiran odred „Počitelj“, koji će ući u sastav brigade i biti treći bataljon) imali su kratkotrajan efekat. Nažalost, u ovoj jedinici je bila prisutna nedisciplina i samovolja jednog broja boraca i starješina, što je HVO uveliko koristio i razarao jedinicu iznutra. Ovim je znatno narušen ugled Armije R BiH među Bošnjacima na Dubravskom platou. Sagledavajući značaj ove jedinice u sastavu 4. korpusa, komandant Korpusa je raznim mjerama pokušao stabilizovati jedinicu, ali bez nekog većeg uspjeha. Posljednji pokušaj bilo je slanje Mehe Žuje,¹ dubravca, starijeg čovjeka, penzionisanog pukovnika JNA, da on sa svojim autoritetom i znanjem pomogne u uvojničavanju ove jedinice, u čemu nije uspio. Na osnovu izvještaja o zaoštavanju odnosa sa HVO u cijeloj Hercegovini, ŠVK A R BiH je putem više naređenja i upozorenja poslanih Komandi 4. korpusa, tokom marta i aprila mjeseca 1993. godine, sugerisao da će ova jedinica biti prva na meti napada HVO u cilju njenog trajnog eliminisanja kao i trajnog odbacivanja jedinica Armije R BiH od obala bosanskohercegovačkog mora. To se vrlo brzo i desilo.

Poslije održane svečanosti na prostoru Gubavice (zaseok Elezovina) 15. aprila 1993., gdje je veliki broj boraca Brigade položio Svečanu zakletvu, Komanda brigade, umjesto da zbog već izvjesnog sukoba u pripravnosti zadrži jače borbene sposobne snage, borce je pustila kućama, kao da se ništa vanredno ne dešava. Reakcija je došla naknadno, i to poslije svojevrsnog ultimatumu Komande HVO općine Čapljina. Iz izvoda odgovora 42. brdske brigade ABiH, od 18. 04. 1993. godine,

1 Umro poslije rata, op.a.

Zapovjedništvu 1. br. HVO "Knez Domogoj" mogla se nazrijeti izuzetna ozbiljnost situacije. Evo teksta tog odgovora:

Gospodine zapovjedniče,

Dana 16. 04. 1993. godine dobili smo Vašu zapovjed koja se, između ostalog, odnosi kako *kažete i na brigadu «Bregava»*. Ja sam lično, sa mojom Komandom, proučio Vašu zapovjed ali nisam u mogućnosti da je u cjelini izvršim kako to vi zapovijedate. Vaša zapovjed u cjelini mene lično i pripadnike moje Brigade, kao i muslimanski narod duboko vrijeđa i iznenađuje od zapovjednika vašeg ranga, iz sljedećih razloga:

- brigada "Bregava" nije Vaša prčija, a ni moja. Ona je dio Armije R BiH i muslimanskog naroda sa prostora opština: Mostar, Bileća, Čapljina, Stolac, Ljubinje, Trebinje, Nevesinje, Gacko i pripadnika muslimanskog naroda sa teritorije opštine Neum. Ako je tako, a jeste, ko to ima pravo da borce muslimanskog naroda koji se bore protiv našeg i vašeg neprijatelja progoni sa ove teritorije, zabranjuje naše kretanje, prijeti razoružanjem i hapšenjem, a nažalost, to i čini (tako je 17. 04. 1993. godine uhapšeno 5 pripadnika naše Brigade). Gospodine zapovjedniče, stavljam Vam do znanja da se Brigada "Bregava" ni pod kakvim prijetnjama i pritiscima neće povući iz zone odgovornosti koja joj je dodijeljena zapovjedi OZ JIH, broj: 01-126192, od 16. 12. 1992. godine, u potpisu Miljenko Lasić;

-napominjem, a Vi to dobro znate, da se jedan veliki broj vojnika iz redova Muslimana nalazi u Vašim postrojbama, a oni su Muslimani i pripadaju ovome narodu, bilo bi dobro da se ne naruši određena organizacija i formacija Vaših borbenih postrojbi.²

Isti dan Komanda brigade je na osnovu Naređenja 4. korpusa, svojim naređenjem podigla borbenu gotovost svih jedinica brigade a izvod iz Naređenja 42. brdske brigade AbiH, od 18. 04. 1993. godine, može se vidjeti u nastavku teksta.

U vezi Naređenja Komande 4. korpusa, Strogo. pov. br. 01-5191/93, od 17.04. 1993. godine, a na osnovu nastale situacije, razvoja događaja i borbenih djestava u zoni odgovornosti 4. korpusa i 42. brdske brigade, te u cilju prevazilaženja situacije i uspostavljanja što povoljnije situacije za naše jedinice:

N A R E Đ U J E M

1. Staviti u punu borbenu gotovost sve jedinice Brigade.

2. Pored već zaposjednutih položaja u neposrednom dodiru sa agresorom u rejonu sela Rotimlja, preduzeti sljedeće:

- 1. pb sa jednom četom na položaju, jednom četom u pripravnosti u rejonu s. Rotimlja i jednom četom na odmaranju organizovati odbranu urejonu s. Rotimlja i Podgradina (prema ustaljenim položajima). Dijelom ljudstva čete u pripravnosti organizovati potpuno borbeno obezbjeđenje u rejonu razmjestaja. Sa četom koja je na odmoru, preko njenih starješina, organizovati kontakt kako bi što prije bila mobilna i u pripravnosti za izvršenje borbenih zadataka prema dogovorenom pla-

² Dopis 42. bbr "Bregava", Broj: 01-1024/93 od 18. 4 1993. 1. br. HVO. R/ABiH.

nu angažovanja. Ostale jedinice bataljona angažovati prema postojećem planu u po potrebi;

- 2. pb sa jednom pč biti u rejonu razmještaja u punoj b/g za upotrebu po mom naređenju. Jednom pč djelom ljudstva ostavariti kontrolu pravca Buna-Gubavica, a dijelom snaga ove čete kontrolisati prostor s. Stanojevići i biti u gotovosti za b/d na punktu Buna. Ostale jedinice bataljona angažirati prema potrebi;

- 3. pb snagama jačine jednog voda kontrolisati i zatvoriti pravac Žitomislići-Pijesci, s djelom snaga kontrolisati pravac u zahvatu komunikacije Bivolje Brdo-Pijesci. Snagama razmještenim u selima na pravcu Čapljina-Domanovići, kontrolisati pravce: Tasovčići-Domanovići, Počitelj-Muminovača i Ševaš Polje-Bivolje Brdo.

Preko određenih lica u selima imati stalni kontakt u cilju razmjene informacije i pune gotovosti ljudstva u evidenciji bataljona. Organ za moral i IPD izradiće Plan za informisanje ljudstva iz sastava Brigade, stanovništva na teritoriji opština Mostar, Čapljina i Stolac i vojnika Muslimana koji se nalaze u postrojbama HVO pomenutih opština. Pri izradi Plana izmijenjati mišljenja i prijedloge sa opštinskim odborima SDA, a po potrebi i u dogovoru sa drugim institucijama Muslimana na teritoriji. Organizovati u komandama i jedinicama redovno praćenje radio-dnevnika Sarajevo i po potrebi organizovati objašnjavanje događaja kod ljudstva. Spriječiti širenje glasina i dezinformacije koje utiču na moral boraca i naroda i disciplinu i drugo i obezbijediti pravilno tumačenje pojava i događaja.³

I pored preduzetih mjera, mada zakašnjelih, vrlo brzo su snage HVO razbile dijelove Brigade, sa komandom na Gubavici, zaplijenile veće količine materijalnih sredstava (MS), i pohapsile veliki broj boraca i oficira (uhapšena kompletna Komanda Brigade, na čelu sa njenim komandantom Bajrom Pizovićem), a zatim ih zatvorila u vojni zatvor Grabovine kod Čapljine. Posljednji udarac Brigadi snage HVO zadale su razoružavanjem i hapšenjem najvećeg broja pripadnika Brigade u junu mjesecu 1993. godine u selu Rotimlja, ali se ipak jedan dio boraca i starješina uspio prebaciti u Blagaj i Mostar i nastavio se boriti u sastavu jedinica 4. korpusa. Veći broj vojnospособnih muškaraca i dio pripadnika brigade nastavio se kriti na Dubravskoj visoravni i uključio se u borbena dještva 13. jula, kada je bilo planirano da kombinovane jedinice 4. korpusa, ubacivanjem na ovaj prostor u sadještvo sa snagama po dubini, očiste teren od snaga HVO i HV, smanje pritisak na jedinice A R BiH u gradu Mostaru, izvrše spajanje sa jedinicama A R BiH sa prostora Blagaja i Mostara, i stvore neophodne pretpostavke za daljnja borbena dještva i izlaz na bh. morsku obalu u Neumu. Iako su planirana borbena dještva u početnoj fazi imala značajan uspjeh, uslijed slabe koordinacije, angažovanja jačih snaga Hrvatske vojske iz rejonu Metkovića, ista su propala uz velike gubitke među pripadnicima jedinica koje su učestvovala u borbenim dještva. Ovim činom Armija R BiH je definitivno obezglavljena na ovim prostorima, i svi kasniji pokušaji da se našto ozbiljnije preduzme u cilju zaštite stanovništva, materijalnih i kulturnih dobara pretrpjeli su neuspjeh. Veliki dio ljudstva koji je učestvovao u borbenim dještva na prostoru Dubrava se

3 Zapovijed 42. bbr "Bregava" Broj: 01-1025/93 od 18. IV. 1993. R/ABiH.

u neredu tokom 13/14. jula povukao u Blagaj gdje je tokom 14. jula učestvovao u odbijanju snažnog napada snaga HV i HVO na prostor Blagaja, G.Vranjevića, Gnojnica i Kočina. Poslije odbijanja napada tokom jula mjeseca najveći broj pripadnika brigade razmjestio se u rejonu sela D.Vranjevići i obezbjeđivao je dio linije od rijeke Bune – preko vrela Bunice – do sela Svačići prema snagama HVO i u rejonu Kukričine gomile prema snagama VRS.

Cijeneći postojeće stanje vrlo ozbiljnim, Komanda 4. korpusa je premjestila i postavila na dužnost komandanta 42.bbr Esada Šejtanića, dotadašnjeg komandanta 4.bb (SB Drežnica) 47.bbr koji je dužnost primio 31. jula 1993. godine. Izvršena je reorganizacija brigade i od postojećeg zatečenog ljudstva (282) formirana je jedinica privremenog sastava koja je imala slijedeće cjeline:

- komanda brigade,
- desetina veze,
- desetina vojne policije,
- logistički vod,
- tri pješadijske čete, i
- protivoklopni vod.

Shodno potrebama organizacijskih cjelina izvršeno je postavljenje ključnog personala u komandi i jedinicama tako da je to izgledalo:

- zamjenik komandanta - Tahir Turajlić⁴
- pomoćnik za operativne poslove - Velija Klepo⁵
- pomoćnik za bezbjednost - Halko Balavac
- pomoćnik za obavještajne poslove - Džemal Humačkić⁶
- pomoćnik za logistiku - Mujo Burić
- pomoćnik za moral i vjerska pitanja - Enes Ratkušić
- pomoćnik za pravne poslove - Senad Rahimić
- komandir desetine VP - Esad Alićušić⁷
- komandir desetine veze - Dinko Žarkušić
- komandir logističkog voda – Ibrahim Klepo⁸
- komandir protivoklopnog voda - Miralem Boškailo
- komandiri pješadijskih četa - Kemal Hasić⁹, Hasan Trbonja i Hakija Ćatić.

4 Poginuo u b/d na brdu Hum iznad Mostara 20. septembra 1993. godine, nosilac ratnog priznanja „Zlatni ljiljana“ i Ordena zlatnog grba sa mačevima, op.a.

5 Teško ranjen u rejonu sela Svačići- amputirac 1993. godine, op.a.

6 Teškورانjen u b/d u rejonu sela Dolovi 14. avgusta 1993. godine- amputirac, op.a.

7 Umro poslije rata u SAD, sahranjen u BiH, op.a.

8 Umro poslije rata u BiH, op.a.

9 Nosilac ratnog priznanja „Zlatni ljiljan“, op.a.

Uporedo sa reorganizacijom jedinice, intenzivno je vršen prihvat hiljada prognanika sa prostora općina Čapljina, Stolac, dijela općine Mostar (Gubavica i Pijesci) kao i muhadžera iz velikog broja općina Istočne Hercegovine koji su se poslije progona od strana VRS našli na prostorima Dubrava i šire u periodu od 04-do 09. avgusta 1993. godine koje su nemilosrdno očistile jedinice HVO. Stanje u gradu Mostaru bilo je izuzetno teško. Na Bulevaru i u Šantićevoj ulici, HVO je koristeći 'živi štit' od bošnjačkih logoraša, stalno pomjerao svoje linije naprijed, pa je prijetila realna opasnost od pada naših ključnih linija u gradskom području. Gubici kod civilnog stanovništva ali i kod boraca svakodnevno su rasli usljed neselektivnog granatiranja, što je ponukalo komandanta Korpusa da uvede policijski sat u toku vidnog vremena (ovo je jedinstveni primjer u ratu), tako da su se sve aktivnosti realizovali od pada prvog mraka do osvita zore. Da bi se smanjio pritisak na grad, komandant korpusa je naredio komandantima brigada i samostalnih bataljona da u svojim zonama odgovornosti organizuju i izvedu borbeno dještva u cilju razvlačenja snaga HVO i HV. Analizirajući poziciju Brigade u sistemu cjelokupne odbrane 4. korpusa pravac djelovanja 42.bbr se nametao ka naselju Buna iz više razloga:

Prvi, izvršilo bi se zbacivanje snaga HVO i HV sa dominantnih objekata u blizini Blagaja (Kvanj, Kajdin kičin, Hadžalića kičin, selo Dolovi i Gorica) koje su visile kao kamen oko vrata brigadi i hiljadama prognanika;

Drugi, dobila bi se koliko toliko veća taktička dubina za manevar u slučaju napada srpskih snaga;

Treći, omogućilo bi se izvlačenje snaga sa područja Dubrava, jer se još veliki broj vojno sposobnih muškaraca nalazio u rejonu Dubrava (negdje oko 250 ljudi), koji su se krili po šumama, ali su bili borbeno neaktivni i neuvezani;

Četvrti, očekivano je uzimanje ratnog plijena od snaga HVO i HV na ovom području, i

Peti, uspješnim okončanjem borbenih dještava, fizički bi se prekinule putne komunikacije Buna - Stolac i Čapljina - Mostar, čime bi se prisililo da snage HVO i HV svoje pokrete vrše na zemljištu koje je omogućavalo ubacivanje manjih borbenih jedinica brigade i diverzantska dještva po snagama HV i HVO po dubini.

Dještva su planirana pod šifrovanim nazivom "**BUNA**", a svi komandiri borbenih jedinica na određenim pravcima dještva imali su šifrovane nazive po imenima bh. rijeka.

Komandno mjesto brigade bilo je razmješteno na Materi (Mišija gomila), topografskom objektu iznad Blagaja, odakle se vizuelno mogao pratiti tok borbenih dještava na cijelom prostoru. Ukupno je bilo angažovano oko 250 boraca sa rezervom. Jedinice su bile na polaznim položajima u 04,00 časova 14. avgusta 1993. godine. Na signal - **Neka rijeke protoku**, otpočela su borbeno djelovanje koja će se odvijati velikim intenzitetom u naredna četiri dana. U prvim satima borbenih djelovanja Brigada je ovladala sa ključnim objektima, Goricom, Kajdinim i Hadžalića kičinom, Kvanjem i selom Govorci, i stvorila realne pretpostavke za produženje napada ka Buni. Na samom početku b/d pomoćnik za obavještajne poslove Džemal Humač-

kić-Sejo, koji je predvodio jedinicu na pravcu Dolovi-Rotimlja nagazio je na minu i izgubio nogu. Istovremeno su stizali i ostali izvještaji iz kojih se vidjelo da su snagama HVO i HV nanijeti veliki gubici (10 mrtvih) i da su u rejonu Kvanja zarobljena dva pripadnika HVO (načelnik artiljerije HVO brigade „Knez Branimir“ iz Čitluka i artiljerijski izviđač iz iste jedinice). Nažalost, u jeku b/d nesretnim slučajem su poginuli borci Šefik Tojaga – Fika¹⁰ i Meho Vračić¹¹ na Parilima, kada je zalutali metak aktivirao ručni raketni bacač (RRB) - ZOLJA na leđima poginulog Tojage. Istovremeno, iskorištena je panika u radovima HVO, nakon čega je dio jedinica brigade presjekao putnu komunikaciju Stolac-Buna na dva mjesta, Kvanju i u selu Govorci. Izvršeno je dodatno pojačanje snaga u zahvatu puta, i produžena su djeljstva ka selu Hodbina i Buni.

Neprijatelj se panično povlačio ka naselju Buna ostavljajući za sobom velike količine MS (6 MB 82 mm, 4 teretna kamiona, 2 BsT, 3 PAM-a i veći broj pješačkog naoružanja i municije), ali su borci u dodiru vrlo brzo bili izloženi ubitačnoj artiljerijskoj vatri iz rejona sela Gubavice, sela Jasoč i sa područja razvodnog postrojenja u blizini Čitluka. Gubici od djeljstva artiljerije u živoj sili (naročito broj ranjenih) rasli su iz sata u sat, tako da se u večernjim satima moralo preduzeti izvlačenje jedinica iz neposrednog borbenog dodira na osvojene objekte. U toku noći sanirani su gubici u jedinici, izvršeno je djelimično inženjerskom uređenju osvojenih objekata. U sljedećim danima, usljed ubitačne artiljerijske vatre gubici među borcima su sve više rasli i prijetila je opasnost da brigada ostane bez borbeno najsposobnijeg dijela jedinice. Brigada je imala novih poginulih boraca (Mustafa Hodić, Rijad Šabanović, Jasmin Prah) i veliki broj ranjenih, uglavnom od gelera artiljerijskih projektila. Istovremeno su snage HVO i HV preduzele snažne pješačke napade u cilju vraćanja izgubljenih položaja uz bjesomučno granatiranje Donjih Vranjevića, Blagaja, Gnojnica i Kočina. Treći dan u jeku borbenih djelovanja brigade iz rejona Dubrava se izvukla veća grupa boraca (oko 70) i odmah se uključila u borbena djeljstva. Djeljstva vlastitim raspoloživim artiljerijskim oruđima usmjeravano je na usporavanje pješačkih napada snaga HV i HVO. Ovo je omogućilo da se stabilizuju uspostavljene linije odbrane i da se odvoji dio snaga u rezervu u slučaju da snage HVO nastave dalje napade ka Blagaju. U toku borbenih djeljstava na površinu su isplivale i prve slabosti u jedinici, od odbijanja izvršenja naredjenja, lažnog izvještavanja do otvorenog pokazivanja straha od ispoljenih djeljstava neprijatelja. Poslije zbacivanja snaga Brigade sa objekata na liniji Gorica-Kvanj, snage HVO su prešle u odbranu, ali su i dalje nesmanjenom žestinom artiljerijom tukle civilno stanovništvo i putne komunikacije ka Mostaru i linijama odbrane. Definitivno, 18. avgusta, brigada je obustavila b/d, izvijestila komandanta 4. korpusa da usljed pretrpljenih gubitaka ne može više ofanzivno djelovati i da je prioritarno da se očuvaju sadašnje linije odbrane. Nakon obustavljanja borbenih djeljstava, ključni personal Brigade je, analizirajući borbena djelovanja u proteklom periodu, praktično sagledao značaj prostora za manevar kao jednog od uslova za uspjeh, značaj tačnih obavještajnih podataka o neprijatelju kao i značaj neprekidne logističke podrške jedinicama koje borbena djeluju. Zbog ispoljenog

10 Nosilac ratnog priznanja „Zlatni ljiljan“, op.a.

11 Nosilac ratnog priznanja „Zlatni ljiljan“, op.a.

nesnalaženja u vođenju jedinica u borbi, odmah po prestanku borbenih djestava izvršena je zamjena određenog broja komandnog kadra novim oficirima. U svemu ovom posebno je bilo zabrinjavajuće nesnalaženje dijela komandnog kadra, što je dodatno otežavalo rješavanje složenih zadataka u toku borbenih djelovanja.

Poslije borbenih djestava u avgustu mjesecu u rejonu Blagaja stanje u Mostaru i Bijelom Polju bilo je izuzetno složeno, tako da je Brigada u ova područja više puta upućivala jedinice za pojačanje linija odbrane ili kao rezervne snage u slučaju nepredviđenih dešavanja jačine do dvije pješačke čete. Civilno stanovništvo je bilo izloženo svakodnevnom bjesomučnom artiljerijskom i snajperskom terorisanju i fizičkom uništenju. U ovako teškim trenucima, kako za borbene jedinice Korpusa tako i za civilno stanovništvo, vrlo značajno je bilo omogućiti nesmetanu komunikaciju sa sjeverom Hercegovine i proširiti manevarski prostor u cilju smanjenja pritiska snaga HVO i HV. U bilo kojem planiranju i opredjeljenju za borbena djestva kočnica su bili mnogobrojni Bošnjaci u logorima, koji su svaki uspjeh ili neuspjeh jedinica Korpusa osjećali na svojoj koži, a nerjetko plaćali i životima. Odlučeno je da se snage HV i HVO pokušaju odbaciti što dalje na desnoj obali rijeke Neretve, prvenstveno na bokovima (Rodoč i Raštani) i u zahvatu putne komunikacije M-17 prema Jablanici (Jedrene, Vojno, Potoci, Đubrani i Vrda). U tom cilju je komandant 4. Korpusa, krajem avgusta, boravio u Sarajevu gdje je dogovorena materijalna i personalna pomoć za realizaciju predstojećih borbenih djestava, a na teren je upućen NŠVK Sefer Halilović, da koordinira sva borbena djelovanja snaga predviđenih za djestva. U sklopu priprema za planirana borbena djestva, otvoreno se počelo govoriti o mogućnosti da će srpska strana pomoći u direktnoj artiljerijskoj podršci i isporučivanju kritičnih materijalnih sredstava, a prije svega, prodaji većeg broja artiljerijskih projektila raznih kalibara. U procesu planiranja borbenih djestava 42. brdska brigada je dobila zadatak da u saradnji sa 48. brdskom brigadom izvrši napad na ključni objekat u odbrani HVO - brdo Hum, koje je dominiralo nad gradom Mostarom. Pripreme jedinica korpusa donekle je usporila nikad razjašnjena pogibija Miralema Juge, Huse Imamovića i Ahmeda Špage kao i događanja neposredno prije i poslije dženaze, ali i složena vojno-politička i humanitarna situacija je tjerala da jedinice korpusa nešto hitno preduzmu, jer bi nas HVO, vodeći ovako pozicioni rat, toliko iscrpio da vjerovatno njihov nijedan ozbiljniji napad ne bi mogli izdržati. U periodu od 10-18. septembra vršena su intenzivna izviđanja objekata napada, a posebna pažnja je obraćana na koordinaciju sadjejtva po vremenu i mjestu djelovanja. Prema svim raspoloživim obavještajnim podacima, HVO na linijama odbrane objektivno nije imao jake snage (izuzev gradske jezgre), ali su zato linije odbrane bile odlično inženjerijski uređene, a po dubini je imao raspoređene kvalitetne rezerve sačinjene od regularnih snaga HV koje su u svakom momentu mogle vrlo brzo intervenisati u slučaju potrebe.

Veliki broj artiljerijskih sredstava za djestvo na malim, srednjim i velikim daljinama HVO je grupisao u okolini grada, odakle je svakodnevno terorisano civilno stanovništvo. Kod naših planiranja veliku pažnju smo posvetili načinu sprečavanja dovodenja rezervi HV i bar privremenom neutralisanju artiljerije u rejonu Brkanovo brdo, Čule, Hodbina, Đubrani, Jasoč i iz same gradske jezgre. Po prvi put nije bilo

problema sa odabirom najkvalitetnijih boraca za naredna dejstva, jer se ovaj put toliko njih prijavilo da su oformljene i solidne rezervne snage na svim pravcima, a borbena dejstva se po prvi put neće voditi samo pješačkim sredstvima uz minimalnu artiljerijsku podršku, nego će biti realizovana dogovorena kvalitetna artiljerijska podrška - srpska, doduše papreno plaćena. Još jednom je ključni personal korpusa koji je trebao učestvovati u b/d u toku 19. septembra analizirao dobijene zadatke, sagledao kako su pripreme realizovane i dobio informacije o toku borbenih dejstava koje su izvodile jedinice Armije R BiH na pravcu Drežnica - Vrđi - Goranci. Bilo je izuzetno važno da jedinice korpusa u mostarskoj kotlini što prije otpočnu sa dejstvima u cilju olakšavanja daljnjih napada jedinica sa sjevera i unošenja dodatne konfuzije u redove HVO i HV. U toku noći 19/20. Septembra, bez ikakvih problema, izvršeno je dovođenje jedinica u grad Mostar, odakle su u ranim jutarnjim satima trebale krenuti na objekte napada. Jedinicom koja je napadala na brdo Hum komandovao je zamjenik komandanta 42. brdske brigade Tahir Turajlić. Bobena dejstva u akciji „NERETVA“ su otpočela u ranim jutarnjim satima 20. septembra i krenula su planiranom dinamikom, posebno na bokovima gdje su se i očekivali najveći uspjesi koji bi se iskoristili za produženje obuhvatnih dejstava na samo gradsko jezgro. Posebno su se borbena dejstva dobro odvijala na Višnjici, Humu, Rašanima, Jedrenima i objektima oko Vrđi. Oko 6,15 časova, iz izvještaja je bilo vidljivo da su snage 42. brdske brigade stavile desnu i lijevu kulu na brdu Hum pod kontrolu i da je ostala samo ulazna kula sa pravca Brkanova brda, i da će i ona vrlo brzo pasti. Jedinice u gradskoj jezgri imale su početne uspjehe na pravcu prema naselju Balinovac, a uz strahovitu srpsku artiljerijsku podršku uspjeh je bio izgledan. Na osnovu praćenja razgovora na radio-mreži panika je bila vidljiva u redovima HVO i HV, a bili su dodatno zaprepašteni saznanjem da srpska strana angažovanjem artiljerijskih sredstava sa svojih položaja direktno pomaže u dejstvima. I kada se očekivalo da još odlučnije jedinice angažovane u dodiru nastave sa borbenim dejstvima i da se zada završni udarac, stiglo je naređenje od komandanta 4. korpusa svim jedinicama da se ista obustavljaju i da se jedinice moraju vratiti na početne položaje.

Do tada minimalni gubici u jedinicama strahovito su se povećali tokom izvlačenja, tako da su u Brigadi poginula 4 borca (Tahir i Edin Turajlić, Selvedin Đono i Adis Šabanović) i 2 teško ranjena borca (Zulfo Rahić i Kemal Hasić). Nikom od rukovodećeg kadra učesnika b/d nije bilo jasno zašto je komandant Korpusa prekinuo uspješna borbena dejstva, ali je na noćnom referisanju obavijestio sve prisutne da je to od njega lično tražio predsjednik Alija Izetbegović, koji je vodio mirovne pregovore na britanskom ratnom brodu baš toga dana, negdje na pučini Jadranskog mora. Hrvatska strana je nastavak pregovora koji su bili u toku usloвила prekidom svih borbenih dejstava snaga 4. korpusa i jedinica iz Bosne u gradu Mostaru i njegovoj okolini. Posljedice borbenih dejstava po jedinice 4. korpusa bile su zaista poražavajuće. U toku izvlačenja na polazne položaje jedinice 4. korpusa su imale više od 30 poginulih, oko 100 što teže što lakše ranjenih, a do tada visoki borbeni moral je znatno oslabio. Ponovno je među borcima i narodom "aktueliziran" odnos Sarajeva spram Mostara i Hercegovine, a glasovi o izdaji Bošnjaka bili su sve glasniji. Situacija

u gradu Mostaru i okolini je bila sve teža poslije neuspjelih borbenih dještava. Glad je ozbiljno harala na sve strane, što je ozbiljno ugrožavalo borbenu gotovost i sposobnost Brigade za ozbiljnija dještva. Ono malo hrane što je iz Jablanice preko Glogova ulazilo u Mostar, dijelilo se na kapaljku, i ponovno je veliki broj stanovnika želio otići za Jablanicu i dalje za Bosnu, a to je povlačilo i vjerovatnoću dezertiranja većeg broja boraca. Represivnim mjerama, nažalost, spriječeno je isticanje stanovništva, i smanjen je svaki pokret na najnužniju mjeru. I pored izuzetno složene situacije, u Brigadi se morao održavati visok stepen gotovosti, a najbolji način je bilo izvođenje borbenih dještava.....

Huso Sušić

PRUSAC JE ODBRANJEN

Kao zamjenik komandanta u početku odbrambeno-oslobodilačkog rata, imao sam zadatak organizovanja punkta „Rika“, gdje je kontrolisan ulazak u Prusac, i angažovanje mještana – patriota u redove TO BiH – kasnije Armije RBiH.

Dana 30. 05. 1992., u večernjim satima, obaviješten sam da je komandant bataljona Besim Učembarlić ranjen i prebačen u bolnicu u Bugojnu. Besim je bio „alfa i omega“ organizacije i ustrojavanja odbrane u Pruscu, pa samim tim i cijele ove regije, koji je sve svoje intelektualne sposobnosti i materijalna sredstva stavio na raspolaganje, a sve u svrhu odbrane.

Naravno, kao zamjenik komandanta, imao sam obavezu odmah se javiti na komandno mjesto, udaljeno oko 1 km od moje tadašnje pozicije u Rici, i bez obzira na stanje kakvo je vladalo, kišu metaka iz svih kalibara i oružja (a moglo se desiti i moje ranjavanje ili eventualna pogibija), ipak sam otišao na KM (sa ove vremenske distance smatram da je to bila greška), ali sam tad mislio da se moram pojaviti u komandi i preuzeti sve dužnosti i obaveze ranjenog komandanta.

Besim Učembarlić za mene je uvijek bio komandant – dok je trajalo liječenje, tokom oporavka, kada je boravio u Pruscu na bolovanju ili odmoru, pa i kada je bio na drugim dužnostima u brigadi ili diviziji, kao i 13. 09. 1995. godine, kada smo ušli u Donji Vakuf, ja kao komandant bataljona, a Besim kao pomoćnik komandanta 33. vrbaske divizije, mada to nije morao. Evo, i danas, 22 godine po završetku rata, on je bio i ostao naš „Komandant“.

Ovdje želim naglasiti da smo prednjačili u svakom pogledu, po pitanju organizacije i ustrojavanja vojske u uslovima u kojima smo živjeli i radili. Pored vojničkog organizovanja, u odbrambene aktivnosti bile su uključene i žene i djevojke u velikom broju, kroz sanitet, kuhinju, krojačke radionice i slično, a posebne zasluge na hrabrosti i požrtvovanju dala je Karalić-Daul Melća, koja je, na žalost, smrtno stradala poslije rata od zaostale mine. U Pruscu su svi bili vojnici i u funkciji odbrane, „neko milom, neko silom“, osim manjeg broja pojedinaca koji su samovoljno napustili Prusac – „nagulili“, kako smo tada nazivali takve osobe. Odbrani su u okviru svojih sposobnosti i mogućnosti doprinosili svi – i stari, i mladi, invalidi, žene, i svima je trebalo naći odgovarajuće mjesto i zadatak, posebno treba istaći jedinicu formiranu od ljudi starijih godišta – „Deda“ od 60 i više godina, koji su obavljali dnevne stražarske dužnosti, dok su mlađi borci odmarali.

Pored starješinskog i komandnog kadra koji je prošao kroz bataljon, najvažnije je bilo utvrđivanje odbrambenih položaja i povezivanje mrežom tranšeja, formiranje logistike u Pruscu, kao i odjeljenja Vojne policije, što je značilo da od početka niko ne bude gladan, a da se vojničke dužnosti obavljaju u punom kapacitetu.

Najteže je u ratu bilo formirati vojsku od stanovnika-civila bez oružja, uniformi, vojnih znanja, a kada smo to napravili – naoružali, obukli i obučili naše borce, mogli smo u pravom smislu i u punom kapacitetu komandovati bataljonom i nižim jedinicama, mada smo sistem rukovođenja i komandovanja uspostavili mnogo ranije nego smo uspjeli u cijelosti opremiti bataljon (tek po završetku sukoba sa HVO, u avgustu 1993. godine).

Nakon prvobitnih „puškaranja“, prvi ozbiljniji okršaj sa četnicima imali smo u maju 1992. godine, kada smo zaposjeli položaj iz pravca Srta prema Uriji, izazvani njihovim utvrđivanjem – kopanjem rovova i tranšeja, naravno ne znajući da nas na toj lokaciji neprijatelji mogu gađati sa drugih položaja (Šuljaga, Crni vrh. . .), jer smo bili otkriveni i izloženi „kao na dlanu“.

Drugi pokušaj ofanzivnog djelovanja prema Uriji, zajedno sa jedinicom koju je vodio Faruk Aganović Jupi, završio je takođe neuspješno, a poginuo je jedan vojnik .

Prva naša akcija diverzantskog tipa, na principu „napadni, postigni rezultat i povuci se“ bila je na području Koščana, tačnije „Pekara“, gdje smo prošli bez gubitaka, ali stekli ogromno iskustvo i samopouzdanje za naredna ofanzivna dještva.

Pravo iskušenje za sve braniocce Prusca došlo je vrlo brzo, tačnije 17. 08. 1992. godine tenkovsko-pješadijskim napadom na Prusac, koji je vođen iz tri pravca, a prvi pravac Šipin Most – Ajvatovica bio je prethodnica sveopštem napadu, ali su četnici tu zaustavljeni i vraćeni na početne položaje, uz dosta zarobljenog oružja, municije i opreme.

Na drugom pravcu napada Urija – Srt, neprijatelj nije postigao željeni cilj, napad je odbijen, zarobljen je tenk koji je naišao na protivtenkovske mine i zaustavljen, a napadači su vraćeni na početni položaj uz znatne gubitke (na Srtu su ostala poginula 4 neprijateljska vojnika). U bliskoj borbi, živote su izgubili i naši borci Hubljar Ibrahim i Kulaš Salih (umro od posljedica ranjavanja).

Treći pravac napada Pribrača – Rika – Prusac polučio je početne rezultate za napadača podržanog tenkom, uz prethodno povlačenje naših snaga iz Rike. Četnici su došli do Vatrogasnog doma, i kad su se ponadali rezultatu i osvajanju Prusca, u režiji nekolicine najhrabrijih boraca, organizovan je protivnapad uz pjesmu „Ne daj se Bosno. . .“. Četnici su uspjeli povući tenk i glavninu snaga, pokupiti dio poginulih i ranjenih vojnika, pri tome zarobivši jednog našeg ranjenog borca, za kojeg su mislili da je njihov pripadnik. Tokom borbi na ovom pravcu poginuo je naš borac Elkaz Said.

Poslije toga, naše snage su se konsolidovale, prešle u protivnapad i vratile se na prvobitne pozicije, koje smo posjedali prije napada. Pravi značaj odbrane i naš

uspjeh potvrdili su sami napadači – u tematskoj radio-emisiji tadašnjeg „Radio Srbo-brana“ rečeno je „Eh, desio se taj kobni Prusac...“.

Iskustvo iz naprijed navedenih ofanzivnih i odbrambenih djestava dobro je došlo u predstojećim sukobima sa HVO, gdje su naše snage uzele učešća preko Crvenih Glibova, Poriča, Gaja, na Prvoj i Drugoj bojni, Crničkim podovima, u totalnom slomu snaga HVO na području Bugojna, uz velike žrtve, razaranja i potoke krvi. Tokom sukoba sa HVO na području Bugojna poginuli su naši vojnici Kelić Munir i Elkaz Refik.

Po završetku ovih borbi, moglo se konstatovati da su sve naše jedinice bile naoružane potrebnim sredstvima i ličnim naoružanjem.

Slijedi operacija odbrane Gornjeg Vakufa, učešćem naših jedinica u Docu, Vrsama, Bistrici i Ciganskim njivama, gdje smo dali značajan doprinos odbrani i očuvanju slobodnih teritorija, a u ovim djestvima smo imali gubitke – Kmetaš Ibro poginuo je u Bistrici, Kelić Safet je smrtno stradao na Ciganskim njivama, a Sahadžija Mehdi u Vrsama.

Potpisivanjem primirja sa HVO i Vašingtonskog sporazuma, ponovo smo težišno usmjereni u nastavak odbrambeno-oslobodilačkih djestava prema srpskom agresoru.

Najznačajnija ofanzivna akcija diverzantskog tipa sa posjedanjem osvojenih položaja desila se na Maloj Šuljagi, u martu 1994. godine. Da bi akcija bila uspješna, pored hrabrosti boraca, potrebno je i da se neke stvari „poklope“, a to se dogodilo baš u ovoj akciji. Naši izviđači su nakon dugotrajnog izviđanja rejona ispod Šuljage naišli na PTK kabal telefonske linije neprijatelja. Nakon izvještaja o ovom, u komandi je dogovoreno da se organizuje redovno prisluškivanje, što je i učinjeno, o čemu je komanda svakodnevno informisana. O neprijatelju smo sve znali – snage, oružje, smjene, informacije o disciplini i nedisciplini, stanju u jedinici, nedostatku goriva, snabdijevanju i slično. Potom smo u Bugojnu našli Bašić Mustafu, vrsnog poznavoca ovog terena, a uz to i hrabrog čovjeka, koji se stavio na raspolaganje, i naše najelitnije jedinice sačinjene od najhrabrijih boraca, u sadjejtstvu sa IDV-om 370. Sbrbr, doveo neposredno do položaja-najudarnijih odbrambenih tačaka neprijatelja. Isti se tokom noći vratio, a naše jedinice su zauzele položaj za napad i sinhronizovanim djestvom, u ranim jutarnjim satima, u roku od samo 7 minuta, eliminisali snage neprijatelja i stvorili uslove za uvođenje svježih snaga koje su zaposjele položaje, ukopali se i odbili sve kasnije napade neprijatelja tokom narednih nekoliko dana.

U ovoj akciji, pored veće količine oružja i razne opreme, te dva neprijateljska vojnika, zarobljen je i prvi potpuno ispravan i operativan tenk T-55, nazvan „Ajvaz dedo“, koji je kasnije učestvovao u svim borbenim djestvima do kraja rata. U pripremim djestvima poginuo je naš borac Almedin Žuljko. U ofanzivnim djestvima duboko u neprijateljskoj pozadini poginuli su naši borci Škandro Džemal i Hadžiabdić Nedžad, koji su posthumno odlikovani najvišim ratnim priznanjem „Zlatni Ilijan“.

Ovladavanje Malom Šuljagom imalo je presudan značaj u kasnijem planiranju i izvođenju ofanzivnih djestava s ciljem oslobađanja Kupresa.

Neposredno poslije posjedanja Male Šuljage, redovne aktivnosti su bile usmjerene na dodatno utvrđivanje terena i položaja. Stalnim izviđanjima primijetili smo da četnici dodatno ukopavaju prednji kraj i utvrđuju na linijama prema Pruscu, i da se nakon kopanja, povlače na ranije uređene položaje. Iskoristili smo njihovo napuštanje linija, i zaposjeli položaje u njihovim rovovima, i slijedećeg jutra, kada su došli nastaviti radove, djelovanjem iz zasjede eliminisali smo 4, a ranili nekoliko neprijateljskih vojnika, bez gubitaka u svojim redovima.

Tokom 1994. godine uslijedila su ofanzivna djelovanja na Uriji i Koščanima, u junu, napadom na Crni vrh i rejon Bazena, kada smo zaposjeli dostignute položaje, a u tim borbama je poginuo Žuljko Besim, koji je u to vrijeme još uvijek bio na oporavku od ranjavanja u Gornjem Vakufu, te Samir Mustafica-Mrtvi iz brigadnog IDV-a.

U borbenim djelovanjima oslobađanja Kupresa i daljeg prodora prema Krajini, u jesen 1994. godine, naše snage su u sadjeju sa drugim jedinicama 7. korpusa ARBiH i HVO dale značaj doprinos ostvarenim rezultatima i oslobađanju privremeno zaposjednute teritorije. U borbama za ovladavanje dominantnim kotama Demirovac i Bukovača smrtno je stradao i nosilac ratnog priznanja „Zlatni ljljan“ Čemer Nihad Nido.

Dio snaga našeg bataljona učestvovao je i u operacijama deblokade Sarajeva, te u kasnijim operacijama oslobađanja Vlašića, u proljeće 1995. godine.

Uporedo sa pobrojanim aktivnostima, naši izviđači su vršili izviđanja i pripreme za nastavak borbenih djelovanja za oslobađanje Koščana i Urija. U nastavku ovladavanja Koščanskim platom, u julu 1995. godine, smrtno su stradali Čizmo Sabit, Čizmo Ešef i Škandro Ismet, kao pripadnici Logističke čete 770. Sbb. U ovim djeju potpuno je zaposjednut Koščanski plato, rejon Bazena, sela Ivce i Ilići, te Lovačka kuća. Uporedo je izvedena i akcija za ovladavanje agresorskim položajima na Uriji, koja je završena uspješno, a naše snage su zaposjele 1, 5 km neprijateljskog tranšaja u rejonu Balića, odakle je do tada prijetila i najveća opasnost našim odbrambenim položajima.

U direktnim borbama nismo imali žrtava, a tokom kasnijeg granatiranja poginuo je naš pripadnik Ždralović Muhamed.

Pomjeranjem položaja agresora na Koščanima i Uriji, te povoljnim razvojem situacije na drugim ratištima u zoni odgovornosti 7. korpusa ARBiH, stvoreni su preduvjeti za početak oslobodilačkih djelovanja prema Donjem Vakufu i dalje. Eksploatišući postignuti uspjeh 707. Sbb, koja je na spoju sa snagama HVO prodrla u dubinu neprijateljske teritorije na području naše općine (napredovanje prema Stolovašu, Slatini . . .), po dobijenoj zapovjedi počeli smo ofanzivna djelovanja na pravcu Rika-Donji Vakuf, uz prethodni pokušaj preko Urije, što nije uspjelo. U večernjim satima, jedinice Prusačkog bataljona su iz pravca Prusca ušle u Donji Vakuf, gdje je u kasnim večernjim satima uslijedilo i spajanje sa drugim jedinicama koje su učestvovala iz različitih pravaca.

Po zapovjedi komande Korpusa, naš bataljon je produžio djelovanja na pravcu Donji Vakuf – Komar sa zadatkom ovladavanja platoom Komara, čime je i završena operacija oslobađanja Donjeg Vakufa.

Nakon kraćeg odmora, pregrupisanja i preustroja snaga, uslijedio je odlazak na ključko ratište, zaposjedanje položaja i ofanzivna djelovanja prema Manjači, gdje nas je i zateklo primirje i potpisivanje Dejtonskog sporazuma, čime su obustavljena sva borbena djelovanja. U borbama na ključkom ratištu poginuo je Nuker Bahrudin-Peke i zarobljen je vojni policajac Terzić Amir, koji je kasnije ubijen.

Fenomeni odbrane Prusca – „Grada heroja“, „Čuda Bosanskog otpora“, prkosnog Bosanskog bedema:

- Hrabri, odlučni i radini ljudi, a onda u nevolji „bir“;
- Naš prećutni dogovor da komandant u Pruscu može biti samo Prušćanin, ali samo onaj koji je svoju glavu „halalio“, pa ako ostane na ramenu dobro je, a ako ne, ide slijedeći;
- Na funkciji su bila trojica komandanata koji su prošli ratni put Prusačkog bataljona 1992. -1995. , svi dobitnici najvišeg ratnog priznanja „Zlatni ljiljan“, hvala Bogu, preživjeli, ali uglavnom „izrešetani“;
- Organizovano izmještanje porodica, žena i djece, što je doprinijelo boljoj posvećenosti vojnika u borbi i odlučnost u odbrani kućnog praga, rodnog mjesta i države Bosne i Hercegovine;
- Na kraju, a možda i na prvom mjestu, je organizovanje odbrane utvrđivanjem – kopanjem rovova i bunkera, te njihovo povezivanje mrežom tranšeja kojom se moglo kretati na relativno siguran način i stići do svake tačke i svakog vojnika u bilo kojem dijelu odbrane i u svako vrijeme, dok se po Pruscu u ranijem periodu moglo kretati isključivo noću;
- Dobra logistička organizacija;
- Za učinjene prekršaje u Pruscu se kažnjavalo kopanjem rovova i tranšeja;

U odbrani Prusca, u različitim periodima rata, učestvovalo je od 400 do 800 boraca, od kojeg broja je 400 članova bataljona, dok su ostalo bile snage iz sastava drugih jedinica potčinjene Komandi bataljona.

Braneći svoj Prusac i u ofanzivnim djelovanjima našeg bataljona živote su položila 42 šehida, odlikovano je 10 pripadnika bataljona, od toga tri posthumno, sedam je živih (6 „zlatnih ljiljana“ i 1 „Srebreni štit“).

NEPRIJATELJSKA BORBENA OPERACIJA „BREZA-94“

Poštujući načelo *“što nije zapisano ili opisano nije se ni dogodilo”*, cilj mi je da čitaocima, a posebno onima sa područja Unsko-sanskog kantona prezentujem najveću ratnu opasnost koja je prijetila tadašnjem bihaćkom okrugu i 5. korpusu AR BiH, odnosno cijeloj Bosni i Hercegovini. Ovaj tekst prezentuje samo dio ratišta u operacije VRS, kodnog naziva „BREZA-94“.

Stanje morala u jedinicama 5. korpusa u vrijeme ove neprijateljske ofanzive je bilo na visokom nivou. Bila je još prisutna euforija nakon slamanja vojske tzv. „Autonomne pokrajine Zapadna Bosna“. Za pojedine je to bila mučna i ‘jalova pobjeda’, jer je udario „svoj na svoga“.

Vežano za ove borbe, u knjizi „Oluja“, koja je izdata 2009. godine, je napisano: „Bihaćko područje je imalo strategijski značaj za Hrvatsku, jer je na jednom značajnom dijelu (118 kilometara) razdvajalo Republiku Srpsku Krajinu i Republiku Srpsku. Peti korpus AR BiH je vezivao dio snaga obje srpske vojske i onemogućavao da se one upotrijebe na drugim dijelovima ratišta, bilo u Hrvatskoj bilo u Bosni i Hercegovini. Do kraja oktobra 1994. godine srpske vojske su provele nekoliko većih kampanja oko Bihaća koje nisu dovele do očekivanog uništenja 5. korpusa AR BiH. Zimsko-proljetna operacija VRS bila je za jedinice 5. korpusa vrlo teška. Nakon nje, u borbama od 16. do 21. avgusta 1994. godine snage 5. korpusa AR BiH porazile su autonomašku vojsku Fikreta Abdića i ušle su u Veliku Kladušu. Tada se oko 45.600 izbjeglica povuklo na privremeno okupirani teritorij R Hrvatske.“

Tada su svi borci bili dobro okaljani za borbu. Imali su zavidno ratničko iskustvo. Svaki borac je znao svoju ulogu u jedinici. Komandiri desetina, vodova i četa su bili potpuno spremni za izvršenje svih postavljenih zadataka. Među njima je vladalo krajnje povjerenje.

Logistika je bila poboljšana ratnim plijenom ostvarenim slamanjem paravojnih snaga Fikreta Abdića (prve autonomije). Povećan je broj cijevi u svim jedinicama, pa i u bataljonima 511. S.bbr, ali je i dalje nedostajalo municije i materijalno-tehničkih sredstava. Namjenska industrija (na nivou Okruga) nije više imala repromaterijala neophodnog za izradu ubojnih borbenih sredstava.

U dokumentima VRS, u vezi ove operacije, je ostalo zapisano: „U avgustu mjesecu 1994. godine uslijedila je najava napadnih djestava i dolazak jedinica sa strane i Glavnog štaba VRS. Operacijom je komandovao general Ratko Mladić.“

Već krajem avgusta na PEB-u (brigadnom) u elektronskom saobraćaju VRS pojavile su se nove „radne frekvencije“, novi učesnici, kao i povremeni naleti helikoptera koji su se spuštali u dubini teritorije koju je kontrolisao neprijatelj. Istovremeno, u zoni odgovornosti 1 i 2. pbr (Baštra-Otoka Bos.Krupa) uočeni su učestaliji pokreti neprijateljskih snaga koji nisu imali karakter aktivnog djestva već izviđačkog.

U kratkom roku smo utvrdili da se na sve ranije vatrene položaje dovlače nove snage, da se postavljaju nova oruđa na novim lokacijama, gdje se čak odstupalo i od načela upotrebe artiljerijskog oruđa, tako da se na brdu Alan (Bos.Krupa) na prednjem nagibu uočio top B-1. U nekoliko navrata sa Poljane djestvuje po Otoci i dubini prema Jezerskom tenk, na zapadnim padinama Bratića brda, neposredno iznad željezničke pruge Otoka – Novi, neposredno iznad Mlinčića, takođe top B-1, kao i više novih vatrenih položaja PAM-ova i PAT-ova.

U jutarnjim satima 1. septembra 1994. godine otpočela su intenzivnija artiljerijska djestva duž naših linija odbrane. Odmah je bilo jasno da su djestva iz brojčano više artiljerijskih oruđa i sa novih vatrenih položaja (lokacija) koja do tog jutra nisu bila registrirana. Budući da smo svi mi već iza sebe imali skoro tri godine stečenog ratnog iskustva, da smo poznavali vrlo dobro svaku vatrenu tačku neprijatelja, koje se dugo nisu mijenjale, svaka novina je brzo uočljiva. Intenzitet djestava, pojačana aktivnost radioveza (podaci PEB) kao i nova artiljerijska oruđa su nam bili jasan signal da se nešto nesvakidašnje priprema. Istog dana i nadređena komanda, na temelju prikupljenih obavještajnih podataka, daje instrukcije jedinicama, što je podrazumijevalo povećanje borbene gotovosti na cijeloj liniji odbrane brigade, a posebno na dijelu otočkog ratišta.

Borbena djestva VRS na otočkom dijelu ratišta nastavljena su 5.09.1994., gdje je ispoljena jača upotreba artiljerijskih oruđa i to sa novih vatrenih položaja, djestvo protuoklopnih jedinica, pa čak upotreba helikopterskih jedinica.

Od 1.09.1994. godine na našem prednjem kraju u cijeloj zoni odgovornosti bilo je znatno manje boraca nego obično. Razlog tome je što su borci 511.S.bbr većinom imali porodice van Otoke i Krupe, razmještene po cijeloj Cazinskoj krajini, od Bužima, Kladuše do Bihaća. Krajem avgusta 1994. godine komandanti bataljona ove brigade su pustili dio ljudstva kućama na odmor. Jedan broj boraca je pušten na zaslužen odmor nakon akcije sa „autonomašima“ i blistave pobjede.

Prvog i drugog septembra 1994. godine pojačana djestva su evidentirana na cijelom ratištu 5. korpusa, a glavni pravac napada je bio u zoni odgovornosti 505. Vbbr iz R Hrvatske, pravcem Bosanska Bojna.

Pojačana je aktivnost vojnih promatrača i UNPROFOR-a. Tada je Komanda FRA-BAT-a zahtijevala hitan sastanak sa komandantom 5. korpusa, koji je i održan 3 septembra. Iako je glavna tema razgovora ostala „tajna“, zna se da je, između ostalog,

bilo govora o izbjeglim pripadnicima tzv. „Narodne odbrane“ koji su našli utočište na području općine Vojnić i šire u tzv Republici Srpska Krajina (R.Hrvatska).

Dana 5. septembra neprijatelj je artiljerijskom vatrom djelovao po liniji odbrane, a istovremeno je dalekometnom artiljerijom djelovao po dubini - Jezersko, Stijena, Cazin, Pištaline i Bužim. Iako je taj dan bilo ranjenih i povrijeđenih boraca na prednjem kraju, evidentno je da je u ovom napadu puno pomoglo inženjersko uređenje linija odbrane. Jedinu do tada moguću komunikaciju Voloder-Ponorci i dalje smo koristili za izvlačenje ranjenih boraca kao i za dotur MTS-a i drugog, iako ju je neprijatelj konstantno granatirao iz različitog artiljerijskog oruđa. Evakuaciju ranjenika smo morali vršiti tek padom mraka. Ovakvo stanje je trajalo gotovo mjesec dana.

Na strani neprijatelja dominirala su oklopna, artiljerijsko-minobacačka, raketna i helikopterska borbena sredstva. Branitelji su opet imali onu premoć koju agresor nije imao. To je jasna odlučnost da brane svoje parče zemlje i svoj narod od pokolja i uništenja.

U z/o 511. Sbbbr agresor je težište napada oklopno-pješadijskih snaga usmjerio prema objektima Joja i Vučkovac. Ovi napadi su snažno podržavani artiljerijsko-minobacačkom i tenkovskom vatrom. U rejonu Joje agresor je uspio zaposjesti dvije otporne tačke branitelja, da bi one u našem protivnapadu isti dan bile vraćene. U znak odmazde, zbog nemoći i gubitaka, agresor je ispalio i nekoliko plotuna iz raketnog sistema "orkan" na Bužim i Cazin, kojom prilikom su tri osobe poginule a 70 ih je ranjeno. Tada je u ovim gradovima načinjena i znatna materijalna šteta. Naši gubici 5.9.1994. godine bili su: 1 nestao, 5 poginulih, 8 sa TTP i 26 sa LTP.

U toku noći 5./6.9.1994. godine izvršeno je pregrupisanje naših snaga na težišne pravce neprijateljskog napada, kako bi pružile što jači otpor. Cijeneći nastalo stanje na tom dijelu ratišta, komandant 5. korpusa je došao na Komandno mjesto u z/o 505.Vbbr i 511. Sbbbr, radi praćenja situacije na licu mjesta i pomoći u rukovođenju. Usljed tih djestava znatno je povećana potrošnja municije, materijalno-tehničkih sredstava i sanitetskog materijala. Izvori nabavki i dotura ovih sredstava su bili minimalni. Isti dan agresor je na ovo ratište doveo još tri brigade, izviđačku četvu, četvu VP i oklopni bataljon, ocijenivši da ranije dovedene snage u toku dvodnevne ofanzive nisu ispunile očekivanja. Narednog dana agresorske snage su nastavile sa još žešćim borbama u cijeloj z/o 5. korpusa. Tada je iz rejona Žirovac žestoko granatirao i iz VBR "orkan" raketirao više naselja u rejonu Bužima. Sa Stražbenice je djelovao iz tenkova i minobacača po Bosanskoj Otoci i Bosanskoj Krupi.

Karakteristika prvog dana napada su djestva iz većeg broja artiljerijskih oruđa koja su djelovala sa novih vatrenih položaja. Tenkovi na Otočkim poljima (desna obala), jedan tenk na Smrdanu, tenk na Šerbuli, tenk u majdanu iznad Brezika, itd. Neprijatelj je „ukrstio“ artiljerijsku vatru oruđima koja su djelovala iz pravca Novog (Ivanjska, Glodna i Blatna) i dalekometnih oruđa iz pravca Krupe (V.Badić, Vranjska i Radić). U kasnijim djestvima neprijatelj je aktivirao i položaj raketnih lansera

„volhov“ kod škole u selu Bušević, te helikoptere tipa „gama“, koji će na ovom dijelu ratišta biti upotrebljavana i u naredna dva mjeseca.

Treba istaći da neprijateljske pješadijske snage nisu imale hrabrosti da krenu u napad iako su u vrijeme artiljerijske pripreme ispaljene na hiljade različitih kalibara granata. Ovo su potvrdila zaplijenjena dokumenta VRS. Najviše projektila iz svih pravaca ispaljeno je na Plavno, gdje se nekoliko naših položaja u potpunosti uočavalo sa neprijateljske strane. Svo drveće koje je zaklanjalo naše položaje bukvalno je isječeno gulerima granata.

Oko 9 sati na više pravaca krenula je neprijateljska pješadija, uz zaglušujuću buku tenkova. Jedan tenk, uz koji se kretao jedan vod neprijateljskih vojnika, silazio je niz Smrdan ka komunikaciji Otoka-Baštra-Bužim, djejujući po Biljevinama. Drugi tenk je djejujovao po Plavnu, a treći sa Otočkih polja.

Iz pravca Buševića vrlo nisko je išla vodeća raketa. Letjela je u pravcu Jezerskog. Na toj lokaciji je bilo teško odrediti pravac. U vrlo kratkim intervalima zahučala je druga pa treća. Četvta je, za razliku od prethodnih, išla više ka sjeveru i pala je na Kedički. Bez dvogleda sam vidio krater koji je napravila na istočnom dijelu Kedičke (Kediča glavica). A onda je nadletjela slijedeća, i išla je prema Jezerskom.

Ovaj napad je zaustavljen blagovremeno. Bilo je jasno da će uslijediti i novi napadi. Vrlo bitno je bilo što smo u ovom rejonu imali instaliranu žičanu vezu koja je solidno funkcionisala kako unutar brigade tako i sa lijevim susjedom. Nastojao sam odmah od prvih momenata da sve informacije blagovremeno budu plasirane i dostavljene komandi ali i lijevom susjedu. Prvi izvještaj kojeg sam poslao sa IKM 3. bataljona (Vučkovac) komandantu Brigade rahmetli generalu Mirsadu Sediću je bio uznemirujući.

Znao je general Mirsad Sedić da nisam paničar, ali oskudnost materijalno-tehničkih sredstava u Brigadi nam je bio veliki problem, koji smo mi u komandi vrlo često morali i prikrivati, ali smo znali da su bataljoni imali svoju rezervu koju su pomno čuvali. Tada sam zatražio da se od komande Korpusa traži lanser i protivtenkovske rakete (strijele), kao i granate za BsT.

Napadi četnika su se u kontinuitetu smjenjivali. Bilo je na ratištu dosta jedinica iz drugih gradova kao npr. „panteri“ iz Bijeljine, „manijakosi“ iz Prijedora, „drinski vukovi“ iz Zvornika, „orlovi“ sa Oštrelja, jedan bataljon prijedorske 43. brigade, jedan bataljon 5. kozaračke brigade, dva bataljona 16. banjalučke brigade, jedan bataljon 6. sanske brigade, jedan bataljon 11. dubičke brigade, bataljon specijalaca iz Niša, četa vojne policije, četa izviđača i bataljon garde iz 1. krajiškog korpusa, jedinice Fikreta Abdića, vojska Republike Srpske Krajine i druge. Kada je komandant neprijateljske vojske Ratko Mladić tada obilazio linije srpske vojske u rejonu Osmače naredio je komandantu Novske brigade da pomjeri svoje linije naprijed i to u rejonu Smrdana, Osmače i Brezika. Također je naredio da se njihove linije sa Bratića brda spuste od Brakovca do mosta na rijeci Uni. Za napad 5. septembra 1994. godine Mladić je govorio vojsci da je za ovaj napad obezbijedio 15 000 vojnika. Kada su u Glodnoj, kod mlina, postrojeni neprijateljski vojnici 6. bataljona novske brigade i 43. prijedorske,

sada okrivljeni ratni zločinac general Ratko Mladić im je rekao da će se u mjestu Pijesak nalaziti komandant 1. krajiškog korpusa Momir Talić, i da će on komandovati jedinicama na tom pravcu, a da će na desnoj strani, kod repetitora, biti general Slavko Lisica i da će on komandovati na tom pravcu. Mladić je na kraju rekao da će on lično komandovati cijelom operacijom. Još im je rekao da se ispred njih, između ostalih jedinica, nalazi jedna dobro opremljena jedinica AR BiH pod nazivom „Hamze“, koja ima oko 80 boraca i dva tenka u pokretu.

Na Vučkovcu smo imali stalno postavljene minobacače (82 mm) iz sastava mješovite baterije (prištapska brigadna jedinica). Posade za ova oruđa su bile dobro obučene. Lokalne jedinice su imale prednost u tome što su njihovi borci dobro poznavali teren. Komandni kadar u oba bataljona 511. bbr koja su tih dana branila ove prostore nije imao nijednog aktivnog vojnog starješinu iz bivše vojske. Sve komandne dužnosti su obnašali „lokalni“ komandiri i komandanti. I starješine i borci AR BiH su tih dana odlično izvršili svoje zadatke na ovom dijelu bh. ratišta.

Borbe koje su počele 5/6. septembra 1994. godine (desno Una - lijevo Otočanka) neprekidno su trajale naredna dva mjeseca i sve neprijateljske akcije su izvođene uz jaku artiljerijsku pripremu. U vezi ovih napada, jedan neprijateljski vojnik je ispričao: *„Desno od Une liniju su držali ključko-krupski bataljoni. POV je držao liniju u Smrdanu, i njih su podržavala tri tenka. Dana 8. septembra 1994. godine tenkovi su prebačeni u Glodnu a zatim u Banjane. Jedan protivoklopni vod srpske vojske je tada preuzeo liniju od Dizdarevića česme do rijeke Une. Isti dan su nam pritekli u pomoć izviđači sa Oštrelja, zvani 'orlovi'. Oni su skupa sa ključko-krupskim bataljonima napali Plavno. U tom napadu su imali trojicu mrtvih i šest ranjenih vojnika. Sve ranjenike su čamcima odvozili niz Unu. Kada su ponovo pokušali napasti Plavno imali su sedam mrtvih i 12 ranjenih. Nakon ovog neuspjeha, samovoljno su napustili liniju i otišli su svojim kućama. Dana 16. septembra 1994. godine svi vojnici iz Ključa su otišli svojim kućama a zamijenili su ih „panteri“ iz Bijeljine, kojima je komandovao Ljubiša Savić - Mauzer. Ova jedinica je nastavila napadati na Plavno, ali bez uspjeha. Akcija na Vučkovac je počela u 9 sati. Tada je na muslimanske položaje u dubinu ispaljena jedna bomba, zvana 'krmača'. U noćnim satima se iz akcije vratila 1. četa 3. bataljona sa potpunim neuspjehom. Imali su trojicu mrtvih i 16 ranjenih. I druga četa se povukla u šumu ispod Osmaća, zbog toga što im je teško ranjen komandir čete Mile Omičević i još trojica vojnika. Povukla se i treća četa u rejon Brezika sa jednim ranjenim vojnikom. Prilikom zauzimanja Joje zarobili smo dvojicu pripadnika AR BiH. Zarobili su ih Damir Popović i Jane Komesar. Protivoklopni vod je obezbjeđivao tenkove u rejonu Smrdana. Tu nam je 'maljutkom' pogođen jedan tenk i odbijen mu je blatobra n. Na njemu je izgorjela zaštitna guma. Gledao sam kako tada general Mladić tjera vojsku da napada prema fabrici „Otočanka“. Govorio im je samo napred, ako ne može pognuto, može puzeći. Brže, napred! U tom momentu je mitraljez osuo po nama. Pratlja i vojni policajci su odmah tijelima zaklonili Ratka Mladića, a mi vojnici smo pobjegli u jednu kuću. Tada je i jedan naš tenk nagazio na protivtenkovsku minu koja mu je odbila točak i prekinula gusjenicu.“*

Ostaće zapisano da su snage neprijatelja bile mobilisale sve raspoložive snage kako bi ovu operaciju završile onako kako je to zamislio optuženik za ratne zločine, Ratko Mladić.

Interesantno je istaći da su gotovo svi neprijateljski vojnici u transportnim vrećama, pored ličnih stvari i vojničke opreme, imali i vunene čarape, spiralno namotanu paljenu žicu dugačku oko 60 centimetara koja je na krajevima imala dobro učvršćene drvene potezače, suhe obroke (konzerve u mini pakovanjima 50 i 70 grama) uglavnom mađarske proizvodnje, voće, meso, cigarete i alkohol.

Uporedo sa problemima i aktivnostima koje su se odvijale na ratištu, javio se i problem sa smještajem civilnog stanovništva. U naselju Voloder je u nekoliko garaža bila organizirana osmogodišnja škola, i tih dana su upravo bile otpočele pripreme i dolazak djece u novouspostavljene školske prostorije.

Pored pratećih vojnih objekata (kuhinja, logističko skladište bataljona, sanitet, centar veze, komande četa i sl.) bilo je prisutno i puno civila i djece. Nametnula se potreba za udaljavanjem civila iz zone borbenih dještava. Međutim, postavljalo se pitanje koliko je mudro da u toku borbenih dještava porodice boraca napuštaju svoje kuće, jer bi sigurno jedan broj njih napustio liniju odbrane kako bi pomogao svojoj porodici u iznalaženju novog smještaja. Borci su se osjećali sigurnije i odanije za borbu kada su im porodica uz njih. Intenzitet neprijateljskih napada i neprekidna artiljerijska dještva, koja su praktično razarala dio Volodera, primorali su civilne vlasti da pribjegne iseljavanju stanovništva. Tako je, praktično, u toku jedne noći iseljeno skoro svo stanovništvo iz ratne zone.

Napadi nisu jenjavali, konstatno se sa suprotne strane oglašavala artiljerija. U pozadini neprijatelja nadlijetali su i helikopteri, koji su povremeno dještvovali po objektima gdje su pretpostavljali da su naše vatrene tačke. Srećom, ta dještva su bila bez ikakvog efekta.

Naredni pravac koji je bio za neprijatelja uspješan, uz podršku artiljerije i tenkova, je pravac Ivanjski put - komunikacijom i uz samu obalu rijeke Une ka Plavnu. Budući da su četnici bili ubijeđeni da mi danju držimo položaje u kućama na desnoj obali riječice Baštre, trpeći vatru naših jedinica sa Plavna, i uz evidentne gubitke koji su bili očiti, ovladavanje istih je trajalo više dana.

Ova višednevna napadna dještva su konstatno praćena artiljerijskom vatrom, ali su u neposrednom borbenom poretku pripadnici SČA koristili oklopna vozila sa spregnutim oruđima, a u fazama izvlačenja ranjenika oklopne transporter pratile tenkom koji je dještvovala u pokretu, kako bi omogućio izvlačenje ranjenika u istom i zaštitio transporter. Uočene su smjene kod neprijatelja, vjerovatno kako bi se neuspjesi istih nadomjestili uvođenjem novih snaga koje nisu pretrpjele gubitke i koje nisu poznavale ovo ratište.

Na Vrletnici je 2. naš bataljon imao prislušni centar sa vrlo iskusnom i obučenom poslugom, koji su nam mnogo pomogli. Vrlo brzo su otkrivali i praktično nepogrešivo dešifrirali sve nove učesnike kako jedinice tako i tehniku.

Jedinice 511. brigade su duž cijele linije bile intenzivno vezane vrlo žestokom vatrom od Sokolova kamena do Baštre. U otežanoj i složenoj situaciji četne i bataljonska prihvatna sanitetska stanica su bile u vrlo teškoj situaciji. Znatan svakodnevni prihvat ranjenih i upućivanje na dalje zbrinjavanje bilo je više od mjesec dana moguće isključivo noću. Razlog tome je što su komunikacije koje izlaze iz Otoke i Volodera u potpunosti kontrolisane artiljerijom a veći dio i pješadijskim oružjem.

U ovakvim uslovima naše jedinice, a pogotovo 2. bbr i potčinjene prištapske jedinice, trpjele su gubitke u ljudstvu. Nametnula se potreba smjene ljudstva u cilju njihovog odmora i konsolidacije redova. Tako se uvodilo ljudstvo iz drugih bataljona, pa čak i prištapske jedinice (vod vojne policije, pionirsko-inžinjerijski vod i druge). Posebnu ulogu na Plavnu i procentualno najviše gubitaka je imala Protuoklopna četa. Dominantnost Plavna je bila značajna za odbranu, a i položaji i vatrene tačke su bili dobro inžinjerijski utvrđeni. Herojska odbrana toga dana i narednih dana Plavna i prvi prihvat borbe pored pripadnika 2.bbr pao je na Protuoklopnu četu (POČ), kojom je komandovao Enijaz Komić. Treba istaći da je ta jedinica samo u jednom danu imala izbačeno iz stroja 18 pripadnika.

U Ratnom dnevniku jednog starješine 11.lpbr u vrijeme ovih borbi je zapisano: *„Dana 18.9.1994. godine, u ranim jutarnjim satima, u redove 3. bataljona ove brigade ubačena je jedna neprijateljska diverzantska grupa, pa je došlo do pucnjave i nestanka jednog našeg borca – Adamović Đure. Po odobrenju komandanta, svi borci su prešli na lijevu stranu, gdje su organizovali odbranu. Tokom dana kompletan Ključki bataljon se izvukao sa linija i otišao je kući. Novska četa, koja je na desnom krilu 3. bataljona 11. lpbr se takođe pred noć povukla – napustila je položaj. Komandanti su sve činili da ih zaustave ali u tome nisu uspjeli. Isti dan čete iz 3. bataljona ove brigade nisu došle na smjenu. Taj dan od potezne mine su ranjeni Jerković Mile i Stanković Rajko.“*

Naše jedinice su 17/18. septembra potisnule neprijatelja ispod Plavna, preko rijeke Baštre ka Ivanjskom putu. Četnici su i dalje napadali i na taj način nam vezali znatne snage koje su nam trebale itekako na Plavnu, Vučkovcu i Joji.

Dominantni položaj Plavna i Vučkovca su nezaobilazan cilj i oslonac svakog komandanta, kako u odbrani tako i u napadu. Upravo ta činjenica je bila povod neprekidnih napada na Plavno a vrlo često i na Vučkovac koji je bio u drugom planu zbog početnih neuspjeha i pretrpljenih gubitaka. Neprijatelj je 18. septembra napadao pravcem: Ivanjski put – Plavno -Lugarnica. Tada je bio ovladao kućama Mustedana-gića (ispod samog Plavna), a tog dana borbe su se vodile i za Lugarnicu. Praktično se borba odvijala vrlo blisko. Srećom, na kraju su pobijedile naše snage. Upravo tog dana, najvjerovatnije trpeći velike gubitke, SČA je nastavio izvlačiti svoje ranjenike uz pomoć oklopnog transportera i tenka. Toga dana i noći ovakav manevar je bio vrlo čest. Po oslobađanju lugarnice i kuća neposredno uz komunikaciju ispod Plavna, u Hodinoj kući je pronađeno nekoliko desetina nosila za ranjenike i sanitetskog i ostalog materijala.

PRENOS TEŽIŠTA NA VUČKOVAC I JOJU

Snage VRS sinhronizirano su vršile napade na pravcima Otočanka-Johova Dolina, Biljevine te Vodomot – Joja. Uz jaku artiljerijsku pripremu duž cijele linije, nakon više neuspjeha na pravcu Smrdan i Ivanjski put – Plavno, neprijatelj je težište napada prenio na pravcima Johova Dolina i Vodomot-Joja. Za razliku od inženjerskog utvrđivanja na Plavnu, linija odbrane na Vučkovcu je bila znatno bolje uređena. Postojale su dvije linije utvrda (zimski i ljetni) solidno uređene, znatno ojačane fortifikacijskim objektima ali sa skoro zanemarivim ili nikakvim minskim zaprečavanjima.

Pored nedostatka mina u rejonu Johova Dolina, utvrđenih linija praktično nije ni bilo. Ovaj dio je često bio i međuprostor, a vatrene tačke su uglavnom bile u kućama. Budući da je taj pravac bio i tenkoprohodan, on je VRS bio glavni pravac napada.

Neuspjeh neprijateljskog pješadijskog napada u prvim danima nametnuo je i upotrebu njihovog tenkovskog voda u narednim napadnim djelstvima. Upotreba tenkova i neprijateljske pješadije vrlo uspješno je zaustavljena djelstvom naših raketa (TF-8) sa Vučkovca. Napad neprijatelja tenkovima pratila je pješadija (borbeni poredak voda pješadije u obliku strijele, dva odjeljenja desno iza tenka a jedno lijevo iza tenka). Od djelstva naše posade (TF-8) jedan tenk je oštećen, nakon čega se povukao ka kućama na Smrdanu.

Iako će ofanziva „BREZA-94“ zvanično prestati krajem septembra 1994. godine, napadna djelstva su nastavljena duž cijele linije odbrane sa težištem na pravcima Vučkovac i Joja. Nakon više napada, nova brigada i dijelovi zborničke brigade, sa „mauzerima“, početkom oktobra 1994. godine potiskuju naše snage od komunikacije sa Joje. Ovo je ugrozilo našu liniju odbrane na Vučkovcu, tako da smo morali pregrupisati snage i ojačati se u ovom rejonu.

Komandant bužimskih vitezova, koji su odnijeli odlučujuću pobjedu nad SČA, brigadir Izet Nanić je dao opširan intervju u lokalnom listu, iz kojega se vidi situacija i snage koje su pokrenule agresorsku ofanzivu „Breza-94“. Odgovarajući na prvo pitanje, brigadir Nanić je, pored ostalog, rekao: „Od 1.9.1994. godine na bužimskom dijelu ratišta počela je najžešća četnička ofanziva od početka rata u BiH na ovim prostorima. Snage vojske tzv. RS i to: 1. krajiškog korpusa, 2. krajiškog korpusa i 24. brigada Banijskog korpusa krenule su u opštu ofanzivu. Prva je krenula u napad 24. brigada Banijskog korpusa 1.9.1994. godine iz pravca Bosanske Bojne. Imali su određenih uspjeha, jer nije očekivan napad iz tog pravca. Te snage su ušle u dubinu slobodne teritorije, do jedan ili jedan i po kilometar, sa širinom klina do dva kilometra. Isti dan smo pregrupisali naše snage, a tokom noći i sutradan izvršili protivnapad, razbili te snage 24. brigade na tom pravcu i vratili iste preko državne granice Republike Bosne i Hercegovine. Ove snage nisu vraćene samo na polazne pozicije, već znatno dalje. Nakon dva dana, tj. 3/4.9., u ranu zoru, otpočela je ofanziva SČA na frontu: Banjani – Baštra – Ćorkovača - Radač (tt. 629). Na samom startu je primijećeno da se radi o većoj ofanzivi širih razmjera, u kojoj će učestvovati brojno jake snage. Mi smo u tih sedam-osam dana vodili teške i odsudne odbrambene borbe, u kojima smo ocijenili njihove namjere, pravce i jačinu snaga na svakom od tih pra-

vaca. U ovoj ofanzivi angažirani su: 1. i 2. krajiški četnički korpus. Prvi krajiški korpus je učestvovao sa četiri brigade, bataljonom vojne policije, izviđačkom četom i specijalnim jedinicama tzv. RSK. Drugi krajiški četnički korpus je učestvovao sa jednom brigadom na pravcu Ivanjska - Vučkovac. Taj napad je bio uperen prema Bosanskoj Otoci, na lijevoj obali r. Une, koje l/o je držala 511. Sbbr. Na l/o 505. Vbbr krenula je 43. motorizovana brigada i 1. novigradska brigada. Jedna je napadala l/o 511. Sbbr i dijelom 505. Vmtbr iz pravca Baštre, u zahvatu komunikacije, a druga na Ćorkovaču. Brigade 6. sanska i 5. kozaračka, te bataljon vojne policije, izviđačka četa 1. kk i specijalne jedinice iz tzv. RSK, tj. glavne snage 1. kk napadale su pravcem: Žirovac - s. Radač i dalje ka Bužimu. Cilj četnika je bio razbiti 505. Vbbr i ovladati Bužimom, a zatim bi nastavile b/d u sadjejestvu sa 2. kk, preko Cazina i ka aerodromu Željjava.

Prema ovome, to je bio jedan radikalnan zahvat vojske tzv. RS. Mi imamo zaplijenjena dokumenta, gdje se tačno govori o kojoj veličini operacije je riječ. S tom operacijom direktno je rukovodio štab vojske tzv. RS, na čelu sa generalom Ratkom Mladićem. Operacija je nosila naziv "Breza-94". Na osnovu zaplijenjenih dokumenata i naredbi može se zaključiti da je to stvarno bila jedna opsežnije pripremana ofanziva sa dalekosežnim ciljevima koja, ne daj Bože da je uspjela, ovdje više ne bi bilo muslimana. Ovdje bi faktički bilo drugo Goražde, Žepa, Srebrenica, odnosno mala enklava. Tačno je vidljivo da je ta operacija trebala da bude prekretnica rata u korist četničke vojske i srpske politike na ovim prostorima, a možda i šire. Jer da je ovom prilikom i na ovom mjestu pokleknuo 5. korpus A R BiH, onda bi bile potpuno drugačije pregovaračke pozicije naših pregovarača na političkoj sceni. Međutim, na svu sreću, tako se nije dogodilo, zahvaljujući svijesti i odlučnosti naših boraca, čak i sve i jednom borcu, da se mora opstati, da se ne smije ustuknuti ni milimetar. Ovaj je napad zaustavljen, snage razbijene i natjerane na bijeg, preko granice u dolini r. Žirovac. Svi borci zaslužuju zahvalu ovog naroda i priznanja za uspjehe koje su postigli."

Na pitanje - kada je počela presudna bitka, u kojoj je faktički slomljena ofanziva SČA, brigadir Nanić je iznio: "Nakon osmodnevne agresorske ofanzive, jedinice 505. Vbbr su se pregrupisale i izvršile protivnapad u ranim jutarnjim satima 12.9.1994. godine. Protivnapad naših snaga trebao je početi u 5,00 sati, kada su jedinice trebale biti na jurišnom položaju. U isto vrijeme i Mladić donosi odluku da i njegove okupljene glavne snage moraju u 5,00 sati preći u opći napad na naše l/o, kroz koje moraju neizostavno proći. Ne očekujući taj agresorski napad, mi smo izvukli naše glavne snage sa linija, cijeneći da ćemo četnike preduhitriti. Potrefilo se da tačno u isto vrijeme bude izlazak naših i njihovih snaga na jurišni položaj u 5,00 sati. Tu se radilo o minutama i sekundama, ko će biti brži i kome će sreća biti naklonjena. U jednom momentu naši vezisti su ih "uhvatili" na vezama, kako nas oni, navodno, imaju i da pripremaju još jedan jak talas, samo trebaju da prebace tenkove i sigurno će ovoga puta uspjeti. I mi smo malo kasnili sa napadom. Nismo počeli tačno u 5,00 sati. Tada se klupko počelo odmotavati u našu korist. Momci su dobro znali svoj dio zadatka. Udarili su iznenada, muški jako i brzo, jer su znali da nema drugog izbora. Tom prilikom su totalno razbile neprijatelja na pravcu: Radač - Ćulumak pa sve do

državne granice sa RH. Naše snage su udarile s fronta i boka na glavne snage agresora: 5. kozaračku i 6. sansku brigadu, tenkovsku četvu, izviđačku četvu i bataljon vojne policije. Postignuti uspjeh je izvanredan, između ostalog, valja posebno naglasiti da je slomljena agresorska ofanziva i da je ojačao moral i samopouzdanje boraca za daljnje borbene aktivnosti. Borci su vidjeli da se agresor, do zuba naoružan, može slomiti i natjerati na bijeg. Vidjeli su puno mrtvih kako na bosanskoj zemlji leže, na poprištu bitke. Jučer je izvučeno 50 mrtvih četnika koji su predati komisiji za razmješnu. Oni se bore, ginu ili ostaju bogalji za interese Beograda i "srpstva", a protiv svojih komšija i bosanskog naroda".

Na pitanje šta je zaplijenjeno od MTS-a, brigadir Nanić je kazao: "Toga je dosta zaplijenjeno. Navešću samo neka: jedan tenk T-55, jedan ZIS 76 mm, baterija minobacača 120 mm, baterija minobacača 82 mm, protivoklopna oruđa POLK-9k II sa raketama, raketa strela 2M za protivzračnu odbranu, bestrzajni top, jednocjevni PAT, veće količine pješackog naoružanja, municije, granata i mina, PAM-ova, zatim 4 vojna kamiona, 2 PUH-a, džip i još mnogo drugih materijalnih sredstava". Odgovarajući na pitanje kakve gubitke je neprijatelj pretrpio u ljudstvu i da li su Bužimljani naudili četničkom generalu Mladiću, brigadir Nanić je odmah želio ispraviti novinara, kada je kazao: "Da Bužimljani njemu nisu naudili, već borci Armije Republike Bosne i Hercegovine, borci koji se bore za svoj narod, za državu Bosnu i Hercegovinu. Oni se bore za pravdu i pravedno razrješenje situacije u okvirima države BiH. Bore se protiv fašizma, protiv zločina, jer to što je Ratko Mladić želio, ravno je zločinu. Mi smo našli u zaplijenjenom dokumentu (vjerovatno u zapovijesti) šta je doslovice napisano: 'Dug prema Cazinu iz Drugog svjetskog rata mora se vratiti'. Vidi se, kaže Nanić, u koju oni krajnost idu. Činjenica da im je ovo bio radikalan cilj i da je za taj cilj angažirao ogromne snage i borbenu tehniku, radi pokoravanja ove naše Cazinske krajine, govori da bi ovdje bile nesagledive posljedice i nesaglediv zločin, kakav se ne pamti u historiji ovoga naroda. Borci 505. Vbbr, kao i borci 5. korpusa A R BiH i svi drugi učesnici ovoga boja, uključujući i narod ovoga kraja, dali su sve od sebe da poraze i porazili su četničku armadu, učesnike u ofanzivi "Breza-94".

Iznoseći svoje ocjene o ovoj pobjedi, brigadir Nanić je iznio: "SČA, na čelu sa Karadžićem i Mladićem, neće odustati od svog cilja u pokušajima da pokore Bihački okrug koji je, kao kost u grlu, smješten između dviju srpskih tvorevina tzv. RS i RSK. Ne samo da pokore, već i da unište bošnjačko-muslimanski narod, koji je daleko bio najbrojniji na ovim prostorima. U ovim borbama napadi su svakim danom bili sve češći i svaki put još žešći. U toku jednog dana naši borci odbijali su i po nekoliko uzastopnih oklopno-pješackih napada, nanoseći im svaki put sve veće gubitke. Na Križ i Sip četnički tenkovi su jurili ispred pješadije, ali nisu mogli probiti čvrst beden sastavljen od najboljih boraca i najhrabrijih sinova Bosne. Pobjede su se redale jedna za drugom na cijeloj napadnutoj zoni od Bosanske Otoke do Bosanske Bojne. To je izazivalo strah i paniku u redovima agresorskih vojnika, kada idu u napade, ili od svakog protivnapada pripadnika 5. korpusa.

Agresorska artiljerija je nemilosrdno tukla danju i noću. Zabilježeno je u Ratnom dnevniku 505. Vbbr "da je petog dana agresorske ofanzive palo više od 1500 razor-

nih projektila na I/o 505. Vbbr. I pored tako silnog granatiranja i naleta oklopno-pješaćkih sastava na I/o 505. Vbbr i 511. Vbbr od Radača, Ćorkovače, Nikolića glavice do brda Hercegovine i Bosanske Otoke, svi položaji za odbranu ostali su neprobojni.”

Neprijatelj je posebnu pažnju posvećivao utvrđivanju linija odbrane . U bivšoj JNA je vladala krilatica „što više znoja u miru, manje krvi u ratu“.

Dokazalo se da su pripadnici VRS, bez puno improvizacije, primjenjivali naučene lekcije iz ex JNA. Tih dana po zaposjedanju Joje na istočnim padinama Samca, ranim jutrom, na livadi koja se spuštala ka komunikaciji Otoka-Baštra-Bužim, osvanula je radna jedinica koja je koristila noć i jutarnju maglu i već uveliko trasirala i iskopala nekoliko stotina metara tranšeju. U jednom zaplijenjenom dokumentu je pisalo: „Za operaciju ‘Breza 94’, na radnu obavezu – kopanje rovova, bio je mobilisan i jedan broj vojnosposobnih muslimana, njih oko 50 iz Bosanske Kostajnice. Za vrijeme trajanja akcije, konkretnije u 3. bataljonu, njih 10 je bilo smješteno u Osmanovoj kući, u Smrdanu, kod četne stanice 1. čete 3. bataljona, a 10 kod Ćedine kuće, u Smrdanu, odakle su išli donositi ranjenike sa Otočke ceste. Ovi iz Osmanove kuće su ih nosili do Lončarevca, gdje je bio prihvatni sanitet 3. bataljona. U ovoj akciji je ranjeno 5-6 muslimana a jedan je poginuo. Za vrijeme trajanja ove operacije muslimani su na liniju, u rovove, dostavljali hranu srpskim borcima.“

Bilo je očito da su snage VRS na dan 12. septembra 1994. godine težište prenijele na bužimski dio ratišta, odnosno na Sip i Radoč. Aktivno borbena učesće na otočkom dijelu ratišta i vezanje snaga SĀA je dalo rezultata ali je istovremeno ostavilo aktivne snage i naredna dva mjeseca .

Avdo Huseinović

KRVAVI BAJRAMI U BOSNI

Početak agresije i genocida ugasili su bajramski nur na licima Bošnjaka početkom aprila 1992. godine.

Nepoznati narodni pjesnik, što davno ispjeva sevdalinku "Ni bajrami više nisu kao što su nekad bili...", kao da je ovom neprolaznom pjesmom zloslutno najavio najkrvaviji period u historiji Bosne i Hercegovine.

Godine 1992. prvi dan Ramazanskog bajrama bio je u subotu 4. aprila.

Niko nije mogao pretpostaviti da će na taj uzvišeni dan, jedinica „Srpska dobrovoljačka garda“ iz sastava Službe državne bezbjednosti Srbije, nakon što je dva dana ranije izvršila okupaciju Bijeljine, nizati svoje krvave tragove na ulicama ovog semberskog bisera.

Bio je to dan kada su zločinci iz ove jedinice, kojom je komandovao Željko Ražnatović Arkan, ubili desetine Bošnjaka, a više stotina njih će biti ubijeno u danima koji će uslijediti.

- Pobili su stotine ljudi, hiljade odveli u logor na prinudni rad. Protjerali su 35.000 Bošnjaka, opljačkali sve redom. Bilo je mnogo silovanja i ponižavanja, a srušene su i sve bijeljinske džamije – kaže Jusuf Trbić, žrtva Arkanovog divljanja, danas borac za istinu i hroničar zločina nad Bošnjacima u Semberiji.

BAJRAM DOĐE, SARAJEVO GORI

U noći između 03. i 04. aprila 1992. godine, Sarajevom su odjekivali rafali.

Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine (SDS BiH) tako je najavljivala krvavi Bajram.

“Za prvi dan Ramazanskog bajrama, u vrijeme obavljanja bajram-namaza, čuje se pucnjava u gradu, a najčešće dolazi iz rubnih dijelova grada. Nepoznate osobe s čarapama na glavama pucaju u vozila i otimaju ih, ima ranjenih i ubijenih. Prema naknadnoj evidenciji, 4. aprila 1992. godine ubijeno je osam građana Sarajeva. Simbolika napada na Bajram, vidljiva je i u prezimenima troje ubijenih Bajramovića - Amila, Jasmina i Emke“ - kaže Nihad Halilbegović, autor knjige „Sarajevo od referenduma do agresije i napada na grad“.

U noći 4. na 5. april 1992. godine, dok su Sarajlije mirno spavale, u Sarajevu se dešavala „noć D“, jer Srbi, uz pomoć bivše Jugoslovenske narodne armije, pokušavaju zauzeti sarajevske policijske stanice. Bila je to noć straha i zebnje, u kojoj se uspjelo sačuvati jezgro sarajevskih policijskih stanica, u općinama Novo Sarajevo, Centar, Stari Grad i Novi Grad.

U toj noći Sarajevski aerodrom je i zvanično okupiran. Okupaciju su izvršili pitomci i vojna policija Vazduhoplovne vojne akademije Rajlovac, u sadjejtstvu sa jedinicom niških specijalaca, a akcijom je komandovao pukovnik Vidoje Magazin. Prilikom napada na Sarajevski aerodrom, vojnici JNA su ubili dvojicu policajaca MUP-a Republike Bosne i Hercegovine Reufa Muhića i Jasmina Kadića. Za ubistvo ovih policajaca na Sarajevskom aerodromu do danas niko nije odgovarao.

Do sada se pisalo i govorilo da su 5. aprila 1992. godine ubijene Suada Dilberović i Olga Sučić, na antiratnim demonstracijama na Vrabanja mostu.

Prema Halilbegovićevom istraživanju, tog 5. aprila 1992. godine, drugog dana Ramazanskog bajrama, ubijena su 133 građanina Sarajeva.

Četvrtak, 11. juni 1992. godine bio je prvi dan Kurban-bajrama.

Mnogim Bošnjacima Ljutočke doline ostaće vječno pitanje i dilema, zašto su srpski vojnici izabrali Kurban-bajram za početak napada na ovo područje.

Srpske snage su tog dana, oko podneva, ušle u Ćukove i Lužine, da bi oko 14 sati bili i u centru Orašca. Ulazak u Ćukove, Orašac, Duljke praćen je pucnjavom iz pješadijskog i protivavionskog oružja koje je bilo na oklopnim vozilima. Pucali su sa zapaljivom municijom, tako da je veći broj kuća, štala, sijena planuo i počeo gorjeti. Dolinom Une je ubrzo zavladao dim i miris paljevine. Prilikom ulaska srpskih vojnika u Ljutočku dolinu bilo je ubijenih i ranjenih Bošnjaka.

ZLOČIN U ČELOPEKU

Veliki zločin jedinica „Žute ose“, koja je bila pod efektivnom kontrolom Službe državne bezbjednosti Srbije, počinila je nad Bošnjacima iz mjesta Divič kod Zvornika.

„Žutim osama“ je komandovao Vojin Vučković Žučo, a u zločinima je prednjačio njegov brat Dušan Vučković Repić iz Umke kod Obrenovca.

SLIKA BR 13

Dom kulture u Čelopeku

Po naredbi Slavka Erića, zamjenika komandira policije Zvornik, 162 Bošnjaka iz Diviča prevezeno je uz policijsku pratnju u Dom kulture u Čelopeku.

Početakom juna 1992. godine, Repić je najavio logorašima “da će krvavo proslaviti Bajram”.

U presudi Višeg suda u Beogradu od 16. decembra 2011. godine se navodi:

„11. juni 1992. godine, na Bajram, Darko Janković Pufta iz Kraljeva, u Dom kulture Čelopek je ušao zajedno sa Dušanom Vučkovićem Repićem i još nekoliko drugih neidentifikovanih osoba, te su naredili da na binu Doma kulture izađu očevi i sinovi, da svuku odjeću sa sebe, te da vrše oralni seks među sobom sa menjanjem uloga u ovom činu, što su oštećeni morali da čine, a ostali da gledaju, pa je tako na binu izvedeno nekoliko parova očeva i sinova, među kojima su bili i Jahijagić Fikret i njegov sin Almir, Bikić Mehmedalija i njegov sin ili sinovac Šaban. Istom prilikom u Domu kulture Čelopek, Pufta i Repić su lišili života najmanje devet lica.“

Ni Bošnjaci Višegrada nikada neće zaboraviti zlo koje su im dojučerašnje komšije priredile u danima Kurban-bajrama.

U jednom pisanom svjedočanstvu Mevla Memišević svjedoči: „Mog muža Hasana, za Kurban-bajram 1992. godine, prvo su tri dana gonili da čisti krv koja je ostala na mostu Mehmed paše Sokolovića, kad su klali narod, a četvrti dan su i njega zaklali.“

Višegrađani svjedoče da je veliki pokolj izvršen uoči Kurban-bajrama 1992. godine, 10. na 11. juni. Samo na Novom mostu, nizvodno od višegradske ćuprije, ubijeno je oko 300 Bošnjaka. Ratni zločinac Momir Savić, treći dan Kurban-bajrama, prilikom protjerivanja Bošnjaka iz naselja Dušće u pravcu Višegrada, po dolasku do zgrade „Biroa za zapošljavanje“, iz kolone je izdvojio pet Bošnjaka, te ih vratio u Dušće, gdje ih je pobio u štali Ajke Balić.

ŽIVA LOMAČA U PIONIRSKOJ

Kada su srpski vojnici 13. juna 1992. godine ušli u selo Koritnik, tu su zatekli uglavnom žene, djecu i pokojeg starca. Nastupio je sličan scenarij, kao i u drugim selima u okolini Višegrada. Uplašenom narodu rečeno je „da se sprema jer ih čeka autobus za Kladanj, te da moraju što prije krenuti.“ Idući prema gradu, kolona od 60 izbjeglica zaustavlja se u selo Sase, gdje vojnici kupe nekoliko preostalih stanovnika i vode ih u naselje Nova Mahala u Pionirsku ulicu, u kuću Jusufa Memića. Već je nastupio 14. juni, posljednji dan Kurban-bajrama, kada su im ušli u kuću i rekli da će odmah biti premješteni u susjednu kuću Adema Omeragića. Kada su prebačeni u kuću Omeragića, osjetili su da je po ćilimima i zidovima prolivena smjesa slična benzinu. Procjenjuje se da je najmanje 60 ljudi, od toga 19 djece, bilo u podrumu kada su kuću zapalili vojnici pod komandom Milana i Sredoja Lukića. Nekoliko zatočenika je preživjelo. Najmlađa žrva je bila bezimena beba od dva dana, dijete Senada Kurspahića. Tridesetdvo godišnja Ismeta Kurspahić je preživjela „živu lomaču“ u Pionirskoj ulici i u Domu zdravlja Višegrad zatražila pomoć. Tom prilikom je uvedena u protokol Doma zdravlja. Nakon toga je ubijena, njeni posmrtni ostaci sa langetom na ruci, pronađeni su u višegradskom mezarju Stražište 2010. godine.

U noći sa 13. na 14. juni 1992. godine, na lokalitetu mostarske gradske deponije Uborak strijeljano je 88, a na lokalitetu Sutina 26 nedužnih Bošnjaka i Hrvata.

Krvavi mostarski Bajram nije preživjelo 114 civila, od kojih je 29 hrvatske, a 85 bošnjačke nacionalnosti.

Uborak i Sutina su prve ekshumirane masovne grobnice u BiH i jedan od najvećih nekažnjenih zločina tokom agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu.

Navršilo se 25 godina od ovog zločina, a Tužilaštvo BiH još uvijek nije podnijelo optužnicu protiv odgovornih i počinitelja.

Pod nadzorom Mileta Stojanovića, upravnika logora Rajlovac, Nikole Stanišića i Žarka Krsmana Šoka, Bošnjaci, logoraši iz sarajevskih naselja Ahatovići, Dobroševići i Bojnik, četvrtog dana Kurban-bajarama, u nedjelju 14. juna 1992. godine, potrpiani u GRAS-ov autobus broj 75 i u pratnji četiri putnička vozila povezani u nepoznatom pravcu. Rečeno im je da idu na razmjenu. Dovedeni su u mjesto Sokolina kod Srednjeg, na području općine Ilijaš, gdje je autobus stao. Vozač i pratoci su izašli da navodno natoče vode za prokuhali hladnjak, a onda, nekoliko minuta kasnije, negdje iza 19 sati, počeli su pucati po autobusu, ispaljivati zolje, bacati bombe, pucati iz pješadijskog oružja. Autobus smrti nije preživjelo 48 Bošnjaka.

BAJRAMSKI TURNIR SMRTI

Godine 1993. Kurban-bajram je došao u utorak 1. juna. Tog dana iz pravca Lukevice, oko 10 sati i 20 minuta, u razmaku od desetak sekundi, ispaljene su dvije minobacačke granate, koje su eksplodirale na igralište, na parking u između Trga djece Dobrinje i ulice Grada Bakua, gdje se odigravao Bajramski fudbalski turnir. Granate su ubile 15, a ranile 112 civila.

Bio je to strašan prizor. Dobrinjski mladići i dječaci odigrali su svoju utakmicu života i prkosa na parking u okruženom automobilskim olupinama. Tog kobnog dana Omeru Mulaahmetoviću je ubijen 16-godišnji sin Kemal.

- Moje dijete je imalo svega 16 godina i bio je među starijima, koji su toga dana ubijeni samo zato što su prkosili smrti u blokiranoj Dobrinji. Tog dana sam pratio goste koji su došli da zajedno proslavimo Bajram i spremao se da izađem i prisustvujem Bajramskom turniru, odjeknula je jaka eksplozija, a nakon toga vriska i galama. Ovdje je nastao pokolj. Dotrčao sam na parking kako bi pomogao ranjenima. U toj masi ležao je i moj sin. Bio je živ, ali bez svijesti. Preminuo je nakon nekoliko dana - kaže Mulaahmetović.

Na Bajramskom turniru na Dobrinji ubijeni su: Atif Bajraktarević, Mirza Deljković, Alija Godinjak, Adnan Mirvić, Kemal Mulaahmetović, Dragan Osadčij, Refik Ramić, Jusuf Razić, Munir Šabanić, Adel Selmanović, Danijel Šolaja, Damir Trebo, Asim Zagorica i Marko Žižić.

Ne znam kad ću, ako neću sad, ispričati priču koju mi je prošle godine u Janji ispričao Osman ef. Kavazović, najstariji brat reisu-l-uleme Huseina ef. Kavazovića, prije agresije imam u Brezovom Polju kod Brčkog i jedan od autentičnih svjedoka

logorskog pakla kroz koji je, skupa s nekoliko stotina svojih džematlija, prošao u logorima Luka Brčko i Batković kod Bijeljine.

- Bilo je logoraša u Batkoviću, koji su postili za vrijeme ramazana. I od onih minimalnih količina hrane, drugi logoraši su nam ostavljali za iftara i sehura. Klanjali smo tako što bi dio logoraša oko nas napravio špalir da ne vide stražari, a mi bi se tiho, skoro nečujno posafali i obavljali namaz. Bajram-namaz smo klanjali u našim mučilištima - priča ef. Kavazović.

"Ni bajrami više nisu kao što su nekad bili...", ali ih, za razliku onih u godinama agresije, ipak dočekujemo sa vraćenim nurom na licima Bošnjaka.

„VOJNI AKTIV“ O CILJEVIMA AGRESIJE NA B I H

Potpuno svjesni primarne uloge čovjeka u našoj pravednoj odbrambeno-oslobodilačkoj borbi, u okviru plana sveukupne obuke i vaspitanja komandnog kadra i boraca u jedinicama 1. korpusa AR BiH, značajno mjesto je imao i „Bosanski ciklus“ predavanja kojeg je organizirao Organ za moral 112. Viteške motorizovane brigade. Cilj ovih predavanja je bio idejno-političko uzdizanje prevashodno pomoćnika za moral u jedinicama, te ostalih starješina na svim nivoima, kao i svih pripadnika ove Brigade. Formiran je vojni aktiv od najzraslijih i najodgovornijih lica, a kasnije i slušalaca koji su stečena znanja znali prenijeti borcima. Predavači su bili najpriznatiji profesori Sarajevskog univerziteta te duhovni autoriteti, spremni da otvore vidike borcima Brigade i Armije RBiH i otklone eventualne nejasnoće na ratnom putu do slobodne Bosne i Hercegovine. Ova predavanja (ukupno devet) su se održavala jednom sedmično. Započela su 13. januara, a završila 10. marta 1995. godine. Predavači su bili prof. dr. Omer Ibrahimagić, prof. dr. Mujo Slatina, prof. dr. Muhamed Nuhić, prof. dr. Atif Purivatra, prof. dr. Safet Halilović, prof. dr. Jusuf Žiga, naibu reis hadži hafiz Ismet ef. Spahić, prof. dr. Muriz Spahić i prof. dr. Mustafa Imamović. Ovi ugledni uvodničari su, između ostalog, istakli:

- **Omer Ibrahimagić:** „Krajnje sumnjiva ‘igra’ je i međunarodne zajednice, odnosno pojedinih zapadnih zemalja, koje ‘prikrivenim putem’ pomažu Karadžiću i Miloševiću, plašeći se, navodno, islamskog fundamentalizma.“

- **Mujo Slatina:** „Više od hiljadu godina su Bošnjaci podučavani antibosanskim životom, od bukvara do naučnih studija, od tuđih naziva ulica, naselja, škola, brda i planina, do neposrednog komuniciranja, pozdrava, te o vrijednostima porodičnog života i slično. Sve se to činilo na smišljen način, često grub i ‘nježan’, brz i ‘postepen’, kako bi se Bošnjaci u potpunosti odvojili od svog prirodnog kontinuiteta življenja. Bošnjaci su lišavani i vlastitih pjesnika, umjetnika, filozofa... Uništiti korijen, to je bio cilj, kako bi naš narod bio osuđen da izumre. Danas agresor slično radi u okviru ‘etničkog čišćenja’. Naše simbolične vrijednosti treba da prate put našeg vojnika.“

- **Muhamed Nuhić:** „Geneza mržnje prema bošnjačkom narodu je na djelu još prije pojave islama na našim prostorima, kada su pravoslavlje sa istoka, odnosno Vizantija, te katoličanstvo sa zapada nastojali, po svaku cijenu, da sruše bogumil-

sku državu. Ona se genima, s koljena na koljeno, prenosila do danas. Ta mržnja, kao podloga, služi politici da izvrši svoj plan. Sva propaganda počinje sa istog stanovišta – da nestane Muslimana, kao nekada Bogumila. Svi križarski ratovi nisu uništili Bogumile, pa ni Bošnjaci, koji su njihovi potomci, neće pokleknuti tim najezdama.“

- **Atif Purivatra:** „Opredjeljenje za naciju ne postoji, to je samo pritisak da se bude ono što nije, a važno je samo za Muslimane. Nikakvim dekretom, naredbom, ne stvara se nacija, niti se ona ukida. Nacija muslimanska, sa svim svojim karakteristikama, ne odgovara ni Srbima ni Hrvatima. Zato, da bi se sačuvali neophodno je muslimansko i islamsko osvješćivanje, homogenizacija i jedinstvo. Nacionalni element daje snagu našoj državi, a jaka država je sposobna da čuva naciju. U svoje snage se treba uzdati, uzdizati svoje, a ne uništavati. Svaki Musliman treba danas da bude pet puta sposobniji od drugih, da bi mogli imati jaku i nepobjedivu Armiju, jaku naciju i državu.“

- **Jusuf Žiga:** „Masovno silovanje žena Muslimanki naočigled njihovih roditelja, muževa i djece, te klanje djece u prisustvu njihovih majki i obrnuto, ritual je koji se samo njeguje kod ljudoždera. Nasuprot četnicima, narod koji je iznjedrilo sevdalinku ne može činiti zlo. Bosansko je prihvatiti bosanski duh i duhovnost, a sam Bošnjak nema kud iz toga izaći.“

- **Ismet ef. Spahić:** „Mi smo sudionici istorije, koju mi možda sada ne vidimo, ali drugi sa strane vide. Od nas i od naših vojnika učit će čitav svijet. U našim vojnicima se probudila iskonska snaga, naša vjera i tradicija. Vi ste borci najbliži Bogu. Između vas i Boga nema zastora. Budite istrajni i moralni, to je veoma važno za našu Armiju.“

- **Muriz Spahić:** „Za vrijeme Austro-ugarske, a naročito Kraljevine Jugoslavije, umjesto bosanskih izvornih naziva daju se tuđi nazivi. Srbijanska politika je naročito vršila promjenu imena, kao Đokin toranj, umjesto Čaba na Treskavici. Iz ovoga i sličnog, iz takve svijesti i politike proističu izjave četnika ‘sve je srpsko’. Zbog svega ovoga neophodno je vraćanje izvornih naziva, bošnjačkih, te čišćenje ‘bosanskog ćilima’ od tuđih naziva.“

GODIŠNJICA OSLOBOĐENJA GLAVATIČEVA

U zoru 29. septembra 1995. godine sve jedinice 4. korpusa Armije RBiH koje su učestvovala u akciji prešle su na lijevu obalu Neretve i Glavatičevo je bilo oslobođeno

Slobodnoj teritoriji Bosne i Hercegovine prije dvadeset dvije godine, u odlično pripremljenoj akciji, pripojeno je tako novih oko 40 kvadratnih kilometara prostora. O akciji smo razgovarali sa "Zlatnim ljiljanom" Eminom Tucakovićem Kikilom: "Oslobođenje Glavatičeva dugo smo pripremali. Mi smo imali najbolju izviđačko-diverzantsku jedinicu u Korpusu, sve hrabri, iskusni, školovani, domaći ljudi koji poznaju i vole svaki žbun, svaku livadu, izvor i stazu. Prije akcije proveli smo mnogo dana i noći u osmatranju i izviđanju, danju i noću, utvrđivali snage, pravce i satnicu kretanja neprijateljskih jedinica i vojnika, prikupljali podatke, bilježili, osluškivali, osmatrali, objedinjavali sve podatke, analizirali i donosili procjene... Najisturenija grupa imala je kodni naziv DAMA. Došao je i taj trenutak, posljednja provjera spremnosti... "Dama" je rekla - "DA" i istovremeno krećemo iz svih oružja i oruđa, sa bokova, iz dubine, frontalno. U 13,10 prvo ispaljujemo dva projektila RPG na dva rova, Do 16,30 vodila se pješadijska borba. Savladana je glavna tačka otpora Biskup, jedna za drugom padale su i ostale tačke Krstac, Krupac, Gaj, Žljebina, Glibana, Orlov kuk, Humina kosa, Kvanj, Vinine, Kosin potok, Štekov brijeg... Grupe i podgrupe vodili su Dama, Kiler, Ćulin, Profesor, Don, Dunja, Grom, Oblo, Safir, Ruža i Munja. Bio je to školski primjer izvođenja jedne akcije, primjer za izučavanje u vojnim školama, primjer motivacije, organizacije, pripreme i izvođenja dejstava", pričao nam je poznati gazija Kikilo.

Vođa jedne diverzantske grupe Zijo Pindo ispričao je: Krenuli smo sa Orahova 28.9. naveče, spavali u Zaspilici do četiri sata. U Lađanici smo prešli žičaru oko 4,30, prošli kroz linije agresora, došli na odredište, zauzeli pozicije u 11,30 i čekali signal. Na komandu "pali" ožegli smo iz svih naoružanja... Kad smo završili posao okupili smo se u Krupcu kod mosta, bilo je veče, planirali smo dalje zadatke. Dvije grupe otišle su prema Kvanju, a moja je ostala da kontroliše put iz Krupca prema Glavatičevu, rasporedili smo se i očekivali naše svježe snage iz pravca Biskupa, ali naišla su dva četnika sa puškomitraljezom na gotovs. Oko 18,30 zaustavio sam ih i pitao ko ste vi, oni su rekli "naši smo". Ali meni je bilo sumnjivo pa sam pitao koja su jedinica. Jedan od njih je rekao "leopardi". Emin Gadžo je u ovom obračunu poginuo. Rođen

je u Tušilima 1.1.1964., od oca Alije i majke Fate. Emin je svaki vakat klanjao u rovu. Bio je borac za trojicu, poznat po poštenju i ljudstvu, kažu njegovi saborci i komšije Ibro Džihan i Tito Bandić.

U ratnom dnevniku autor ovih redaka je zapisao: Do zore 29. 9. sva vojska prešla je na lijevu stranu Neretve. Ujutro, odmah poslije doručka, borci obilaze svoje kuće-zgarišta. Zizo obilazi i mezar brata Ibre koji je poginuo na Kobačevu, iza Tjemenana. Nerfid Didik i ja izlazimo na Orašac, na zgarište njegove kuće i više pomoćnih objekata, sve spaljeno, na zidovima kuće ostale zakačene potkovice.“Stolarska mašina, mašina za kukuruz, ormar pun alata, niđe ništa”, zamišljen i tužan kaže Nerfo, bolničar. Oluci pali, nema šupe, starog oraha, izbile nove mladice jabuke, ni mačke, ni miša...“Duboko uzdahnu, povuče dim cigarete duboko, duboko, hoda okolo i izvadi flašu soka iz zemlje.

Glavatičevo

U jednoj kući našao novine Vojske RS “Hercegovac” u kojima piše: Raspadom Jugoslavije bez krova nad glavom ostalo više od 20.000 oficira SRJ... , Vojska se stvara na principu pravoslavlja... , povlašteni članovi SDS i DPS... Pored novina, tablica tajnih naziva jednog komandira čete, kodni nazivi jedinica bili su delfin, panter, pauk, jelen, leopard, ris, tigar, kobac, jastreb, orao, kengur, jastreb. Na zidu jedne kuće ćirilicom ispisano: “Stojte paše i ustaše, ne dirajte to je naše”.

U selo je, odmah iza vojske, sa svojim konjem ušao Her (Kikilov otac). Kaže, ne može se nikako umoriti, stalno radi, radostan zbog oslobođenog Glavatičeva, ponosan na sinove borce. Nazif, poznat kao Debeli, iz civilne zaštite pozdravlja borce uvijek spremne za šalu, donosi poklone u vidu pečenog mesa, sira i kajmaka. Prenosio sam u Lađanici zajedno sa najboljim diverzantima u 4. korpusu, poznatim “Župskim biserima”. Ujutro tišina, ljepota, razgovor junaka, još miriše barut, doručak se razvozi na pokretnoj tek zarobljenoj kuhinji, koju je VRS posudila bivša JNA.

Toga dana Konjic je žestoko granatiran. Bila je to posljednja akcija konjičkih jedinica Armije RBiH i posljednje granatiranje grada, granate su padale cijeli dan po cijelom gradu, a posljednja kod zgrade Električnog, u ulici Civilnih žrtava rata (bivša Proleterskih brigade) ranila je Hamdiju Suvarića, vozača Igmanovog autobusa, koji je na posao odvezao radnike druge smjene i vraćao se iz Objekta, zatim su ranile Jusufović Hadžiru i smrtno ranile njenu 11-godišnju kćerku Aidu. Toga dana geleri granate ubili su Stojana Šimunovića u stanu i Gojka Miloševića pored kontejnera za smeće ispred Željezničke stanice...Na potpuno isto mjesto, iznad restorana "Željo" koji se nalazio u sklopu Željezničke stanice, pala je i jedna od prvih granata na grad početkom maja 1992. godine. Irfan, otac rahmetli Aide, bio je kaže na položaju Nezirevac, gdje je čuo kada je preletjela granata koja je u 15,30 ubila njegovu kćerku, a ranila suprugu i komšiju Suvarića.

Sjećanje na oslobodilački rat, ratnike i sve stradale ljude, u Konjicu danas imaju samo rijetki. Agresori na ovaj grad napisali su preko deset knjiga protiv Konjica koje su štampali u hiljade primjeraka i koje ostaju da govore njihovu istinu, da tumače rat, dok o braniocima grada još nema nijedne knjige. (Jedina knjiga o borbama za Konjic na linijama odbrane Ljubina, promovisana je prije tri mjeseca, autor je Ibrahim Hota – naslov Krvavim stazama Prenja). Opasnosti od zaborava nesagledive su, jer od tumačenja prošlosti zavisi budućnost, gospodo ministri i predsjednici mnogobrojnih boračkih i drugih bosanskih i bošnjačkih udruženja.

U borbama za Glavatičevo poginuli su: Emin Gadžo i Ibro Hebibović ("Zlatni ljljani"), zatim Jasmin Džaferagić, Zahid Mulić, Sejo Nezirović, Šećo Lavić, Emin Pintol, Mustafa Hejub i drugi.

Hadžija Hadžiabdić

NOVE KNJIGE – PREDSTAVLJANJE

Rasim Muratović, OLOVO 1992-1995. STRADANJE I RAZARANJE HEROJSKOG OLOVA, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo 2017.,

Nastavljajući svoj kontinuitet u istraživačkom i naučnom radu, u te-
žnji da se dođe do relevantnih histo-
rijskih činjenica o događajima u Re-
publici Bosni i Hercegovini na kraju
XX stoljeća, realizovan je još jedan
naučnoistraživački projekat koji je
rezultirao izdavanjem ove vrijedne
knjige *Olovo 1992-1995. Stradanje i
razaranje herojskog Olova*.

Olovo je stari bosanski grad koji
se može pohvaliti svojom burnom
historijom, grad o kojem su pisali
mnogi istraživači, koristeći brojne
historijske izvore, knjige i naučne
radove objavljene u različitim publi-
kacijama ali nigdje sistematizirani i
nabrojani kao u ovoj naučnoj knjizi.
Autor ovog naučnog djela dr. sc. Ra-
sim Muratović, naveo je preko 160
različitih izvora iz arhivske građe i li-

terature koji su pisali i obradili neke dijelove historije Olova, što će olakšati budućim istraživačima da dođu do podataka o tom starom bosanskom gradu.

Knjiga *Olovo 1992-1995. Stradanje i razaranje herojskog Olova* predstavlja istinu, koja je najbolje oružje, kojom su se služili Olovljani u svojoj burnoj historiji, a posebno u periodu agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i Olovo. Da se istina ne bi zaboravila, nastala je ova vrijedna publikacija koja interdisciplinarno obrađuje Olovo kroz historiju sa akcentom na stradanje i razaranje herojskog Olova u perio-

du 1992- 1995. godine. Važno je istaći da su Olovljani u svojoj pravednoj odbrambeno-oslobodilačkoj borbi poštovali međunarodne propise i Ženevsku deklaraciju tako da nisu ostavili ni jednu mrlju u toj hrabroj borbi.

Navedena naučna studija strukturirana je u šest međusobno hronološki povezanih poglavlja i predstavlja jednu od prvih naučnih studija koja daje generalnu sliku o historiji Olova kroz stoljeća sa akcentom na zločine i genocid nad Bošnjacima Olova tokom Drugog svjetskog ratu, kao i zločine počinjene tokom agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu 1992.-1995. godine, odnosno na počinjene zločine nad civilima Olova u navedenom periodu.

U prvom poglavlju **OLOVO – PRILIKE DO AGRESIJE**, str. 19 – 69, autor kroz više podnaslova daje osnovne historijske podatke o Olovu, kroz historiju.

Tu se nalaze podaci o Olovu od njegovog prvog pomena u historijskim izvorima 1382. godine, pa sve do prvih višestranačkih izbora u Bosni i Hercegovini 1990. godine. Ovdje treba istaći podnaslov *Olovo u Drugom svjetskom ratu i zločini četnika*, str. 30 – 44, gdje su dati konkretni podaci o zločinima četnika iz relevantnih historijskih izvora i literature sa spiskovima žrtava zločina i njihovim osnovnim podacima. Većina navedenih žrtava stradala je od *masovnog pokolja četnika*, a u rubrici nacionalnost navedeno je *Musliman - ne opredijeljen*, ili *neopredijeljen*, a rjeđe *Srbin*.

U podnaslovu. *Žrtve zločina u Drugom svjetskom ratu 1941 – 1945. u općini Olovo (po naseljenim mjestima) prema spiskovima Muzeja žrtava genocida u Beogradu*. str. 45 – 55, navedeni su osnovni podaci o žrtvama, a u rubrikama nacionalnost navedeno je *Musliman*, a u rubrici *Način izvršenja zločina*, uglavnom u *direktnom teroru*, izostavljena je riječ od četnika, kao i *nepoznato*. Autor je ovo poglavlje obradio veoma stručno koristeći dostupnu literaturu i historijske izvore, tj. prvi put su objavljeni konkretni podaci o zločinima četnika u II svjetskom ratu na području općine Olovo.

Zatim su dati podaci o razvoju Olova u SR Bosni i Hercegovini, kao i podaci o prvim višestranačkim izborima u Olovu.

U drugom poglavlju **UČEŠĆE SRBIJE I CRNE GORE U ZLOČINIMA**, str. 71 – 77, govori se o srpskoj nacionalističkoj ideologiji, njenom buđenju, jačanju i realizaciji.

Kroz više podnaslova govori se i o raspadu Jugoslavije, kao i o političkoj i ekonomskoj krizi koja ju je zahvatila.

U trećem poglavlju **DOGAĐAJI KOJI SU PRETHODILI ZLOČINIMA**, str. 81 – 100, autor na vema stručan način obrađuje događaje u Olovu i Bosni i Hercegovini, njeno međunarodno priznanje kao Republika Bosna i Hercegovina.

Autor detaljno objašnjava i prilike u Bosni i Hercegovini pred samu agresiju na međunarodno priznatu državu. Za to je prethodila uporna politička borba čije žrtve su među prvima bili i mladi vojnici – regruti. Autor daje osnovne podatke o regrutima koji su stradali u JNA sa područja općine Olovo kao i prilike u Olovu pred neposrednu agresiju.

U četvrtom poglavlju **IZVRŠENJE ZLOČINA NA PODRUČJU OPĆINE OLOVO**, str. 101 – 160, autor kroz više podnaslova objašnjava prilike pred agresiju, samu agresiju kada su učinjeni brojni zločini protiv čovječnosti i međunarodnog prava. To su uglavnom zločini na privremeno okupiranoj teritoriji nad civilnim stanovništvom koje nije bilo krivo, krivo je bilo samo zato što su Bošnjaci, gotovo svo je stanovništvo ubijeno što su četnici zatekli kod svojih kuća. Tada je počelo sistematsko razaranja Olova i okolnih mjesta.

O razaranju Olova govori niz dokumenata od kojih je najočigledniji dokument od 17. novembra 1992. godine - Naredba komande Sarajevsko-romanijskog korpusa, strogo pov. br. 10/74-625, u kojoj se između ostalog kaže: „...zauzimanje Olova se otešlo“...“ukoliko je potrebno zapalite ga“. To su i učinili.

Linije branilaca Olova bile su neprobojne, pa se agresor svetio danonoćnim granatiranjima slobodnih teritorija Olova i ubijanjem civila. Sa braniocima Olova bili su i branioci sa područja opština Ilijaš, Sokolac, Han-Pijesak i dr. U Olovu je sve bilo srušeno, kako društveni tako i privatni objekti: zgrada Općine, osnovna i srednja škola, Dom zdravlja, vjerski objekti, pogoni ŠIP „Stupčanice“, ŠIK Olovo i drugi. Uz dobru saradnju civilne i vojne vlasti Olova neki dijelovi pogona koji su se mogli staviti u funkciju odbrane izmješteni su iz grada i stavljani u pogon. Osnovna i srednja škola izmještena je iz Olova tako da učenici nisu gubili nastavu. Dobra saradnja civilne i vojne vlasti odvijala se veoma dobro tokom trajanja agresije.

Razoreno Olovo posjetio je i predsjednik Predsjedništva RBiH Alija Izetbegović, kao i članovi Predsjedništva Ejub Ganić, Mirko Pejanović, kao i mnogi generali Armije Republike Bosne i Hercegovine. Olovo je postalo magnet za domaće i inostrane novinare koji su prenosili istinu o herojskoj odbrani razorenog Olova. To su redovno pratili informacije koje je u javnost slao izvještač iz Olova Velid Džindo. Takođe, to su bilježile i „Olovske novosti“, koje su izlazile jednom mjesečno. Većina važnih posjetilaca dala je svoje intervju u tim novinama kao i Radio Olovo. Kada je Ejub Ganić, u maju 1993. godine, prvi put vidio razoreno Olovo, izjavio je: „Samo bi Dostojevski mogao likove branitelja Olova dostojno opisati“. Ali, to su ipak bilježile i Olovske novine koje su razbijale informativnu blokadu i slale u svijet istinu o razorenom Olovu. Tekstove iz njih prenosili su i mnogi strani mediji koje autor Rasim Muratović navodi u ovom radu.

Sve agresorske ofanzive na Olovo slomljene su, pa i ona najduža koja je vođena preko 70 dana i noći, od kraja 1993. i početka 1994. godine, kada je agresor, pored dnevnih napada, nekoliko napada izvodio i noću. Braniteljima Olova pomagale su i druge jedinice Armije RBiH a posebno jedinice Drugog korpusa Armije RBiH, od kojih bi istakao jedinice: Živiničke ose, Vojnu policiju, borce Živinica, Gračanice, Lukavca, Doboj Istoka i druge.

O Olovu i njegovim braniocima ispjevane su mnoge pjesme, koje su emitovane na mnogim medijima, koje su ulijevale snagu svim braniocima Bosne i Hercegovine. Brojni dokumenti i fotografije u knjizi dokumentuju epopeju odbrane Olova na liniji

dugoj preko 50 kilometara. Borci Olova stalno su „tanjili“ vanjsku liniju blokade Sarajeva i za sebe vezali više korpusa kako bi oslabili pritisak na linije odbrane Sarajeva.

U petom poglavlju **ŽRTVE GENOCIDA – UBIJENI**, str. 161 – 383, navedeno je 220 imena ubijenih. Tu se nalaze imena stanovnika općine Olovo ubijenih tokom agresije 1992. -1995. godina sa biografskim podacima, mjestom ukopa i identifikaciji. Usred ratnih dještava mnogi Olovljani umrli su kod svojih kuća ili u bolnicama. Iz mnogih porodica ubijeni su po 2-3 brata, zatim otac, sin i unuk, što govori o tragediji izazvanoj agresijom na Republiku Bosnu i Hercegovinu.

U šestom poglavlju **ODGOVORNOST ZA ZLOČINE U OLOVU**, str. 387 – 461, autor na stručan način nabroja jedinice i pojedince, političko i vojno rukovodstvo RS od kojih su mnogi optuženi od Haškog tribunala. Tu se nalaze optužnice i presude Radovanu Karadžiću, Biljani Plavšić, Momčilu Krajišniku, Ratku Mladiću, Dragomiru Miloševiću, Radoslavu Krstiću, Ljubomiru Borovčaninu i drugim.

Zatim, tu su prilozi, faksimili dokumenata, odluke iz službenih glasnika, faksimili iz novinskih članaka i drugo. U zaključnim razmatranjima autor ističe da knjiga *Olovo 1992-1995. Stradanje i razaranje herojskog Olova* predstavlja kratku ali dokumentovanu historiju Olova sa akcentom stradanja Bošnjaka u I i II svjetskom ratu, kao i u vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu.

Za pisanje ove knjige autor je koristio brojne izvore i literaturu nabrojanu na stranicama knjige od 467-471, što će dobro poslužiti svim istraživačima koje interesuje ovo područje. Na kraju ove publikacije na stranicama 473-507, dat je registar imena i geografskih pojmova.

Autor projekta i rukovodilac istraživanja *Olovo 1992-1995. Stradanje i razaranje herojskog Olova* dr.sc. Rasim Muratović se zahvaljuje saradnicima na ovom projektu: dr.sc. Erminu Kuki, Sakibu Behluloviću, Edinu Behluloviću, Hadžiji Hadžiabdiću, Fadilu Karičiću, Akifu Jamakoviću, Harisu Suljeviću, mr. Almi Hajrić-Čaušević, kao i Organizaciji porodica šehida i poginulih boraca općine Olovo.

Objavljivanje ove knjige pomogli su Općina Olovo, Savez dobitnika najvećih ratnih priznanja Zeničko-dobojskog kantona, Ministarstvo za boračka pitanja Zeničko-dobojskog kantona, na čelu sa ministrom mr. Fahrudinom Čolakovićem, Fondaciji za Izdavaštvo Sarajevo, Image d.o.o. Olovo i Seadu Hadžiabdiću.

O vrijednosti knjige *Olovo 1992-1995. Stradanje i razaranje herojskog Olova* govore i imena njenih recenzenata koji su svi redom akademici. To su akademik prof.dr. Ejub Ganić, akademik prof.dr. Mirko Pejanović i akademik prof.dr. Smail Čekić.

Treba znati da se više nijedna ozbiljna studija, maturski, magistarski i doktorski rad neće moći pisati o Olovu, odnosno, o ovom području, bez knjige *Olovo 1992-1995. Stradanje i razaranje herojskog Olova*, zbog čega je preporučujem stručnoj i naučnoj javnosti a posebno učenicima, studentima kao i profesorima u osnovnim i srednjim školama.

Fadil Karičić

OBILJEŽENA GODIŠNJICA FORMIRANJA PRVE SLAVNE OLOVSKE BRDSKE BRIGADE I PROMOCIJA MONOGRAFIJE „OLOVO 1992 - 1995. - STRADANJE I RAZARANJE HEROJSKOG OLOVA“

Dana 27. maja 1992. godine formirana je Olovska brdska brigada. Povodom 25. godišnjice od njenog formiranja, napisana je monografija o ovoj Slavnoj brigadi. Na godišnjici Brigade, koja je obilježena 25. maja 2017. godine, govorio je jedan od njenih komandanata - Fadil Karičić. On je između ostalog, istakao:

„Danas je još jedan veoma značajan razlog i historijski trenutak za naše Olovo, jer evo napokon promoviramo prvu knjigu o nedavnim ratnim događanjima i nekim sjećanjima iz ranijih perioda i golgota kroz koje su prolazile prethodne generacije. O tome neću sada govoriti, jer će o tome govoriti uvaženi promotori i direktor Instituta za ratne zločine.

Ovogodišnje obilježavanje dana Brigade prilika je za još jedno podsjećanje na teške dane stvaranja jedne u nizu slavnih brigada koje su pronosile slavu i ponos bosanskog čuda, čiji su najbolji sinovi životima platili slobodu u kojoj mi danas živimo.

Dužnost, zavjet i obaveza nas živih aktera tih događaja je da istinom svjedočimo o tim strahotama i da stalno obilježavamo kako godišnjicu brigade tako i svih ostalih značajnih događaja iz perioda rata. Posebno smo odgovorni prema svim poginulim i umrlim borcima, svim onima koji su ranjeni i dali dio svog tijela, prema šehidskim porodicama i porodicama poginulih boraca, a naročito našim budućim pokoljenjima, da ih stalno podsjeća i da se slično ni slično zlo njima ne bi dogodilo.

Svi mi koji smo bili raspoređeni na RR u TO i RJ, kroz razne vidove edukacije i obuke, učeni smo kako da se branimo od stranog agresora sa istoka ili zapada. Nažalost, na RBiH je izvršena agresija od JNA i republika bivše nam zajedničke države.

To je bio strašno težak, ružan, prljav i nehuman rat, kakav čovječanstvo nije vidjelo i upamtilo. U tom ratu agresor, koji je bio naoružan do zuba, na nas goloruke upotrebljavao je sva moguća protivavionska sredstva, artiljeriju i druga veoma ubojna

oruđa, i to ne samo na one ciljeve za koje su namijenjeni, nego za gađanje civila, i to najčešće djece, staraca i ostalih nedužnih građana.

Dakle, mi živimo u zemlji na koju je izvršena agresija i u kojoj su nam naši susjedi i sunarodnici iz bivše nam zajedničke države bili zacrtali i namijenili nestanak i potpuno uništenje, ali se, zahvaljujući svim braniteljima Bosne, a samim tim i naše Brigade i njenim sjajnim herojima - gazijama i drugim borcima na ovom prostoru, to nije dogodilo.

U nedavno završenom ratu 1992.-1995. godina izvršena je agresija, a na okupiranim teritorijama nad Bošnjacima je izvršen genocid. Agresija na Republiku BiH i genocid nad Bošnjacima zajednički je velikodržavni i zločinački poduhvat Srbije, Crne Gore i Hrvatske, sa takozvanom JNA, te njihovih petokolonaša, kolaboracionista i plaćenika. Namjera i cilj zločinačkog čina utemeljen je na srpskim i hrvatskim velikodržavnim projektima. Planeri i izvršiocu agresije i svi oni koji ih i danas podržavaju, stalno i u kontinuitetu izjednačavaju agresora i žrtvu, govoreći da je u BiH bio građanski rat i da su za rat podjednako svi krivi. Govore da su zločine činili svi i da su zločini isti, izbjegavajući reći istinu i to da je agresor planirao, naredio i izvršio ciljano masovne zločine. Neće da priznaju i da shvate da nije isto ubiti jednog ili grupu ljudi i više hiljada ljudi. Iskustvo iz ovog našeg odbrambeno-oslobodilačkog rata u BiH pokazuje i dokazuje da uvijek pobjeđuju branioци svoje domovine, a da agresori nikada ne ostvaruju svoje zamišljene ciljeve. Zato je BiH bila, postoji i postojat će dok god ima patriotski raspoloženih građana za njenu odbranu.

Danas je prilika da se podsjetimo na sudbonosne trenutke od prije 25 godina kada je Predsjedništvo RBiH 8. aprila 92. godine, donijelo Uredbu o ukidanju dotadašnjeg RŠ SRBiH i formiranju Štaba TO RBiH, kao prvi dokument nove države. Ta Uredba je imala historijski značaj, jer je predstavljala osnov za nastanak i razvoj OS RBiH. Na taj način RBiH je prvog dana svoje državnosti ozakonila svoje do tada legale i legitimne OS i time ispunila bitne odredbe međunarodnog ratnog prava.

O nastanku i razvoju TO opštine Olovo sam govorio u više navrata, te to ovog puta neću činiti, ali ću još jednom naglasiti da se svi moramo prisjećati tadašnjih događaja i prenositi našoj djeci i novim generacijama, kako bi znali istinu o ratu 1992-1995. godina i da ne dozvole nikome da prekraja istinu i historiju tih događaja. Nažalost, to se od strane onih koji su nas napadali i izvršili agresiju pokušava. Sa više ili manje uspjeha, to se svakodnevno događa.

Zahvaljujući činjenici da smo Akif Jamaković i moja malenkost od 6 uposlenih u OpštTO ostali kao profesionalni radnici mirnodopskog štaba i uvezali ostale starije i borce koji su bili na RR u štabovima i jedinicama TO, kao i da smo izvršili dopunu v/o iz reda bošnjačkog naroda, umjesto onih koji su se svrstali na agresorsku stranu, te je tako nastavljen kontinuitet funkcionisanja TO Opštine.

RP, ŠTO, MUP i svi drugi organi Opštine su sinhronizovano djelovali i radili na pripremi za odbranu i što uspješnije funkcionisanje u ratnim uslovima, a što je besprijeckorno funkcionisalo čitavim tokom rata.

- Ukratko ću vas podsjetiti samo na neka zbivanja, probleme i ostale događaje iz tog perioda, kao što su:

- Iskoristili smo postojeće formacijske knjige za formiranje i razvoj komandi i jedinica TO.

- Odgađali smo početak borbenih djestava zbog nedostatka NVO, MES i drugog MTS za potrebe vođenja borbe.

- Vršili intenzivno uređenje teritorije za potrebe o/b.

- Uvezivali ljudstvo iz susjednih opština koje gravitiraju ka Olovu.

- Vršili prihvrat stanovništva iz Istočne Bosne.

- Iznalazili načine za nabavku NVO i ostalih sredstava potrebnih za odbranu.

- Vršili popune jedinica, komandi i štabova nedostajućim ljudstvom i opremom kojom smo raspolagali.

- Vršili i sve ostale potrebne pripreme i radnje za uspješno vođenje odbrambenog rata.

- Nakon otpočinjanja b/d u hodu vršili pregrupisavanje ljudstva sa naoružanjem na najugroženija mjesta (širi rejon Olovsih luku i Kruševa) i dr., odnosno z/o 2. i 3. bataljona.

Prilika je da se u povodu jubilarne godišnjice istaknu svi uspjesi koje je postigla naša Slavna brigada, kao i svi ostali borci i starješine iz drugih jedinica i opština, a koji su se borili na ovom dijelu ratišta.

Nabrojat ću samo neke:

- Prva smo opština na čijoj teritoriji je zaustavljen agresor od Drine ka zapadu, i ova teritorija nije nikad pala u ruke neprijatelja.

- Relativno mali broj poginulih, uprkos tako žestokim atacima, ofanzivama i granatiranjima i nedostatku naoružanja, municije, MES i MTS.

- Skoro kompletna teritorija opštine je branjena i odbranjena pa i dijelovi drugih opština.

- Enormno velika z/o za jednu brigadu od preko 50 kilometara, koja je još i proširena u najtežem trenutku za širi rejon Crnoriječke visoravni.

- Kroz našu opštinu je prošlo ili se zadržalo na teritoriji Krivajske doline više desetina hiljada izbjeglica iz Istočne Bosne i Podrinja. Sve smo ih prihvatili i zbrinuli.

- I pored svih navedenih brutalnosti od strane agresora, nije bilo odmazde od strane naših branitelja i kršenja međunarodnog ratnog prava.

- Branili smo i uspješno odbranili Olovo, a samim tim i BiH, i pored toga što su Karadžić i Mladić u više navrata najavljivali da će uskoro piti kafu u Olovu, uprkos činjenici da je skoro svim ofanzivama neposredno rukovodio i komandovao Ratko Mladić, optuženik Haškog tribunala za počinjene zločine na prostoru BiH i Hrvatske.

- Uredili smo teritoriju za uspješno vođenje rata i izgradili IKM sa skloništem i centrom veze, ratnu bolnicu, pekaru i dr.

- Unatoč stalnim i intenzivnim borbama na našem dijelu bojišta, slali smo jedinicu (preko 100 ljudi) u Gradačac i učestvovali sa dijelom ljudstva u oslobađanju Pelemiša, Vareša, Moševačkog brda, Crvoriječke visoravni, Vozuče, Bosanske krajine, te učestvovali u Sarajevskoj operaciji.

Dakle, prošli smo izuzetno težak put od seoskih straža preko ukрупnjavanja i formiranja kompaktnih jedinica i komandi uz mukotrпно objašnjavanje i ubjeđivanje mnogih koji nisu vjerovali šta nam se sprema i kakvi nam teški i krvavi dani predstoje.

Ali, nakon svih tih uspješnih aktivnosti, slamanja niza agresorskih ofanziva i one najduže i najžešće krajem 19913. i početkom 1994. godine, i mnogo turbulentnih drugih koje nisam pomenuo, a bilo ih je jako puno, našoj Brigadi je odlukom Prijedsjedništva RBiH od 14.12.93. godine dodijeljen počasni naziv „SLAVNA“. Nakon sloma te ofanzive i mog odlaska praktično je bio završen rat na ovim prostorima i više nije bilo ofanziva na Olovo od strane agresora.

Sve u svemu, naša Brigada je u ratu prošla slavan put i dala je ogroman doprinos u odbrani BiH, a ne samo Olova, i moramo biti ponosni.

Svoj nemjerljiv doprinos su dali borci sa područja opštine Sokolac, Ilijaš i Han-Pijesak, kao i pripadnici 2. korpusa i kasnije 1. korpusa, koji su posjedali dio l/o ili su dolazili kao ispomoć u jeku žestokih ofanziva na našem bojištu, a bilo ih je napretek. Tim borcima i njihovim starješinama, kao i političkom rukovodstvu pripada posebna zasluga, i ja im se od srca zahvaljujem.

O našoj briljantnoj borbi i herojskom držanju branitelja izvještavali su svi svjetski i domaći elektronski i printani mediji, a prednjačile su Olovske novine, te tako razbijale neviđenu informativnu blokadu.

Pored svega, možemo i moramo biti radosni zbog činjenice da slavimo godišnjicu naše Slavne brigade i izuzetne rezultate koje je postigla. U historiji su naši sugrađani uvijek ratovali za nekog drugog i borili se za nečije tuđe interese, a po prvi put smo se mi borili za našu državu i naše Olovo.

Dakle, ta čast je pripala ovoj našoj generaciji i na to smo ponosni. Istina, ni iz daleka nismo dobili onakvu državu za kakvu smo se borili i kakva je trebala biti po mjeri svih njenih naroda i građana. Svjedoci smo da je ogromna većina nas boraca nezadovoljna svojim statusom u društvu. Većina je bez minimalnih uslova za život i rad, život dostojan čovjeka.

Posebno je karakterističan i turbulentan ovaj period poslije Dejtona.

Kao što smo svi svjedoci, skoro čitav minuli period je mrtvi hod u kome su do izražaja došla previranja u ukupnom društvenom, političkom, ekonomskom, moralnom, ljudskom i svakom drugom smislu, kako u BiH tako i šire.

U vremenu smo sve većih neslaganja i nesuglasica na svim nivoima organizovanja vlasti u BiH sa tendencijom i objektivnim izgledima da će se ovakvo stanje nastaviti.

Nema iskrenog i istinskog dogovora ni oko čega bitnog za Državu, a naročito oko ustavnih promjena, a one su nužne i najbitnije.

BiH kao država i društvo, što preko entiteta, što sa državnog nivoa se sve više zadužuje a to će neko i nekada morati vratiti. Nejednakost između bogatih i siromašnih se sve više i brže produbljuje, a što je najgore to je najčešće između onih koji su ovu našu lijepu BiH pa i Olovo branili i onih koji su se bogatili u toku agresije ili poslije rata na nezakonit način.

Nipodaštavaju se osnovne vrijednosti ljudskih potreba i pravo na dostojan život, a opet se to uglavnom dešava sa onima koji su se borili za BiH i Olovo koji su ih i odbranili.

Mijenjaju se mjerila za ocjenu vrijednosti, prekraja historija, brišu se historijska fakta, činjenice, događaji i sve drugo što je smatrano vrlinom, moralnom i ljudskom vrijednošću. Izjednačavaju se fašistički i antifašistički pokreti i njihove vođe.

Pokušavaju se izjednačiti patriote i borci iz proteklog rata, ondono oni koji su BiH branili od agresije i oni koji su se po bijelom svijetu borili za materijalnu dobit i razni mešetari koji su rat i poratni kaos iskoristili za nezakonito bogaćenje.

Najveći broj heroja, gazija i pravih patriota i istinskih boraca – branitelja ni poslije više od 20 godina nisu ostvarili svoja prava koja im pripadaju.

Dakle, mi živimo u zemlji apsurdna.

Posebno je karakterističan ovaj zadnji period za zemlju apsurdna, gdje razni šeseljci, koji su začetnici zla koje nas je zadesilo i koji su direktni učesnici tako monstruoznih, svirepih i masovnih zlodjela, budu nagrađeni sa minimalnom kaznom ili oslobođeni od strane Međunarodnog suda pravde i domaćih sudova, umjesto da budu osuđeni i da ostatak života provode u tamnicama.

Djelimično bi bila zadovoljena pravda i sve uciviljene porodice bar malo dobile satisfakcije za sve što su proživjele u toku agresije i u poratnom periodu.

Bez obzira na izuzetno težak period i sva turbulentna događanja, poteškoće, probleme i sve ostalo u funkcionisanju vlasti na državnom nivou, moramo biti optimisti i svi dati svoj puni doprinos da se takvo stanje što je moguće prije promijeni i prevaziđe, i moramo svi imati mudrosti, hrabrosti i strpljenja da to tako i bude.

Ovaj period neoružane borbe znatno je teži od borbe sa puškom u ruci, te nam zato treba puno jedinstvo, pameti, mudrosti i strpljenja da istrajemo.

U našoj opštini se u posljednje vrijeme osjećaju veliki pomaci na rješavanju određenih pitanja za život i rad građana kao i rješavanje uslova življenja, odnosno, komunalne i druge infrastrukture, što nam daje dodatni motiv da budemo optimisti i da će biti još bolje.

U tom smislu, moramo iskoristiti nepobitnu činjenicu da je Olovo jedan od gradova heroja i rijedak pozitivan primjer gdje je agresor tako žestoko atakovao i upriličio toliko opsežnih ofanziva sa svim mogućim podrškama i ogromnom tehnikom, a da smo se uspješno branili i odbranili i da je Olovo ostalo neosvojiva tvrđava.

Možemo čista obraza i sa punim pravom tražiti da se na svim višim nivoima vlasti prema Olovu i njegovim građanima mnogo korektnije odnose i da se poštuje naš herojski doprinos u odbrani drage nam BiH. To možemo lakše ostvariti ako se svi budemo korektnije odnosili prema našim najzaslužnijim herojima, gazijama i svim drugim istinskim borcima i patriotama koji su se borili na ovim prostorima.

Zahvaljujem se direktoru Rasimu Muratoviću i Institutu za istraživanje zločina što su omogućili i obezbijedili da ova knjiga „Olovo 1992-1995. Stradanje i razaranje herojskog Olova“, danas ugleda svjetlo dana i bude poklonjena gradu heroju i svim njenim gazijama i građanima.

Želim ovom prilikom da istaknem, da smo imali najbolje i najhrabrije borce, te se ponosim što sam bio na čelu tima koji je ostvario briljantne rezultate, a uz vrlo malo žrtava i bez ijedne mrlje.

Posebno naglašavam da je u potpunosti poštovano Međunarodno ratno pravo i da nije bilo odmazde i bilo kakve osvete i zlodjela od strane pripadnika naše brigade, te da ni protiv koga nije podnešena tužba za ratni zločin. Koristim ovu priliku da odam priznanje i da se zahvalim svim borcima i starješinama iz naše brigade i svim borcima i starješinama iz ostalih komandi i jedinica koje su učestvovala na našem dijelu bojišta i koje su nesebično pomagale i dale svoj doprinos, kao i svim građanima i građankama koje su na bilo koji način pomogli našu borbu.“

U sklopu obilježavanja godišnjice Prve Slavne olovske bbr., promovisana je jedna od prvih knjiga o Olovu pod nazivom „OLOVO 1992 - 1995. STRADANJE I RAZARANJE HEROJSKOG OLOVA“. Tim povodom su o knjizi govorili promotori:

- Akademik prof. dr. Ejub Ganić, član Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine,
- Akademik prof. dr. Mirko Pejanović, član Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine,
- Akademik prof. dr. Smail Čekić, i
- dr. Rasim Muratović, direktor Instituta za istraživanje zločina.

Šaćir Hrustemović

MONOGRAFIJA „NAŠA 101. BRIGADA“

Monografija „**Naša 101. brigada**“ nastala je u sklopu istraživačkog projekta Udruženja 101. brigada Sarajevo, kandidovanog kod Općine Novi Grad Sarajevo, te kao dio istraživanja u sklopu projekta „Pisana riječ u funkciji da se ne zaboravi 1992-1995“ Ministarstva za boračka pitanja Kantona Sarajevo. Sadržaj knjige je obiman, ali i značajki strukturiran kroz uvod, pet dijelova, zaključna promišljanja, te krucijalne priloge:

I DIO - Zašto 101. brigada 1. korpusa

II DIO - Sarajevo- opsada i divovski otpor

III DIO - Tamo gdje je nikla naša 101. brigada

IV DIO - 1993. godina - organizacijsko jačanje i borbena djestva

V DIO - 101. brigada Bosnu brani i oslobađa

ZAKLJUČAK

PRILOZI (ukupno 6 priloga), i to:

- *Prilog 1.* Organizacijska naređenja o formiranju/preformiranju;
- *Prilog 2.* Pregled pripadnika 101. brdske/motorizovane brigade;
- *Prilog 3.* Pregled šehida/poginulih pripadnika 101. brdske/ motorizovane brigade;
- *Prilog 4.* Pregled dobitnika ratnog priznanja „Zlatni ljiljan“;
- *Prilog 5.* Pregled pripadnika koji su obavljali starješinske dužnosti;
- *Prilog 6.* Pregled starješina koji su obavljali značajne starješinske dužnosti.

Monografija elaborira nastanak i organizacijski razvoj, s jedne strane, 101. brigade shodno uslovima situacije u Sarajevu, i, sa druge strane, značaj i doprinos 101. brigade i jedinica koje su ušle u njen sastav, u odbrani grada Sarajeva i drugih dijelova Bosne i Hercegovine. Sadržaj je aktuelan iz slijedećih razloga:

Temeljni razlog proizilazi iz nedvojbene i na iskustvu potvrđene spoznaje da se zapisano ne zaboravlja, odnosno, da produžava sjećanje na period u kojem se bitisalo da opstane Bosna i Hercegovina i njeni građani odani civilizacijskim vrijednostima. Činjenica je da je Armija Republike Bosne i Hercegovine nastajala u patriotski opredijeljenim kvartovima, mahalama i selima od golorukih i vojnički neopremlje-

nih stanovnika, a to upravo primjer 101. brigade i iskustvo kroz koje je prošla ova brigada, jasno pokazuje.

Prethodno navedeni razlog dovodi nas do **drugog razloga**, koji je zasnovan na potrebi cjelovitog, sažetog, objedinjenog i kompetentnog prezentiranja važnih činjenica o 101. brigadi 1. korpusu Armije RBiH. Izrada monografije je doprinos u prevazilaženju nedostatka koji se u naprijed navedenom smislu osjeća, naročito zbog obaveze da se budućim generacijama što jasnije predstavi 101. brigada kao jedna od najvećih vojnih formacija 1. korpusa.

Knjiga predstavlja istraživački projekt, koji na naučnoj osnovi elaborira činjenice o političkim i vojnim okolnostima u vrijeme sticanja nezavisnosti Bosne i Hercegovine. U okviru toga, monografija je obuhvatila početnu i kasniju strukturu agresorskih snaga u borbenom dodiru sa organiziranim formacijama, pretečama formiranja 101. brigade 1. korpusa, te činjenice o njihovim borbenim aktivnostima. Nadalje, elemente sistema odbrane iz koga je nastala 101. brigada 1. korpusa, štabovi i jedinice TO, te organizacijska i formacijska struktura 101. brigade. Zatim, karakteristike i rezultati odbrambenih i napadnih borbenih dještava 101. brigade 1. korpusa. Bitna je elaboracija i o saradnji sa ostalim elementima sistema odbrane RBiH: Civilna zaštita, uprave i odjeli Ministarstva odbrane RBiH; uloga organa civilne vlasti na nivou općina i mjesnih zajednica u popuni i logističkoj podršci 101. brigadi 1. korpusa.

Prema svome sadržaju, monografija „Naša 101. brigada“ uključuje pregled svih pripadnika i pripadnika brigade, poginulih/šehida, dobitnika najvećeg ratnog priznanja „Zlatni ljiljan“, pregled osoba koje su obavljale starješinske dužnosti, te pregled nosioca značajnih dužnosti. Obiman i složen materijal je argumentirano predstavljen pokazateljima, a za čitaoca obrazložen jasnom deskripcijom prikupljenih podataka i drugih pojedinosti.

Rukopis knjige „Naša 101. brigada“ zavređuje izvanrednu pažnju šire čitalačke publike, posebno iz razloga što ova knjiga predstavlja svojevrsni historiografski dokumentar i upotpunjuje ukupnu sliku stanja u Sarajevu i Bosni i Hercegovini u periodu 1992-1995.

Posjeta generala Klarka, Vojska S.A.D.-a Komandi 1. bataljon 101. mtr.

Dr. sci. Ermin Kuka

UČEŠĆE STRANIH VOJNIH PLAĆENIKA I DOBROVOLJACA U AGRESIJI NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU I IZVRŠENJU GENOCIDA U VIŠEGRADU

Apstrakt: U agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu u periodu od 1992-1995. godine i izvršenju zločina, pored ostalih, učestvovao je i veliki broj stranih vojnih plaćenika i dobrovoljaca. Najveći broj stranih vojnih plaćenika i dobrovoljaca, koji su učestvovali na strani agresora i "Vojske Republike Srpske" dolazio je iz pravoslavnih država: Rusije, Ukrajine, Grčke, Rumunjske, Bugarske i drugih. Dolazili su na bratski poziv planera i implementatora agresije, zločina i genocida, prije svih, Srpske akademije nauka i umjetnosti (SANU), Predsjednika Republike Srbije Slobodana Miloševića, Predsjednika "Republike Srpske" Radovana Karadžića, Srpske demokratske Stranke, te predsjednika (načelnika) tzv. Srpskih opština širom Bosne i Hercegovine. O njihovom učešću u borbenim dejstvima i izvršenju zločina na području Višegrada, svjedoči brojna relevantna dokumentacija, prije svih, dokumentacija "Vojske Republike Srpske". Metodsko-metodološkom analizom navedene dokumentacione građe, kao i drugih izvora različite provenijencije, izveden je zaključak kako su strani vojni plaćenici i dobrovoljci aktivno učestvovali u agresorskom ratu i izvršenju brojnih zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i zločin genocida, nad višegradskim Bošnjacima.

Ključne riječi: vojni plaćenici, dobrovoljci, Rusi, zločini, genocid, Višegrad

UVOD

U periodu od 1991. do 1995. godine, u genocidu nad Bošnjacima u Republici Bosni i Hercegovini u prosjeku je učestvovalo „po 700 ruskih plaćenika, a kroz Vojsku Republike Srpske ukupno je prošlo oko 10.000 plaćenih Rusa.“¹ Tačan broj svih stranih plaćenika i dobrovoljaca koji su učestvovali u agresiji i drugim oblicima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i zločin genocida, teško je tač-

¹ Tafro, Aziz, **RUSKI I GRČKI PLAĆENICI U RATU U BOSNI I HERCEGOVINI**, Sarajevo, 2014, str. 32.

no utvrditi. Mnogo je otežavajućih okolnosti i barijerakoje stoje na putu utvrđivanja tačnog broj, s obzirom na činjenicu da je mnogima promijenjen osobni identitet, te su službeno dobivali dokumente Savezne Republike Jugoslavije.

Organizirani dolasci ruskih i plaćenika iz drugih država počinju još 1991. godine. Prvi njihovi skupni organizirani dolasci u Republiku Bosnu i Hercegovinu zabilježeni su već početkom 1992. godine. Dolazili su organizirano posredstvom Biroa "Republike Srpske" sa sjedištem u Beogradu. Ključni čovjek koji je organizirao njihove dolaske u Republiku Bosnu i Hercegovinu bio je Jaroslav Jastrebov (Ярослав Ястребов). „Grupe od tri čovjeka dočekivao je u Beogradu kurir zvani Brada, koji ih je prebacivao u Bosnu i Hercegovinu. Prvi ruski dobrovoljački odred, kome je baza bila u Trebinju, brojao je petnaestak ljudi i egzistirao je do decembra 1992. godine.“² Organizirani u dobrovoljačke odrede, ruski i drugi plaćenici su pridodavani i podčinjavani jedinicama "Vojske Republike Srpske".

Izvjeshni kurir zvani "Brada" spominje se i u dokumentu komande 4. Podrinjske lake pješadijske brigade, upućenom komandi Drinskog korpusa – Odelenju za OB poslove. U tom dokumentu, pored ostalog, stoji: „**U toku dana, izvesni 'Brada' iz Beograda, za kojega raspoložemo saznanjima da je po zanimanju profesor istorije, zaposlen u nekoj srednjoj školi u Beogradu, a inače rodom iz Čajniča, bavi se dovođenjem Rusa, prenio telefonom predsedniku IO Rudog, da se u naredna četiri dana može očekivati masovni napad na Rudo.... Takođe, isti je ponudio da u Rudo dovede jedan broj Rusa.**“³

Ruski i ukrajinski dobrovoljci i plaćenici organizirano dolaze u Višegrad krajem oktobra i početkom novembra 1992. godine. Nositelj aktivnosti njihova dolaska bio je kozački kapetan Aleksandar Kravčenko (Александр Кравченко). On je u jednom intervjuju dolazak ruskih plaćenika opisao na sljedeći način: „Davali su nam pasoše, to je onda bilo jednostavno preko turističkih firmi, kupovali kartu do Beograda, a u Beogradu su nas već čekali. Tamo su nas smiještali u hotele, pa onda prevozili u Bosnu. Kanije, kada su stizali veći odredi dobrovoljaca, po njih su dolazili autobusi.“⁴

O dolasku ruskih dobrovoljaca i plaćenika u Višegrad u dokumentarnom filmu "Anđeo sa gore Zaglavak" govori i potpukovnik Luka Dragičević, komandant 2. Podrinjske lake pješadijske brigade: „Negde u prvoj polovini novembra 1992. godine dolazi prva grupa ruskih dobrovoljaca, 12 njih, mladolikh i po izgledu se ne bi moglo reći da je ijedan bio stariji od 20 godina, mada se ispostavilo da ima poneki i stariji.“⁵

2 Hasić, Nedim, **RUSKI DOBROVOLJCI KOJI SU RATOVALI OKO VIŠEGRADA PREDVODILI SU POBUNU U UKRAJINI**, Stav, broj 111, godina III, Sarajevo, 20.04.2017., str. 20-23.

3 AIIZ, Inv. br. 9-12943, Komanda 4.PLPBR, Organ za OB poslove, str. pov. br. 1-156/93, 14.04.1993. godine.

4 Ibid.

5 Izvod izjave potpukovnika Luke Dragičevića iz dokumentarnog filma "Anđeo sa gore Zaglavak".

FORMIRANJE DOBROVOLJAČKIH ODREDA U VIŠEGRADU

Dolaskom ruskih dobrovoljaca i plaćenika na prostor Višegrada, dana 01. novembra 1992. godine formira se Drugi ruski dobrovoljački odred. Ovaj odred je bio u sastavu Višegradske brigade "Vojske Republike Srpske", a djelovao je kao **specijalne diverzantska jedinica**. Rusi su ih nazivali i "Carski vukovi". Sjedište odreda je bilo u Okolištima, višegradskom naselju na lijevoj obali rijeke Drine.

Komandant Drugog ruskog dobrovoljačkog odreda ("Carskih vukova") bio je Aleksandar Muharev zvani "As" (Александр Мухарев). Aleksandar Muharemov zvani "As" je za svoje 'Carske vukove' od komande 5. Podrinjske lake pješadijske brigade "Vojske Republike Srpske" **zadužio najsavremeniju vojnu opremu**. Tome svedoči i Spisak naoružanja koje duži "As" sa svojim ljudima, Komanda 5. Podrinjske lake pješadijske brigade "Vojske Republike Srpske", od 20. februara 1993. godine. Na tom spisku navedeno je sljedeće naoružanje i oprema koje su dužili "Carski vukovi":⁶

- Puška 7,62 mm Automatska 14 komada sa brojevima 696773, 696779, 696775, 696772, 696789, 696790, 696788, 696787, 696785, 403030, 166620, 167003, 166610, 404440;
- Komplet rapovi i noževi i sa jednim kompletom municije
- Pištolj 7,65 mm M-80 komada 3 sa brojevima 297925, 304209, 239916
- Metaka 7,62 mm pištoljskih 50
- Pištolj 7,62 mm M-57 komada 1 broj 239-916
- Metaka 7,62 mm pištoljskih 16
- MB 82 mm M-31 kompl. sa priborom kom. 2 broj 19-21, 438
- Municija 82 mm za MB kom. 30
- Kombinezoni maskirani komada 12
- Zavoj prve pomoći komada 30
- Ašovčići sklapajući komada 8
- Kapa planinarska kom. 5.
- Prsluk maskirani kom. 10
- Vjetrovka maskirana kom. 10
- Pantalone maskirane kom. 10
- Potkapa kom. 11
- Košulje kom. 17
- Peškiri kom. 16
- Gaće duge kom. 16
- Transportne vreće kom. 16
- Džemper i kom. 12
- Čarape vojničke pari 16
- Čizme kožne pari 9
- Ranac vojnički kom. 5

Ovako opremljen i naoružan Drugi ruski dobrovoljački odred je već početkom novembra 1992. godine započeo s aktivnostima izviđanja odbrambenih položaja

6 ALLZ, Inv. br. 9-12944, *Spisak naoružanja koje duži "As" sa svojim ljudima*, Komanda 5. PLPBR, 20.02.1993. godine.

boraca Prve slavne višegradske brigade Armije Republike Bosne i Hercegovine, koja je čuvala preostale slobodne teritorije i prognano bošnjačko stanovništvo u selima oko Višegrada.

UČEŠĆE U ORUŽANOJ AGRESIJI I VRŠENJU ZLOČINA

U svoj prvi oružani pohod, odred je, na komandu Glavnog štaba "Vojske Republike Srpske", krenuo krajem novembra 1992. godine. Zadatak je bio da napadnu linije odbrane Prve slavne višegradske brigade „s ciljem zauzimanja brda Orlina i 'oslobođanja' sela: Počivala, Holijaka i Pretišta. Plaćenicima je pripao zadatak udarnih grupa sačinjenih od devet Rusa i jednog Srbina. Prilikom napada na selo Holijake, 3. decembra 1992. godine, prilikom izviđanja, poginuo je plaćenik Nimenko Andrej Nikolajević (Нименко Андрей Николаевич), a teško ranjen Igor Kazakovski (Игорь Казаковский)."⁷Nimenko Andrej Nikolajević (*Нименко Андрей Николаевич*) (1971-1992) je u vrijeme pogibije, imao 21 godinu. U Višegrad je došao 15. novembra 1992. godine. Ukopan je na crkvenom groblju na Megdanu u Višegradu dana 6. decembra 1992. godine.

Nakon ovog poraza, i ubistva njihovog kolege, ruski plaćenici su bili demoralizirani, pa su po povrtaku u Višegrad počeli pijančiti i praviti nered. Da bi im popravili moral "Vojska Republike Srpske" im je „organizovala petodnevni odmor u Beogradu, na koji su otišli 13. decembra 1992. godine."⁸ Pojedini plaćenici su taj odmor iskoristili za dezertiranje i bijeg iz Srbije.

Nedugo nakon odmora u Beogradu, Ruski plaćenici su zajedno sa "Vojskom Republike Srpske" dana „23. decembra 1992. godine napali sela: Zakrsnica i Crni Vrh.... Sutradan, 24. decembra 1992. godine nastavljaju se napadi. Sada je na meti selo Džankići.... U operaciji napada na Džankiće Rusima je dan zadatak da zauzmu kotu Zaglavak, a Srbi su zaduženi za kotu Stolac. Nakon četverosatnog napada Rusi i Srbi su se povukli sa znatnim gubicima. Napad se ponovio i 30. decembra 1992. godine,"⁹ ali bez uspjeha.

Zbog neuspjeha na ratištu, u Višegrad 02. januara 1993. godine dolazi grupa od oko 50 Kozaka, s ciljem da pomognu "Vojsci Republike Srpske" u ofanzivama prema Goraždu i Srebrenici. Baza Prvog kozačkog polueskadrona bila je u naselju Okolišta, u bivšem Zavodu za mentalno-retardiranu žensku djecu i omladinu u Višegradu.

Prvi komandant Prvog kozačkog polueskadrona Višegrad bio je ataman Aleksandar Zagrebov (Александр Загребов). Odmah po dolasku Kozaka u Višegrad, tačnije „12. januara 1993. godine izvršen je napad na selo Tvrkoviće... Operacijom je komandovao Aleksandar Zagrebov (Александр Загребов)."¹⁰ Operacija napada

7 Tafro, Aziz, nav. dj., str. 42.

8 Ibid.

9 Ibid, str. 43-44.

10 Ibid, str. 47.

na selo Tvrtkoviće (Orahovce) je nazvana "spaljena zemlja". Selo je u potpunosti opljačkano i spaljeno. U napadu na selo Tvrtkovići (Orahovce) poginulo je kozak Ganijevski Vasilij Viktorovič (Ганиевский Василий Викторович) (1960-1993). On je u Višegrad došao 04. januara 1993. godine. U vrijeme pogibije imao je nepune 33 godine. Ukopan je na crkvenom groblju na Megdanu u Višegradu dana 14. januara 1993. godine.

Dopisom komande 2. Podrinjske lake pješadijske brigade upućenim Komandi Drinskog korpusa "Vojske Republike Srpske", od 13. januara 1993. godine se traži oslobađanje kozaka radi prisustva sahrani ubijenog ruskog dobrovoljca. U dopisu se, pored ostalog, navodi: „**Dana 12.01.1993. godine smo izvodili borbena dejstva, o čemu smo vas izvjestili. U toj akciji smo imali ranjenih i poginulih, a jedan od poginulih boraca je i kozak. Obzirom da se 13 boraca kozaka nalazi u brigadi Skelani, naši borci kozaci traže da na sahranu u Višegrad dođe 13 boraca iz Skelana. Sahrana će se obaviti u Višegradu 14.01.1993. godine u 13.00 časova.**“¹¹

U Izvještaju o rasporedu snaga komande 2. Podrinjske lake pješadijske brigade upućenom komandi Drinskog korpusa "Vojske Republike Srpske" dana 20. januara 1993. godine, pored ostalog, stoji: „**Interventna četa, vod kozaka i vod Rusa razmešteni su u rejonu Okolišta /Dom/ i angažuju se za intervenciju i izvođenje aktivnih b/d.**“¹²

Nakon svog prvog neuspjelog pohoda i nakon ranjavanja, ataman Aleksandar Zagrebov (Александр Загребов) je prebačen na liječenje u Užice, odakle se nakon oporavka vratio u Rusiju. Na mjesto komandanta Prvog konačkog polueskadrona Višegrad dolazi ataman Kotov Genadij Petrovič (Котов Геннадий Петрович), kozački pukovnik, rođen 1960. godine. Kotov Genadij Petrovič (Котов Геннадий Петрович) (1960-1993) je došao u Višegrad početkom 1993. godine. Poginuo je 09. februara 1993. godine u mjestu Čuprijica kod Višegrada. Prvobitno je sahranjen na crkvenom groblju na Megdanu u Višegradu 11. februara 1993. godine, a kasnije iste godine porodica je njegove posmrtno ostatke prenijela u grad Volgograd.

Nakon njegove pogibije na mjesto komandanta Prvog kozačkog polueskadrona dolazi Trofimov Mihail Viktorovič (Трофимов Михаил Викторович), rođen 16. februara 1963. godine.

S obzirom na vojne poraze i gubitke na frontu (pogibije i ranjavanja), ruski odredi su bili znatno desetkovani, a moral im je bio gotovo u potpunosti narušen. Da bi popravili situaciju, „u martu 1993. godine od Prvog kozačkog polueskadrona i desetkovanog Drugog ruskog dobrovoljačkog odreda formira se Drugi objedinjeni ruski dobrovoljački odred.“¹³ S obzirom da se nisu mogli dogovoriti ko će biti komandant objedinjenih odreda, javlja se otvoreno rivalstvo između Aleksandra Muhareva zvanog "As" (Александр Мухарев) i Trofimov Mihaila Viktoroviča (Трофимов Михаил

11 AIIZ, Inv. br. 9-12945, *Oslobađanje kozaka za sahranu*, komanda 2. PLPBR, str. pov. br. 4/14-1, 13.01.1993. godine.

12 AIIZ, Inv. br. 9-4846, *Linija dodira- raspored naših snaga*, komanda 2. PLPBR, str. pov. br. 03-44/1, 20.01.1993. godine.

13 Ibid, str. 54.

Викторович). Rivalstvo se završilo time što su „kozaci iz sastava Prvog kozačkog polueskadrona, po nalogu Trofimov Mihaila Viktorovića, izvršili atentat na Aleksandra Muhareva Asa. As je preživio atentat sa manjim povredama nakon čega glavom bez obzira bježi u Rusiju.“¹⁴

Dana 12. aprila 1993. godine pripadnici Drugog objedinjenog ruskog dobrovoljačkog odreda pod komandom Trofimov Mihaila Viktorovića (Трофимов Михаил Викторович) kreću u napad na položaje Prve slavne višegradske brigade Armije Republike Bosne i Hercegovine na koti Zaglavak i koti Stolac. U tim napadima učestvovala je i Vladimir Fedorovič Sidorov, tada 23-godišnji mladić. Vlada „Republike Srbije“ je, u saradnji sa Sidorovom, snimila dokumentarni film pod nazivom „Anđeo sa Gore Zaglavak“. U tom filmu, Sidorov, pored ostalog, kaže: „U 7 sati i 15 minuta počela je bitka na planini Zaglavak. Nešto ranije počela je bitka na planini Stolac, gdje su poginuli Vladimir Sofanov (1957-12.04.1993) i Dimitrij Popov (1968.-12.04.1993).“¹⁵ Vladimir Sofanov i Dimitrij Popov su zajedno došli u Višegrad 20. februara 1993. godine. Obojca su ukopana 13. aprila 1993. godine na crkvenom groblju na Megdanu u Višegradu.

U napadu na kotu Zaglavak poginuo je i Bogoslovski Konstantin (1972-12.04.1993). On je u Višegrad došao 01. aprila 1993. godine. Ukopan je na crkvenom groblju na Megdanu u Višegradu dana 13. aprila 1993. godine. Na koti Zaglavak teško je ranjen gelerima u glavu Aleksandar Kravčenko, jedan od najpoznatijih ruskih plaćenika na ratištima u okolini Višegrad, kao i Vladimir Jeger.

Ovaj poraz teško je pao ruskim dobrovoljcima. Veći dio njih se vratio u Rusiju, a manji broj je prešao na ratišta u reonima Pala i Prače, uključujući i Trofimov Mihail Viktorovič. On je uspio okupiti pripadnike Drugog objedinjenog ruskog dobrovoljačkog odreda. U napadu na selo Datelje, „u diverzantskoj akciji u noći 07. juna 1993. godine, uspio je sa svojim odredom ući u selo Datelje... Od gelera ručne bombe smrtno je ranjen u vrat... Od zadobijenih rana istu noć je umro u bolnici Koran na Palama.“¹⁶

U dokumentu komande 2. Podrinjske lake pješadijske brigade od 01. marta 1994. godine upućenom Komandi Drinskog korpusa „Vojske Republike Srpske“, pored ostalog, stoji kako je, „**1. Angažovano (je) 60 ruskih dobrovoljaca u vremenu od 1.11.1992. do kraja februara 1993. godine. U jedinici sada imamo dva ruska dobrovoljca.**“¹⁷

Jedan od najpoznatijih ruskih plaćenika i dobrovoljaca koji je ratovao na ratištima u Republici Bosni i Hercegovini, uključujući i Višegrad, bio je Igor Vsevolodovič Girkin, poznatiji kao Igor Ivanovič Strelkov. Strelkov je bio pripadnik Drugog objedinjenog ruskog dobrovoljačkog odreda od novembra 1992. do marta 1993. godine. Godine 2014. ponovno je njegovo ime došlo u javnost kada je postao vođa separa-

14 Ibid.

15 *Mreža – politički magazin*, Federalna radio-televizija (FTV), 18.04.2017. godine.

16 Tafro, Aziz, nav. dj., str. 57.

17 AIIZ, Inv. br. 9-12946, *Dostava traženih podataka*, komanda 2.PLPBR, pov. br. 05/14-33/1, 01.03.1993. godine.

tista u Ukrajini. Povezan je i sa rušenjem Malezijskog aviona 2014. godine. Igor Strelakov, iako je i sam učestvovao u zločinima, želio je da se distancira od njih. U svom ratnom dnevniku, pored ostalog, navodi: „**U Višegradu su muslimanski muškarci privođeni i ubijani; stotine žena su bile zatvorene i masovno silovane u zloglasnoj banji Vilina vlas. Žene, djeca i stariji ljudi su zaključavani u kućama i živi spaljivani.**“¹⁸

U razgovoru za portal *srpska.ru* Igor Ivanović Strelkov je, pored ostalog, naveo: „... Mi tada jesmo bili diletanti, ali smo svi zaista htjeli da ratujemo, vjerovatno čak i više nego oni Srbi koji su nas do tada okruživali. Izvršavali smo one zadatke koje u tom kraju, u Višegradu, više niko nije mogao da izvrši. Niko osim nas nije mogao da obavi izviđanje. Sa tog stanovništa, mi smo bili jedinica sa najvećom borbenom sposobnošću u Drugoj podrinjskoj lakoj pješadijskoj brigadi.“¹⁹

SPOMENICI RUSKIM PLAĆENICIMA I DOBROVOLJCIMA U VIŠEGRADU

Svakog 12. aprila u godini, na dan kada je bila bitka na koti Zaglavak i kada su poginula tri ruska plaćenika, u “Republici Srpskoj” se od strane Otadžbinskog saveza dobrovoljaca “Republike Srpske” slavi kao dan sjećanja na ruske dobrovoljce. U njihovu čast je 2011. godine na crkvenom groblju na Megdanu u Višegradu otkriven je spomenik sa imenima svih ruskih plaćenika koji su poginuli tokom agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu u periodu od 1992-1995. godine. Na spomeniku se nalazi uklesano ukupno 37 imena poginulih ruskih plaćenika. Također, i jedna ulica u Višegradu nosi naziv “Kozacka ulica”.

Međutim, to ideolozima i lokalnim vlastima u Višegradu nije bilo dovoljno, pa su 12. aprila 2017. godine, na Dan ruskih dobrovoljaca, na višegradskom uzvišenju zvanom “Grad” na Bikavcu podigli spomen krst, visine 5,5 metara i težine oko 400 kg. Na ruskom spomen-krstu uklesana su imena sedam ruskih plaćenika i dobrovoljaca koji su poginuli na ratištima oko Višegrada. Krst je doniralo Udruženje veterana “12. April” iz Kosovske Mitrovice, a otkriven je uz prisustvo ruskih Kozaka, crnogorskih dobrovoljaca, predstavnika boračkih organizacija, te predstavnika lokalne vlasti na čelu sa aktuelnim načelnikom Višegrada Mladen Đurević. Krst su blagoslovili sveštenici srpske pravoslavne crkve.

Upravo je protojerej pravoslavne crkve u Višegradu Rajko Cvjetković, za lokalne medije 2016. godine potvrdio kako su se tokom agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu u periodu agresije 1992-1995. godine na strani srpske vojske borili ruski dobrovoljci, smatrajući tu borbu veličanstvenom i navodeći: „kada su došli Rusi, sve

18 www.radiosarajevo.ba (Iz ratnog dnevnika Strelakova: Srbi su kukavice bez vojne discipline čiji je glavni cilj pljačka, 30.07.2014).

19 Hasić, Nedim, RUSKI DOBROVOLJCI, Stav, broj 111, godina III, Sarajevo, 20.04.2017., str. 20-23.

mladi, ljepušasti, dječica, ja sam računao da oni nisu znali gdje su došli. Ali, oni su zaista došli da ratuju za vjeru pravoslavnu.“²⁰

Na otkrivanju spomen-krsta, šef kozačkog društva, ogranka centralne kozačke vojske Viktor Vladimirovič Zaplatin, vrhovni ataman kozačke vojske za Balkan, ruski plaćenik sa višegradskog ratišta je izjavio: „Ja, kao ruski dobrovoljac, komandir Prvog kozačkog odreda Višegradske brigade. Da, ovdje sam ratovao 1993... Sahranili smo u Višegradu 7 boraca, a poginulo je 37 boraca, a učestvovalo je oko 700 ljudi.“²¹

Vladimir Fedorovič Sidorov, ruski plaćenik sa višegradskih ratišta i savjetnik u moskovskom kozačkom društvu je, tom prilikom, u svom obraćanju, pored ostalog, rekao: „**Nismo vam mogli donijeti pobjedu, ali smo pokazali ljubav ruskog naroda srpskom narodu i iz te ljubavi je dosta ruskih dobrovoljaca dalo svoj život.**“²²

Zaključna razmatranja

Temeljem znanstvene analize i obrade relevantne dokumentacione građe Glavnog štaba “Vojske Republike Srpske” i vojnih formacija “Vojske Republike Srpske”, pokazuje se i dokazuje kako su u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu, u periodu od 1992-1995. godine, učestvovali i vojni plaćenici i dobrovoljci iz drugih država. U tome su prednjačili plaćenici i dobrovoljni iz pravoslavnih država, a najviše Rusije, Grčke, Ukrajine, Rumunjske i drugih. Značajan broj vojnih odreda plaćenika i dobrovoljaca iz Rusije bio je smješten na području Višegrada. Djelovali su kao posebne i specijalne diverzantske jedinice u sastavu “Vojske Republike Srpske”. Došli su s jasnom namjerom stvaranja etnički čistih srpskih prostora u i oko Višegrada, pri čemu su počinili brojne masovne i pojedinačne zločine. Osobito su se isticali u pljačkanju bošnjačke imovine na okupiranim teritorijama. I danas, njihov utjecaj je izražen i snažan. Vlasti “Republike Srpske”, nastojeći da što više i jače vežu Ruse koji su ratovali na području Višegrada, kao i obitelji poginulih ruskih plaćenika i dobrovoljaca, po Višegradu im podižu spomenike i spomen krstove, tobože u znak “zahvalnosti za borbu za srpsku stvar i srpske interese”. Na takav način se, i u mirnodobskom (postdejtonskom) periodu, nastavlja politika i praksa primjenjena u periodu agresije 1992-1995. godine, kada su Bošnjaci Višegrada ubijani i prisilno prognavani sa svojih vjekovnih ognjišta, samo zato što su bili druge vjere i imena. Imajući to u vidu, postavlja se opravdanom bojazan da će se, u ovom mirnodobskom periodu, u nekoj bližoj prošlosti, u potpunosti implementirati velikosrpska ideologija, politika i praksa. To je ista ona ideologija, politika i praksa koja ima svoje korijene još od Prvog svjetskog rata, a nastavlja se i u mirnodobsko vrijeme nekim drugim (neoružanim) sredstvima.

20 www.mojepodrinje.com

21 *Mreža – politički magazin*, Federalna radio-televizija (FTV), 18.04.2017. godine.

22 *Ibid.*

Literatura:

1. AllZ, Inv. br. 9-12943, Komanda 4.PLPBR, Organ za OB poslove, str. pov. br. 1-156/93, 14.04.1993. godine.
2. Izvod izjave potpukovnika Luke Dragičevića iz dokumentarnog filma "Anđeo sa gore Zaglavak".
3. AllZ, Inv. br. 9-12944, Spisak naoružanja koje duži "As" sa svojim ljudima, Komanda 5. PLPBR, 20.02.1993. godine.
4. AllZ, Inv. br. 9-12945, Oslobođanje kozaka za sahranu, komanda 2. PLPBR, str. pov. br. 4/14-1, 13.01.1993. godine.
5. AllZ, Inv. br. 9-4846, Linija dodira- raspored naših snaga, komanda 2.PLPBR, str. pov. br. 03-44/1, 20.01.1993. godine.
6. AllZ, Inv. br. 9-12946, Dostava traženih podataka, komanda 2.PLPBR, pov. br. 05/14-33/1, 01.03.1993. godine.
7. Hasić, Nedim, **RUSKI DOBROVOLJCI KOJI SU RATOVALI OKO VIŠEGRADA PREDVODILI SU POBUNU U UKRAJINI**, Stav, broj 111, godina III, Sarajevo, 20.04.2017., str. 20-23.
8. Tafro, Aziz, **RUSKI I GRČKI PLAĆENICI U RATU U BOSNI I HERCEGOVINI**, Sarajevo, 2014.
9. Mreža – politički magazin, Federalna radio-televizija (FTV), 18.04.2017. godine.
10. www.radiosarajevo.ba (Iz ratnog dnevnika Strelakova: Srbi su kukavice bez vojne discipline čiji je glavni cilj pljačka, 30.07.2014).
11. www.mojepodrinje.com

DRAGAN PEKIĆ TIĆE, BIO JE DIJETE KONJICA

Majka Mara imala je dva sina, Dragana (13.3.1952 - 22.7.1993.) i Marinka (8.1.1956.-9.10.1994.), oba su poginula na linijama odbrane Konjica, kao pripadnici ARBiH.

Stariji je prvi poginuo. Zvali su ga u HVO, vršili razne pritiske i davali obećanja, ali on datu zakletvu saborcima, Konjicu i Bosni i Hercegovini nije htio pogaziti. Nikada se nije pokolebao, a kad je, sa suprugom Mirom (rođ.Džumhur) dobio sina Alena još odlučnije je, govorila je njegova majka, odlazio na zadatke, zajedno sa svojim komšijama sa Tušćice.

Dragan je sa porodicom stanovao u jednoj maloj sobici, nije htio uzimati napuštene tuđe stanove ni stvari, jer znao je kako je to teško zaraditi. Plavokosi Dragan imao je nadimke Tiće i Lela, svi su ga znali, a 60-tih godina bio je prvi konjički kolporter-ulični prodavač novina. Kao mali ostao je bez oca i počeo je zarađivati svojim radom. Kasnije se zaposlio u Vijčari, a dopunski je radio kod mesara Smaje. Lela nije imao visoke škole, stanove, auta ni funkcije, ali je kroz život naučio da cijeni slobodu, pravdu, sebe, druga, komšiju i sve druge i drugačije oko sebe.

Dragan je bio omiljen u društvu, volio je igrati lopte na Partizanovom igralištu, posebno se isticao na noćnim turnirima kada je nastupao za „Vijčaru“ i za Tušćicu. Volio je ribolov i planinarenje, volio je Neretvu, Prkanj, konjičko kino i sve što je konjičko. Tušćica, Neretva, Prenj, Ljubina, Varda, Trešanica i Stanica, sve ulice i cijela općina Konjic, slobodni su, a Konjic treba zapamtiti da je svoj doprinos tome dao i Dragan Pekić Lela, zajedno sa bratom Marinkom, koji je poginuo 9.10.1994., u Džajčićima.

Jedan mostić na Tušćici zove se „Most braće Pekić“, kojeg saborci sagradiše i otvoriše 24.11.2016.godine, kao nezaborav na konjičke patriote, braću Pekić. Na granitnoj spomen- ploči pored mosta piše „Mostovi spajaju ljude, a ovaj spaja sjećanje na Marinka i Dragana - Prijatelji i saborci 443.bbr.“

Acc. prof. dr. Džemal Najetović

PALESTINA U KONTEKSTU NOVIH GEOPOLITIČKIH DEŠAVANJA

Izražavam zahvalnost svima onima koji na putu istine i pravde odolijevaju brojnim iskušenjima. Čestitam predstavnicima i pobornicima slobode misli i izražavanja.

Muslimani su ti koji najviše pate od zapadne vojne ratobornosti.

DEFINICIJA OSNOVNIH POJMOVA

Najkraće definicije osnovnih pojmova koji se koriste u radu, a imaju značajan utjecaj na Bliskom istoku, kao i implikacije na međunarodnoj sceni.

Geopolitika je nauka koja se bavi proučavanjem utjecaja geografskih činilaca na međunarodni položaj jedne države. To je pravac u shvatanju političke geografije prema kojem geografski činioci, posebno teritorija, imaju presudnu ulogu u organizaciji političkog oblika društva i vođenju državne politike. Između države i njenog prostora postoji organsko jedinstvo u kojem odlučujuća uloga pripada prostoru.¹ Država mora osigurati naciji takav prostor koji će veličinom, geološkim sastavom i drugim prirodnim svojstvima biti dovoljan za njen razvoj i koji će joj geografskim položajem omogućiti sigurnost. Ona predstavlja odnos geografije i politike, odnosno organizacije i vršenja političke vlasti na konkretoj državnoj teritoriji.

Geopolitički položaj čini skup određenih geografskih, političkih, ekonomskih i vojnih činilaca, koji opredjeljuju poziciju određene države u međunarodnoj zajednici.

Geostrategija predstavlja odnos državne teritorije i njene vojne upotrebljivosti.

Geoeconomija predstavlja odnos ekonomije i prirodnih resursa.

Geokultura predstavlja kulturu i njene potencijale jedne države u odnosu prema Svijetu.

Imam Homeini, r.a. u knjizi: „Skracenicne, savjeti i mudrosti“, Institut za prikupljanje i publikaciju radova imama Homeinija, Teheran, str. 113 – 117.

„Jerusalem je prva kibla muslimana i ona pripada njima. Mi bi trebali znati da cilj supersila u formiranju Izraela nije završen okupacijom Palestine. Oni planiraju, ne daj Bože, da prošire sudbinu Palestine na sve arapske države. Zar ne znaju ili

¹ Vojni leksikon, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1981., str. 148.

ne vide predstavnici naroda da diplomatski razgovori sa historijskim zločincima i moćnim političarima ne mogu spasiti Liban, Palestinu ili Quds, dok broj zuluma i potlačenih svakodnevno raste. Mi smo na strani potlačenih bez obzira na kojoj se strani oni nalaze. Palestinci su potlačeni od strane Izraela i zbog toga mi smo uz njih. Mi pružamo punu pomoć našoj palestinskoj braći. Mi ćemo uvijek podržavati našu arapsku i palestinsku braću. Mi smo protiv okupatorskog režima. Okupatorski Izrael predstavlja veliku opasnost za islam i muslimanske države. SAD i Izrael su neprijatelji temelja islama. Neka bratske arapske nacije, braća Palestinci i Libanci znaju da su sve njihove nevolje prouzrokovale SAD i Izrael. Islam, muslimani, svi međunarodni dokumenti i standardi smatraju Izrael agresorom, okupatorom i uzurpatorom i mi ni najmanje nećemo posustati u borbi protiv agresora. Što se tiče Izraela, mi, sigurno, nećemo pomoći okupatorskom režimu koji krši legitimna prava muslimana i koji je dušman islama. Potrebno je da islamske države, proizvođači nafte upotrijebe to crno zlato i ostale raspoložive resurse kao oružje protiv Izraela i neokolonizatora. Ja sam često govorio, a vi ste me čuli kad sam rekao da Izrael neće pristati na sporazume, jer on smatra uzurpacijom arapsku dominaciju nad teritorijama od Nila do Eufrata. Neophodno je da se ljubitelji slobode širom Svijeta ujedine sa muslimanima i zajedno osude agresiju Izraela. Mi ćemo se suprotstaviti Izraelu, jer je oteo prava i zemlju arapskog naroda. Izrael ratuje protiv muslimana i otima zemlju naše braće, zbog čega ga nismo i nećemo priznati i nećemo mu dati ni kap naše nafte.

Prema Rouhullah Kaderi Hangavari: „Iran i savremena strateška pitanja“, str. 25-26

U vezi s tim, uobičajeno mišljenje u okvirima teorije objektivizma jeste da se stavove IRI u pogledu Palestine tumači kao idealizam, dok se unutar samog poretka IRI palestinsko pitanje od početka doživljava ne samo kao pitanje fizičke, nego kao pitanje koje se tiče ontološke sigurnosti. Koliko god da postoji saglasnost oko toga da pitanje Palestine nema previše veze sa fizičkom sigurnošću Irana, svi se isto slažu da je palestinsko pitanje usko povezano sa ontološkom sigurnošću Irana, njegovim ideološkim identitetom, pa sistem koji je proistekao iz revolucije upravo zato toliko insistira na problemu Palestine. Odbrana Palestine jeste odbrana vlastite ontologije i upotpunjenje sistema koji sebe definiše kao stav koji je drugačiji od danas dominantnih na međunarodnoj sceni i koji predstavlja izazov diskursu dominacije Svijetom (**Tadžiki Mohammad Reza, 1386:3**).

Isti autor, na str. 27, piše: „... To znači da je u svojoj vanjskoj politici IRI ponajviše okrenuta ka zaštiti svog identiteta, kao islamske i revolucionarne države, pa otud i osiguranje ontološke sigurnosti kao zaštite takvog identiteta ima primat. Kroz analizu odnosa između ulaganja i dobiti, Iran, ne smičući s uma značaj fizičke sigurnosti, daje prednost svojoj ontološkoj sigurnosti. Otud Iran predstavlja najvećeg neprijatelja Izraelu na Bliskom istoku, dok su SAD-e istodobno najveći prijatelj Izraela i njegov saveznik. Sprečavanje snaženja Irana nastoji se provesti iz straha od onog identiteta koji Iran predstavlja, i to je ono što se dešava proteklih decenija. Sve dok suprotstavljanje SAD-u (i imperijalizmu općenito), predstavlja temeljnu identitetsku

crtu Irana, jaz nepovjerenja koji postoji između ove dvije strane ne može biti premošćen niti će biti urušen zid međusobne skepse.“

Kissinger: Sedam država na Bliskom istoku se moraju vojno pokoriti

Henry Kissinger (Herni Kisindžer) nekadašnji ministar vanjskih poslova SAD-a, rekao je da se sedam država Bliskog istoka moraju vojno osvojiti i da je vojni udar na Iran samo prva faza općeg rata protiv ovih država. „Države Bliskog istoka se nalaze na veoma važnom strateškom položaju i posjeduju naftu i druge ekonomske resurse. Jedini način da se osigura pristup ovim zalihama i obezbijedi stabilna pozicija na ovom strateškom položaju je vojni udar na Iran. Nakon toga, Kina i Rusija će se pokrenuti, što će dovesti do općeg sukoba svjetskih razmjera na kraju kojeg će ostati samo jedan apsolutni pobjednik, a to je Izrael i Sjedinjene Američke Države, kao njen saveznik! Izrael će nastojati pobiti i protjerati što više Arapa i zauzeti najmanje pola Bliskog istoka. Bubnjevi rata nikada nisu bili glasniji u ovom dijelu svijeta i onaj ko ih ne čuje zaista je gluh“, rekao je Kissinger za američke dnevne novine *Daily Squib*.²

Najznačajniji i najprodavaniji hebrejski dnevni list u Izraelu *Yedioth Ahronoth* (*Najnovije vijesti*), piše kako Izraelu pod vođstvom aktuelnog premijera prijete četiri stvari koje ozbiljno ugrožavaju njegov opstanak.

Prvo što predstavlja najveću prijetnju Izraelu je svakako iranska nuklearna bomba i strah koja ova bomba usađuje u umove svih koji trenutno žive u Izraelu.

Druga prijetnja Izraelu je Egipat, posebno nakon posljednjih izbora i zabranjivaćućih rezultata.

Treća prijetnja opstanku Izraela je prekid vojne i finansijske pomoći od SAD. Izrael u okruženju u kojem se nalazi, jednostavno ne može živjeti bez pomoći i podrške SAD. Od vitalne važnosti po Izrael je da i dalje, svim silama, nastoji održati priliv američke pomoći, preko moćnih lobija u SAD uz stalni napor i brigu da se američka politika naspram Izraela ne promijeni.

Četvrta prijetnja Izraelu dolazi iz unutrašnjosti samog Izraela. Naime, sve su više prisutni unutrašnje nejedinstvo i međusobni sukobi političkih partija, vojske, političara, studenata i medija. Izraelsko društvo je između sebe duboko podijeljeno i sve je primjetniji jaz između super bogatih i bogatih Jevreja, što dodatno otežava ostvarenje unutrašnjeg jedinstva i osjećaja solidarnosti među samim Izraelcima.³

ZAJEDNIČKA SUDBINA – TOTALNA DESTRUKCIJA ILI NOVA SVJETSKA CIVILIZACIJA?

Ljudi nikada nisu bili upućeniji jedni na druge, ujedinjeni zajedničkom sudbinom, kao što su to danas. Ali, šta je ta zajednička sudbina? Čovječanstvu prijete totalna destrukcija što od nuklearnog rata, što porastom opasnosti od ekonomskog kolapsa vođenog utrkom za naoružanjem i klimatskim promjenama. Za milione ljudi, ostvarivanje osnovnih ljudskih prava i potreba za hranom, odjećom, domom,

² „Novi horizonti“, oktobar, 2012., 35 i magmi.com.

³ „Novi horizonti“, broj 150, februar 2012, str. 34-35.

zdravstvenom zaštitom, slobodom, ljudskim pravima i obrazovanjem je nedostupno. Ali, kako god, napominjemo da se ove potrebe povećavaju u skladu sa povećanjem ljudske populacije. Druge prijetnje za opstanak dolaze ponašanjem nas samih prema sredini u kojoj živimo. Ne sija sunce samo u Evropi i nije korektno napuštati Pariški sporazum o klimi. Štaviše, ove probleme je nemoguće riješiti sa postojećim političkim strukturama. S druge strane, tehnološki i naučni progres pruža mogućnosti o kojima do sada nismo ni sanjali; oslobađanje ljudi od siromaštva, gladi i lošeg zdravstvenog stanja.

Novi znak za ljudsku slidarnost, svjetsku saradnju i poštivanje ljudskih prava i obaveza, kao i za očuvanje našeg lijepog Svijeta je trenutni razvoj. Više nego ikada prije, vrijednost za kreiranje potpunog značenja života za sve ljude je zajedničko mišljenje o stvarnosti u kojoj se nalazimo, o opstanku čovječanstva današnjice.

UTRKA ZA NAORUŽANJEM

Glavni razlog siromaštva u većem dijelu Svijeta je utrka za naoružanjem. Kupovina oružja prouzrokuje destabilizaciju i inflaciju državnih budžeta, kako siromašnih, tako i bogatih naroda. Ono što bi moglo biti iskorišteno za blagostanje ljudske vrste je iskorišteno za potencijalnu destrukciju, za vojne svrhe i rat. Teške i velike investicije u naoružanje trebaju biti prekinute i preusmjerene u drugom pravcu, ka ukidanju siromaštva, gladovanja i drugih osnovnih ljudskih potreba.

Vojno-birokratski industrijski kompleksi ubiru zajedničku dobit i moć u utrci za naoružanjem, ostavljajući ljude u situacijama siromaštva i slabog razvoja i sa uništenim prirodnim resursima. Snaga kontrole ove strukture preko ekonomije, politike, vojske i društva uopće raste u posljednje vrijeme velikom razmjerom. To sve nosi za sobom opasne posljedice koje radnici i naučnici prihvataju i čiji su saučesnici samim njihovim angažovanjem u vojnim industrijama. Izraelu NVO prodaje 18 članica EU (najviše Francuska, Njemačka i Rumunija). Npr. 2007. godine članice EU su izvezle u Izrael NVO u iznosu od 200 miliona eura. Pozitivan primjer u sprečavanju naoružavanja Izraela je reagovanje grčke vlade čije su pomorske snage 16.01.2009. godine u Sredozemnom moru zaustavile i spriječile prolaz brodu SAD koji je prevezio oružje Izraelu.

Došli smo do kritičnog vremena i stepena u razvoju civilizacije. Naš opstanak sada zahtijeva ukidanje ratova i potpuno funkcionisanje principa pravde i morala, Učešće ili podrška u utrci za naoružanjem je inkompatibilna sa globalnom ljudskom svijesti.

SNAGA SADAŠNJE SVJETSKE STRUKTURE

Sadašnja snaga svjetske strukture predstavlja pitanje za mogući rat, siromaštvo, ugrožavanje ljudskih prava i uništavanje ekološkog balansa. Svijet je postao nevjerovatno međusobno ovisan – naučno, kulturno, kao i u pogledu ekonomije.

Problemi humanosti su međunarodnog karaktera. Svijet još uvijek djeluje u okviru zastarjelog sistema. Ovi opisi današnje situacije, gdje su narodi u stalnoj utrci za naoružanjem, oslabljenih prirodnih resursa i podignutih tenzija koje podržavaju interese

militarizma znače, također, „*status quo*“ za ekonomski i politički život. Onemogućavanje razvoja na račun jeftinog prinudnog rada ogleda se u svim vidovima intervencija usmjerenih na sprječavanje razvoja i opstanka nerazvijenih država. Kao rezultat ovakve situacije, postojeće strukture bivaju bogate i razvijene, dok ostali dio svijeta zahvata siromaštvo, bijeda i nerazvijenost. Vjerujem da se ovakva struktura sadašnje svjetske vlasti treba promijeniti ako želimo razviti ravnopravniji svijet. Ne želimo svijet u kome će se bogatstvo stjecati ugrožavanjem osnovnih ljudskih prava.

NOVE SVJETSKE SPOZNAJE I SVJETSKA ODGOVORNOST

Poslije Drugog svjetskog rata, veliki broj ljudi je shvatio međuovisnost i zajedničku sudbinu, kao i osjećaje za zajedničkom odgovornošću. Ovo povećanje odgovornosti primjećujemo i danas kod mnogih nacionalnih grupa, međunarodnih institucija, kao što je OUN, upućena svojim programom na rješavanje problema humanosti.

Važnost ovog svjetskog pokreta je razvoj, koji daje čvrstu osnovu za nadu. Zaštitnici svjetske vladavine, sa djelujućim svjetskim zakonom, su najveći nedostaci prošlosti – nepraktični sanjari. Za globalnu infrastrukturu, to je moglo dati kredibilitet za njihovu zaštitu, koja nije bila dovoljna. Sada, za prvo vrijeme historije, većina globalnih struktura zahtijeva sposobnost svjetske zajednice da se što hitnije utemelji na pravdi, poštivanju života i istinskog ljudskog razvoja. Sada postoji nova globalna tehnologije i ekonomska međuovisnost koje imaju mogućnost uspostaviti ekonomsku, monetarnu i vojnu silu, koju pojedinačna vlast ne može kontrolisati.

teze:

1. Ratna politika SAD i Velike Britanije dovela je do toga da postaju veoma usamljene u Svijetu.

2. Kardinal Paljo Everistio Arns iz Sao Paola (Brazil), piše da su u arapskim državama „bogati bili na strani SAD, dok su milioni siromašnih to osuđivali, a posebno vojne akcije SAD u Svijetu. Tako su nastali mržnja i strah pitajući se kada će odlučiti da i nas napadnu i sa kojim izgovorom“?

3. Karim-el Gohari (Egipćanin), piše: „Navodna otkrića NATO-a o novim opasnostima po evroatlantski mir i stabilnost pružaju mu dozvolu da intervencionizam širom Svijeta“.

4. Savremeni svijet isključuje najveći dio Svijeta.

5. Sada se protiv „bilo koje nepokorne države“ mogu izvesti vojne akcije NATO-a bilo gdje u Svijetu, što predstavlja novi vid svjetske dominacije SAD koji može trajati sve dok EU, Ruska Federacija, NR Kina i druge velike sile budu popustljive.

6. „*Tajms of Indija*“ i „*Hindu*“ osuđuju NATO zbog operacija koje karakterišu ilegalnost, sebičnost, arogancija i bezakonje. „NATO zamjenjuje OUN kao čuvara svjetskog mira, ustupajući svoju moć svakoj državi ili vjerskoj sekci koja se trenutno smatra saveznikom SAD - bez obzira da li takva akcija ima zvaničnu podršku OUN“. NATO ne treba da teži da prisvoji moć i funkcije VSUN. Ne treba se priklanjanje sili „prije nego što su iscrpljene sve mogućnosti da se do rješenja dođe pregovorima“.

7. Svijetu je potrebna mašinerija koja bi okončala zločine protiv čovječnosti ali takav sistem ne može izgraditi na intervencijama koje sprovode SAD prema svojim interesima kroz NATO.

8. Međunarodni sud pravde i OUN su SAD-u eksplicitno zabranile da unilateralno preduzimaju vojnu intervenciju u slučaju Nikaragve, ali SAD su prekršile tu zabranu. Tako SAD postaju nasilni i prkose međunarodnom pravu i presudama, bez obzira da li se radi o rezolucijama VSUN ili presudama Međunarodnog suda pravde. Vojnim akcijama SAD nedostaje bilo kakvo ozbilno ili istinsko zakonsko, moralno i političko opravdanje.

9. Neophodno je da OUN obnove svoj autoritet.

10. **Semjuel Hantington** je u časopisu „*Foreign affairs*“ upozorio „da su se SAD uputile opasnim putem. U očima velikog dijela Svijeta - većine, SAD postaju nasilnička supersila koja se smatra najvećom prijateljnom njihovim društvima. Realistička teorija međunarodnih odnosa predviđa mogućnost pojave koalicije kao protivteže nasilnoj supersili“.

11. Nova doktrina NATO-a koja bi mu dozvolila operacije i izvan evroatlantskog prostora i van teritorija NATO-a prešla bi: Povelju OUN, norme međunarodnog prava i miroljubivu koegzistenciju među narodima

12. **Mahatir Mohamed**: „Paradoksalno, najveća katastrofa za nas, koji smo oduvijek bili antikomunisti, je poraz komunizma. Kraj Hladnog rata lišio nas je jedine alternative koju smo imali - mogućnosti da pređemo na drugu stranu. Sada nemamo kome da se okrenemo“.

13. Glavnokomandujući STRATCOM-a (Strategijska komanda SAD) general **Li Baitler** (1992.-1994.) u vezi Izraela, kao produžene ruke moći SAD, izjavio je: „Do krajnjosti je opasno da je u kazanu zle volje, koji zovemo Bliski istok; jedna nacija sasvim očigledno nagomilala velike zalihe nuklearnog naoružanja, čiji se broj možda penje do više stotina, a to navodi i druge nacije da urade isto“. Inače, Izrael nije potpisnik Sporazuma o nuklearnoj neproliferaciji (NPT) i Konvencije o biološkom i toksičnom oružju (BWC) i Konvencije o hemijskom naoružanju (CWC).

14. Učesnici Samita G-15 1999. godine, upozorili su „da neobuzdan kapitalizam dovodi u opasnost samu nezavisnost država u razvoju, ostavljajući ih na milost i nemilost međunarodnih kreditnih institucija i gigantskih inostranih kompanija“.

15. OUN u svom izvještaju predviđaju „sumornu budućnost“ velikom dijelu svijeta ukoliko se ovim pitanjima ne posveti ozbiljna pažnja.

SAOPĆENJE ZA JAVNOST

Sarajevo, juli 2017. godine

Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu sagledava događaje od značaja za afirmaciju pravednog karaktera odbrane naše domovine od oružane agresije 1992.-1995. godine.

Za neke slučajeve i pojave Udruženje je ocijenilo da su izraz neprijateljskih namjera prema vrijednostima odbrane Bosne i Hercegovine. Upravo tako Udruženje cijeni, javnosti općepoznatu izjavu da je na čelu države Bosne i Hercegovine neposredno pred oružanu agresiju 1992.-1995. godine, tokom i poslije rata bila „*bošnjačka državna mafija*“ koja je, navodno, izazvala rat.

Ta izjava oduševljeno je primljena u ideološkim, političkim i medijskim sredinama i organizacijama pod kontrolom radikalno ekstremne velikosrpske politike koja je usmjerena da rehabilitira Miloševićev režim, a odgovornost za uzroke i posljedice rata prebaci na autoritete i snage odbrane Bosne i Hercegovine.

Navedena izjava je uvrijedila i uznemirila branitelje Bosne i Hercegovine jer je udar na naše patriotsko dostojanstvo i čast. Mi, branitelji Bosne i Hercegovine, znamo da su na našem čelu bili časni i pravedni ljudi koji su se istinski zalagali za zaštitu, odbranu i afirmaciju Bosne i Hercegovine kao zajednice ravnopravnih građana i naroda, a da se propaganda o „*bošnjačkoj državnoj mafiji*“ izmišlja u neprijateljskim centrima, te lansira preko njihovih medija, oslonaca i istomišljenika koje su zlomjerno doveli u Bosnu i Hercegovinu.

Naš odgovor je: Mi branitelji Bosne i Hercegovine se ponosimo moralnim i drugim osobinama ljudi koji su nas predvodili.

Sve patriote Bosne i Hercegovine upozoravamo da ista osoba koja naše vođstvo kvalificira „*bošnjačkom državnom mafijom*“, stoji iza gnusne i prljave, svakodnevne propagande putem „*Dnevnog avaza*“, u korist neprijatelja Bosne i Hercegovine.

Pažljivom analizom Udruženje je utvrdilo da iste propagandne teze na štetu pravednog karaktera odbrane Bosne i Hercegovine, kao i u „*Dnevnom avazu*“ lansiraju i šire najradikalniji ekstremisti velikosrpske politike, putem medija pod svojom kontrolom.

Zato, Fahrudina Radončića, lidera SBB-a i glavnog vođu uređivačke politike „*Dnevnog avaza*“ upozoravamo da nam je sasvim jasno kome služi njegova propa-

gandna misija zbog koje je došao u Bosnu i Hercegovinu, a građanima, patriotima naše domovine poručujemo da je njihovo distanciranje od Radončićeve propagande postalo važno pitanje mira i sigurnosti na ovim prostorima.

Udruženje očekuje da ovo Saopćenje mediji prenesu u cjelini i doprinesu da naprijed iznesene ocjene o napadima na pravedan karakter odbrane Bosne i Hercegovine ostanu upamćene.

Građanima Bosne i Hercegovine sugeriramo da se beskompromisno distanciraju od Radončićeve neprijateljske propagande i tako doprinesu zaštiti dostojanstva i ponosa branitelja Bosne i Hercegovine.

Udruženje smatra da ignorisanje „*Dnevnog avaza*“ treba biti izraz nacionalne svijesti i odgovornosti prema naporima i žrtvama u odbrani Bosne i Hercegovine od oružane agresije 1992-1995. godine.

PREDSJEDNIŠTVO UDRUŽENJA ZA ZAŠTITU
TEKOVINA BORBE ZA BOSNU I HERCEGOVINU

SAOPĆENJE - REAGOVANJE

Povodom objavljivanja tekstova u „*Dnevnom avazu*“ broj 7 918, od 08.08.2017., broju 7 919, od 09.08.2017. i broju 7 921, od 11.08.2017. godine, u kojima su iznesene netačne i tendenciozne informacije, a koje se odnose na rad i aktivnosti našeg Udruženja i njegovog predsjednika generala Mustafe Polutka, te u vezi s tim izražavamo zabrinutost i odbacujemo sve neistine i insinucije koje su iznesene u pomenutim tekstovima.

Radi istinitog i objektivnog informisanja javnosti, ponovo naglašavamo da je ovo Udruženje, kao nevladina i vanstranačka organizacija, otvorilo prostor za djelovanje građanima-patriotima BiH, dokazanih u borbi i opredijeljenih za dalju borbu za našu domovinu neovisno od njihove nacionalne, vjerske ili stranačke pripadnosti.

Udruženje, na čijem čelu je tada stajao armijski general Rasim Deliđ, 2003. godine pokrenulo je glasilo „*KORAK*“, i do danas uspjelo da izda 34 broja. Glasilo je veoma dobro primljeno kako u široj javnosti tako i u akademskoj zajednici, čime je dat značajan doprinos afirmaciji vrijednosti odbrambeno-oslobodilačkog rata.

Napominjemo da je ovo Udruženje izdavač 28 knjiga koje govore o agresiji na BiH, kao i drugim važnim društvenim temama.

Organizovali smo 27 okruglih stolova i 8 javnih tribina sa ratnom tematikom i aktuelnim temama bosanskohercegovačkog društva.

Preko 20 puta smo reagovali na aktuelne događaje i anomalije koje su se dešavale u društvu, a koje su u suprotnosti sa tekovinama odbrambeno-oslobodilačkog rata i vrijednostima bh. društva.

Iz gore navedenog autori tekstova u „*Dnevnom avazu*“ trebali su znati da Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu nije „kvazi“, „marginalno“ i „privatno“ udruženje, niti se general Mustafa Polutak kroz rad Udruženja bavi podrškom rada bilo koje političke partije.

Sarajevo, 23.08.2017. godine

PREDSJEDNIŠTVO UDRUŽENJA ZA ZAŠTITU
TEKOVINA BORBE ZA BOSNU I HERCEGOVINU